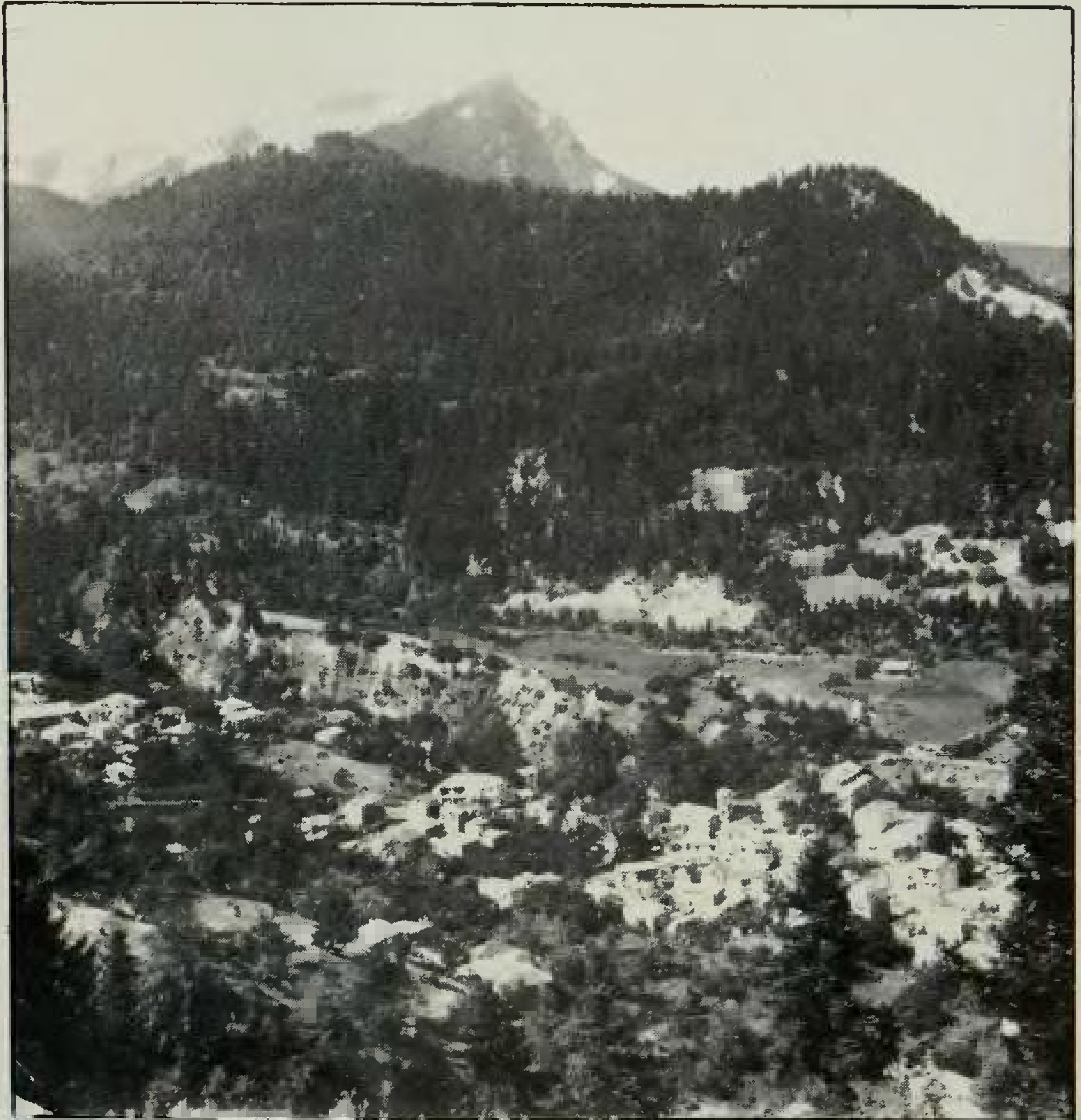

ΗΛΙΑ Γ. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ – ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ
ΑΗΔΟΝΑΣ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ

ΤΡΙΚΑΛΑ 1991

ΗΛΙΑ Γ. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ – ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΗΔΟΝΑΣ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ

Μερική άποψη του χωριού. Στο βάθος το βουνό «Κύργουρη»

Της Πίνδου όμορφη κορώνα
είσαι πανώρια μου Αηδόνα
με τις ψηλές βουνοκορφές
και τις κρυστάλλινες πηγές.

ΤΡΙΚΑΛΑ 1991

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ
ΣΑΧΑΠΜΑΛΑΧ - ΣΑΥΟΔΗΛΑ

Τα έσοδα απ' την πώληση του βιβλίου
θα διατεθούν για την αποπεράτωση
του ιερού ναού Αγίας Παρασκευής - Αηδόνας

**Στη μνήμη των γονιών μου
Γιώργου και Βασίλως**

Αποκλειστική διάθεση: **ΗΛΙΑΣ Γ. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ**
5ου Συντάγματος 17 – Τρίκαλα 421.00
Τηλ. 0431 - 26831

Εκτύπωση Offset: **ΔΗΜ. ΤΟΥΦΕΞΗΣ, Μακρυγιάννη 23**
Τηλ. 225907, Λάρισα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	σελ. 9

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Εισαγωγή	σελ. 10
1. Ιστορικό κτίσης του χωριού – όνομα	σελ. 12
2. Το χωριό (γεωγραφική θέση – διαμόρφωση εδάφους)	19
3. Ένταξη του χωριού στην περιοχή	19
4. Δήμος Χαλκίδος παρ' Ασπροποτάμω	21
5. Συγκοινωνία του χωριού	28
6. Τα σπίτια και οι βοηθητικοί χώροι	21
7. Τρόφιμα – ποτά – φρούτα	37
8. Παραδόσεις	42
9. Εκκλησίες του χωριού	48
10. Εφημέριοι ιερού ναού Αγίας Παρασκευής	62
11. Το νεκροταφείο	66
12. Το Σχολείο και οι δάσκαλοι που δίδαξαν σ' αυτό	67
13. Το μεσοχώρι	74
α. Το καμπαναριό αριστούργημα τέχνης	75
β. Το πανηγύρι του χωριού	76
14. Ο νερόμυλος του χωριού	80
15. Ύδρευση και άρδευση	84

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Παραδοσιακή οικονομία – Ασχολίες κατοίκων	93
1. Κτηνοτροφία	93
2. Γεωργία – αμπελουργία	103
3. Υλοτομία – πυρκαγιές στο δάσος	108
α. Δασόδρομοι – έκταση του δάσους	113
4. Μελισσοκομία	114
5. Διάφορες άλλες ασχολίες	115
6. Το κυνήγι ζώων και πουλιών	117
7. Οικοτεχνία	120
8. Άριστοι τεχνίτες αυτοδίδαχτοι	123

9. Έμποροι και επιχειρηματίες	126
α. Μαγαζάτορες στην Αηδόνα	136
10. Επιστήμονες – Υπάλληλοι στο Δημόσιο στην Αυτοδιοίκηση και σε Οργανισμούς	137
11. Μετανάστες σε διάφορες χώρες	141
12. Ο ληστής Σπάχος	144
13. Αγώνες – Ιστορικά γεγονότα	145
14. Το κάψιμο του χωριού απ' τους Γερμανούς	150
15. Ο θεσμός της οικογένειας, έθιμα και εκδηλώσεις	151

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

1. Ο κύκλος της ζωής	153
α. Πόθος γι' απόχτηση παιδιών	153
β. Η εγκυμοσύνη	154
γ. Η γέννηση	154
δ. Φροντίδες για τη λεχώνα	155
ε. Φροντίδες για τα βρέφη	156
στ. Η βάφτιση	157
ζ. Φροντίδες για την αγωγή των παιδιών	158
η. Εκδηλώσεις και τραγούδια του γάμου	159
θ. Θάνατος – Ταφή	176
ι. Μνημόσυνα και ανακομιδή οστών	179
2. Έθιμα λατρείας	181
α. Τα Χριστούγεννα	181
β. Η Πρωτοχρονιά	183
γ. Τα Φώτα	184
δ. Η Κυριακή της Αποκριάς (Τυρινή)	185
ε. Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου	186
ι. Του Λαζάρου	186
ια. Το Πάσχα	187
3. Έθιμα αλληλεγγύης και συνεργασίας	188
4. Αδελφοποιτοί	190
5. Γιατροσόφια και ειδική θεραπευτική αγωγή	192
6. Τραγούδια και χοροί	195
7. Παιχνίδια παιδικά και παιχνίδια των μεγάλων	208

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αντικείμενο αυτού του βιβλίου είναι η μελέτη του υλικού, πνευματικού και κοινωνικού βίου των κατοίκων του χωριού μου. Η αγάπη προς τους ανθρώπους του πανέμορφου αυτού χωριού της χιλιοτραγουδισμένης Πίνδου και η ευχαρίστηση που νιώθω κάθε φορά που ασχολούμαι με θέματα της γενέτειράς μου και γενικότερα η λατρεία μου προς την ψυχή του αμόλυντου και πάναγνου λαού της υπαίθρου που με το μόχθο και τον ιδρώτα του τρέφεται και τρέφει των Ελλήνων το γένος, μ' έκαναν ν' ασχοληθώ με τη συγγραφή αυτού του βιβλίου.

Με το πόνημά μου αυτό αποβλέπω στο να περισώσω και να κάνω γνωστό στους νεότερους ότι σχετίζεται και αφορά στη ζωή, τις ασχολίες, τα ήθη και έθιμα, τις παραδόσεις, τις γιορτές, τις προλήψεις, τις τροφές, τα παιχνίδια των γονιών και των παπούδων μας, που έζησαν σ' αυτή την όμορφη γωνιά του ορεινού όγκου της Πίνδου. Φρόντισα να καταγράψω στο βιβλίο μου αυτό το ιστορικό και λαογραφικό υλικό, όπως ακριβώς το άκουσα απ' τους γέρους και τις γριές του χωριού μου, όπως είναι γραμμένο σε θύμησες σε παλιά εκκλησιαστικά βιβλία κι όπως αναφέρεται σε συγγράμματα και εγκυκλοπαιδικά λεξικά, γιατί αποτελεί πίστη μου ακλόνητη το ότι για να αποκτήσει κανένας μια σωστή εμπειρία και για να του δοθεί η δυνατότητα να ζήσει τη ζωή των απλών ανθρώπων της ελληνικής υπαίθρου, δυο είναι οι πηγές οι οποίες μπορούν να τον βοηθήσουν: η επιστήμη και ο λαός.

Είναι πια γεγονός αναντίρρητο το ότι η κτηνοτροφική και αγροτική ζωή των ανθρώπων της υπαίθρου αν δεν εξαφανίστηκε ακόμη, αλλοιώθηκε σε μεγάλο βαθμό και τελικά θα χαθεί. Γι' αυτό πιστεύω πως το βιβλίο αυτό θ' αποτελέσει μια μικρή φωτεινή αχτίδα που θα μας επιτρέψει να διακρίνουμε μέσα στην αχλύ του μακρινού παρελθόντος σκηνές απ' τον καθημερινό μόχθο, τα βάσανα, τις χαρές και τις λύπες των ανθρώπων που έζησαν στο μικρό, μα τόσο όμορφο χωριό μας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Αηδόνα, το χωριό μου, είναι ένα απ' τα ομορφότερα χωριά της Ελλάδας, σκαρφαλωμένο σε μια καταπράσινη πλαγιά του ωραιότερου και ποιητικότερου βουνού της πατρίδας μας, της χιλιοτραγουδισμένης Πίνδου. Στο πανέμορφο αυτό χωριό, μέχρι το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ζούσαν ξένοιαστα κι ευτυχισμένα εκατό περίπου οικογένειες. Άνθρωποι αγνοί και τίμιοι που δούλευαν σκληρά για ν' αποκτήσουν τ' απαραίτητα για τη ζωή τους, που δεν είχε και πολλές απαιτήσεις. Έπλεαν σε πέλαγο ευτυχίας, όσοι τα κατάφερναν να εξοικονομήσουν το ψωμί της χρονιάς, το απαραίτητο αλάτι, μια μπούκλα(1) λάδι για το φαγητό και για το καντήλι που 'καιγε μπροστά στο εικόνισμα μόνο τις γιορτινές μέρες. Λιτοδίαιτοι, όπως όλοι οι κάτοικοι των ορεινών χωριών, δεν γεύονταν άλλα προϊόντα παρά μόνο όσα έβγαζε ο τόπος τους κι όσα τους έδιναν τα ζωντανά τους. Τα άσπρα και πολύ νόστιμα φασόλια αποτελούσαν τα περισσότερα γεύματα τις τρεις εποχές, φθινόπωρο, χειμώνα κι άνοιξη. Λίγη ούρδα(2) στο τομάρι αποτελούσε τη μόνη αρτεμιά. Συχνά στο ταψί ψήνονταν οι χορτόπιτες το χειμώνα με τσουκνίδες κι άλλα λάχανα, που ξηραίνονταν απ' το καλοκαίρι γι' αυτό το σκοπό. Κρέας μόνο τα Χριστούγεννα απ' το θρεμένο γουρούνι κι από κανένα ζώο του δάσους που σκότωναν στο κυνήγι ή το 'πιαναν σε παγίδες, που έστηναν σε γνωστά περάσματα. Ρούχα απ' τα μαλλιά των προβάτων, φανέλες μάλλινες υφαντές, κάλτσες μάλλινες πλεγμένες στα χειμωνιάτικα νυχτέρια, κάλτσες τραγομαλλίσια σα μπότες αδιάβροχες για το χειμώνα, τσαρούχια απ' το δέρμα του γουρουνιού, αποτελούσαν την ενδυμασία τους και την υπόδηση. Ένα ζευγάρι τσαρούχια με τρίχινες φούντες, από ταλατίνη παλιότερα, ή ένα ζευγάρι δερμάτινα παπούτσια αργότερα, φυλάγονταν σε κάποιο σεντούκι για τις γιορτινές μέρες.

Κι όμως παρά τη λιτότητα αυτή, αντίκριζες ανθρώπους γερούς και ρωμαλέους με ροδοκόκκινα πρόσωπα, με μάτια ζωηρά και λαμπερά, με χαμόγελο γεμάτο καλοσύνη, με ψυχή πλημμυρισμένη αγάπη κι ομορφιά. Η ευτυχία, η χαρά, η αγάπη, η καλοσύνη, είχαν στήσει τους θρόνους στις καρδιές των ανθρώπων αυτών που ζούσαν στο χωριό μου, την όμορφη Αηδόνα, τα χρόνια κείνα τα παλιά. Δε μπορούσε να γίνει κι αλλιώς. Η ψυχή τους έπρεπε να έχει την ομορφιά του περιβάλλοντος. Η ομορφάδα των βουνών, η μαγευτική πρασινάδα του δάσους, η κρυστάλ-

1. Δοχείο από λαμαρίνα σε σχήμα βιολιού
2. Είδος μυζήθρας

λινή λάμψη των πηγών, τ' αρωματισμένο κι ολοκάθαρο αεράκι, χρησίμευσαν σαν υλικά για να πλαστεί ο χαρακτήρας τους.

Σήμερα στο χωριό μένουν τριάντα περίπου οικογένειες μόνο. Όλοι εμείς οι άλλοι κατεβήκαμε στις θεσσαλικές πόλεις κι οι περισσότεροι στην πρωτεύουσα, την Αθήνα. Κάθε καλοκαίρι μαζευόμαστε στη μαγευτική και δροσερή αγκαλιά του χωριού μας όλοι εμείς που αναγκαστήκαμε απ' τη δουλειά μας να ζούμε μακριά του μέσα στην οχλοβοή και στη βρωμιά των αστικών κέντρων. Έχουμε εκεί στις πόλεις που ζούμε όλα τα υλικά αγαθά στη διάθεσή μας. Σπίτια με όλες τις ανέσεις. Ένα σωρό ηλεκτρικές συσκευές, που με το πάτημα ενός κουμπιού αρχίζουν να δουλεύουν και να μας προσφέρουν κάθε εξυπηρέτηση. Το Ι.Χ. αυτοκίνητο, το τηλέφωνο, η τηλεόραση κι ένα σωρό άλλα μέσα, πιστοί υπηρέτες μας. Κινηματογραφικές ταινίες, θεατρικά έργα, χορευτικά συγκροτήματα, μουσικές χορωδίες, προσπαθούν να μας ψυχαγωγήσουν. Κι όμως ενώ θα περίμενε κανένας, ύστερα απ' όλ' αυτά, να δει ανθρώπους ευτυχισμένους, χαρούμενους, γελαστούς, βλέπει αντίθετα ανθρώπους σκεπτικούς, αγέλαστους, νευρικούς, αγχώδεις, να κινούνται σα ρομπότ μέσα στην ανθρωποθάλασσα, που χορεύει λες το χορό του θανάτου ανάμεσα στο τσιμέντο, την ασφαλτο και τα καυσαέρια, με μουσική, τους λογής - λογής θορύβους, που συμπληρώνουν την απελπιστική αυτή ζωή των μεγαλουπόλεων. Πόση αλήθεια αντίθεση ανάμεσα στη ζωή των ανθρώπων μιας μεγαλούπολης και στη ζωή των ανθρώπων του χωριού μας!

Η Αηδόνα είναι ο τόπος που γεννήθηκε ο πατέρας μου, ο τόπος που έζησαν οι γονείς μου κι όλοι οι στενοί συγγενείς μου. Γι' αυτό για μένα είναι η πατρίδα μου. Είναι για μένα και για όλους τους Αηδονιώτες ο τόπος που δέθηκε με τη ζωή μας τόσο σφιχτά, που δεν περνάει μέρα να μην τον αναφέρουμε πολλές φορές, ιδιαίτερα εμείς που ζούμε μακριά του στ' αστικά κέντρα. Πόσες φορές τις νύχτες στα όνειρά μας ήπιαμε νερό από κάποια κρυστάλλινη πηγή του χωριού μας για να ξεδιψάσουμε, πόσες φορές βρεθήκαμε κάτω από βαθύσκιωτα έλατα κι απολαύσαμε τη δροσιά τους, πόσες φορές γίναμε στα όνειρά μας παιδιά και παίξαμε στο μεσοχώρι, ή σ' άλλους γνωστούς μας χώρους! Και δεν μπορούσε να συμβεί κάτι το διαφορετικό, αφού και τα θηρία και τα πτηνά και τα ερπετά και τα φυτά ακόμα, παρακινούνται από μια φυσική ορμή κι αγαπούν τους τόπους που γεννήθηκαν.

Μια τέτοια ορμή έκανε και μένα να νιώθω απερίγραπτη αγάπη για τον τόπο αυτό, που λέγεται Αηδόνα και για τους ανθρώπους του. Αυτή η ακατανίκητη αγάπη με παρακίνησε να γράψω, όσα γράφω, για την ιστορία αυτού του χωριού, τις ασχολίες των κατοίκων και τα ήθη κι έθιμά τους στα παλιότερα και τα σημερινά χρόνια. Ξεπληρώνω έτσι ένα μικρό μέρος απ' το μεγάλο χρέος μου προς την πανώρια Αηδόνα και τους θαυμάσιους ανθρώπους της.

Οι νέοι ας φροντίσουν να διαβάσουν αυτό το βιβλίο, για να μάθουν πώς ζούσαν οι γονείς κι οι παπούδες τους σ' αυτόν τον τόπο που βρίσκονται οι ρίζες της γενιάς τους.

Ιστορικό χτίσης του χωριού – Όνομα

Το χωριό Αηδόνα, παλιό όνομα Αϊβάν και πιο παλιό Γιοβάνου, χτίστηκε στη θέση που είναι σήμερα, στο τέλος του ΙΖ' αιώνα, όπως γράφει ο Ν. Βέης στον πρόλογο και σε υποσημειώσεις του βιβλίου «Τ' Ασπροπόταμο Πίνδου» του Αλεξ. Χατζηγάκη. Με τη χρονολογία αυτή της χτίσης του χωριού συμφωνούν και τα μνημεία τα παλιά που σώζονται σήμερα (βρύσες, καμπαναριό) κι η παράδοση.

Το παλιό χωριό βρισκόταν στους πρόποδες του απέναντι βουνού, τέσσερα περίπου χιλιόμετρα δυτικά, στη θέση «Παλιοχωράκι» και λεγόταν «Γκορτσιά». Το όνομα αυτό Γκορτσιά χάθηκε μαζί με το χωριό στα τέλη του 17ου αιώνα. Την εποχή αυτή τρομερή επιδημία πανούκλας σκόρπισε το θάνατο στ' Ασπροποταμίτικα χωριά και ξερίζωσε πολλές οικογένειες. Το γεγονός αυτό μου το ανέφεραν όλοι οι γέροντες του χωριού, που το είχαν ακούσει απ' τους παπούδες τους, χωρίς όμως να μπορούν να ορίσουν με ακρίβεια το χρόνο. Είναι πάντως ιστορικά εξακριβωμένο, ότι κατά τη χρονική περίοδο αυτή, έχουμε μείωση του πληθυσμού στη Θεσσαλία και γενικά σ' όλη την Ελλάδα, που αποδίδεται σ' επιδημίες πανώλης. Ο Βασίλης Παναγιωτόπουλος, ιστορικός, γράφει σχετικά με το θέμα αυτό της πανώλης τα εξής: «Μεγάλη καταστροφή προκάλεσαν οι επιδημίες του 1592, 1611, 1620-22, 1625, 1667-68, 1717-18 και του 1742. Στις επιδημίες γενικά και κυρίως στην επιδημία του 1667-68, που εμφανίζεται με ιδιαίτερη ένταση στη Θεσσαλία, αποδίδεται η μείωση του πληθυσμού της περιοχής αυτής...»(3).

Οι κάτοικοι που γλίτωσαν απ' την επιδημία αυτή της πανούκλας, εγκατέλειψαν το χωριό «Γκορτσιά» κι άρχισαν να ψάχνουν για καταλληλότερο και υγιεινότερο μέρος. Βρήκαν τελικά, ύστερα από όνειρο που είδε κάποιος απ' αυτούς, σαν πιο κατάλληλη θέση αυτή στην οποία βρίσκεται σήμερα το όμορφο χωριό Αηδόνα.(4)

Στο «Παλιοχωράκι», θέση του παλιού χωριού Γκορτσιά, σώζονται σήμερα ερείπια κτισμάτων και πολλοί τάφοι σε τοποθεσία που φέρει το όνομα «μνήματα» και κοντά στα ερείπια ναού, που ήταν αφιερωμένος στον Αγ. Νικόλαο. Όλη αυτή η έκταση γύρω στα ερείπια του ναού λέγεται και σήμερα Αγ. Νικόλαος. Σε απόσταση μικρότερη από 1.000 μέτρα βρίσκονται ερείπια άλλου ναού, του Αγ. Γεωργίου, πάνω σε μικρό λόφο, που δείχνουν πιο καθαρά το σχήμα και το μέγεθός του.

Το 1980 αποκαλύφτηκε τυχαία από τσοπάνηδες ένας πήλινος αγωγός υδραγωγείου κατασκευασμένος με αριστοτεχνικό τρόπο και προφυλαγμένος από λιθόπλακες χτισμένες γύρω του σε σχήμα ορθογωνίου παραλληλεπιπέδου. Σ' αυτόν τον αγωγό είναι τοποθετημένα στη βάση του μεγάλα κεραμίδια, που σχηματίζουν ένα πήλινο αυλάκι, το οποίο σήμερα είναι γεμάτο χώματα και ρίζες. Κατά καιρούς, όπως μου είπαν κάτοικοι του χωριού, που έχουν εκεί χωράφια, άλλοτε το υνί κι άλλοτε η σκαπάνη ανέσυραν, στο μέρος αυτό, μάρμαρα, πήλινες πλάκες και νομίσματα με προσωπογραφίες των μακεδόνων βασιλέων Φιλίππου και Αλέξανδρου. Εύκολα σήμερα μπορεί να διακρίνει κανένας πολλούς τάφους στη θέση αυτή «Παλιοχωράκι» από πλάκες που φαίνονται στημένες όρθιες, πράγμα που ενισχύει την άποψη, ότι λόγος

3. Βλ. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ τ. ΙΑ' σ.154

4. Σύμφωνα με παράδοση, ένας απ' τους κατοίκους του παλιού χωριού Γκορτσιά, είδε στον ύπνο του μια γυναίκα που το πρόσωπό της ακτινοβολούσε σαν τον ήλιο, η οποία του είπε πως το καλύτερο μέρος για να χτίσουν το καινούριο τους χωριό θα το βρουν αφού περάσουν τρία ποτάμια. Το όνειρό του αυτό το ανακοίνωσε στους συγχωριανούς του κι όλοι συμφώνησαν πως η τοποθεσία αυτή είναι εκείνη στην οποία βρίσκεται σήμερα το όμορφο χωριό Αηδόνα. Μεταξύ των θέσεων του παλιού χωριού Γκορτσιά και του καινούριου Αηδόνα υπάρχουν πράγματι τρία μικρά ποτάμια. τα οποία σήμερα είναι γνωστά με τα ονόματα «Παλιοχωρίτης», «Καστανιώτης» και «Αϊβανιώτης».

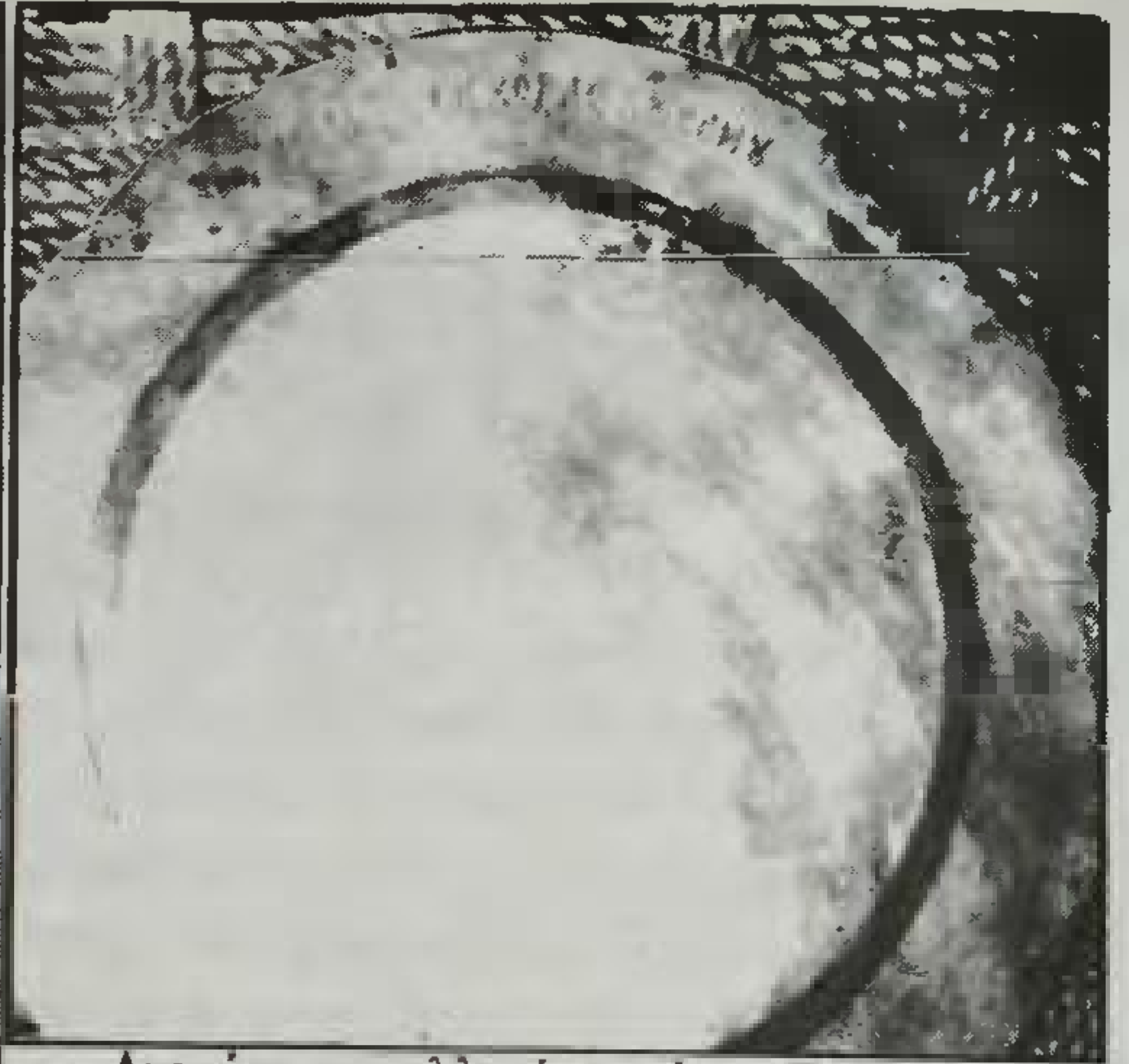
Ερείπια κτισμάτων στο «Παλιοχωράκι», όπου το παλιό χωριό «Γκορτσιά»

της φυγής των κατοίκων απ' εκεί ήταν η φοβερή πανούκλα που γέμισε με τάφους τη θέση αυτή.

Η θέση που διάλεξαν οι κάτοικοι, που γλίτωσαν απ' την πανούκλα, σαν πιο κατάλληλη για να χτίσουν το καινούριο χωριό κι όλη η γύρω περιοχή ήταν κτήμα που είχε δοθεί σε τουρκαρβανίτη αξιωματούχο που λεγόταν Γιουβάνου. Έτσι, το καινούριο χωριό απ' τ' όνομά του ονομάστηκε Γιουβάνου. Την άποψή μου αυτή για το όνομα

Υδραγωγός στο παλιό χωριό «Γκορτσιά»

Δισκάριο μεταλλικό εκ χώρας Γιουβάνου με χρονολογία 1787

του χωριού τη σχημάτισα: 1) Από αφηγήσεις του πατέρα μου κι άλλων γερόντων, που αν ζούσαν σήμερα θα ήταν 120 χρόνων. Αυτοί τ' άκουσαν απ' τους παπούδες τους, που έζησαν σε χρόνο που δεν απέχει πολύ απ' την εποχή της χτίσης του χωριού. 2) Σε δισκάριο μεταλλικό σφυρηλατημένο, που φέρει την εικόνα του Χριστού διαβάζουμε σε κυκλική γραφή τις λέξεις:

IC' + XC' ΖΩΗΦΟΡΟΣ ΑΡΤΟΣ ΧΑΡΙΤΙ ΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΠΙΣΤΟΥΣ ΑΕΙ ΤΡΕΦΕΙ.

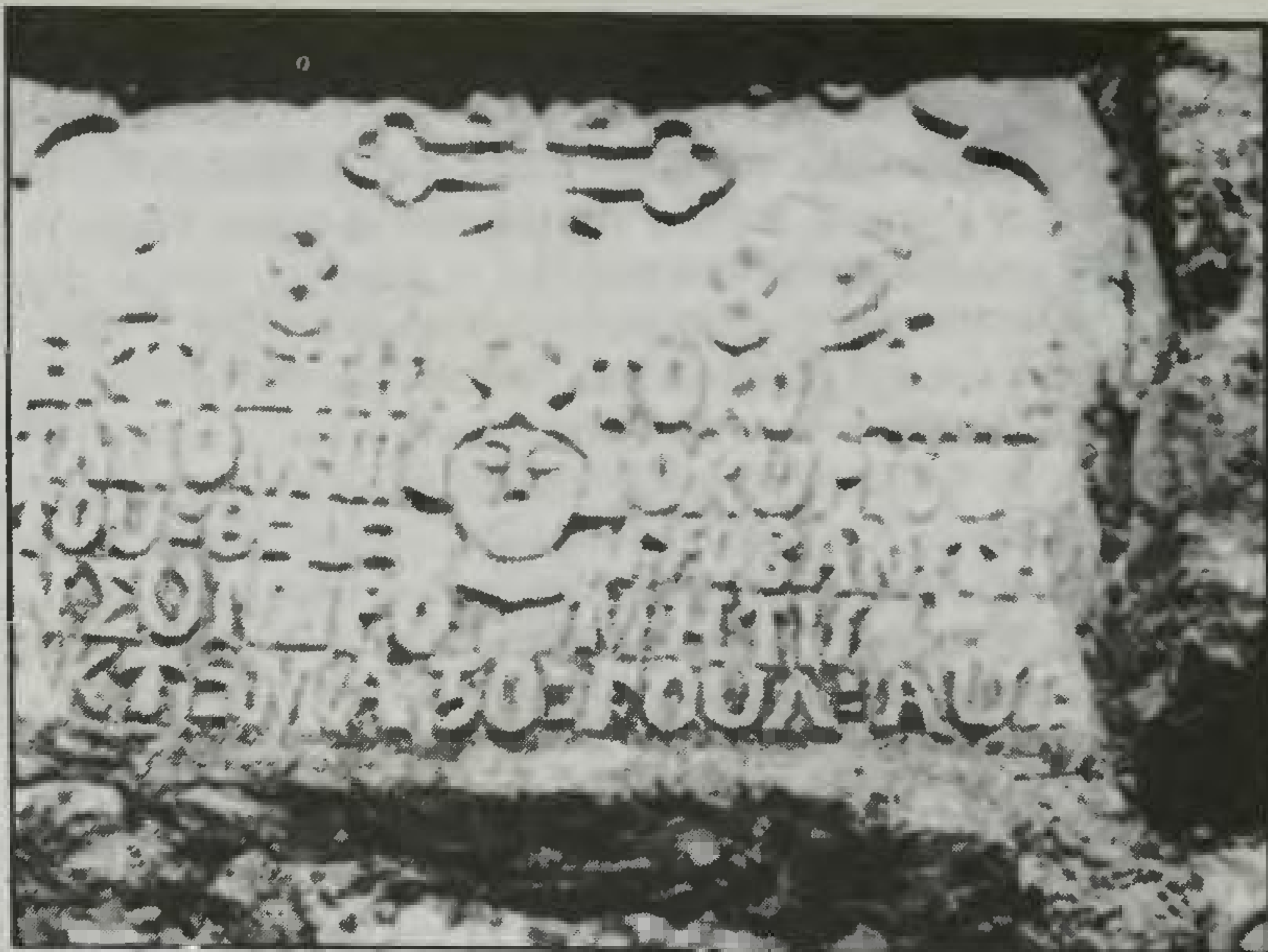
Στην άλλη πλευρά διαβάζουμε: 1787 ΕΚ ΧΟΡΑΣ ΓΙΟΥΒΑΝΟΥ. Το δισκάριο αυτό βρέθηκε στο οστεοφυλάκιο του παλιού νεκροταφείου και όπως γράφει προέρχεται απ' τη χώρα του Γιουβάνου.

Σε παλιό ευχολόγιο της εκκλησίας ο Σίμος γράφει: «άγοράσθηκε έγώ ό σίμος μπακάλης γιοβανίτι απ' έχορας του άρβανήτου διά τήν έκκλησίαν άγιαν παρασκευήν διά παράδες 125 ήτοι έκατόν είκοσι πέντε: 1821 αύγούσου 19 Σίμος άθανασίου: Τρίκαλα». 3) Μια οικογένεια του χωριού αρχοντική και παντοδύναμη την εποχή αυτή, πήρε το όνομα Γιοβανίτης απ' τον τουρκαρβανίτη Γιουβάνου. Στο καμπαναριό της εκκλησίας διαβάζουμε σήμερα σε μια εντοιχισμένη πλάκα: «1884 ΕΚΤΙΣΤΗ ΤΟ ΚΟΔΟΝΟΣΤΑΣΙΟΝ ΕΠΙ ΚΥΡΙΟΥ ΤΟΥ = Θ = Δ = ΓΙΟΒΑΝΙΤΗΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΙΣ ΟΚΤ = ΜΑΣ Ο = ΓΟΥΛ = ΑΥΓ =». Σήμερα απόγονοι αυτής της οικογένειας εξακολουθούν να φέρουν το όνομα Γιοβανίτης.

4) Σε παλιό Ευαγγέλιο του ναού της Αγ. Παρασκευής αναγράφεται στο εξώφυλλο πάνω σε ορθογώνια μεταλλική πλάκα: «χορίον Γιοβάν Αγία παρασκιβί. ΔΑΧΡ ΓΟΥΛΑ: ΣΜς». Στο ίδιο εξώφυλλο και πάνω σ' άλλη μεταλλική πλάκα αναγράφονται: «Δία έξόδου καί μνεμοσινόν του Αθανασίου κηλιάρι καί ιου του Κουσαντήννο».

5) Σε παλιό εκκλησιαστικό βιβλίο διαβάζουμε την παρακάτω θύμηση:

μα 18: 4 γραφο εγο οδα διπύρις κταχεριον πηννοβο
οδηγηθα νελογιο βαινα μεθραν κειρη βη κ παρκαρι εδε δαυαν
ο ριοι και ασοινη ηναι ημελομαγαροσιγ γρ: 27. κηροσιλαρι
γρ: 38. κηρρα εο διαδητησιν ηλιν κη κ αιθνο βουκισαιρι
κηρ ριο ρορι κη κη βουον ιαν ομοσμοσμηκε ροιηνε κηροσιλαρι

Εντοιχισμένη πλάκα στο καμπαναριό, στην οποία αναγράφονται το έτος που κτίστηκε και ο κτίστης

«, 1855 μαήου: 8 γράφο έγό ό Παπαδιμήτρης από χωρίον κλήνοβο ότα ηρθα ης το γιοβάνο κι ήταν άκρήθηα μεγάλι έπέθαναν ό κόσμωσ από τήν πηναν ηχε τό καλαμπόκη γρ. 27 καί τό σιτάρι γρ. 38 κέ γράφο διά θήμησιν ηταν κέ ηκήνο το καλοκέρι κλέφτης πολί κέ μαζόνουνταν ο κόσμος μέσα ης τήν εκκλησίαν».

6) Σε παλιό Μηνιαίο διαβάζουμε:

«Έτοϋτο τό μιναιών τής άγίας Παρασκευής από χωρίον Γιοβάνου και όποιος τό πάρι να υναι άφορισμένος και καταραμένος από τόν άγιόν τριακοσίον δεκαοκτό θεωφόρον παταίρων καί από τήν άγίαν καί άθληφόρον του Χριστου Παρασκαβήν

Αίγό ό ίωΑνις ρεργιω πηρισερι 1865 Μαρτίου

γράφο 3

7) Ο Θόδωρος Παπαδημήτρης απ' το χωριό Πρόδρομος που δίδαξε στο Σχολειό του χωριού, έγραψε σ' ένα παλιό εκκλησιαστικό βιβλίο θύμηση που την έχω γράψει στο κεφάλαιο για το «Σχολειό του χωριού». Εδώ γράφω μόνο το τέλος της θύμησης αυτής:

.....
εγο ο θεόδωρος Παπαδιμύτρη αποχωριον Πρόδομων 1870 Οκτοβρίου 23 Γιοβάνου
εγω Δασκαλως Γρᾶφω ένθιμησην

8) Στον Κώδικα Τρίκκης(5) και στο κεφάλαιο ΣΤ' «Καταγραφή όσπιτίων του Βιλαετίου Τρίκκης καί Σταγών» και σε πράξη που συντάχτηκε στις 29 Σεπτεμβρίου 1820 αναγράφονται: «...Γαρδίκι 70, Μουτζιάρα 28, Τζούρτζια 40, Βελίτζανα 15, Δολιανά 15, Σκληνιάσα 60, Κότορη 35, Χαλίκι 130, Κρανια 150, Λιπηνίτζα 60, Κλινοβός 100, Έπάνω Περνιάγκου 18, Γιοβάν 25, Βενδίστα 210, Καστανιά 220, Καλογριανή 10,.... (Κώδιξ Τρίκκης φ. 29).

Οι θύμησες αυτές που είναι γραμμένες σε παλιά εκκλησιαστικά βιβλία, οι χαραγμένες στο Ευαγγέλιο και το Δισκάριο φράσεις, η πράξη καταγραφής των σπιτιών

5. Βλ. και Ν.Κ. Γιαννούλη ΚΩΔΙΚΑ ΤΡΙΚΚΗΣ – σελ. 102-103 – Αθήνα 1980.

των χωριών του Βιλαετίου Τρίκκης και ο Πίνακας διαιρέσεως εις Δήμους της επαρχίας Καλαμπάκας, που έγινε με το από 31-3-1883 Β.Δ., τον οποίο παραθέτω στο κεφάλαιο «Δήμος Χαλκίδος παρ' Ασπροποτάμω», μας δείχνουν, ότι το χωριό Αηδόνα στην αρχή όταν χτίστηκε, δηλαδή στα τέλη του ΙΖ' αιώνα, έφερε το όνομα Γιουβάνου απ' τον Τουρκαρβανίτη Γιουβάνου, απ' τη χώρα του οποίου, όπως αναγράφεται στο μεταλλικό δισκάριο και στο Μηνιαίο, αγοράστηκαν τ' αφιερώματα αυτά. Μετά το έτος 1881 που ξεσκλαβώθηκε η Θεσσαλία μας, το συναντάμε με το όνομα Αϊβάν, που το κράτησε ως το 1928. Κατά τη γνώμη μου η αλλαγή αυτή του ονόματος έγινε μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας και του χωριού μας, για να ξεφύγει κάπως απ' τη ξένη ρίζα, που θύμιζε τη μακρόχρονη σκλαβιά. Αυτό το συμπεραίνω, γιατί συμπίπτει ο χρόνος αλλαγής με το χρόνο της απελευθέρωσης, και απ' το γεγονός ότι τον ίδιο χρόνο και για τον ίδιο λόγο η οικογένεια Γιουβανίτη αλλάζει το επώνυμο από Γιουβανίτης σε Δημητρίου.

Μια άλλη εκδοχή για την κτίση του χωριού

Μια άλλη εκδοχή για την κτίση του Γιουβάνου (σημ. Αηδόνα) είναι κατά την παράδοση η παρακάτω:

«Όταν οι κάτοικοι του παλιού χωριού «Γκορτσιά» πανικόβλητοι απ' τη φοβερή επιδημία της πανώλης εγκατέλειψαν το χωριό τους και διασκορπίστηκαν προς άλλους τόπους, δώδεκα οικογένειες διάλεξαν για κτίση του καινούριου χωριού την τοποθεσία που βρίσκεται σήμερα το χωριό Αηδόνα. Ένας ληστής που είχε το λημέρι του στην πανέμορφη βουνοκορφή, πάνω απ' την τοποθεσία αυτή, τους βοήθησε να κτίσουν δώδεκα πανομοιότυπα σπίτια, με την υποχρέωση να δώσουν στο καινούριο χωριό τ' όνομά του. Έτσι, το χωριό πήρε το όνομα Γιουβάνου, απ' το όνομα του ληστή που τον έλεγαν Γιουβάνη».

Η παραπάνω εκδοχή δεν έχει τόση αληθοφάνεια για τους εξής λόγους:

1. Στις γραπτές θύμησες αναγράφεται ότι πολλά αφιερώματα στο ναό της Αγ. Παρασκευής, όπως δισκάρια αργυρά και άλλα ιερά σκεύη, προέρχονται «εκ χώρας Γιουβάνου», πράγμα που σημαίνει ότι ο Γιουβάνου δεν ήταν ένας ληστής που είχε για κατοικία τα γύρω βουνά, αλλά πρόσωπο που κατοικούσε σε χώρα, στην οποία βρισκόταν σε ακμή η τέχνη της κατασκευής αργυρών αντικειμένων.

2. Ο Χασάν, τούρκος επιστάτης του Γιουβάνου, πέθανε στο χωριό Γιουβάνου κι ο τάφος του σωζόταν μέχρι των ημερών μας στην τοποθεσία, που και σήμερα φέρει το όνομα «Χασάν», πράγμα που σημαίνει ότι δεν ήταν δυνατό ο ληστής Γιουβάνου να έχει τούρκο επιστάτη.

3. Η πανίσχυρη επί τουρκοκρατίας οικογένεια του χωριού, που πήρε το όνομα «Γιοβανίτης» απ' τον Γιουβάνου, είχε στενή συνεργασία με τις τουρκικές αρχές, πράγμα που σημαίνει ότι ο Γιουβάνης ήταν τούρκος αξιωματούχος κι όχι ληστής. Θεώρησα πάντως υποχρέωσή μου ν' αναφέρω εδώ στο κεφάλαιο αυτό και την παραπάνω εκδοχή για το όνομα του χωριού μας, παρ' όλο που δεν έχει, όπως και στην αρχή αναφέρω, αληθοφάνεια.

Το όνομα Αϊβάν

Μετά το 1881, έτος απελευθέρωσης της Θεσσαλίας, το χωριό μας το συναντάμε

με το όνομα Αϊβάν, πράγμα που μας το βεβαιώνουν και οι παρακάτω θύμησες:(6)

1. «Κάνω ένθύμησιν τόν καιρόν ὅπου ἤμην διδάσκαλος εις χωρίον αἰβάν καί ἦτο τό ἔτος ἐκεῖνο τό ὁποῖον εἶχε πολήσει τά λειβάδια ἤ Κυβέρνησις τό 1886 ἔτος».

Ἀριστοτέλης Γεωργ. Δημακόπουλος ἢ Ζέβλης.

2. «Γράφω δι' ένθύμησιν ἐγώ Γ. Κ. Ἀναγνωστόπουλος κάτοικος τοῦ χωρίου Ἀϊβάν καί γραμματοδιδάσκαλος τοῦ ἰδίου χωρίου διορισθεῖς τήν δεκάτην ἔκτην Ἰανουαρίου 1900».

Ἐν Ἀϊβάν τῇ 10 Ἀπριλίου 1900

Διά χειρός

Γ. Κ. Ἀναγνωστόπουλος (υπογραφή)

3. «Γράφω δι' ένθύμησιν ὅτε ἐδιορίσθην κοινοτικός Διδάσκαλος εις τό ένταῦθα χωρίον Ἀϊβάν..... Ἔτος 1908. Γεώργιος Ν. Μουστάκας.

Ἐν Ἀϊβάν τῇ 20ῃ Ἰουλίου 1913»

4. «Γράφω δι' ένθύμησιν τό ἔτος 1912 - 1913 ὅπου ἔγεινε ὁ ἑλληνοβουλγαρικός πόλεμος».

Γράφω Ἰωάννης Χουλιάρης Διδάσκαλος Ἀϊβάν.

Ὅπως διαβάζουμε σ' αυτές τις θύμησες, το χωριό μας από τότε που λευτερώθηκε ἀπ' τους Τούρκους φέρει το όνομα Ἀϊβάν μέχρι το 1928.

Πώς πήρε το όνομα Αηδόνα

Το όνομα «Αηδόνα» το χάρισαν στο χωριό τα καλλικέλαηδα πουλιά τ' αηδόνια, και να πώς:

Ἦταν άνοιξη του 1928. Η Νομαρχία Τρικάλων ζήτησε να προτείνει το Κοινοτικό Συμβούλιο με απόφασή του το νέο όνομα του χωριού, που θ' αντικαθιστούσε το με ξένη ρίζα παλιό όνομα «Αϊβάν». Την ώρα που συνεδρίαζε το Κοινοτικό Συμβούλιο και οι Σύμβουλοι βασανίζονταν για να βρουν όνομα που να ταιριάζει στο χωριό, στα κλωνάρια του πανύψηλου (40 μ.) και γέρικου (600 χρόνων), φτελιά, δεκάδες αηδονιών κελαηδούσαν και σπόρπιζαν γύρω τους γλυκές μελωδικές νότες, μαγεμένα απ' την ομορφάδα του καταπράσινου τοπίου του χωριού. Απ' τ' ανοιχτό παράθυρο του δωματίου που γινόταν η συνεδρίαση των μελών του Κοινοτικού Συμβουλίου, οι μελωδικές νότες απ' τους φτερωτούς ψάλτες έφτασαν στ' αυτιά των συνέδρων, που καταγοητευμένοι απ' τη μελωδική αυτή συναυλία, ομόφωνα αποφάσισαν και πρότειναν για νέο όνομα του χωριού, το όνομα ΑΗΔΟΝΑ. Έτσι μπορούμε χωρίς κανένα δισταγμό να πούμε, πως το νέο όνομα δεν το έδωσαν οι Κοινοτικοί Σύμβουλοι, αλλά τα καλλικέλαηδα πουλιά που κάθε άνοιξη συγκεντρώνονται στο πανέμορφο αυτό τοπίο του χωριού μας, που το νιώθουν κι είναι δικό τους.

Με το Δ. της 12-3-1928, που δημοσιεύθηκε στο Φ.Ε.Κ. Α 81/1928, το Αϊβάν πήρε το όνομα Αηδόνα.

Παραθέτω εδώ τα επίσημα στοιχεία, απ' την αρχική αναγνώριση της Κοινότητας μέχρι σήμερα:

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ

Κοινότης Ἀϊβάν, Β.Δ. 29-8-1912 Φ.Ε.Κ. Α 261/1912 Προήλθε έκ τοῦ Δήμου Χαλκίδος παρ' Ἀσπροποτάμῳ.

ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΙ ΑΡΧΙΚΩΣ ΑΠΑΡΤΙΣΑΝΤΕΣ ΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Ἀϊβάν. Παληοχώρι.

6. Αποσπάσματα από θύμησες, γιατί αυτούσιες αναγράφονται σε άλλα κεφάλαια.

ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΙ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝΤΕΣ ΝΥΝ ΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Ἀηδών, ἡ

ΜΕΤΟΝΟΜΑΣΙΑΙ

ἌΟ Συνοικ. καί ἡ Κοινότης μετωνομάσθησαν εἰς Συνοικ. καί Κοινότητα Ἀηδόνας, Δ/γμα 12-3-1928 Φ.Ε.Κ. Α 81/1928.

ΑΠΟΣΠΑΣΕΙΣ

ἌΟ Συνοικ. «Παληοχωρί» προσαρτηθεῖς εἰς Κοινότητα Κρανιαῖς Β.Δ. 31-5-1916, Φ.Ε.Κ. Α 98/1916.

Το χωριό εἶναι χτισμένο σε ἓνα μικρό οροπέδιο, που βρίσκεται στην πλαγιά του βουνού «Κύργουρη», που ἔχει ψηλότερη κορυφή τῆ «Νεράιδα» (2.067 μ.). Δεν υπάρχει ἴσως ομορφότερη βουνοκορφή σ' ὅλη τὴν οροσειρά τῆς Πίνδου. Ὄταν φτάσει κανένας στο «τζέλο», τοποθεσία που βρίσκεται 1.000 περίπου μέτρα ἀπ' το χωριό, κι ἀντικρίσει τα ὁμορφα σπίτια τῆς Ἀηδόνας, νομίζει ὅτι αὐτά βρίσκονται στην καταπράσινη ἀγκαλιά τῆς Κύργουρης. Δεν υπάρχει ἄλλη ἔκταση πιο δασωμένη, ἀπ' αὐτή στην οποία βρίσκεται το χωριό μας. Πανύψηλα ἔλατα, οξυές, βαλανιδιές, πλατάνια, σφεντάμια, κέδρα, γάβροι, μεράντζες, ξεροπλατάνια καὶ λογῆς - λογῆς ἄλλα δέντρα σκεπάζουν μια ἔκταση 22.000 περίπου στρεμμάτων. Ἄλλα 5.000 στρέμματα εἶναι λειβάδια καὶ καλλιεργήσιμη γῆ. Ἀμέτρητες πηγές με κρυστάλλινα νερά αὐλακώνουν τὶς πλαγιές τῶν βουνῶν σχηματίζοντας μικρά ρυάκια, που σμίγουν καὶ σχηματίζουν το Αἰθαιωνικό μικρό ποτάμι, που χύνει τα γάργαρα νερά του στον Πηνειό.

Τοπία εἰδυλλιακά που ἡ θέα τους μαγεύει καὶ σκορπίζει χαρά καὶ στους πιο μελαγχολικούς τύπους. Εἶναι δύσκολο για ἓνα ρομαντικό να πιστέψει ὅτι βρίσκεται σε πραγματικά κι ὄχι σε παραμυθένια τοπία. Αὐτή ἡ ἀπερίγραπτη ομορφιά ἔχει μαγέψει καὶ τους πολλούς γαμπρούς μας, που φροντίζουν με κάθε τρόπο να βρίσκονται ὅσο μπορούν περισσότερες μέρες το καλοκαίρι στον καταπράσινο αὐτό παράδεισο που λέγεται Ἀηδόνα. Γιατροί, δικηγόροι, δάσκαλοι, ἔμποροι, γεωπόνοι, ἐπαγγελματίες, που διάλεξαν για σύντροφο στη ζωὴ τους Ἀηδονιώτισσα, το ὁμολογούν οἱ ἴδιοι, ἡ ἐπιτυχία τους ἦταν διπλή: α) Πῆραν για σύντροφο στη ζωὴ τους ἓνα ἀληθινὸ διαμάντι με σπάνια καὶ πλούσια σωματικά καὶ ψυχικά χαρίσματα. β) Μπορούν τὶς καλοκαιριάτικες μέρες να ζουν μέσα στον παραδεισένιο τόπο, τὴν Ἀηδόνα καὶ ν' ἀπολαμβάνουν τὴ δροσιά, τον καθαρὸ βουνίσιο ἀέρα, το παγωμένο νερό τῆς βρύσης καὶ τὴν καταδεχτικότητα τῶν Ἀηδονιωτῶν.

Ὁ τύπος του οἰκισμοῦ εἶναι συγκεντρωτικός, δηλαδή τα σπίτια εἶναι χτισμένα γύρω ἀπ' το μεσοχώρι κι ὅλοι οἱ δρόμοι καταλήγουν σ' αὐτό.

Τα παλιότερα χρόνια στο μικρό μα πανώριο αὐτό χωριό, ἀπ' τους δημογέροντες ὀρίζονταν φύλακες, που ἔμεναν σε «καραούλια» (παρατηρητήρια) κι εἰδοποιούσαν με φωτιές που ἀνάβαν ἢ με τουφεκιές συνθηματικά, για τὴν εμφάνιση ληστρικών ομάδων καὶ οἱ κάτοικοι ἔπαιρναν τ' ἀπαραίτητα προφυλακτικά μέτρα. Οἱ φύλακες αὐτοὶ ἔπρεπε ἐκτός ἀπ' τ' ἄλλα προσόντα – γενναιότητα, ευκινησία κλπ. – να διαθέτουν καὶ οξύτατη ὄραση. Ἐπρεπε, ὅπως χαρακτηριστικά ἔλεγαν, «το καρπούλι» να ἔχει το μάτι του αἰτοῦ. Ἐνας τέτοιος φύλακας με φοβερὴ ὄραση ἦταν ὁ Καραούλης, που το ἐπώνυμό του αὐτό το χρωστάει σ' αὐτὴ τὴ θέση του φύλακα που εἶχε. Σήμερα οἱ ἀπόγονοὶ του εἶναι περισσότερο γνωστοὶ με το ἐπώνυμο «Καραούλης» παρά με το ἐπίσημο καὶ πραγματικό «Γάκης».

Στὶς μέρες μας δεν χρειάζονται τέτοιοι φύλακες, γιατί οἱ ληστές ἔχουν ἐγκατασταθεῖ στις πόλεις, ὅπου κάνουν «χρυσές δουλειές».

ΤΟ ΧΩΡΙΟ

Γεωγραφική θέση — Διαμόρφωση εδάφους — Δρόμοι

Η Αηδόνα, παλιό όνομα Αϊβάν κι ακόμα παλιότερο Γουβάνου, βρίσκεται ΝΔ της Καλαμπάκας και σ' απόσταση σαράντα χιλιομέτρων απ' αυτή. Το υψόμετρο στην πλατεία του χωριού είναι 842 μ. Είναι ένα απ' τα πολλά κι όμορφα χωριά τ' Ασπροποτάμου, σκαρφαλωμένο σε μια πλαγιά της πολυτραγουδισμένης Πίνδου. Γύρω του βουνά πανύψηλα γεμάτα έλατα κι οξυές, που δροσίζονται απ' τα νερά των κρυστάλλινων πηγών και ρεματιές γεμάτες αιωνόβια πλατάνια, που λούζουν τα πόδια τους στα καθάρια νερά που αναβλύζουν μέσα σ' αυτές. Όλα εκεί πάνω, δέντρα, νερά, πουλιά, είναι τα μέλη μιας μεγάλης χορωδίας που με το θρόισμα, το φλοίσβο και το κελάηδημα μαγεύουν κάθε διαβάτη που θα βρεθεί ανάμεσά τους. Μέσα στο χωριό οι λαχανόκηποι καταπράσινοι, ποτίζονται απ' το νερό της «μάννας», μιας πηγής που βρίσκεται στους πρόποδες του βουνού Κύργουρη, τρία χιλιόμετρα απ' το χωριό, κι έρχεται από κει μέσα σ' αυλάκι τσιμέντινο. Στον κάθε κήπο απαραίτητα και λίγα καρποφόρα δέντρα, μηλιές, δαμασκηνιές κι άλλα, που μαζί με τα κηπευτικά αποτελούν ένα καταπράσινο πλαίσιο μέσα στο οποίο είναι τοποθετημένα τα 130 πανέμορφα σπίτια του χωριού.

Πριν απ' το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ο επισκέπτης μπαίνοντας στο χωριό περπατούσε σε χωμάτινους δρόμους που είχαν σύνορα τους ξύλινους φράχτες των κήπων απ' τη μια και την άλλη μεριά. Οι φράχτες αυτοί ήταν φτιαγμένοι με κλωνάρια από αγριόδεντρα του δάσους, με τη σειρά καρφωμένα κάθετα το ένα δίπλα στ' άλλο στα διπλάρια, ξύλα κέδρινα μακριά, που καταλήγανε στις όμορφες πορτοξυλιές.

Πιο πάνω απ' το μεσοχώρι ο δρόμος ήταν πλακοστρωμένος ως τη βρύση τη μεσιανή, για να μη λασπώνει το χειμώνα. Οι δρόμοι αυτοί χαραχτηκαν απ' τους παπούδες μας που δεν είχαν βέβαια τις γνώσεις που έχουν σήμερα οι μηχανικοί κι οι τοπογράφοι, αλλά φρόντιζαν να δώσουν τόσο πλάτος σ' αυτούς που να μπορεί να περνάει άνετα ένα ζώο φορτωμένο με «βριζώμια» γεμάτα άχυρο. Βριζώμια λέγαμε ειδικά δίκτυα από σχοινί για τη μεταφορά του άχυρου. Το πλάτος του δρόμου στην περίπτωση αυτή έπρεπε να είναι τουλάχιστο τέσσερα μέτρα. Σήμερα οι δρόμοι σε μερικά σημεία έγιναν τόσο στενοί που μόνο άδειο το ζώο περνάει. Και να σκεφτεί κανένας ότι σήμερα έπρεπε να είναι μεγαλύτερο από τέσσερα μέτρα το πλάτος τους, γιατί πρέπει να περάσουν μ' ευκολία μεγάλα φορτηγά αυτοκίνητα για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες των κατοίκων του χωριού. Ευτύχημα που ο κεντρικός δρόμος απ' το Χασάν ως το μεσοχώρι έχει το ανάλογο πλάτος και περνάει άνετα ένα μεγάλο αυτοκίνητο, φτάνει να μη συναντηθεί μ' άλλο, γιατί για δυο είναι πολύ στενός.

Ένταξη του χωριού στην περιοχή και Επαρχία

Δυτικά του βουνού Κόζιακα απλώνεται μια στενόμακρη κοιλάδα, που αρχίζει απ' τον Πηνειό και τελειώνει στο χωριό Αηδόνα, όπου το βουνό Κύργουρη γίνεται το φυσικό σύνορο της κοιλάδας αυτής και των πίσω απ' το βουνό χωριών.

Είναι μια απ' τις πιο όμορφες κοιλάδες της πατρίδας μας, που τη διασχίζει ένας απ' τους μεγαλύτερους παραπόταμους του Πηνειού, που σχηματίζεται από

μικρότερα ποταμάκια, τα οποία φέρουν το όνομα του χωριού στο οποίο έχουν τις πηγές τους. Έτσι, έχουμε το Περλιαγκιώτικο (Χρυσομηλιάς), το Αϊθωνιώτικο (Αηδόνας), το Παλιοχωρίτικο, το Κλεινοβίτικο (Κλεινού), που ενώνονται και χύνουν τα νερά τους στον Πηνειό, κοντά στη θέση «Μουργκάνη». Την ομορφιά της κοιλάδας αυτής τη συμπληρώνουν η πλούσια βλάστηση και τα ελατοσκέπαστα βουνά που την περικλείουν με ψηλότερες τις βουνοκορφές «Τριγία» (2.204 μ.), «Νεράιδα» της Κύργουρης (2.067 μ.) και «Κάλτσα» στα σύνορα Παλιοχωρίου – Κρανιάς (2.058 μ.).

Στις πλαγιές της κοιλάδας αυτής βρίσκονται με τη σειρά τα χωριά: Αμπέλια, ένας οικισμός του Κλεινού πάνω στον επαρχιακό δρόμο Καλαμπάκας – Χρυσομηλιάς – Περτουλιού. Η θέση του οικισμού αυτού πάνω στο δρόμο και η γύρω του εύφορη κοιλάδα με τα ωραία περιβόλια, είναι δύο παράγοντες που κάνουν βιώσιμο αυτόν τον οικισμό, που σήμερα είναι και έδρα Γυμνασίου, το οποίο ιδρύθηκε το 1977. Στον οικισμό αυτό μεταφέρθηκε κι η έδρα του σταθμού Χωροφυλακής απ' τον Κλεινό.

Μετά από δυο χιλιόμετρα περίπου και πάνω στο δρόμο συναντάμε τα ερείπια απ' τα «χάνια του Σαμαρά», που ήταν στις δόξες τους όταν φιλοξενούσαν τις οικογένειες των παραθεριστών που ανέβαιναν για τα θέρετρα των χωριών τ' Ασπροποτάμου με τα μουλάρια, που τα οδηγούσαν οι γνωστοί «κυρατζήδες». Εκεί στα χάνια αυτά ξεπέζευαν και περνούσαν τη νύχτα οι παραθεριστές με πλούσια τραπεζώματα. Συναγωνίζονταν ποιος να πάρει το καλύτερο ψητό και ποια νοικοκυρά να παρουσιάσει την καλύτερη πίτα. Τραγούδι, χορός ως αργά το βράδυ. Ύστερα, τυλιγμένους στις φλοκάτες τις παχιές, τους αποκοίμιζε γλυκά - γλυκά η μουσική συναυλία των γλυκόηχων κυπριών των μουλαριών και τους χαίδευε απαλά όλη τη νύχτα τ' ολόδροσο αγέρι του βουνού. Περασμένα μεγαλεία για τους ρομαντικούς της εποχής εκείνης που πέρασε. Σήμερα αναστενάζουν τα γεροντάκια που ταξιδεύουν με τ' αυτοκίνητα, όταν φτάνουν εκεί στα χάνια και θυμάνται τον παλιό καλό καιρό...

Ένα χιλιόμετρο σχεδόν μετά απ' τα χάνια του Σαμαρά, μια πινακίδα μ' ένα βέλος προς τα δεξιά δείχνει το δρόμο προς το χωριό Κλεινός (Κλεινοβός παλιό όνομα). Το χωριό Κλεινός είναι πατρίδα του περίφημου αρματολού Γρηγόρη Λιακατά, που σκοτώθηκε στη μάχη του Αιτωλικού το 1824, του Παΐσιου που χειροτονήθηκε το 1784 Αρχιερέας Σταγών, του Ιερόθεου Α' που χρημάτισε Πατριάρχης στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου από το 1825 ως το 1845.

Συνεχίζοντας το δρόμο μας, μετά 500 περίπου μέτρα μια πινακίδα δείχνει με βέλος προς τα δεξιά, το δρόμο που ανηφορίζει για το χωριό Καλογριανή και μετά από δυο χιλιόμετρα βρισκόμαστε στα ωραία υδροτριβεία του χωριού αυτού.

Μετά από διαδρομή 2.500 μ. μέσα σε πυκνό δάσος από βαλανιδιές, φτάνουμε στη θέση «Κουκοράβα», που ενώνονται τρεις δρόμοι: 1) Χρυσομηλιάς – Καλαμπάκας, 2) Γλυκομηλιάς – Καλαμπάκας, 3) Αηδόνας, Παλιοχωρίου – Καλαμπάκας. Τέσσερα αυτοκίνητα σταματούσαν εδώ για λίγο να πάρουν δυνάμεις για ν' ανηφορίσουν το πρώτο για τη Γλυκομηλιά, το δεύτερο για τη Χρυσομηλιά, το τρίτο για την Αηδόνα και το τέταρτο για το Παλιοχώρι. Μια πινακίδα μας πληροφορεί για τις διευθύνσεις και τη χιλιομετρική απόσταση: Γλυκομηλιά 2 χλμ., Χρυσομηλιά 5 χλμ., Αηδόνα 6 χλμ. και Παλιοχώρι 8 χλμ.

Τα παραπάνω χωριά, Αμπέλια Κλεινού, Κλεινός, Καλογριανή, Γλυκομηλιά, Χρυσομηλιά, Αηδόνα, Παλιοχώρι, καταβάλουν προσπάθειες και αναπτύσσουν αξιό-

λογη πνευματική και κοινωνική δραστηριότητα. Είναι όμως παραγκωνισμένα και η κρατική μέριμνα είναι κάτι μεταξύ του ανύπαρκτου και του πολύ σπανίου. Αν υπήρχε έστω και στοιχειώδης κρατική παρουσία, ο τόπος αυτός θα είχε μεταβληθεί σε επίγειο παράδεισο.

Στη θέση αυτή που βρίσκεται η Αηδόνα έχει: Ανατολικά τη Χρυσομηλιά, βορειοανατολικά τη Γλυκομηλιά, βορειοδυτικά την Καλογριανή και τον Κλεινό, δυτικά το Παλιοχώρι και την Κρασιά και νότια τη Δέση, την Πύρα και το Περούλι.

Δήμος Χαλκίδος παρ' Ασπροποτάμω

Η επαρχία Καλαμπάκας του Ν. Τρικάλων, χωρίστηκε σε δήμους με το από 31-

ΔΙΑΤΑΓΜΑ 1 (8)...

Περί τῆς εἰς δήμους διαιρέσεως τῆς κατὰ τὸν νομὸν
Τριχιάλων ἐπαρχίας Καλαμπάκας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

Προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ ἐπι τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργοῦ,
ὑπ' ὄψιν λαβόντες τὸ ἄρθρον 3 τοῦ φη' νόμου τῆς 19 Μαρ-
τίου π. ε. περὶ εἰσαγωγῆς τῆς ἐλληνικῆς νομοθεσίας εἰς τὰς
προσαρτηθείσας Θεσσαλικὰς καὶ Ἡπειρωτικὰς ἐπαρχίας καὶ
τὸ ἄρθρον 8 τοῦ νόμου περὶ δήμων, ἀποφασίζομεν καὶ δια-
τάσσομεν

Ἡ κατὰ τὸν νομὸν Τριχιάλων ἐπαρχία Καλαμπάκας διαι-
ρεῖται εἰς δήμους ἑπτά, ἧτοι τοὺς δήμους Ἀργινίου, Χαλκίδος
παρ' Ασπροποτάμω, Καστανίας, Μαλαχασίου, Ὀξυνείας καὶ
Τυμφαίων Β' τάξεως, καὶ τὸν δήμον Λάχμιωνος Γ' τάξεως, ὡς
εἰσφαίνεται λεπτομερέστερον ἐν τῷ συννημμένῳ πίνακι.

Πρωτεύουσα τοῦ μὲν δήμου Ἀργινίου προσδιορίζεται ἡ κω-
μόπολις Καλαμπάκα, τοῦ δήμου Χαλκίδος παρ' Ασπροποτά-
μω ἡ κωμόπολις Κρασιά ἀπὸ 1 Μαΐου μέχρι τέλους Σεπτεμ-
βρίου, καὶ τὸ χωρίον Κλεινόσος ἀπὸ 1 Ἀπριλίου μέχρι τέλους
85βρίου, τοῦ δήμου Καστανίας ἡ κωμόπολις Καστανιά, τοῦ δή-
μου Μαλαχασίου τὸ χωρίον Μαλαχασί, τοῦ δήμου Ὀξυνείας
τὸ χωρίον Μερτίσα, τοῦ δήμου Τυμφαίων τὸ χωρίον Κονισκό
καὶ τοῦ δήμου Λάχμιωνος τὸ χωρίον Κόροσσι ἀπὸ 1 Ὀκτω-
βρίου μέχρι 31 Μαρτίου καὶ τὸ χωρίον Χαλκίσι ἀπὸ 1 Ἀπρι-
λίου μέχρι 30 Σεπτεμβρίου.

Ὁ αὐτὸς Ὑπουργὸς δημοσιεύσει καὶ ἐκτελέσει τὸ παρὸν
διάταγμα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Μαρτίου 1883.

Ὁ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν.
Χ. ΤΡΙΚΟΠΗΣ

Πίναξ της εις δήμους διαίρεσεως της κατά τον νόμον Τρικκαίων επαρχίας Καλαμ

Αριθμ. δήμων	Όνομασία των δήμων	Πρωτεύουσα έκτατου αυτών	Διοικησία των ανετελούντων έκτατου δήμων χωρίων	Απόστασις εκάστου χωρίου από την πρωτεύουσαν του δήμου		Πληθυσμός των κατοίκων		Τόπος εκάστου δήμου
				ώρι	λίτ.	κατά χωρίων	κατά δήμον	
1	Αίγιου	Καλαμπάκα	Καλαμπάκα Κραστράκι Πρεβιντζά Βανγκούλια Παρισκαλά Ρ.ζό Βιτοριά Γαίτα Σαριλίνια Βοϊδόδα Άγιος Θεόδωρος Κουβέλιτσα Σπαθίδες Πασηντά Κόσπρινα Ηκαράβα Σακπρι	.. 15 45 .. 1 2 1 1 2 1 1 1 2 2 2 3	15 30 .. 30 .. 30 .. 30 ..	1022 1049 172 340 97 90 105 256 560 46 273 62 42 228 147 178	4667	Β'
2	Χαλκίδος και Ασπροποτάμου	Κραννιά από 1 Μαΐου μέχρι τέλος Σεπτεμβρίου και Κλεινοβόν από 1 Οκτωβρίου μέχρι τέλος Δεκεμβρίου	Κραννιά Παλαιοχώρι Κραννιάς Κλεινοβόν Σολιανά Βελίτσκινα Δραγοβίθη Γαυρόζιου Καπάνω Περαλιόχο Κάτω Χούτινα	.. 1 3 1 1 2 2 3 3 4	.. 30 .. 30 30 .. 30 .. 30 ..	2444 66 536 293 157 730 190 206 119 20	4851	Β'
3	Λάχμωνος	Κότσορι από 1 Οκτωβρίου μέχρι 31 Μαρτίου, Χαλίκι από 1 Απριλίου μέχρι 30 Ιουλίου	Κότσορι Παλαχομπλιά Χαλίκι Λεπανάτσα Σταγνιάτσα	.. 1 4 45 1	.. 45 30 45 30	247 73 642 318 651	1931	Γ'
4	Καστανιάς	Καστανιά	Καστανιά Βαυδίστα Λοξίστι Καλογρακινή Κουλιάνοι Κοινοβασόδα Καστά Μαϊάν Τσουρναίικα Μπουσβίλια	1 3 1 2 2 2 2	.. 30 30 30 30	1097 635 67 122 112 238 125 140 354	2890	Β'
5	Μαλακκίου	Μαλακκ	Μαλακκία Κουρσοβόλιτση Λιμποροβόν Τουναρίδες Σιρούτσια Χλκωτιάδες Μοζόσι	.. 1 1 2 2 2 3	.. 30 30 .. 30	943 543 62 213 254 127	2142	Β'

Αριθμ.	Πρωτεύουσα ἐκάστου αὐτῶν	Ὄνομασία τῶν ἀποτελούντων ἐκαστον δήμον χωρίων	Ἀπόστασις ἐκάστου χωρίου ἀπὸ τῆς πρω- τεύουσας τοῦ Δήμου		Πληθυσμὸς τῶν κατοίκων		τάξις ἐκάστου δήμου	αρατηρήσεις
			ὥραι	λεπτ.	κατὰ χωρίον	κατὰ δῆμον		
	Μερίτσα	Μερίτσα		..	345			
		Βουτάδες	1	30	..			Διατοίχητον.
		Κακοπλευρι	1	30	400			
		Σταγιάδες	1	..	66			
		Ὀστροβόν	1	..	417	2104	Β'.	
		Βελεμισσι	1	30	354			
		Κερασιά Φλιάκα	2	..	109			
		Βουρλοχώρι	3	..	85			
		Τσεύγκουρον	1	30	118			
		Γαβροβόν	1	45	210			
	Κοιτσό	Κοιτσό		..	262			
		Μανδραβέλι	3	..	20			
		Κάτω Μπούσανη	2	..	61			
		Ἐπάνω Μπούσανη	2	..	20			
		Χατάν Καλώδια	2	..	204			
		Τραχανιάσι	2	..				Διατοίχητον
		Φλαμπορέσι	1	..	201			
		Γεραχίσι	1	..	312	2165	Β'.	
		Μαυρέλι	1	15	525			
		Ἀγγελινίδα	1	30	99			
		Δογιά	2	..	85			
		Κριτσουτάδες	2	..	66			
		Ἀσπροκκλησιά	3	..	261			
		Ἰάκωβον	2	30				Διατοίχητον
		Κερασιά Σίνου	2	..	49			
		Κατσοῦνι	3	..				»
		Παλαιοσκοπία	3	..				»

Ἐν Ἀθήναις τῇ 29 Μαρτίου 1883.

Ὁ ὑποσφύρις τῶν Ἐσωτερικῶν
Χ. ΤΡΙΚΟΠΗΣ

3-1883 Β.Δ. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ δήμος «Χαλκίδος παρ' Ἀσπροποτάμῳ» ποὺ περιλάμβανε τὰ χωριά: Κρασιά, Παλιοχώρι Κρασιάς, Κλεινοβό (σημ. Κλεινός), Δολιανά, Βελίτσαινα (σημ. Καλλιρρόη), Δραγοβίσι (σημ. Πολυθέα), Γιουβάνου (σημ. Αἰδόνα), ἐπάνω Περγιάγκο (σημ. Χρυσομηλιά), κάτω Περγιάγκο (σημ. Γλυκομηλιά) καὶ Χουτιάνα. Πρωτεύουσα τοῦ Δήμου ἀπὸ 1ης Μαΐου μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου ἦταν ἡ Κρασιά καὶ ἀπὸ 1ης Οκτωβρίου μέχρι τέλους Ἀπριλίου ὁ Κλεινοβός.

Ὁ δήμος «Χαλκίδος παρ' Ἀσπροποτάμῳ» διατηρήθηκε μετὰ τὴν σύνθεσιν τῶν χωριῶν αὐτῶν καὶ μετὰ τὴν δυο πρωτεύουσες μέχρι τοῦ 1912 ποὺ ψηφίστηκε ὁ Νόμος ΔΝΖ' «περὶ Δήμων καὶ Κοινοτήτων». Μετὰ τὸ διάταγμα τοῦ 1883 κάθε χωριό τοῦ Δήμου

ψήφιζε Πάρεδρο και η Κρασιά Δήμαρχο. Πολλά χρόνια Πάρεδρος του χωριού μας ήταν ο Αντρέας Μουστάκας, που πέθανε στις 7 Αυγούστου 1933 όπως μας πληροφορεί η παρακάτω θύμηση που είναι γραμμένη σε παλιό ψαλτήρι της εκκλησίας:

«Κ. Γ. Ἀναγνωστόπουλος

Γράφω πρὸς ἐνθύμησιν κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἀπεβίωσεν ὁ Ἄνδρέας Μουστάκας».

Ἐν Ἀϊθάν τῇ 7 Αὐγούστου 1933.

Το χωριό μου Γιobάνου (σημ. Αηδόνα) κατὰ τὴν περίοδο που ανήκε στο δήμο «Χαλκίδος παρ' Ασπροποτάμω», όπως δείχνουν οι πίνακες «ὀργανωμένων κι ἀνοργάνωτων Κοινοτήτων» των Νομών του Κράτους που ἔχουν δημοσιευτεί(7), ἀνέγραφε μεγάλα ποσὰ στους προϋπολογισμούς του για τὴν κατασκευὴ κοινωφελῶν ἔργων, πράγμα που το βεβαιώνουν ἔργα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης που σώζονται ἀκόμα και σήμερα (βρύσες, ἐκκλησίες, καμπαναριό κ.ά.).

Το ὄνομα του δήμου

Πολλοί εἶναι ἐκεῖνοι που ἀποροῦν γιατί ο δήμος ονομάστηκε «Χαλκίδος παρ' Ασπροποτάμω». Το «παρ' Ασπροποτάμω» εἶναι κατανοητό, ἀφοῦ ὅλα τα χωριά του δήμου βρίσκονται παρὰ τον Ασπροπόταμο. Ὅμως γιατί ονομάστηκε και «Χαλκίδος»;

Για το θέμα αὐτό υπάρχουν οι παρακάτω γραπτές μαρτυρίες:

1. Ο WILLIAM MARTIN LEAKE, Ἄγγλος στρατιωτικός, τοπογράφος και ιστοριοδίφης, στο βιβλίο του «Ταξίδια στη βόρειο Ελλάδα» (1835), και στο κεφάλαιο «Ὀρειβάσια στην Πίνδο» (μετάφραση Παν. Καραγιώργου), γράφει:

«13 Αυγούστου 1805... Το ὄνομα Χαλίκι, που εἶναι κοινὸ στην Ελλάδα, εἶναι γενικῶς παραφθορὰ τῆς ἐλληνικῆς λέξεως Χαλκίς και ἐδῶ δηλώνει τὴν πρῶην ὑπαρξὴ μίας Χαλκίδος στο ἴδιο μέρος, πράγμα που βοηθάει στην παρούσα περίπτωση στο να διασαφηνισθῆ ἓνα μέχρι τώρα ἀνεξήγητο ἀπόσπασμα ἀπὸ τον Διονύσιο τον Γεωγράφο, στο οποίο ο συγγραφέας προφανῶς ἐννοοῦσε ὅτι ο Αχελῷος πηγάζει κοντὰ στη Χαλκίδα(8).

Ο καθηγητῆς μου και ιστοριοδίφης Ιωάννης Παπασωτηρίου για το θέμα αὐτό γράφει:

«Εἰς τὴν θέσιν ὅπου το σημερινόν Χαλίκι(ον) τοποθετοῦν πολλοί τὴν ἀρχαίαν πόλιν Χαλκίδα παρὰ τον Αχελῷον, ἣτις εθεωρεῖτο ως μία των μεγαλυτέρων πόλεων τῆς Ἠπείρου (πρβλ. Μελετίου Αθηνῶν Ἱστοριογραφίαν και Χαλκίς παρ' Ασπροποτάμω δικηγόρου Ι. Παπαδημητρίου, εἰς «Αναγέννησιν» 17-2-37). Το Χαλίκιον μέχρι του 1767 και ἴσως μέχρι του 1800 ἐσώζετο ως κωμόπολις φέρουσα το ὄνομα Χαλκίς μεταξύ των λογίων, ως ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς δύο εικόνων υψίστης ζωγραφικῆς ἀξίας, ευρισκομένων εἰς το τέμπλον του Ι. Ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Η ἐπιγραφή ἔχει οὕτως: «Αφιέρωμα του κυρ Δημάκη, ἀρχοντος κώμης

7. Αρχεῖα Δρακάκη – Κούνδουρου, τόμος Β', 1940.

8 ... ὅσας τ' ἀπὸ Χαλκίδος ἔρπων
δίνης ἀργυρέης Ἀχελῷος ἀμφίς ἐλίσσει

Διονυσίου Περιηγήσεις, 496

(βλ. και «ἨΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» ΕΤΟΣ ΚΑ' ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1972. ΤΕΥΧΟΣ 237-238. σελ.43).

Χαλκίδος, έτος 1767»(9).

Σε εγκυκλοπαίδειες και λεξικά διαβάζουμε:

ΧΑΛΚΙΣ: Πόλις παρά την πηγήν του Αχελώου εν Πίνδω, νυν Χαλίκι.(10)

ΧΑΛΚΙΣ: Πολίχνη της αρχαίας Δολοπίας. Υπό των ιστορικών τοποθετείται εις τας πηγάς του ποταμού Αχελώου.(11)

ΧΑΛΚΙΔΟΣ (παρ' Ασπροποτάμω) ΔΗΜΟΣ: Πρώην δήμος της επαρχίας Καλαμπάκας, κληθείς από της ομωνύμου αρχαίας επί της Πίνδου πόλεως.(12)

Δήμαρχοι στο Δήμο Χαλκίδος παρ' Ασπροποτάμω

1. Ζέικος Αθανάσιος 1883-1887

2. Γιαννίκας Αθανάσιος 1887 - 1891 και 1895 - 1899.

3. Λέγκας Κων/νος 1891 - 1895 και 1899 - 1907.

4. Πάντζιος Στέφανος 1907 - 1914.

Η θητεία των δημάρχων και τότε, όπως δείχνει ο παραπάνω πίνακας ήταν τέσσερα χρόνια.

Υψόμετρα χωριών Ασπροποτάμου και Δήμου Χαλκίδος παρ' Ασπροποτάμω(13)

1) Αηδόνα 850, 2) Καλογριανή 850, 3) Κλεινός 850, 4) Χρυσομηλιά 950, 5) Παλιοχώρι 1.000, 6) Κρασιά 1.100, 7) Ελάφιον 600, 8) Αμάραντος, 900, 9) Καστανιά 900, 10) Καλλιρρόη 950, 11) Πολυθέα 1.100, 12) Μηλιά 940, 13) Αγ. Παρασκευή 950, 14) Γαρδίκι 1.100, 15) Αθαμανία 950, 16) Στεφάνι 1.350, 17. Παλιοχώρι Γαρδικίου 900, 18) Ψυχή 950, 19) Δροσοχώρι 960, 20) Δέση 1.080, 21) Πύρρα 1.000, 22) Αγ. Παρασκευή Πύρρας 1.050, 23) Χατζηπέτριον 1.140, 24) Περτούλι 1.150, 25) Κουκουράβα 520 μ.

Υψόμετρα βουνοκορφών

1) Τριγία 2.204, 2) Αυχένας Μπάμπας 1.625, 3) Τσατσούλη (Αμάλια) 1912, 4) Κόκκινο λιθάρι (Βόζορα) 1.706, 5) Παπανίκας (Καλούσι) 1.726, 6) Νεράιδα (Κύργουρη) 2.067, 7) Μπάτη 1.959, 8) Κάλτσα (σύνορα Παλιοχωρίου – Κρασιάς) 2058, 9) Κέδρος (πάνω απ' την Τράπουστα) 1.560, 10) Βρύση Τράπουστας 1.310, 11) Κορομηλιές (γίνι αλέτρι) 1.500, 12) Κορομηλιές 1.280, 13) Σφένδαμος 1.179, 14) Τσούκα 1.120, 15) Παλαιομονάστηρο 866, 16) Παλαιοκόπρι (Αμουντζέλο) 983, 17) Αγ. Γεώργιος (α' εκκλησία 970, β' πηγή 985), 18) Εικονοστάσι Αγ. Γεωργίου 900, 19) Παπαρσένη βρύση 1.040, 20) Παπαγιάννη ράχη 1.356, 21) Αγ. Κωνσταντίνος εξωκλήσι 720, 22) Βλάσκα 1.000, 23) Καρυές 880, 24) Βρύση Ιτιά (Κορομηλιές) 1.380, 25) Κλεφτόβρυση 1.520, 26) Καναλάκια 1.580, 27) Μάνα πηγή 1.180, 28) Βρύση Λούτσα 840, 29) Αγ. Κυριακή Περτουλίου 1.160.

9. (Βλ. ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΩΝ. «ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ». ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΕΚΔΟΣΙΣ. ΕΠ' ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ 1881-1931. ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ. σελ. 202).

10. Λεξικόν Ελληνικής γλώσσης, Γουλιέλμου Παπέ – έκδοσις Δ' - 1887 - τ. 3ος - σ. 1472.

11. Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό «ΗΛΙΟΥ». τ. ΙΗ' - σ. 524.

12. Εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη, έκδοσις τέταρτη, τ. 12ος, σ. 807.

13. Τα υψόμετρα των χωριών και των βουνοκορφών, από χάρτες Στρατιωτικής Υπηρεσίας.

Πρόεδροι – Σύμβουλοι – Γραμματείς της Κοινότητας

Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας το χωριό το διοικούσε Κοτσάμπασης, ο οποίος ενεργούσε κατ' εντολή των Τούρκων κατακτητών. Σε όλα τα χωριά του Ασπροποτάμου είχαμε αυτή την εποχή τους Κοτσαμπάσηδες. Τα ονόματα πολλών διασώθηκαν απ' την παράδοση και ακούγονται και σήμερα σε δημοτικά τραγούδια. Έτσι, μαθαίνουμε ότι στην Κρανιά ήταν ο Γιαννίκας, στην Καστανιά ο Δημάκης, στο Περτούλι ο Χατζηγάκης κ.ά.

Στο χωριό μας, όπως και αλλού αναφέρω, μεγάλη δύναμη αυτή την εποχή είχε ο Σατρατζέμης. Το όνομα Σατρατζέμη φανερώνει τίτλο που έδιναν οι Τούρκοι σε ορισμένους Κοτσαμπάσηδες. Το σπίτι του Σατρατζέμη ξεχώριζε απ' τ' άλλα και ήταν το αρχοντικό του χωριού, αλλά και κάστρο απάτητο με τις πολεμήστρες και τις απαραβίαστες διπλαμπαρωμένες πόρτες του. Πασάδες, μπέηδες κι άλλοι αξιωματούχοι Τούρκοι φιλοξενήθηκαν σ' αυτό το σπίτι, που κήκε μαζί με τ' άλλα σπίτια του χωριού, απ' τους Γερμανούς κατακτητές το 1943.

Τα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση σημαντικοί παράγοντες στη διοίκηση του χωριού εξακολουθούν να είναι οι ίδιοι κοτσαμπάσηδες της οικογένειας Γιουβανίτη όπως μαρτυρεί η εντοιχισμένη στο καμπαναριό πλάκα. Αργότερα η πανίσχυρη αυτή οικογένεια εγκαθίσταται στη Λάρισα και την Αθήνα, όπου ασχολούνται με το τυρεμπόριο. Έξω απ' τη Λάρισα έχουν εν τω μεταξύ αποκτήσει έκταση 1500 στρεμμάτων την οποία κατέχουν ακόμη απόγονοι αυτής της οικογένειας.

Πολλά χρόνια εκλέγεται πάρεδρος του χωριού μας στο δήμο «Χαλκίδος παρ' Ασπροποτάμω» ο Ανδρέας Μουστάκας, αλλά σημαντικός παράγοντας αναδεικνύεται την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα και τις τρεις πρώτες του 20ου, ο Αριστοτέλης Δημακόπουλος. Είναι, όπως και σε άλλο κεφάλαιο αναφέρω, ο γραμματοδιδάσκαλος του χωριού, ο γραμματέας της Κοινότητας, ο γραμματέας του συν/σμού συνιδιοκτησίας του δάσους, ο τραπεζίτης, ο πρωτοψάλτης και γενικά κατέχει κάθε θέση που έχει σχέση με τα γράμματα και τα χρήματα.

Τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα πρόεδροι της Κοινότητας εκλέγονται πολλοί, αλλά πιο δραστήριοι αναδεικνύονται οι Κων/νος Φιλ. Πώχος και ο Δημήτριος Κων. Κωστόπουλος. Δυστυχώς τα Αρχεία της Κοινότητας μέχρι το 1945 δεν υπάρχουν. Κήκαν μαζί με τα σπίτια του χωριού το 1943 απ' τους Γερμανούς κατακτητές, γι' αυτό παραθέτω των Κοινοτικών Συμβούλων και των προέδρων τα ονόματα απ' το 1945 και μέχρι σήμερα:

– 1945 - 1946. Διοικούσα Επιτροπή με πρόεδρο το Δημήτριο Κων. Κωστόπουλο και μέλη τους: Γεώργιο Θεοδ. Μιγδάνη και Κων/νο Χρ. Χουλιάρα.

– Από Σεπτέμβριο 1946 μέχρι Σεπτέμβριο 1947 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο τον Κων/νο Φιλ. Πώχο και μέλη τους: 1) Αριστοτέλη Δημακόπουλο, 2) Κων/νο Χρ. Χουλιάρα, 3) Γεώργιο Θεοδ. Μιγδάνη και 4) Σπύρο Θεοδ. Χουλιάρα.

– Απ' το 1947 μέχρι το 1955 λόγω του εμφυλίου πολέμου δεν έχουμε Κοινοτικό Συμβούλιο.

– Απ' τον Οκτώβριο του 1955 μέχρι το Δεκέμβρη του 1956 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο το Θύμιο Τσιάκαλο και μέλη τους: 1) Ιωάννη Γάκη, 2) Κων/νο Χρ. Χουλιάρα, 3) Χρίστο Γ. Μπονόβα και 4) Κων/νο Πώχο.

– Απ' το Δεκέμβρη του 1956 μέχρι 17 Μάη 1959 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο τον Κων/νο Χρ. Χουλιάρα και μέλη τους: 1) Ιωάννη Γάκη, 2) Κων/νο Χρ. Χουλιάρα, 3) Χρίστο Γ. Μπονόβα και 4) Κων/νο Φ. Πώχο.

– Από 17 Μάη 1959 μέχρι 31-12-1961 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο το Μιχάλη Θεοδ. Σιούλη και μέλη τους: 1) Ιωάννη Αναστ. Κουτσιμπέλα, 2) Κων/νο Χρ. Χουλιάρα, 3) Θωμά Κων. Πολυζόπουλο και 4) Βασίλειο Γ. Πρεβέντη.

– Από Ιανουάριο 1962 μέχρι 23-8-1964 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο τον Ιωάννη Αναστ. Κουτσιμπέλα και μέλη τους: 1) Μιχάλη Θεοδ. Σιούλη, 2) Κων/νο Χρ. Χουλιάρα, 3) Θωμά Κων. Πολυζόπουλο και 4) Βασίλειο Γ. Πρεβέντη.

– Από 23-8-1964 μέχρι 3-9-1967 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο το Σωτήρη Γ. Μπονόβα και μέλη τους: 1) Ιωάννη Αναστ. Κουτσιμπέλα, 2) Σωτήριο Στυλ. Κουτσιμπέλα, 3) Βασίλειο Λεων. Πολυζόπουλο και 4) Χρίστο Ιωάννη Οικονομίδα – Σιούλη.

– Από 3-9-1967 μέχρι 8-10-1967 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο το Σωτήριο Στυλ. Κουτσιμπέλα και μέλη τους: 1) Ιωάννη Αναστ. Κουτσιμπέλα, 2) Σωτήρη Γ. Μπονόβα, 3) Κων/νο Χρ. Χουλιάρα και 4) Χρίστο Ιωάννη Οικονομίδα – Σιούλη.

– Από 8-10-1967 μέχρι 16-6-1968 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο το Δημήτριο Ιωάν. Κουτσιμπέλα και μέλη τους: 1) Κων/νο Χρ. Χουλιάρα, 2) Σωτήριο Στυλ. Κουτσιμπέλα, 3) Σωτήρη Γ. Μπονόβα και 4) Χρίστο Ιωάν. Οικονομίδα – Σιούλη.

– Από 16-8-1968 μέχρι 15-1-1969 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο τον Κων/νο Χρ. Χουλιάρα και μέλη τους: 1) Σωτήριο Στυλ. Κουτσιμπέλα, 2) Σωτήρη Γ. Μπονόβα, 3) Χρίστο Ιωάν. Οικονομίδα – Σιούλη και 4) Δημήτριο Ιωάν. Κουτσιμπέλα.

– Από 15-1-1969 μέχρι 3-11-1974 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο το Χρίστο Αθαν. Πολυζόπουλο και μέλη τους: 1) Σωτήριο Στυλ. Κουτσιμπέλα, 2) Σωτήρη Γ. Μπονόβα, 3) Κων/νο Χρ. Χουλιάρα και 4) Χρίστο Ιωάν. Οικονομίδα – Σιούλη.

– Από 3-11-1974 (μεταπολίτευση) μέχρι 8-6-1975 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο το Διευθυντή του Σχολείου Νικόλαο Σαργιώτη και μέλη τους: 1) Σωτήρη Γ.

Το κοινοτικό κατάστημα

Μπονόβα, 2) Βασίλειο Λεων. Πολυζόπουλο, 3) Σωτήριο Στυλ. Κουτσιμπέλα και 4) Ιωάννη Αναστ. Κουτσιμπέλα.

– Από 8-6-1975 μέχρι 7-1-1979 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο τον Κων/νο Δημ. Καλαντζή και μέλη τους: 1) Χρίστο Παν. Παπαπολυζόπουλο, 2) Γεώργιο Δημ. Κωστόπουλο, Σωτήριο Ιωάν. Οικονομίδα ή Σιούλη και 4) Ιωάννη Αναστ. Κουτσιμπέλα.

– Από 7-1-1979 μέχρι 31-12-1982 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο τον Κων/νο Δημ. Καλαντζή και μέλη τους: 1) Χρίστο Παν. Παπαπολυζόπουλο, 2) Σωτήριο Δημ. Μουστάκα, 3) Σωτήριο Ιωάν. Οικονομίδα ή Σιούλη και 4) Σωτήριο Στυλ. Κουτσιμπέλα.

– Από 1-1-1983 μέχρι 31-12-1986 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο το Νικόλαο Ευαγγ. Κουτσιμπέλα και μέλη τους: 1) Χρίστο Δημ. Μουστάκα, 2) Σωτήριο Αθαν. Ζώικα, 3) Ανδρέα Αθαν. Μουστάκα, 4) Γεώργιο Βασ. Καλαντζή, 5) Κων/νο Δημ. Καλαντζή και 6) Χρίστο Παναγ. Παπαπολυζόπουλο.

– Από 1-1-1987 μέχρι 31-12-1990 Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο το Νικόλαο Ευαγγ. Κουτσιμπέλα και μέλη τους: 1) Γεώργιο Χρ. Μπονόβα, 2) Γεώργιο Βασ. Καλαντζή, 3) Δημήτριο Αναστ. Καλαντζή, 4) Παναγιώτη Βασ. Σιούλη, 5) Σωτήριο Αθαν. Ζώικα και 6) Χρίστο Ευθ. Πώχο. Την 1-1-1989 παραιτείται ο πρόεδρος Νικόλαος Ευαγγ. Κουτσιμπέλας και έρχεται στο Συμβούλιο ως έβδομο μέλος ο πρώτος επιλαχών Χρίστος Δημ. Μουστάκας. Πρόεδρος του Κοινοτικού Συμβουλίου από 1-1-89 μέχρι 31-12-90 ανέλαβε ο Γεώργιος Χρ. Μπονόβας.

– Από 1-1-1991 αναλαμβάνει Κοινοτικό Συμβούλιο με πρόεδρο το Λεωνίδα Αθ. Ζώικα και μέλη τους: 1) Γιάννη Νικ. Μουστάκα, 2) Θεόδωρο Κων. Μουστάκα, 3) Σωτήριο Γεωργ. Μουστάκα ή Πρεβέντη, 4) Χρίστο Αχιλλ. Πολυζώη, 5) Γεώργιο Οικονομίδα ή Σιούλη και 6) Χρίστο Παν. Πολυζόπουλο.

Η συγκοινωνία του χωριού

Παλιότερα για να φτάσει κανένας στην Αηδόνα έπρεπε να χρησιμοποιήσει για μέσο συγκοινωνίας το ζώο ή τα πόδια του. Τα ζώα φορτώνονταν το πρωί απ' την Καλαμπάκα και ξεκινούσαν με κατεύθυνση προς τον Προφήτη Ηλία κι ακριβώς εκεί που σήμερα είναι μια ασβεσταριά, μετά απ' το γήπεδο, έμπαιναν στην ποταμιά του Πηνειού για να βγουν απέναντι, κάτω απ' το χωριό Διάβα (Πρεβέντα, παλιό όνομα). Το χειμώνα όταν ο Πηνειός απ' το πολύ νερό γινόταν αδιάβατος στο σημείο αυτό, αναγκάζονταν να περάσουν απ' τη γέφυρα της Σαρακίνας και να βγουν πάλι στο ίδιο σημείο, κάτω απ' το χωριό Διάβα.

Ο δρόμος στη συνέχεια περνούσε κάτω απ' τη Διάβα και συνεχιζόταν προς την Κρύα βρύση (Βανακούλια, παλιό όνομα). Το χωριό Κρύα Βρύση ο δρόμος τ' άφηνε αριστερά του και προχωρούσε για τα «χάνια» του Κουτσιλιά και του Πετράνη. Εδώ θα γινόταν υποχρεωτικά μια στάση για να ξεκουραστούν τα ζώα, να φάνε αυτά κι οι αγωγιάτες και να διασκεδάσουν για λίγο με τα τραγανά αστεία του «μπαρμπα-Φώτη».

Το καλοκαίρι, όταν ανέβαιναν προς τα χωριά οι οικογένειες των παραθεριστών, από πολύ μακριά η κνίσσα πρόδινε ότι πλησιάζουν στα χάνια και τόσο οι άνθρωποι όσο και τα ζώα δεν έβλεπαν την ώρα πότε να φτάσουν. Μόλις ανέβαιναν στην τελευταία προς τα χάνια ραχούλα, τ' άλογα μ' ένα χλιμίντρισμα ειδοποιούσαν το μπαρμπα-Φώτη, όπως με το σφύριγμά τους το τρένο ή το πλοίο ειδοποιούν λίγο

πριν απ' το σταθμό ή το λιμάνι. Έτοιμος ο μπαρμπα-Φώτης καλωσόριζε τους παραθεριστές και βοηθούσε να τακτοποιηθούν όλοι στο μεγάλο κι όμορφο υπόστεγο, στρωμένο με σανίδια και γύρω - γύρω φραγμένο με ξύλινα κάγκελα. Εκεί στη βαθύσκιωτη ρεματιά με τα αιωνόβια πλατάνια, που ήταν το «χάνι του Κουτσιλιά» οι παραθεριστές απολάμβαναν, μαζί με τη δροσιά, τις ωραίες πίτες και τα καλοψημένα κοτόπουλα, που είχαν ετοιμάσει απ' το σπίτι οι νοικοκυρές και το ωραίο ψητό του μπαρμπα-Φώτη, που ήταν πραγματικά πολύ νόστιμο, γιατί τότε τα κατσίκια και τ' αρνιά ζούσαν και τρέφονταν μ' αγνές φυσικές τροφές, μια και η Χημεία δεν είχε ακόμα επέμβει στη ζωή τους με τα λογής - λογής φυράματα και λιπάσματα. Γέλια, τραγούδια, χοροί και παιγνίδια έκαναν τη ρεματιά να βουίζει τα καλοκαιριάτικα αυτά μεσημέρια. Όταν οι αγωγιάτες έπαιρναν τους παραθεριστές απ' τα Τρίκαλα, αυτό το πανηγύρι στα χάνια του Κουτσιλιά γινόταν τα βράδια κι ο ηχός απ' τα τραγούδια έφτανε κι έσμιγε με τον ηχό απ' τα τραγούδια των παραθεριστών στα χάνια του Σαμαρά που ήταν απέναντι. Σε λίγο φορτώνονταν πάλι τα ζώα, ρίχνονταν πάνω στα σαμάρια οι χρωματιστές μπαντανίες κι οι παχουλές φλοκάτες και με τις ευχές του μπαρμπα-Φώτη για «καλό καλοκαίρι» συνεχιζόταν ο δρόμος για το χωριό. Όταν έφταναν στο εικόνισμα στη θέση «Φλώρος», απέναντι φαινόταν το βουνό της Αηδόνας «Κύργουρη», τόσο όμορφο, που νόμιζε κανένας ότι μπροστά του έχει ένα σπάνιο ζωγραφικό πίνακα κι όχι πραγματικό βουνό. Δεν είναι υπερβολή αυτό που γράφω, αλλά μια πραγματικότητα ζωντανή, που μου θυμίζει κι ένα συγκινητικό περιστατικό που έγινε ένα καλοκαιριάτικο δειλινό του 1965. Κάτω απ' τον πλάτανο της πλατείας του χωριού μας, σ' ένα τραπεζάκι, κάθονταν τρία αγαπητά μου γεροντάκια κι έλεγαν τα περασμένα. Ήταν ο Παπα-Κώστας Μπέντζιας, ο Ντούλας Γιουβανίτης κι ο Βασίλης Αναγνωστόπουλος. Σε μια στιγμή ακούω το Βασίλη να λέει στο Ντούλα: «*Βρε Ντούλα για κοίταξε αυτή τη στιγμή την Κύργουρη τι πανόραμα είναι, λες κι είναι ζωγραφιά*». Συμφώνησαν κι οι άλλοι δυο μαζί του γιατί πραγματικά, χρωματισμένη με τα χρώματα του ηλιοβασιλέματος η πανέμορφη αυτή βουνοκορφή ήταν αυτή τη στιγμή κάτι παραπάνω από ζωγραφιά. Ήταν μια απολιθωμένη νεράιδα και γι' αυτό δίκαια την ψηλότερη κορυφή της την είπαν «Νεράιδα».

Μετά τη μικρή αυτή παρένθεση ας συνεχίσουμε το δρόμο μας απ' το εικονοστάσι του «Φλώρου» προς το χωριό, ένα δρόμο στους πρόποδες του βουνού κι αριστερά απ' το ποτάμι που σχηματίζεται απ' τα νερά του Παλιοχωρίτη, του Αϊθανιώτη, του Περλιαγκιώτη και του Κλεινοβίτη. Από δω και πάνω αρχίζει να μυρίζει βουνό και να χαϊδεύει το βουνίσιο δροσερό αεράκι τα ηλιοκαμένα πρόσωπα των πεζοπόρων και των καβαλάρηδων. Απλήρωτοι μουσικοί τα λογής - λογής πουλιά μάς ψυχαγωγούν με τις μελωδικές φωνές τους, που σμίγουν με το γλυκό ήχο των κυπριών των αλόγων και μουλαριών και σιγοντάρονται απ' το βαρύ, μονότονο και ρυθμικό ήχο των ποδιών τους. Κάπου - κάπου οι πιο ρομαντικοί παρασύρονται απ' τη γλυκιά αυτή μουσική και την όμορφη φύση και σιγοτραγουδούν κάποιο Δημοτικό ή Κλέφτικο τραγούδι. Έτσι οι ώρες περνούν και φτάνουμε στη σμίξη του Αϊθανιώτικου ποταμιού με το Περλιαγκιώτικο και σε λίγο οι καλύβες του Κουκουράβα παρουσιάζονται μπροστά μας μαζί με το «μπάρμπα-Νικόλα», που με τη χαρακτηριστική γενιάδα και τα τολμηρά αστεία του άφησε εποχή. Στις καλύβες αυτές φιλοξενήθηκαν πολλοί περαστικοί διαβάτες, όταν τις χειμωνιάτικες νύχτες δε μπορούσαν να προχωρήσουν μέσα στο σκοτάδι και στο χιόνι. Πρόθυμος ο μπαρμπα-Νικόλας να τους ανάψει φωτιά και να τους προσφέρει λίγο ψωμί καλαμ-

ποκίσιο πυρωμένο στη φωτιά και λίγη «ούρδα» απ' τα γίδια που έτρεφε.

Από δω αρχίζουμε ν' ανεβαίνουμε και μετά από έξι χιλιόμετρα φτάνουμε στο ύψωμα «Τζέλος» απ' όπου φαίνεται σχεδόν όλο το χωριό. Ένας Σταυρός ξύλινος στη θέση αυτή, είχε δεχτεί μια ανθοδέσμη όταν στο τέλος του περσινού καλοκαιριού φεύγαμε απ' το χωριό. Τώρα σταυροκοπιέμαστε μπροστά του κι ευχαριστούμε το Θεό, που ξαναβρεθήκαμε στ' όμορφο αυτό και δροσερό Αϊθωνιώτικο τοπίο. Λίγα μέτρα πιο πάνω η «ξηρόβρυση» κοντά στη ρίζα ενός αιωνόβιου πλάτανου, που άπλωνε γύρω τα μεγάλα καταπράσινα κλωνάρια του, παρ' όλο που ο χρόνος είχε ανοίξει στο τεράστιο κορμί του μια «κουφάλια» που χωρούσε δυο ανθρώπους μέσα.

Ύστερ' από τριακόσια περίπου μέτρα φτάνουμε στο ρέμα του «Πιτσαλά». Εδώ τα δασιά πλατάνια, με το τεράστιο ύψος και το καταπράσινο φύλλωμά τους, κάνουν τη ρεματιά βαθύσκοιωτη και λίγο μετά το ηλιοβασίλεμα ένα αδιαπέραστο βαθύ σκοτάδι απλώνεται σ' όλη της την έκταση. Το πυκνό αυτό σκοτάδι ήταν η αιτία που χίλια δυο φαντάσματα φαίνονταν... εκεί κατά καιρούς, όπως ακούγαμε απ' τους γονείς και τους παπούδες μας. Μια δροσερή πηγή κελαρίζει το γάργαρο νερό της στα πόδια ενός πλάτανου θεόρατου που με τα κλωνάρια του αγκαλιάζει όλο το πλάτος της ρεματιάς στο σημείο αυτό.

Πάνω απ' τη ρεματιά είναι το «χασάν». Πήρε τ' όνομα αυτό το τούρκικο, γιατί στη θέση αυτή πέθανε και θάφτηκε ένας Τούρκος εισπράκτορας της «δεκάτης» που έμενε στο χωριό και λεγόταν Χασάν. Το μέρος αυτό παλιότερα ήταν μεγαλύτερο σε έκταση, η οποία ήταν κοινόχρηστη κι έμοιαζε μ' ένα μεγάλο εξώστη, απ' όπου έβλεπες όλα τα γύρω βουνά κι από το άνοιγμα της στενής κοιλάδας η ματιά σου έφτανε ως τ' αντίπερα βουνά, που σκαρφαλώνει ο δρόμος για τα Γιάννινα. Σταυροκοπιέμαστε πάλι μπροστά σ' έναν ξύλινο Σταυρό που είναι στημένος εδώ και δένουν λουλούδια εκείνοι που ταξιδεύουν και τα παιδιά όταν πηγαίνουν να υπηρετήσουν στρατιώτες. Στο Σταυρό αυτό δένουν λουλούδια κι οι παραθεριστές, όταν στο τέλος του καλοκαιριού αφήνουν με λύπη κι αναστεναγμό το πανέμορφο χωριό μας.

Αρχίζουμε τώρα ν' ανηφορίζουμε ανάμεσα στα πρώτα σπίτια και σε λίγο το πανύψηλο και πανώριο καμπαναριό, η εκκλησιά, ο πλάτανος, ο φτελιάς, το μεσοχώρι, βρίσκονται μπροστά μας κι η ομορφιά τους πλημμυρίζει χαρά την ψυχή μας. Τα παιδάκια του χωριού, συγκεντρωμένα στο μεσοχώρι, τρέχουν να δουν ποιοι έρχονται. Οι μεγάλοι σηκώνονται απ' τα πεζούλια, καλωσορίζουν τους νιοφερμένους και τους εύχονται «καλό καλοκαίρι».

Στη διάρκεια του καλοκαιριού οι αγωγιάτες ανεβοκατεβαίνουν στην Καλαμπάκα δυο-τρεις φορές την εβδομάδα για να προμηθεύουν τα μαγαζιά του χωριού με διάφορα είδη και για να εκτελούν διάφορες παραγγελίες των παραθεριστών.

Λίγα χρόνια πριν απ' τον πόλεμο του 1940 ήρθε το πρώτο αυτοκίνητο στο χωριό. Ήταν ένα παλιό μοντέλο Μερσεντές πενταθέσιο, με οδηγό το Βησσάρη Μπίρκο απ' την Καλαμπάκα, που έφερε την οικογένεια του Χρήστου Καρατζούλη για να παραθερίσει. Όταν έφτασε στο μεσοχώρι έκανε το «γύρο του θριάμβου» γύρω απ' τον πλάτανο κορνάροντας συνέχεια. Την ίδια χρονιά ήρθε στο χωριό κι αυτοκίνητο μεγάλο φορτηγό, που φόρτωσε κορμούς καρυδιών. Θυμάμαι ότι δυσκολεύτηκαν πολύ τότε για να φορτώσουν τα κούτσουρα απ' την τεράστια σε όγκο καρυδιά του Γάκη, που ήταν στη γωνιά του σημερινού σπιτιού του Μήτσιου Γάκη.

Μετά την κατοχή, το 1949, άρχισε να εκτελεί συγκοινωνία στο χωριό μας και το

Παλιοχώρι ο Τασίκας, όπως όλοι λέγαμε τον Αναστάση του Θανάση Καλαντζή. Είχε ένα φορτηγό, «καρνάβαλο», που είχε οργώσει στο β' παγκόσμιο πόλεμο όλη την Αφρική και τώρα ανέλαβε να εξυπηρετήσει τους κατοίκους του Παλιοχωριού και της Αηδόνας. Αργότερα το αυτοκίνητο του Τασίκα ανέλαβε μόνο τη συγκοινωνία Παλαιοχωριού – Καλαμπάκας, σύμφωνα με την άδειά του. Τη συγκοινωνία Αηδόνας – Καλαμπάκας ανέλαβε ο Κώστας Δημ. Καλαντζής μ' ένα φορτηγό στην αρχή, στο οποίο είχε τοποθετήσει αμάξωμα παλιού λεωφορείου. Αργότερα, ένα ωραίο λεωφορείο 32 θέσεων ξεκινούσε κάθε πρωί απ' την πλατεία του χωριού με οδηγό τον ίδιο τον ιδιοκτήτη Κώστα Δημ. Καλαντζή και το βράδυ γύριζε και διανυκτέρευε στο χωριό. Το αυτοκίνητο αυτό, όπως και άλλα άγονων γραμμών, έχει ενταχτεί στο Κ.Τ.Ε.Λ. Νομού Τρικάλων, το οποίο εκτελεί τη συγκοινωνία Καλαμπάκα – Αηδόνα, κάθε μέρα. Το δρόμο που ακολουθεί το αυτοκίνητο από Καλαμπάκα για Αηδόνα και τα χωριά που συναντάει τ' αναφέρω στο κεφάλαιο «ένταξη στην περιοχή και επαρχία».

Σήμερα ο δρόμος Παλιόχανο – Χρυσομηλιά – Λειβάδια Περτουλιού είναι ασφαλτοστρωμένος ως τη θέση «Κουκουράβα» και γίνεται διάνοιξη από εκεί προς Αηδόνα και στη συνέχεια προς τη Χρυσομηλιά και τα λειβάδια του Περτουλιού.

Τα σπίτια του χωριού απ' τη χτίση του μέχρι το β' παγκόσμιο πόλεμο

Τα πρώτα σπίτια, που χτίστηκαν το 17ο αιώνα, ήταν σχεδόν όμοια και στην εξωτερική τους όψη και στην εσωτερική τους διαρρύθμιση. Ένα απ' αυτά τα πρώτα σπίτια ήταν του Νάκη Μπέντζια, κοντά στο μεσοχώρι, που διατηρήθηκε μέχρι το 1943 κι ίσως να σωζόταν για λίγα ακόμα χρόνια, αν δεν το έκαιγαν οι Ναζί του Χίτλερ. Ίδια μ' αυτό ήταν του Τάκη Καλαντζή, του Μήτρου Μπέντζια, το Αναγνωστοπούλειο, το Καραουλείο κι άλλα, που τα εξαφάνισε η φωτιά των Ναζί το 1943. Τα σπίτια αυτά, όπως κι όλα τ' άλλα του χωριού, χτίστηκαν με σχέδια που εξασφάλιζαν το «απόρθητο», γιατί ο κίνδυνος απ' τους ληστές ήταν μεγάλος την εποχή εκείνη. Συζητώντας με τον πατέρα μου το θέμα αυτό, θυμάμαι ότι μου έλεγε χαρακτηριστικά: *«Τότε παιδί μου όλοι οι ληστές ήταν δω πάνου στα βουνά. Τώρα έχουν κατέβει στις πολιτείες και φορούν γάντια στα χέρια και ψηλά καπέλα στα κεφάλια τους»*. Οι πόρτες των σπιτιών βαριές, ξύλινες, καρφωμένες με χοντρά «γύφτικα» καρφιά χειροποίητα απ' τους σιδηρουργούς της εποχής εκείνης, που τους έλεγαν «γύφτους» και με διπλές «αμπάρες», (χοντρά ξύλα στρόγγυλα), διπλαμπαρώνονταν και τα παράθυρα μικρά, έμοιαζαν περισσότερο με πολεμίστρες και λιγότερο με παράθυρα. Όλα τα σπίτια σκεπάζονταν με βαριές σταχτιές πλάκες, για ν' αντέχουν οι σκεπές τους στη μανία των αγέρηδων.

Ένα μόνο σπίτι χτίστηκε διαφορετικό απ' τ' άλλα και σε μέγεθος και σε σχήμα. Το μισό, προς τη δύση, ήταν του Θόδωρου Γιοβανίτη ή Σατρατζέμη και τ' άλλο μισό το είχαν τ' αδέρφια Νικόλας, Σωτήρης και Γιώργος Ευσταθίου, που απ' το όνομα Στάθης του πατέρα τους πήραν το επώνυμο Ευσταθίου.

Στο δυτικό άκρο του σπιτιού ήταν ένα δωμάτιο που εξείχε, με παράθυρα πολλά, απ' τα οποία μπορούσες να δεις όλο τον τόπο γύρω. Σ' αυτό το δωμάτιο που ήταν ο «μουσαφίρ οντάς» φιλοξενήθηκαν κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας «μπέηδες» κι «αγάδες» Τούρκοι των Τρικάλων, με τους οποίους συνδέονταν πολύ ο Σατρατζέμης. Άλλωστε και τ' όνομα «Σατρατζέμης», που είναι τούρκικος τίτλος, μαρτυράει για τους φιλικούς αυτούς δεσμούς. Το έλεγαν το δωμάτιο αυτό

«Μπούρτζι», οχυρό, κι ήταν τέτοιο γιατί το κατώι του ήταν χτισμένο με τοίχο πέτρινο πλάτους ενός μέτρου και κατά διαστήματα είχε μικρά ανοίγματα για πολεμίστρες. Η πόρτα ξύλινη πολύ βαριά με διπλές αμπάρες ήταν αδύνατο ν' ανοίξει απ' έξω όταν ήταν αμπαρωμένη. Αλλά ποιος τολμούσε να επιχειρήσει κάτι τέτοιο. Όπως μου έλεγαν, ο πατέρας μου κι άλλοι γέροντες του χωριού, το σπίτι αυτό χτίστηκε με πέτρες που μεταφέρθηκαν απ' τους κατοίκους του χωριού. Την ημέρα της θεμελίωσης τα όργανα έπαιζαν διάφορα τραγούδια, οι κάτοικοι μεταφέρανε πέτρα κι ο Σατρατζέμης κάπνιζε τον αργιλέ του στον ίσκιο μιας κυδωνιάς που ήταν εκεί μπροστά. Το 1943 που το έκαψαν οι Γερμανοί δεν έμεινε πέτρα που να μη λυώσει. Κυριολεκτικά έγινε στάχτη.

Απ' το τέλος του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου, όταν κάποιος καινούριος νοικοκύρης αποφάσιζε να χτίσει το σπίτι του, έκλεινε συμφωνία με τους «μαστόρους», που οι περισσότεροι ήταν απ' το χωριό Πράμαντα της Ηπείρου. Το συνεργείο των μαστόρων, με τ' απαραίτητα μουλάρια που θ' αναλάμβαναν τη μεταφορά της πέτρας και της πλάκας για τη σκεπή, έφτανε στο χωριό στις αρχές της άνοιξης κι άρχιζε το έργο. Ο πρωτομάστορας διάλεγε τις καλύτερες πέτρες και τις πελεκούσε σε σχήμα ορθογώνιου παραλληλεπίπεδου για να φτιάσει τ' «αγκωνάρια», που μ' αυτά θα χτίζονταν οι τέσσερις γωνιές και τα πορτοπαράθυρα του σπιτιού. Οι άλλοι μάστοροι έβγαζαν τις πέτρες και την πλάκα και τα μαστορούδια, μικροί βοηθοί των μαστόρων, κουβαλούσαν τα υλικά αυτά με τα μουλάρια στον τόπο που θα χτίζονταν το καινούριο σπίτι. Στο μεταξύ ο νοικοκύρης κι οι πιο στενοί συγγενείς του πήγαιναν στο δάσος κι έκοβαν ξύλα βαλανιδιάς ή κέδρου για τα «ζωνάρια», ένα είδος ξυλοδέματος στη θέση του σημερινού τσιμέντινου «σινάζ», πελεκούσαν κορμούς ελάτινους για το σκελετό της στέγης κι ετοιμάζαν τα «κούτσουρα», που θα μεταφέρονταν στο νεροπρίονο για να γίνουν σανίδια.

Μετά το σκάψιμο των θέμελων κι όταν ο πρωτομάστορας τοποθετούσε το πρώτο λιθάρι, ο νοικοκύρης έσφαζε ένα πρόβατο ή αρνί για να στεριώσει το σπίτι. Το κρέας καλομαγειρεμένο προσφέρονταν στους μαστόρους την πρώτη αυτή μέρα που άρχιζε το χτίσιμο του σπιτιού. Έτσι, συνεχιστές πιστοί της Ελληνικής παράδοσης πίστευαν, ότι το σπίτι στεριώνεται όπως και το πολυτραγουδισμένο γιοφύρι της Άρτας, που στέριωσε όταν στα θέμελά του θυσιάστηκε η όμορφη γυναίκα του πρωτομάστορα. Σφάζονταν βέβαια κι άλλα σφαχτά ως τότε που θα τέλειωνε το χτίσιμο του σπιτιού, που γινόταν μ' αργό ρυθμό γιατί τα μέσα που είχαν στη διάθεσή τους οι χτίστες της εποχής εκείνης ήταν φτωχά και κάθε πέτρα, πριν πάρει τη θέση της στον τοίχο, έπρεπε να χτυπηθεί με το «τσιόκι», ειδικό σφυρί, για να πάρει το κατάλληλο σχήμα. Ιδιαίτερα οι πέτρες που θα έπαιρναν επίσημη θέση στη «φάτσα», το εξωτερικό μέρος του τοίχου, έπρεπε να σφυριστούν με πολλή τέχνη και γούστο, γι' αυτό το χτίσιμο του εξωτερικού μέρους το αναλάμβανε χτίστης με πείρα. Η όλη εργασία γινόταν με κέφι και χαρά και συνοδευόταν συχνά απ' τον αχό των μαστόρικων τραγουδιών, που διακόπτονταν απ' τις φωνές «τσόχαλα και λάσπη», φωνές με χρώμα προσταγής προς τα μαστορούδια. Τσόχαλα έλεγαν μικρά κομμάτια από πέτρες που τοποθετούσαν στη μέση του τοίχου κι ανάμεσα απ' τις μεγάλες πέτρες. Κάθε πρωί απαραίτητο το κολατσιό, πρόγευμα, με ούρδα από γίδινο ξυνόγαλο και ζεστή καλαμποκίσια σταχτόκλουρα. Τόσο πολύ την αγαπούσαν οι μάστοροι την ούρδα, «πρέντζα», για πρόγευμα, που γινόταν ειδική συμφωνία γι' αυτό πριν αρχίσει το έργο. Ο ασβέστης φυλαγόταν σκεπασμένος μέσα σε ειδικό λάκο, που ποτίζονταν συχνά το καλοκαίρι για να διατηρεί-

ται μαλακός. Το ασβεστοκάμινο το αναλάμβαναν ειδικοί τεχνίτες, που το έχτιζαν στην ποταμιά, για να έχουν κοντά τις ασβεστόπετρες. Ο ασβέστης από κει μεταφέρονταν με ζώα στο μέρος που θα χτίζονταν το σπίτι και τον έλυωναν μέσα σε ειδικό λάκο, όπως γράφω παραπάνω. Σήμερα πολλές θέσεις στην ποταμιά φέρουν το όνομα «ασβεσταριά» από κάποιο ασβεστοκάμινο που παλιά είχε γίνει εκεί.

Όταν τέλειωνε το χτίσιμο καρφώνονταν τα ξύλα της στέγης και σκεπάζονταν με πλάκες, που τοποθετούσαν τη μια πάνω στην άλλη σαν τα λέπια των ψαριών. Στο κάρφωμα της ξύλινης στέγης γινόταν και το μαντίλωμα, για το οποίο γράφω στο κεφάλαιο «Έθιμα που δείχνουν την αλληλεγγύη και τη συνεργασία των κατοίκων του χωριού στα παλιότερα χρόνια».

Το σχέδιο κάθε σπιτιού πρόβλεπε απαραίτητα το «κατώι», ένα ισόγειο δηλαδή χώρο που χρησίμευε για αποθήκη και τις περισσότερες φορές ήταν και η χειμωνιάτικη κατοικία του βοδιού, του δουλευτή αυτού, που άξιζε κι είχε μια ιδιαίτερη φροντίδα απ' το νοικοκύρη του. Στο κατώι αποθηκεύονταν και διάφορα χρήσιμα εργαλεία, που η χρήση τους ήταν σχεδόν καθημερινή. Μια εσωτερική σκάλα οδηγούσε απ' το ανώι στο κατώι και μια πόρτα βαριά ξύλινη με γερό μάνταλο, χοντρό στρόγγυλο ξύλο, μαντάλωνε κι ασφάλιζε την είσοδο στο κατώι.

Στο ανώι ένας μεγάλος χώρος αποτελούσε τη σάλα, τον προθάλαμο, ή, όπως το θέλουν οι αστοί, το χωλ. Εκεί γινόταν το καθάρισμα του καλαμποκιού το φθινόπωρο και το κρέμασμα της «κρεμάδας». Εκεί συγκεντρώνονταν συγγενείς, φίλοι και χωριανοί σε μέρες χαράς ή λύπης του νοικοκύρη. Η σάλα αυτή σε οδηγούσε σ' ένα ή δυο δωμάτια κάπως ευρύχωρα, με το μπουχαρί, τζάκι, στο βάθος και τα σανιδένια κρεβάτια απ' τη μια και την άλλη μεριά του μπουχαριού. Ένα αμπάρι(14) για αποθήκευση του καλαμποκιού, ένα - δύο ξύλινα σκαμνιά, καθίσματα, κι ένα εικο-

Καναπλίκια και προσκέφαλα υφασμένα στον αργαλειό απ' τη μητέρα μου Βασίλω, το έτος 1904

14. Ξύλινο κιβώτιο σε σχήμα ορθογωνίου παραλληλεπιπέδου.

Μπάντα υφασμένη στον αργαλειό απ' την μητέρα μου Βασίλω, το έτος 1904

νοστάσι στην ανατολική γωνιά του δωματίου συμπλήρωναν την όλη επίπλωση. Στο μπουχαρί απαραίτητη η «μάσια», σιδερένια τσιμπίδα με δύο σκέλη, η «ξύστρα», είδος μικρού σιδερένιου φτυαριού σε σχήμα αλογοπέταλου με μακριά σιδερένια στρογγυλή βέργα για στέλεχος, και το πατροπαράδοτο «γκαζοκάντηλο» κρεμασμένο σ' ένα καρφί. Το δεύτερο δωμάτιο για όσους το είχαν, ήταν το σαλόني της υποδοχής. Γύρω - γύρω στους τοίχους ειδικοί ξύλινοι καναπέδες, που πάνω τους στρώνονταν τις γιορτινές μέρες τα περίφημα καναπλίκια και τα προσκέφαλα, όλα μάλλινα και κεντημένα με άφθαστη τέχνη στους χειροκίνητους ξύλινους αργαλειούς. Κάτω στο σανιδένιο πάτωμα στρωνόταν το «κελίμι», τάπητας, κεντημένο με απεριόραπτη τέχνη κι υφασμένο με ιώβεια υπομονή απ' τη νοικοκυρά του σπιτιού, που σπούδαζε την περίφημη κι ανεπανάληπτη υφαντική τέχνη κοντά στη μητέρα της, πριν παντρευτεί. Στον τοίχο καρφώνονταν με προσοχή οι πολύχρωμες υφαντές «μπάντες», που παρίσταναν κοπέλες να χορεύουν, άλογα, πουλιά, λουλούδια, ή άλλες παραστάσεις απ' τη ζωή και το περιβάλλον του χωριού. Μπροστά στις μπάντες αυτές, είναι ένα μεγάλο μηδενικό πολλοί απ' τους ζωγραφικούς πίνακες, που φιλοξενούμε στα σαλόνια μας.

Στη μέση ένα ξύλινο απλό τραπέζι συμπλήρωνε την επίπλωση του σαλονιού, που ίσως να μην είχε την πολυτέλεια των σημερινών σαλονιών, αλλ' ήταν πιο χαρούμενο, πιο ζεστό, πιο όμορφο με τα χειροποίητα υφαντά και τ' άλλα ξύλινα έπιπλά του. Στα σπίτια που είχαν ένα μόνο δωμάτιο, η νοικοκυρά τη μέρα της γιορτής έστρωνε τα καλύτερα στρωσίδια στα κρεβάτια, το καλό κελίμι στο πάτωμα και το κεντημένο μπουχαροσκούτι στο μπουχαρί κι έπαιρνε έτσι την όψη του σαλονιού της υποδοχής.

Σήμερα δεν υπάρχουν πια τα παλιά σπίτια. Μένουν μόνο η παλιά εκκλησιά και το σπίτι των Αφών Κωστή και Νικολάου Γ. Χουλιάρα πίσω απ' το Σχολειό, που με τους πέτρινους τοίχους και τις πλάκες στις στέγες τους μας θυμίζουν την παλιά όψη

Παλιό λιθόκτιστο σπίτι σκεπασμένο με πλάκες των Αφών Κώστα και Νικολάου Γ. Χουλιάρα

Νεόκτιστο σύγχρονο σπίτι του Ηλία Γ. Κωστοπούλου

του χωριού μας. Όμως πολύ φοβάμαι ότι δε θα 'ναι όρθια όταν τελειώσει το γράψιμο αυτής της εργασίας.

Τα σημερινά σπίτια του χωριού μας δεν έχουν να ζηλέψουν τίποτε απ' τα σπίτια των αστών στις πόλεις. Το χτίσιμό τους, η διαρρύθμιση, τα έπιπλα, τα ηλεκτρικά σκεύη και γενικά όλος ο εξοπλισμός τους είναι ίδιος. Το μαγειριό κι ο απόπατος έπαψαν να λέγονται έτσι και πήραν τα ονόματα και τις θέσεις μέσα στο σπίτι, όπως και στην πόλη.

Αν μπορούσαμε τουλάχιστο να κρατήσουμε ορισμένα παλιά μαγειρικά σκεύη κι άλλα είδη απ' τον εξοπλισμό των παλιών σπιτιών, θα ήταν κάτι που θα χρησίμευε σαν κρίκος που θα μας κρατούσε δεμένους με την παράδοση του χωριού μας. Ας βρεθεί μια φιλόξενη γωνιά στο καινούριο μας σπίτι, που να φιλοξενήσει τα παλιά αυτά σκεύη κι εργαλεία, που τα έπιαναν τα χέρια των γονιών μας και των παπού-

Νεόκτιστο σύγχρονο σπίτι του Γεωργίου Δημ. Κωστοπούλου

δων μας κι έχουν γι' αυτό μεγάλη κι ανεκτίμητη αξία. Ας βρεθεί μια φιλόξενη γωνιά σε μια ντουλάπα ή σ' ένα μπαούλο, για να φιλοξενήσει τ' ανεκτίμητα κεντημένα υφαντά της μάνας μας και της γιαγιάς μας, που αύριο θα είναι σπάνια κειμήλια και πολύτιμα έργα τέχνης της παλιάς εποχής.

Το Κοινοτικό Συμβούλιο μέσα στις πολλές άλλες δραστηριότητές του ας φροντίσει ν' αποκτήσει το χωριό μας μια μεγάλη αίθουσα για μουσείο και κει σε μια γωνιά να τοποθετηθούν όλα τα σκεύη του παλιού μαγειριού, κοντά στο σαλόνι της παλιάς εποχής, δίπλα στη γωνιά των γεωργικών εργαλείων και στα είδη που χρησιμοποιούσε ο παλιός κτηνοτρόφος κι ο υλοτόμος του όμορφου χωριού μας. Ο εκπολιτιστικός σύλλογος ας βοηθήσει να υλοποιηθούν οι σκέψεις μου αυτές. Αξίζει κάθε θυσία για ένα χωριό με τέτοια ιστορία.

Βοηθητικοί χώροι

Απαραίτητοι βοηθητικοί χώροι κοντά στο σπίτι ήταν το μαγειρείο κι ο αχυρώνας.

1. «Το μαγειρείο», κουζίνα, ξύλινο συνήθως με σανίδια χοντρά γύρω - γύρω ή με φράχτη από λεπτά κλωνάρια έλατου πλεγμένα με τέχνη και σοβατισμένα με λάσπη μέσα στην οποία έριχναν κι άχυρο για να συγκρατιέται. Σπάνια συναντάμε μαγειρεία χτισμένα με πέτρα. Σκεπάζονταν τα μαγειρεία, όταν ήταν πέτρινα, με πλάκες όπως και τα σπίτια. Όταν ήταν ξύλινα με ελάτινες φλούδες ή «απέλες», σχιστά σανίδια, κι αργότερα με πλάκες τσίγκου.

Μέσα στα μαγειρεία χωρίζονταν ένα μέρος και κει κατασκευάζονταν η «πόντζα», ένα πήλινο ταψί, με χώμα ειδικό που το έπαιρναν απ' τη βρύση «των κοριτσιών» κοντά. Το μέρος αυτό ανήκει στη Χρυσομηλιά κι έχει ένα είδος χώματος με χρώμα κόκκινο, που πλάθεται εύκολα κι αντέχει στη φωτιά. Σ' αυτή την πόντζα έβαζαν ξύλα, τ' άναβαν κι όταν γίνονταν κάρβουνα κι έκαιγε καλά η πόντζα, τραβούσαν τη φωτιά με την ξύστρα, σκούπιζαν τα καρβουνάκια και τη στάχτη κι έριχναν μέσα το ζυμάρι από αλεύρι καλαμποκιού. Πάνω στη ζύμη άπλωναν φύλλα κολοκυθιάς ή άλλου φυτού και πάνω σ' αυτά έριχναν τη ζεστή στάχτη και τα κάρβουνα. Σε λίγη ώρα η σταχτόκλουρα ήταν έτοιμη, ζεστή, αχνιστή και λαχταριστή, προπαντός όταν κανένας είχε και το περίφημο γαλοτύρι. Στην πόντζα αυτή κατά τον ίδιο τρόπο βάζοντας τη ζύμη, τοποθετούσαν από πάνω τη γάστρα κι έψηναν ψωμί ή τοποθετούσαν πάνω σε «πυρουσιτιά», σιδερένιο τρίποδα, χάλκινο ταψί με κρέας μέσα ή πατάτες μόνο για ψήσιμο. Με τον τρόπο αυτό το φαγητό ήταν απόλαυση γεύσης κι ευωδιάς.

Πιο πέρα απ' την πόντζα, πάνω σε πυρουσιτιά, τοποθετούσαν τον «τέντζερη», κατσαρόλα, για να μαγειρέψουν το φαγητό, που τις περισσότερες φορές θα ήταν τα περίφημα κι ονομαστά φασόλια του χωριού, οι νοστιμότατες πατάτες ή ο απαραίτητος κάθε πρωινό ξυνός τραχανάς.

Το μαγειρείο τις περισσότερες μέρες του χρόνου χρησίμευε και για τραπεζαρία. Η «τάβλα», κοντό στρόγγυλο τραπέζι, και τα ξύλινα скаμνάκια ήταν τα έπιπλα της τραπεζαρίας. Οι «μισούρες», πήλινα βαθουλά πιάτα, αραδιάζονταν με τη σειρά κι η όρεξη σε λίγο τα έκανε να φαίνονται σαν πλυμένα. Και δω το γκαζοκάντηλο φώτιζε τα βράδια την τραπεζαρία, όταν τη θέση του δεν την έπαιρναν το γκρίζι, η κόζα, ή τα κέδρινα ξύλα που καίγονται με φλόγα. Λιτότητα και στα έπιπλα και στα φαγητά και στο φωτισμό του μαγειριού. Μόνο η όρεξη ήταν πάντοτε πλούσια.

2. Ο αχυρώνας, όπως και το μαγειρείο, ήταν απαραίτητος χώρος για την απο-

θήκευση ζωοτροφών. Το άχυρο και η καλαμποκιά ήταν οι δυο βασικές τροφές για τα ζώα το χειμώνα. Το τριφύλλι ήταν για τα ζώα τροφή που σπάνια τη γεύονταν. Κάτι δηλαδή παρόμοιο με το σιταρένιο ψωμί που σπάνια γεύονταν οι άνθρωποι. Η θέση του αχυρώνα ήταν κάπως μακριά, όσο γινόταν, απ' το μαγειρείο, για να μη πεταχτεί καμιά σπίθα φωτιάς, όπως έλεγαν, και τον κάψει. Το φράξιμο του αχυρώνα κι η σκεπή, γίνονταν όπως και του μαγειρείου. Ο αχυρώνας αυτός ήταν μια αποθήκη ζωοτροφών για τα κατοικίδια ζώα και προπαντός για το βόδι. Όσοι διατηρούσαν περισσότερα ζώα, κατασκεύαζαν αχυρώνες και στα χωράφια τους, για να είναι εύκολη η μεταφορά και η αποθήκευση.

Τρόφιμα, ποτά και φρούτα

Ένα απ' τα προτερήματα του Ελληνικού λαού, λένε ότι είναι και η εξαιρετική λιτότητα. Αν αυτό αληθεύει, τότε οι Έλληνες των ορεινών χωριών σίγουρα ήταν ασυναγώνιστοι στο θέμα αυτό της λιτότητας. Οι κάτοικοι του χωριού μου προσπαθούσαν, αυτή την εποχή, να εξασφαλίσουν μια ποικιλία φαγητών, με βάση τα κτηνοτροφικά και γεωργικά προϊόντα, που ήταν δική τους παραγωγή. Απ' τα κτηνοτροφικά προϊόντα το μόνο που απολάμβαναν ήταν η ούρδα, είδος μυζήθρας, που γινόταν απ' το ξυνόγαλο που έμενε στο μπουτινέλο, ξύλινη κάδη, όταν χτυπούσαν με το μπουτινόξυλο το γάλα, για να βγάλουν το ωραίο γίδινο βούτυρο, που προορίζονταν για τα στομάχια των πλούσιων αστών. Η ούρδα τοποθετημένη στο «τομάρι», δέρμα γίδας ή κατσικιού, τρωγόταν το χειμώνα, όπως σήμερα το τυρί, κι ήταν τόσο λίγη η ποσότητα, που ανάγκαζε τις νοικοκυρές να χρησιμοποιούν για μέτρο το κουτάλι.

Κρέας δοκίμαζαν οι κάτοικοι του χωριού μόνο τα Χριστούγεννα απ' το γουρούνι που έτρεφαν για το σκοπό αυτό. Οι κυνηγοί έτρωγαν κι όταν σκότωναν ζώα στο κυνήγι ή τα έπιαναν στις παγίδες που έστηναν σε γνωστά περάσματα. Μετά τα Χριστούγεννα θα δοκίμαζαν τη γεύση του κρέατος το Πάσχα, στο Πανηγύρι και σε κανένα γάμο.

Απ' το φθινόπωρο ως την Άνοιξη, τρεις περίπου εποχές, τα ωραία και πολύ νόστιμα άσπρα φασόλια γέμιζαν τα στομάχια των κατοίκων του χωριού μας δυο και τρεις, πολλές φορές, μέρες την εβδομάδα. Παρ' όλο που το λάδι έλειπε πολλές φορές, αλλά κι όταν έμπαινε είχε σα μέτρο το κουτάλι κι αυτό κάπως σε πλάγια θέση για να γεμίζει μόνο το μισό, η φασολάδα ήταν νοστιμότερη και τρωγόταν με μεγάλη όρεξη. Λίγα ρεβύθια και λίγες φακές συμπλήρωναν τα όσπρια που καταναλώνονταν τις τρεις παραπάνω εποχές.

Στον «τέντζερη», κατσαρόλα, έκανε την εμφάνιση πολλές φορές κι η ντόπια ορεινή πατάτα. Το πόσο νόστιμο γινόταν αυτό το φαγητό το αντιλαμβάνεται κανένας όταν και σήμερα ακόμα το συγκρίνει με την πατάτα αυτή που μαγειρεύουμε στις πόλεις, που είναι τόσο χαρακτηριστική η ανοσιτιά της, παρ' όλα τα καρικεύματα που χρησιμοποιεί η αστή νοικοκυρά. Τις περισσότερες φορές τις τρώγαμε βραστές ή ψητές χωρίς λάδι, γιατί το λάδι ήταν είδος υπερπολυτελείας για τα παλιότερα αυτά χρόνια στο χωριό μας.

Λάχανα και προπαντός τσουκνίδια του βουνού, στεγνωμένα απ' το καλοκαίρι, χρησίμευαν για τις λαχανόπιτες κατά την περίοδο του χειμώνα, που όλα τα σκέπαζε το χιόνι. Έτσι λοιπόν μπορούσες να γευτείς τον ωραίο «πλαστό», την «πισινίτα», λαχανόπιτες με καλαμποκίσιο αλεύρι, ακόμα και το μεσοχειίμωνο και να μην

μείνεις ανικανοποίητος στο σημείο αυτό, σαν τη γρια που ζητούσε νεράγκουρο το μεσοχειίμωνο και δεν το έβρισκε.

Πολλές φορές το χειμώνα στα μαγειριά ψήνονταν κι οι ωραίες τραχανόπιτες με τραχανά γλυκό.

Την άνοιξη και το καλοκαίρι δοκιμάζαμε και τις γαλατόπιτες, που γίνονταν λαχταριστές. Θυμάμαι, ότι τον τέντζερη τον γλύφαμε κυριολεκτικά και δεν αφήναμε ίχνος από κρέμα στα τοιχώματά του.

Το χειμώνα τρώγαμε και τη «γκαγκόζα», μια πίτα με καλαμποκίσιο αλεύρι, λίγη ούρδα μέσα και λίπος απ' το χριστουγεννιάτικο γουρούνι. Πατούσαν το ζυμάρι με τις άκρες απ' τα δάχτυλα, κάτι περίπου σα μούντζωμα, γι' αυτό άλλοι τη λέγανε και μουντζωτή.

Το καλοκαίρι προς το φθινόπωρο έπαιρναν τη σειρά τους και οι κολοκυθόπιτες που ήταν πολύ νόστιμες.

Τα χειμωνιάτικα πρωινά ήταν απαραίτητος ο ξυνός τραχανάς, γι' αυτό κάθε σπίτι έπρεπε το καλοκαίρι να ετοιμάσει αρκετή ποσότητα απ' το είδος αυτό.

Πολλές φορές φτιάναμε το γνωστό «κατσιαμάκι». Μέσα στον τέντζερη έβραζε νερό. Μόλις άρχιζε ο βρασμός, ρίχναμε αλεύρι καλαμποκίσιο, μετρώντας το με τις χούφτες. Σχηματιζόταν έτσι ένας μικρός σωρός απ' τ' αλεύρι με σχήμα κώνου, που τον τρυπούσαμε με το πλαστήρι κι αναγκάζαμε έτσι το νερό να περάσει στην τρύπα και ν' ανέβει ως την επιφάνεια του σωρού. Όταν έβραζε τ' αλεύρι και γινόταν ένας χυλός παχύρευστος, ανακατεύαμε με το πλαστήρι για λίγη ώρα το χυλό για να ψηθεί καλά. Μέσα στο τηγάνι λιώναμε λίπος και τρίβαμε λίγο κρεμμύδι για να τσιγαριστεί. Το λίπος με το τσιγαρισμένο κρεμμύδι τα ρίχναμε στο χυλό μέσα στον τέντζερη, ανακατεύοντας συνέχεια το χυλό για να ποτιστεί με λίπος όλη η μάζα του. Σε λίγο ύστερ' από φοβερή κουταλομαχία ή πηρουνομαχία, το κατσιαμάκι εξαφανιζόταν απ' τον τέντζερη.

Στην περίοδο των νηστειών τρώγαμε το «χοσιάφι». Ήταν ζωμός από κορόμηλα και κεράσια, ξηρά απ' το καλοκαίρι, που τα βράζαμε. Το «χοσιάφι» ήταν και φάρμακο για τη δυσκοιλιότητα και συχνά το χρησιμοποιούσαμε για τη δουλειά αυτή.

Ένα φαγητό πολύ νόστιμο ήταν «τ' αρτσιβούρκα», μανιτάρια, που έβγαιναν σ' ορισμένα μέρη μετά απ' τις βροχές. Μαγειρεμένα με λάχανα ήταν νόστιμότητα και γλύφαμε τα δάχτυλά μας τρώγοντας.

Το ίδιο νόστιμες γινόταν κι οι «νάνες» τσιγαριστές στο τηγάνι. Οι νάνες, λάχανα που μοιάζουν με τα βλήτα, βγαίνουν την άνοιξη στο λειβάδι πάνω στο βουνό «Μπάτη». Εκεί κοντά την ίδια εποχή ανθίζουν και τα κατάλευκα κι αρωματικά κρίνα.

Ποτά

Τα ποτά ήταν σχεδόν άγνωστα στους παλιότερους κατοίκους του χωριού μας. Λίγο τσίπουρο ωραίο απ' το Καστράκι και λίγο κρασί καταναλώνονταν στο Πανηγύρι και τις γιορτές. Οι λεχώνες για να δυναμώσουν δοκίμαζαν και κανένα μπουκάλι μαυροδάφνη. Τσίπουρο και κρασί είχαν κι απ' τα πολλά αμπέλια του χωριού.

Φρούτα

Την πρώτη θέση ανάμεσα στα φρούτα την είχαν τα γεμάτα άρωμα και γλύκα μήλα, τα ονομαστά ορεινά «σκιούπια». Τρώγαμε βέβαια απ' τη διαλογή αυτά που

ήταν γ' κατηγορίας, γιατί τ' άλλα τα καλύτερα τα πουλούσαμε στους εμπόρους. Μερικοί είχαν στο χωριό μας μια ποικιλία μηλιάς, που ήταν γνωστή με τ' όνομα «γλυκομηλιά». Οι γλυκομηλιές ωρίμαζαν τα μήλα τους πιο γρήγορα απ' τις σκιουπιές. Στο πρώτο τέταρτο του 20ου αιώνα γλυκομηλιές ωραίες ήταν: Μια στον κήπο της Παταβούκαινας στη Βάρνα, που σήμερα καλλιεργεί ο Αποστόλης Γάκης και μια στον κήπο της Κουνομήτσως, Οικονομίδη. Δε θυμάμαι να ήταν άλλη τέτοια μηλιά στο χωριό. Στις ρίζες απ' τις μηλιές αυτές, όταν ωρίμαζαν τα μήλα, δένανε σκυλιά για να φοβάνται τα παιδιά και να μη πλησιάζουν. Όμως βρήκαμε τρόπους κι ανεβαίναμε στις μηλιές αυτές. Ένας απ' τη συντροφιά έριχνε ψωμί στο σκύλο κι άλλος σκαρφάλωνε σε κλωνάρι μακριά απ' τη ρίζα που ήταν ο σκύλος. Όταν μάζευε αρκετά πάλι απ' το κλωνάρι, πατώντας ανάλαφρα σαν γάτος κατέβαινε και χανόμασταν στο σκοτάδι της νύχτας.

Σε χωράφια και κήπους υπήρχαν αγριομηλιές που τα μήλα τους ήταν μικρά, ξυνά και πολύ σκληρά. Τα βάζαμε όμως στους αχυρώνες μέσα στ' άχυρα και τα μοσχοτρώνγαμε το χειμώνα. Οι μεγαλύτερες και καλύτερες αγριομηλιές ήταν δύο: Μια στον κήπο του Νάκη Σιούλη, πάνω απ' το σπίτι του Θοδωράκη Σιούλη, που σώζεται ακόμα ο κορμός της κοντά στο τσιμενταύλακο. Άλλη μια ήταν στον κήπο του Θανασάκη Καλαντζή κοντά στ' αυλάκι κι αυτή και στη θέση «κήπια» πάνω απ' το χωριό. Αυτή του Καλαντζή ήταν η μεγαλύτερη. Δεν είχε γίνει το τσιμενταύλακο τότε και ποτίζονταν ταχτικά, όταν περνούσε το νερό για το πότισμα των κήπων, γι' αυτό και οι δύο είχαν γίνει δέντρα τεράστια. Άλλη μια αγριομηλιά ήταν του Μπονόβα στα «παλιάμπελα». Τα αγριόμηλά της τα πουλούσε ο Μπονόβας στο μαγαζί του.

Σ' όλους τους κήπους του χωριού, ανάμεσα στ' άλλα καρποφόρα δέντρα, ήταν και οι ωραίες δαμασκηνιές κι οι λογής-λογής κορομηλιές. Δαμάσκηνα κίτρινα αρωματικά, μεγάλα βολιώτικα τραγανά, άλλα γκουργουλιάτικα, όλα λαχταριστά την εποχή εκείνη. Πολλά απ' τα δαμάσκηνα και τα κορόμηλα γινόταν κι ένα είδος μαρμελάδας που το λέγανε «ακριάμι», απ' το «άκρου» που στη γλώσσα των Βλάχων σημαίνει ξυνός. Δικαιολογημένα του έδωσαν αυτό το όνομα γιατί είχε υπό-ξυνη γεύση κι οι νοικοκυρές το έβαζαν σε διάφορα φαγητά για να πάρουν κι αυτά ξυνή γεύση.

Ένα δέντρο που παλιότερα ευδοκιμούσε στο χωριό μας ήταν η σουρβιά. Μια αγροτική περιφέρεια κοντά στο χωριό είναι γνωστή και σήμερα με τ' όνομα «σουρβιές», που το πήρε απ' το δέντρο αυτό. Στα χρόνια μου για να γευτούμε τα ωραία σούρβαλα, τον καρπό αυτού του δέντρου, έπρεπε να πάμε στα παλιάμπελα. Εκεί πάνω απ' τη βρύση ήταν μια μεγάλη σουρβιά που μας φιλοξενούσε κάθε χρόνο και μας πρόσφερε λίγα απ' τα κατακίτρινα σούρβαλά της. Πριν ωριμάσουν όμως ήταν σκληρά και πολύ καλό φάρμακο για το σταμάτημα της ευκοιλιότητας.

Λίγες γκορτσιές (αχλαδιές) υπήρχαν στο χωριό μας. Μια απ' αυτές θυμάμαι στον κήπο του Παπαδόπουλου, πάνω απ' το σπίτι του Χρήστου Παπαδόπουλου. Άλλη μια ήταν στην «πίρλα» στον κήπο του Γιώργου Πώχου. Στα δυο αυτά δέντρα γινόταν φοβερός πετροπόλεμος και ρίχνονταν πολλές εκατοντάδες πετρόσφαιρες για να πέσει ένα γκόρτσο από κάποιο κλαδί. Κούραση κι ιδρώτας πολλές για να γευτείς ένα γκόρτσο. Κι όσο η κούραση ήταν μεγαλύτερη, τόσο κι η νοστιμιά του γκόρτσου μεγάλωνε. Όταν το χωριό μας ήταν στη θέση «παλιοχωράκι», πριν απ' το 17ο αιώνα, το δέντρο αυτό του είχε δώσει τ' όνομα. Λεγόταν «Γκορτσιά». Και σήμερα στην προσηλιακή αυτή πλαγιά, μια περιοχή λέγεται «γκορτσούλες».

Κυδωνιές θυμάμαι σε πολλούς κήπους. Ήταν ένα δέντρο που έδινε πολλούς κι αρωματικούς καρπούς. Η ποσότητα των κυδωνιών που χάριζε αυτό το δέντρο, αλλά και η ποιότητα κι η αντοχή τους ήταν οι λόγοι που το έκαναν αγαπητό σ' όλους. Πολλά κυδώνια φυλάγονταν μέσα σε σεντούκια ή κρεμασμένα στα ταβάνια και σκορπούσαν σ' όλο το σπίτι το ωραίο τους άρωμα. Το ίδιο γινόταν και με τ' αρωματικά ωραία μήλα, τα «σκιούπια».

Σταφύλια τριών ειδών βρήκαμε στο χωριό μας παλιότερα. Τ' αμπελίσια, της κληματαριάς και τ' αγριοσταφύλα (αγρέντζιλα). Για τ' αμπέλια και τ' αμπελίσια σταφύλια γράφω στο σχετικό κεφάλαιο η «αμπελουργία». Εδώ θα μιλήσουμε για τα δυο άλλα είδη. Στο κάθε σπίτι παλιότερα ήταν απαραίτητη η κληματαριά στην αυλή πάνω στο κρεβάτι της, την «κρεβατίνα». Στον κήπο τα βλαστάριά της γαντζώνονταν και σκαρφάλωναν στα κλαδιά κάποιου δέντρου. Σταφύλια λογής—λογής κρέμονταν απ' τα κλαδιά του δέντρου κι απ' τα ξύλα της κρεβατίνας. Άλλα μαύρα με ρόγες στρογγυλές ή μακρουλές, άλλα κίτρινα, που περίμεναν το φθινόπωρο να ωριμάσουν και να μας χαρίσουν τη γλύκα και τη νοστιμιά τους. Το όνομα στα σταφύλια το έδινε το χρώμα τους ή το σχήμα τους. Τα σταφύλια μιας ποικιλίας τα λέγαμε, στη γλώσσα μας οι Βλάχοι «τσιτσι», γιατί οι ρόγες τους ήταν μακρουλές κι έμοιαζαν με βυζιά, που στη γλώσσα των Βλάχων λέγονται «τσιτσι». Σε μερικούς κήπους και σε χωράφια ήταν αγριοσταφυλιές, αγρεντζιλιές όπως τις λέμε. Και σήμερα ακόμα στα χωράφια υπάρχουν αγρεντζιλιές σκαρφαλωμένες σ' αγριόδεντρα. Τ' αγρέντζιλα, παλιότερα, τα μοιραζόμαστε με τα πουλιά, που έπαιρναν «τη μερίδα του λέοντος», γιατί μπορούσαν να φτάνουν ως το τελευταίο κλαδάκι.

Απ' τα χωράφια και τους κήπους του χωριού έχουν εξαφανιστεί σχεδόν οι κερασιές. Δεν έγινε το ίδιο όμως μ' ένα άλλο καρποφόρο δέντρο, την καρυδιά. Οι καρυδιές πολλαπλασιάστηκαν τα τελευταία χρόνια και παράγουν αρκετές ποσότητες νόστιμα κι αφράτα καρύδια. Τον καιρό που ήμουνα παιδί, δοκιμάζαμε τον ωραίο αυτό καρπό σε δυο εποχές, το καλοκαίρι και το φθινόπωρο. Το καλοκαίρι σκαρφάλώναμε σαν τους γάτους πάνω στις καρυδιές και με το σουγιά ανοίγαμε τα καρύδια στη μέση και παίρναμε το σούμπουρο (ψύχα). Γεμίζαμε τον κόρφο μας σούμπουρα και ροκανίζαμε όλη μέρα. Πόση γλύκα έχουν αυτή την εποχή τα σούμπουρα! Το φθινόπωρο όταν τίναζαν και μάζευαν τα καρύδια, άρχιζε από μας τα παιδιά το «μπορμπολόι», (ψάξιμο), κάτω απ' τα πεσμένα φύλλα ή μέσα σε θάμνους κι αγκάθια. Μερικά όμως καρύδια σε ψηλά κι απόμακρα κλαδιά είχαν γλιτώσει απ' τα βεργοχτυπήματα και θα έπεφταν αργότερα, απ' το φύσημα των αγέρηδων. Θυμάμαι ότι καθόμαστε ώρες πολλές κάτω απ' τις καρυδιές και με τα μάτια καρφωμένα πάνω στα καρύδια αυτά, παρακαλούσαμε τον αγέρα να φυσήξει, λέγοντας τραγουδιστά το παρακάτω δίστιχο:

*φύσα – φύσα αγέρα
να σου δώσω μια φλογέρα*

Πολλές φορές ο αγέρας μας άκουγε κι εκπλήρωνε την επιθυμία μας, αλλ' εμείς ξεχνούσαμε την υπόσχεσή μας για τη φλογέρα, γι' αυτό συνέβαινε άλλες φορές να βραχνιάζουμε τραγουδώντας και παρακαλώντας, αλλ' ούτε φύλλο δεν κουνιέταν.

Ένα άλλο καρποκλάρι που κινδυνεύει σχεδόν να εξαφανιστεί απ' το χωριό μας είναι η σκαμνιά (μουριά). Παλιότερα είχαμε πολλές σκαμνιές, απ' τις οποίες ξεχώριζαν οι παρακάτω: Οι σκαμνιές του Τάκη και του Γιώργου Χουλιάρα που είχαν μαύρα μεγάλα σκάμνια κι έβαφαν τα χέρια, τα χείλια και τα ρούχα μας και κάτω το

χώμα. Μαύρα επίσης σκάμνια είχε η σκαμνιά που ήταν μπροστά στην εκκλησία και του Τασιούλη Παπαβασιλείου, κοντά στην απάνω βρύση, που τη λέγανε εφτακοίλη, γιατί ωρίμαζε τα σκάμνια σ' εφτά συνεχή χρονικά διαστήματα (κοιλίες εγκυμοσύνης), ως το φθινόπωρο. Σκαμνιές με ολόγλυκα άσπρα σκάμνια ήταν της Κουλούσaiνας και του Τάκη Καλαντζή, στην απάνω γειτονιά κι οι δυο. Όταν δε χορταίναμε με τα μούρα αυτά, εύκολα βρίσκαμε βατόμουρα και συμπληρώναμε την ποσότητα που χρειαζόμαστε. Μόνο που τα βατόμουρα, πολλές φορές, τα πληρώναμε με αίμα, γιατί τ' αγκάθια απ' τα βάτα δεν αστειεύονταν. Όλα αυτά τα καρποφόρα δέντρα του χωριού, τα γνωρίζαμε ρίζα προς ρίζα και ξέραμε τι είδος καρπού φτιάνει το καθένα.

Σήμερα απ' όλα τα φρούτα που αναφέρω μόνο τα μήλα και τα καρύδια δεν εξαφανίστηκαν απ' τον κατάλογο των φρούτων της Αηδόνας. Όλα τ' άλλα ή σπανίζουν ή δεν υπάρχουν καθόλου. Μερικά απ' αυτά, κορόμηλα, σκάμνια, κρίνα, βατόμουρα κ.ά., κανένας δεν τα λογαριάζει πια και μόνο τα πουλιά τα γεύονται ανενόχλητα.

Σήμερα τα παιδιά της Αηδόνας γεύονται όχι μόνο φρούτα από εκείνα που παράγονται στο χωριό, αλλά κι άλλα που ευδοκιμούν και παράγονται σε ξένους τόπους. Όμως εκείνο που εγώ πιστεύω είναι, ότι τα σημερινά παιδιά της Αηδόνας δε νιώθουν τόση γλύκα κι ευχαρίστηση τρώγοντας τα φρούτα αυτά, όχι γιατί δεν είναι τόσο γλυκά όσο τα παλιά χρόνια, αλλά γιατί τα βρίσκουν έτοιμα, ενώ τα παιδιά παλιότερα σκαρφάλωναν σε δέντρα, πετούσαν πέτρες, κουράζονταν, ιδρώναν για να τ' αποχτήσουν και τους φαίνονταν πιο γλυκά και πιο νόστιμα.

Η θέση «Παλιομονάστηρο, όπου σώζονται ερείπια παλιού μοναστηριού των Ταξιαρχών

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Το παλιομονάστηρο

Κοντά στο «παλιοχωράκι», στην κορυφή ενός βράχου, σώζονται σήμερα τα ερείπια ενός παλιού μοναστηριού, που έχει δώσει στη θέση αυτή τ' όνομα «Παλιομοναστήρο». Σύμφωνα με την παράδοση, το μοναστήρι αυτό αφιερωμένο στους Ταξιάρχες Μιχαήλ και Γαβριήλ, κατέληξε τελικά να χτιστεί και στα δυτικά του βουνού Κόζιακα, σε δυο μάλιστα τοποθεσίες, κατά τον εξής παράδοξο τρόπο:

Το καντηλάκι που ήταν τοποθετημένο μπροστά στην εικόνα των Ταξιαρχών στο «Παλιομονάστηρο» του Αϊβάν (σημ. Αηδόνα) έφυγε κι αναμμένο, όπως ήταν, σταμάτησε σε μια τοποθεσία κοντά στον «Κουκοράβα». Απ' εκεί έφυγε πάλι και σταμάτησε σε μια γραφική τοποθεσία της Χρυσομηλιάς στα δυτικά του Κόζιακα, όπου χτίστηκε μοναστήρι αφιερωμένο στο όνομα των Ταξιαρχών. Και σήμερα απ' τους κατοίκους των γύρω χωριών η τοποθεσία αυτή λέγεται «Παλιομονάστηρο». Αργότερα, κατά τον ίδιο παράδοξο τρόπο, το καντηλάκι έφυγε και σταμάτησε διακόσια περίπου μέτρα πιο πέρα στο μέρος που είναι σήμερα, ανάμεσα απ' τα δυο ποτάμια της Χουτιάνας και της Χρυσομηλιάς και σε μέρος που ανήκει στην Κοινότητα Γλυκομηλιάς. Το μοναστήρι, όπως αναφέρει κι ο Αλέξανδρος Χατζηγάκης

στο βιβλίο του «Τ' Ασπροπόταμο Πίνδου – Ιστορικά» σελ. 138, χτίστηκε για δεύτερη φορά στα δυτικά του Κόζιακα, μετά τη φυγή του καντηλιού απ' την Αηδόνα, το 1695 και πιο πέρα εκεί που είναι σήμερα το 1814. Παρόμοιο περιστατικό αναφέρει και για το εκκλησάκι της Αγ. Κυριακής ο Χατζηγάκης. Ότι έγινε δηλαδή με το καντήλι στο μοναστήρι των Ταξιαρχών έγινε με την εικόνα της Αγ. Κυριακής στο Περούλι.

Στη θέση «Παλιομονάστηρο» Αηδόνας, βρέθηκε προ ετών σκελετός ανθρώπου με τα κόκκαλα των κάτω άκρων πολύ μεγάλα και το κρανίο μ' όλα τα δόντια άφθαρτα. Βρέθηκαν ακόμα εκεί νομίσματα που εικονίζονταν ο Μέγας Αλέξανδρος κι ο Φίλιππος και κομμάτια από κεραμίδια. Τέτοια νομίσματα βρέθηκαν και στη θέση «Παλιοχωράκι» που ήταν το παλιό χωριό «Γκορτσιά». Πριν από δυο χρόνια αποκαλύφτηκε στην ίδια θέση και πήλινος υδραγωγός, πράγμα που δείχνει, ότι το «Παλιομονάστηρο» χτίστηκε απ' τους κατοίκους του παλιού χωριού, που λεγόταν «Γκορτσιά», αφού μοιάζουν και τα νομίσματα και τα πήλινα ευρήματα στους δυο αυτούς τόπους.

Τα όσα γράφω για το «Παλιομονάστηρο» είναι γνωστά όχι μόνο στους κατοίκους του χωριού Αηδόνα, που τα έμαθαν απ' τους παπούδες τους, αλλά και στους κατοίκους των γύρω χωριών.

Ας δούμε όμως τι απέγινε το μοναστήρι των Ταξιαρχών που χτίστηκε ανάμεσα απ' τα ποταμάκια Χουτιάνας και Χρυσομηλιάς το 1814. Κάτοικοι της Γλυκομηλιάς κι ο Πρόεδρος της Κοινότητας Δημήτρης Ντούλας μού διηγήθηκαν τα παρακάτω:

Όταν χτίστηκε το μοναστήρι, ο ηγούμενος κάλεσε τεχνίτες απ' τα γύρω χωριά για ν' αναλάβουν να κατασκευάσουν πόρτες, παράθυρα, πατώματα κ.ά. Ανάμεσα στους άλλους τεχνίτες ήταν κι ο Τζιόγκας απ' το Βετερνίκο (σημ. Νεραϊδοχώρι). Δε συμφώνησαν όμως στην τιμή. Το βράδυ ο Τζιόγκας κοιμήθηκε στο μοναστήρι γιατί είχε νυχτώσει και δεν μπορούσε να γυρίσει στο χωριό του. Στον ύπνο του παρουσιάστηκε ένας Άγγελος και τον χτύπησε πολύ, γιατί δε δέχτηκε να δουλέψει στο μοναστήρι. Ο Τζιόγκας υποσχέθηκε στον Άγγελο πως θα φτιάσει όλες τις δουλειές μόνος του, χωρίς αμοιβή και θα μείνει στο μοναστήρι καλόγερος. Πήγε την άλλη μέρα στο χωριό του για να πάρει τα εργαλεία. Στο χωριό οι συγγενείς κι η αρραβωνιαστικά του προσπάθησαν να τον πείσουν να μη μείνει καλόγερος. Πείστηκε να πάει να δουλέψει στο μοναστήρι κι όταν τελειώσει να γυρίσει στο χωριό. Όμως τη νύχτα πάλι ο Άγγελος παρουσιάστηκε στον ύπνο του και τον κατηγορήσε γιατί δεν κράτησε την υπόσχεσή που είχε δώσει. Ύστερα απ' αυτό αποφάσισε να φτιάξει το μοναστήρι και να μείνει εκεί καλόγερος. Το μοναστήρι ήταν μεγάλο κι όμορφο. Στη μέση ήταν ο Ναός και δεξιά κι αριστερά του ήταν τα κελιά και οι ξενώνες. Άλλος ξενώνας για τους προσκυνητές της Χρυσομηλιάς, άλλος για τους προσκυνητές της Αηδόνας, της Καλογριανής, του Παλιοχωριού. Για κάθε χωριό ξεχωριστός ξενώνας. Οι προσκυνητές πήγαιναν απ' την παραμονή της γιορτής και διανυχτέρευαν εκεί στο μοναστήρι.

Το μοναστήρι είχε μεγάλη περιουσία. Ήταν πολύ πλούσιο. Είχε 200 γελάδια, πρόβατα, γίδια και πολλά χτήματα. Το γάλα απ' τη ράχη «τσουλάκι», που ήταν οι «στάνες», με πήλινο «κιούγκι» μεταφερόταν στα καζάνια του μοναστηριού. Ο πήλινος αυτός αγωγός σώζεται ακόμα στο μοναστήρι. Το 1957 μια γυναίκα απ' τη Γλυκομηλιά άρρωστη, πήγε στο γιατρό Θώδη στη Χρυσομηλιά για εξέταση. Γυρίζοντας θέλησε ν' ανάψει μια λαμπάδα στο μοναστήρι και να ζητήσει τη βοήθεια των Ταξιαρχών. Απ' τη φλόγα της λαμπάδας αυτής κάηκε το μοναστήρι και σωριά-

στηκε ερείπια στη θέση, που πριν από 143 χρόνια η φλόγα της πίστης απλών ανθρώπων το είχε ανυψώσει.

2. Η σουκήπα

Στο Παλιοχωράκι υπάρχει μια θέση που λέγεται «σουκήπα». Τα παλιά χρόνια ήταν εκεί μια πηγή που έβγαζε πολύ νερό. Σήμερα στη θέση αυτή μόλις υγραίνεται το μέρος, γιατί το νερό της πηγής έπαψε να βγαίνει εκεί κατά τον εξής παράδοξο τρόπο:

Στη θέση αυτή, κοντά στην πηγή, ήταν μια στάνη με πολλά γιδοπρόβατα, που τα φύλαγαν δυο αδέρφια. Μπαίνοντας το καλοκαίρι τα δυο αδέρφια κούρευαν τα πρόβατα κι η μάνα τους μάζευε τα μαλλιά. Σε μια στιγμή ακούστηκε κάτι σα βέλασμα προβατίνας μέσα στο δάσος και κοντά στη βρύση. Ο μεγαλύτερος αδερφός έστειλε το μικρότερο να δει τι πρόβατο είναι αυτό που βελάζει. Ο μικρός αδερφός εκτελεί αμέσως την παραγγελία του μεγάλου και προχωρεί προς τη βρύση, όπου ακούστηκε το βέλασμα. Όμως δεν είδε τίποτε και γύρισε πάλι στη στάνη κι ανέφερε ότι δεν υπάρχει πρόβατο εκεί. Σε λίγο ξανακούστηκε πάλι το βέλασμα, που έγινε αιτία να λογομαχήσουν τα δυο αδέρφια κι ο μεγαλύτερος κατάκρινε το μικρότερο γιατί δεν πρόσεξε και δε βρήκε το πρόβατο. Πάνω στη λογομαχία αυτή, που τους έφερε «στα χέρια», ο μεγάλος χτύπησε, χωρίς να το καταλάβει, με το ψαλίδι του κουρέματος το μικρότερο αδερφό του και θυμωμένος έτρεξε προς τη βρύση για να βρεί και να φέρει αυτός το πρόβατο. Όταν έφτασε εκεί άκουσε το βέλασμα αυτό, που στην πραγματικότητα δεν ήταν βέλασμα προβάτου, αλλ' η φωνή του πουλιού «κίσσα», που μιμείται φωνές ανθρώπων και ζώων.(15)

Γύρισε τότε στη στάνη, όπου τη στιγμή αυτή χαροπάλευε ο αδερφός του ο μικρότερος χτυπημένος απ' τα χέρια του με το ψαλίδι. Χωρίς χρονοτριβή χτυπιέται κι αυτός στο στήθος με το ίδιο ψαλίδι και σωριάζεται νεκρός στα πόδια της μάνας του, δίπλα στον αδερφό του. Η μάνα, βλέποντας τα δυο της παιδιά σκοτωμένα, χάνει τα λογικά της, αρπάζει το σακί με τα μαλλιά και κλείνει μ' αυτά την πηγή, που την καταριέται να μη ξαναβγάλει πια νερό και να μείνει έρημος αυτός ο τόπος κι από ζωντανά κι από πουλιά. Από τότε το νερό αυτό που έβγαине στη «σουκήπα» στην πλαγιά του βουνού, βγαίνει κάτω στους πρόποδες, στη θέση «ανάβρα».

Αυτή η παράξενη ιστορία είναι γνωστή σ' όλους τους χωριανούς που έχουν ηλικία πάνω από πενήντα χρόνια. Την έμαθαν απ' τους παπούδες τους και τη διηγούνται ταχτικά όταν συζητούν τέτοια θέματα.

3. Το θαύμα του Αγ. Γεωργίου, που βουβαίνει το παιδί του μετατοπιστή

Μια απ' τις ωραιότερες τοποθεσίες του χωριού μας είναι, χωρίς καμιά αντίρρηση, ένα στενόμακρο οροπέδιο πάνω απ' το χωριό, σε απόσταση χιλίων περίπου μέτρων προς τ' ανατολικά. Εκεί είναι η πηγή απ' την οποία υδρεύεται το χωριό και τ' όμορφο ξωκλήσι τ' Αϊ- Γιώργη.

15. Η κίσσα μπορεί ν' αρθρώσει λέξεις, γιατί σύμφωνα με την Ελληνική Μυθολογία πριν γίνει πουλί ήταν μια απ' τις εννιά θυγατέρες του Πιέρου, που πήγε μαζί με τις αδελφές της στον Ελικώνα για να πάρει μέρος σε αγώνα μουσικό προς τις Μούσες. Για το θράσος τους αυτό οι Μούσες τις μεταμόρφωσαν όλες τις αδελφές σε πουλιά.

Στα χρόνια των πατέρων μας είχε αναλάβει να μετατοπίσει με τα ζώα του, ένας ξένος, τα κούτσουρα απ' τα έλατα που υλοτομήθηκαν στην απέναντι πλαγιά. Τ' άλογα, σέρνοντας τα ελάτινα κούτσουρα, περνούσαν μπροστά απ' το ξωκλήσι και πιο πέρα ρίχνονταν τα κούτσουρα σε μια «σύρτη», για να γλιστρήσουν στην πλαγιά και να φτάσουν κάτω στο δρόμο στη θέση «Πιτσαλά». Ένας γιος του μετατοπιστή λιανοσφυρίζοντας περνούσε πίσω-μπρος με τ' άλογα, που τραβούσαν τα κούτσουρα. Μια μέρα όταν έφτασε μπροστά στο ξωκλήσι, είδε έναν όμορφο αλλ' αγριεμένο καβαλάρη που παρουσιάστηκε μπροστά του και του λέει: «Γιατί μου χαλάτε εδώ το μέρος και την αυλή μου; Να πεις στον πατέρα σου να μη ξαναπεράσει από δω τα ζώα με τα κούτσουρα». Αυτά είπε κι έγινε άφαντος ο καβαλάρης. Το παιδί απ' τη στιγμή αυτή κι απ' την τρομάρα του, έχασε τη φωνή και με νοήματα κι άλλα σημάδια, έδωσε στον πατέρα του να καταλάβει τι έγινε. Ο πατέρας του φοβισμένος άρχισε να προσεύχεται γονατισμένος και να κάνει «τάματα» στον Αϊ-Γιώργη για να γίνει το παιδί του καλά. Ύστερ' απ' τις παρακλήσεις του πατέρα και τις προσευχές, το παιδί έγινε καλά, μίλησε και διηγήθηκε όλα τα παραπάνω στον πατέρα του και στους χωριανούς του. Από τότε στη «σύρτη» τ' Αϊ-Γιώργη δεν τόλμησε να ρίξει κανένας μετατοπιστής κούτσουρα. Όπως με πληροφόρησαν οι γέροντες του χωριού μας, αυτό το περιστατικό συνέβη στις μέρες τους, δηλαδή στα τέλη του 19ου αιώνα και ο μικρός μετατοπιστής ήταν ο Σίμος απ' το γειτονικό χωριό «επάνω Περλιάγκο» (σημερ. Χρυσομηλιά).

4. Το θαύμα του Αγ. Γεωργίου, που χτυπάει στον ύπνο το Νάκη Μπέντζια

Πριν από 150 περίπου χρόνια στο ίδιο μέρος, στον «Αϊ-Γιώργη», πήγε μια χειμωνιάτικη μέρα ο Νάκης (Γιαννάκης) Μπέντζιας και μάζεψε οξό απ' τα έλατα για τα γίδια. Κανένας δεν έπαιρνε από κει ξύλα ή οξό γιατί ήταν «βάκουφο» το μέρος κι ήταν του Αϊ-Γιώργη. Το βράδυ αυτής της μέρας ο Νάκης ξεσήκωσε τη γειτονιά στο πόδι με τις φωνές του. Όταν έφτασαν οι γείτονες στο σπίτι του, που ήταν κοντά στο μεσοχώρι, τους διηγήθηκε ότι ένα νέο κι όμορφο παληκάρη ήρθε και τον χτύπησε δυνατά στις πλάτες του, τόσο δυνατά που ο πόνος ήταν αβάσταχτος. Ήταν ο Αϊ-Γιώργης, τους είπε, τον γνώρισα και με χτύπησε γιατί πήρα οξό απ' τα έλατα που είναι μπροστά απ' το ξωκλήσι. Μέρες ολόκληρες αισθανόταν τον πόνο και το κορμί του ήταν μαύρο σαν το σκουτί. Από τότε κανένας δεν τολμάει να πάρει ξύλο απ' το δάσος του Αϊ-Γιώργη ούτε να κατεβάσει οξό απ' τα έλατα που είναι γύρω απ' το ξωκλήσι. Και στις μέρες μας ακόμα βλέπουμε ολόκληρα έλατα ξεριζωμένα να σαπίζουν κάτω στο χώμα και να μην τολμάει κανένας να τα πειράξει.

5. Το θαύμα της Αγ. Παρασκευής, που γύρισε το κεφάλι του Καραούλη πίσω

Ο Καραούλης (Γάκης), παπούς του Γιάννη, Μήτσιου κι Αποστόλη Γάκη, πήγε και κατέλαβε εκκλησιαστική έκταση κοντά στο νερόμυλο του χωριού, για να την καλλιεργήσει. Την πρώτη όμως κιόλας μέρα το κεφάλι του γύρισε προς τα πίσω. Κατάλαβε ότι αυτό ήταν τιμωρία, γιατί πήγε να πάρει μέρος της Αγ. Παρασκευής κι άρχισε να προσεύχεται και να παρακαλάει να τον κάνει καλά. Άφησε το εκκλησιαστικό αυτό μέρος και δώρισε στην Αγ. Παρασκευή και το χωράφι του στο «ιάτzi-

ρο». Το χωράφι αυτό είναι άμεσα μετά το δάσος του Αϊ-Γιώργη προς την «Κύργουρη» κι εξακολουθεί να είναι και σήμερα χτήμα του ιερού ναού της Αγ. Παρασκευής. Το περιστατικό αυτό το γνωρίζουν όλοι οι γεροντότεροι στο χωριό, μου το βεβαίωσε κι ο Αποστόλης Γάκης, που το έμαθε απ' τον πατέρα του. Τελικά ύστερα απ' τις παρακλήσεις και τις προσευχές έγινε καλά, αλλά όχι όπως πρώτα. Έμεινε μια μικρή κλίση του κεφαλιού, ίσως για να τη βλέπουν οι άλλοι και να μην παρεκκλίνουν απ' τον ίδιο δρόμο.

6. Η σπηλιά Ντραγάνη

Πάνω απ' τη μεγάλη σπηλιά, που είναι κοντά στη θέση «αμουτζέλο», ένα μεγάλο άνοιγμα στο βράχο χρησίμευε για κυψέλη σ' ένα σμήνος μελισσιών, τα πολύ παλιά χρόνια. Όλοι λιμπίζονταν το μυρωδάτο μέλι της φυσικής αυτής κυψέλης. Ήταν όμως δύσκολο κι επικίνδυνο να κατέβει κανένας στο μέρος αυτό πάνω απ' τη σπηλιά.

Βρέθηκε κάποτε ο τολμηρός που ανάλαβε να κουρσέψει τη φυσική κυψέλη της μεγάλης σπηλιάς.

Μια φθινοπωρινή μέρα, μια μικρή ομάδα μ' αρχηγό το Ντραγάνη έφτασε στη σπηλιά. Μια τριχιά χοντρή, πλεγμένη με τραγόμαλλο, χρησίμευσε για το κατέβασμα του Ντραγάνη στο μέρος αυτό πάνω απ' τη σπηλιά. Το ένα άκρο της τριχιάς δέθηκε στον κορμό ενός έλατου και με τ' άλλο δέθηκε γερά απ' τη μέση ο Ντραγάνης. Αρχισαν οι σύντροφοί του σιγά-σιγά να τον κατεβάζουν. Όταν έφτασε πάνω απ' το στόμιο της σπηλιάς που ήταν το μελίσσι, γεμάτος χαρά αντίκρισε τις μεγάλες και πολλές γεμάτες μέλι κηρύθρες της φυσικής κυψέλης.

Με το μαχαίρι του άρχισε να βγάζει τις γεμάτες μέλι κηρύθρες και να τις βάζει σ' ένα δοχείο ξύλινο, που το τραβούσαν οι σύντροφοί του μ' άλλη τριχιά επάνω. Μετά από πολλή ώρα κι αφού οι σύντροφοί του είδαν ότι η ποσότητα ήταν αρκετή, φώναζαν: «Σώνει Ντραγάνη».

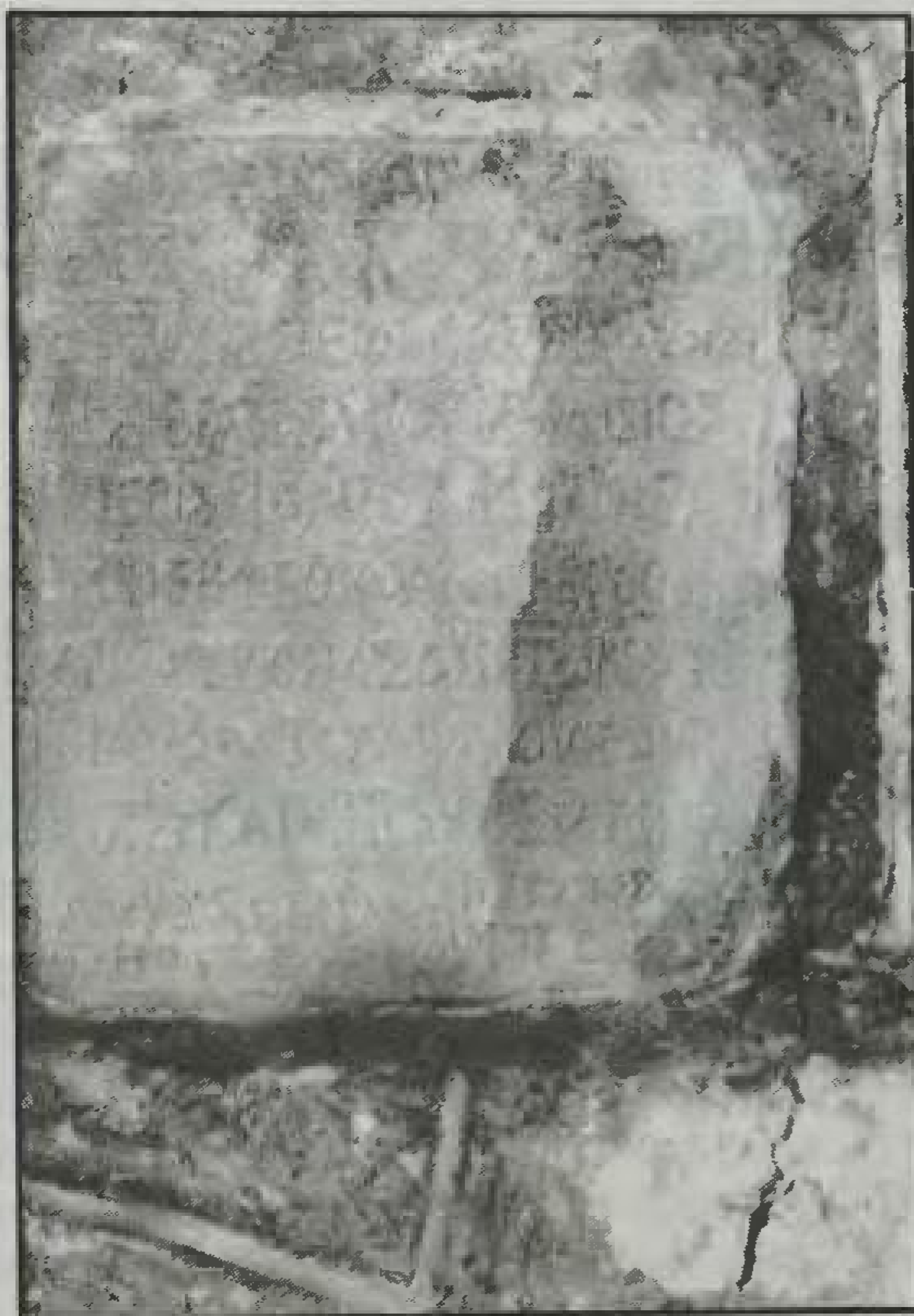
«Ακόμη μια πίτα (κηρύθρα) κι ανεβαίνω», απάντησε ο Ντραγάνης. Όπως γύρισε όμως, φαίνεται ότι αντικρίζοντας το χάος, ζαλίστηκε. Η πλεγμένη τριχιά του φάνηκε σαν φίδι και με το μαχαίρι που κρατούσε στο χέρι του την έκοψε, νομίζοντας ότι κόβει το φίδι. Έτσι βρέθηκε στο χάος κι έγινε μια άμορφη μάζα στη ρίζα της σπηλιάς, που πήρε το όνομά του κι από τότε λέγεται και η σπηλιά και η τοποθεσία γύρω «Ντραγάνη».

Στα χρόνια των παπούδων μας τον άθλο αυτόν τον πέτυχε κι ο Μαργέμος απ' τα Κούτσαινα (σημερ. Στουρναραίικα), που κρεμάστηκε στη σπηλιά Ντραγάνη κι έβγαλε αρκετό μέλι. Το μελίσσι αυτό υπήρχε μέχρι το 1920. Τη χρονιά αυτή κόπηκε ο βράχος στη σχισμή που ήταν η αράδιαση του σμήνους των μελισσών και το μελίσσι εγκατέλειψε την φυσική του κυψέλη.

7. Το στοιχείο που σκότωσε τον Αρβανίτη

Ένας Αρβανίτης κακομούτσουνος (ασχημομούρης) και μυξιάρης, περαστικός στο Αϊβάν, στάθηκε σε βρύση και πλύθηκε. Αφού ήπια νερό, γύρισε και κατούρησε πάνω στον κέραλο της βρύσης. Δεν πρόλαβε να κάμει όμως ένα βήμα και του ήρθε στο κεφάλι ένα κοτρώνι, που τον έριξε κάτω νεκρό. Οι τσοπάνηδες είπαν πως τον

σκότωσε το «στοιχειό» που φύλαγε τη βρύση. Είπαν ακόμα πως τις νύχτες άκουγαν περπατησιές, σφυρίγματα κι έξαλλες φωνές. Κανένας όμως δεν είδε τον ίσκιο του Αρβανίτη και το στοιχειό που τον σκότωσε. Από τότε το μέρος αυτό λέγεται στη γλώσσα των Βλάχων «Αρμπινέσου» (Αρβανίτης).

Εντοιχισμένη πλάκα με τη χρονολογία που κτίστηκε ο παλιός ναός της Αγ. Παρασκευής

ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

α. Η αγία Παρασκευή

Στο μεσοχώρι βρίσκεται η παλιά εκκλησία του χωριού, λιθόχτιστη και σκεπασμένη με πλάκες, όπως κι όλα τα παλιά σπίτια. Είναι αφιερωμένη στην Αγία Παρασκευή και χτίστηκε το έτος χς », όπως αναγράφεται σε μια σταχτιά μεγάλη πλάκα εντοιχισμένη πάνω και λίγο δεξιά της κύριας πόρτας.

Να τι είναι γραμμένο στην πλάκα αυτή:

«ΟΥΤΟ ΠΑΛΑΙΟΝ ΚΤΙΣΜΑ ΕΓΙΝΕΝ ΕΝΕΤΙ χς »
ΚΑΙΝΟΝ ΕΝ ΣΤΑΥΡΟΘΩΛΙ ΕΝΕΤΙ αψπτζ ΑΡΧΙΕΡΑ-
ΤΕΥΩΝ ΚΥΡ ΠΑΙΣΙΟΣ ΗΝΙΕΡΙΣ ΠΟΛΥΖΟ ΔΙΜΟ
ΚΟΝςΑ ΕΚΤΙςΗ ΥΠΟ ΙωΑΝΟΥ ΓΕΡΟΘΑΝΟΥ ΧΡΙςΟΥ
ΥΠΟ ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΧΡΙςΙΑΝΩΝ ΤΩΝ ΨΑΛΟΝΤΩΝ
ΕΝ ΑΥΤω ΚΑΤΗΡΤΙςΗ Εν Μινι

Αυγουςω / ΙΔ / ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ
σιμος ΔΙΜΟΣ

Στον ανατολικό τοίχο του ναού στη δεξιά γωνία και σε ύψος τρία περίπου μέτρα είναι χτισμένη πλάκα που γράφει: + ΕΤΟΣ χς ».

Το έτος που κτίστηκε ο παλιός ναός της Αγ. Παρασκευής, χαραγμένο σε πέτρα του ανατολικού τοίχου

Στο παραπάνω ιδρυτικό αναφέρονται δυο χρονολογίες. Η πρώτη αναφέρεται στο παλιό κτίσμα που έγινε το έτος χς ». Ο Αλέξανδρος Χατζηγάκης στο βιβλίο του «Τ' ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟ ΠΙΝΔΟΥ – ΙΣΤΟΡΙΚΑ» έχει γράψει λανθασμένη τη χρονολογία αυτή, με τα γράμματα ΧςΤλλ αντί χς ». Έτσι λανθασμένη είναι και η χρονολογία 1688, που μας δίνει με την παρακάτω γνώμη του:

«Και τώρα, ας εξηγήσω τη γνώμη μου, για την ημερομηνία 1688.

Το Χ αττικά σημαίνει τον αριθμό 1000

Το ς σημαίνει τον αριθμό 6.

Το Τ τον αριθμό 300. Ο λαξευτής, ασφαλώς θα ήθελε να γράψει Π κι όχι Τ, οπότε

έχουμε τον αριθμό 80.

Όσον αφορά τα τελευταία γράμματα της ημερομηνίας δηλαδή τα δυο τελευταία Λ, έχω να είπω, ότι πρόκειται για λάθος κατά την αντιγραφή ή ότι τα δύο Λ αποτελούν ηνωμένα το Η το οποίο σημαίνει 8.

Ήτοι η ανεξήγητη ερμηνεία της ημερομηνίας ΧςΤλλ σημαίνει τον αριθμό 1688 ο οποίος πρέπει να είναι, ίσως, η ημερομηνία της παλαιάς εκκλησίας.

Πάντως, εγώ προσφέρω την ημερομηνία στους ειδικούς επιστήμονες παλαιογράφους, οι οποίοι καλλίτερα από τον υποφαινόμενο, θα επιμεληθούν της εξηγήσεώς της».

Όπως και παραπάνω αναφέρω, ο Αλεξ. Χατζηγάκης έχει γράψει λανθασμένα τη χρονολογία και με τις υποθέσεις του, ότι ο λαξευτής ήθελε να γράψει Π αντί Τ και Η αντί δυο λ δίνει τη χρονολογία 1688. Αντιλαμβάνεται όμως ότι δεν είναι σωστή η γνώμη του και στο τέλος την προσφέρει στους ειδικούς επιστήμονες για να επιμεληθούν την εξήγησή της.

Η δεύτερη χρονολογία αψπζ αναφέρεται στο καινούργιο κτίσμα που έγινε με θόλο και σταυρό όταν Αρχιερέας Σταγών ήταν ο κυρ Παΐσιος απ' τον Κλεινοβό. Η χρονολογία αψπζ = 1787 συμπίπτει με την Αρχιερατεία του κυρ Παΐσιου, που χειροτονήθηκε Αρχιερέας Σταγών στις 12 Μαΐου του 1784. Ο Χριστόφορος Βαρλαμίτης ιερομόναχος αναφέρει:

«1784 Μάρτιος 26, επλήρωσε το κοινό χρέος ο Άγιος Σταγών Παρθένιος. Εχειροτονήθη δε ο νυν Σταγών Κλεινοβίτης κυρ Παΐσιος κατά την 12 Μαΐου 1784 ημέραν Κυριακήν των Αγίων Πατέρων»(16).

Ας δούμε τώρα το εσωτερικό του Ναού.

Το ξυλόγλυπτο τέμπλο του παλιού ναού της Αγ. Παρασκευής

Ευαγγέλιο παλιό του ιερού ναού Αγ. Παρασκευής

Το τέμπλο(17) είναι ξυλόγλυπτο όχι όμως ομοιόμορφο. Κατά τη γνώμη μου το περισσότερο μέρος του τέμπλου έχει μεταφερθεί στο Ναό της Αγ. Παρασκευής, απ' τους παλιούς ναούς που ήταν στο Παλιοχωράκι. Μια προσεχτική ματιά είναι αρκετή να ξεχωρίσει στο τέμπλο της εκκλησίας μας τρία διαφορετικά είδη: 1ο. Το

16. Βλ. και Αλ. Χατζηγάκη «Τ: ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟ ΠΙΝΔΟΥ». Αθήνα 1961. σ. 152.

17. Το τέμπλο και άλλα είδη και παλιά ιερά σκεύη έχουν τοποθετηθεί σε ασφαλές μέρος γιατί ο παλιός ναός είναι ετοιμόρροπος. Οι εικόνες τοποθετήθηκαν στο τέμπλο του καινούργιου ναού.

δίθυρο της «ωραίας πύλης», το διάζωμα το πρώτο απ' την εικόνα των Αγίων Κων/νου και Ελένης μέχρι και την εικόνα του Αγ. Δημητρίου, ο Σταυρός στο επάνω μέρος του τέμπλου στο κέντρο, και το απ' τη μια και την άλλη μεριά διάζωμα είναι του ίδιου ξυλογλύπτη.

2ο. Το δεύτερο διάζωμα με τις διάφορες μικρές εικόνες είναι δύο ειδών και είναι έργα δύο διαφορετικών ξυλογλυπτών.

Το ξυλόγλυπτο δίθυρο και οι εικόνες της Παναγίας και του Χριστού, αριστουργήματα τέχνης ανεκτίμητα

3ο. Τα δυο άκρα του τέμπλου πάνω απ' την αριστερή και δεξιά μικρή πύλη είναι νεότερης και απλής κατασκευής όχι ξυλόγλυπτης. Δεξιά της ωραίας Πύλης στο τέμπλο είναι κατά σειρά οι εικόνες: Του Χριστού, του Ιωάννου Προδρόμου, του αρχαγγέλου Μιχαήλ, του Αγ. Δημητρίου και του Αγ. Βησσαρίωνα.

Αριστερά της ωραίας Πύλης είναι τοποθετημένες κατά σειρά οι εικόνες: Της Παναγίας, της Αγ. Παρασκευής, των Αγίων Κων/νου και Ελένης, της κοίμησης της Θεοτόκου και του Αγ. Γεωργίου. Στην εικόνα του Χριστού στο κάτω δεξιό άκρο διαβάζουμε:

«Καλῶς Γραφεῖσα χειρί τοῦ Γεωργίου
τοῦ ἐκ πόλεος ὄντος ἰωαννίνων.

1807 Μαΐου 20».

Στην εικόνα του αρχαγγέλου Μιχαήλ σε ρόλο μισανοιγμένου χαρτιού σε σχήμα παλιάς περγαμηνής διαβάζουμε:

«ΘΕΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΕΙΜΙ, ΤΗΝ ΣΠΑΘΗΝ ΦΕΡΩ, ΤΥΝΩ ΠΡΟΣ ΥΨΟΣ ΕΚΦΟΒΩ ΚΑΤΑ-
ΦΡΟΝΗΤΑΣ ΕΚΔΙΧΑΖΩ συντομῶς. ΑΡΠΑΓΕΣ, ΜΟΙΧΟΙ, ΚΛΕΠΤΕ, ΛΗΣΤΑΙ ΚΑΙ ΠΟΡ-
ΝΟΙ ΟΙΔΑΤΕ ΚΑΙ ΤΡΕΜΕΤΕ ΤΗΝ ΣΠΑΘΗΝ ΤΑΥΤΗΝ, αὕτη γάρ τέμνου τούς ἄδικα ποι-
οῦντας».

Στην εικόνα του Αγ. Δημητρίου είναι γραμμένα:

Δέησης Τούν δούλουν
τοῦ Θεοῦ δημητρίου
νηκολάου ἔτει 1878

ηουλίου 8

Δηά χειρός Απςόλη : ζρ :

Απ' τις εικόνες αυτές του τέμπλου: Του Χριστού, του Προδρόμου, της Παναγίας και των αγίων Κων/νου και Ελένης έγιναν το έτος 1807 απ' το ζωγράφο Γεώργιο απ' τα Γιάννινα. Στο κάτω μέρος της εικόνας της Παναγίας διαβάζουμε τους παρακάτω δυο στίχους:

«Την χάριν σου κυρία μου, φθέγγομαι και οὐ κρύπτω
»εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ, εἰς τούς πόδας σου πίπτω».

Στην εικόνα της Αγ. Παρασκευής είναι γραμμένα:
ἰσορήθη ἡ παροῦσα εἰκὼν τῆς ἀγίας Παρασκευῆς
διὰ ἐξόδων τοῦ τιμιωτάτου κύρ σίμου Ἀθανασίου
εἰς αἰώνιον του μνημόσυνον

Σ' ένα κύκλο είναι γραμμένη η χρονολογία ρωιβ' = 1812. Στην εικόνα της κοίμησης της Θεοτόκου διαβάζουμε τη χρονολογία: 1827 Δεκεμβρίου 22.

Η εικόνα του Αγ. Γεωργίου είναι πολύ παλιά και τη φέρανε απ' το Ναό του Αγ. Γεωργίου που ήταν το παλιό χωριό «Γκορτσιά» στο Παλιοχωράκι. Σ' ένα παλιό εκκλησιαστικό βιβλίο είναι γραμμένο: «Ἡ εἰκὼν τοῦ ἀγίου Γεωργίου εἶναι ἀπὸ τὸ 1503». Σε ράφια του Ναού υπάρχουν δυο μικρές εικόνες του Αγ. Χριστοφόρου και του Αγ. Νικολάου του ἴδιου αγιογράφου με χρονολογία 1783. Στο δεσποτικό θρόνο η εικόνα του Χριστού έχει τη χρονολογία: 1878 Οκτουβρίου: 6

Στο γυναικωνίτη, επάνω απ' την πόρτα που οδηγεί στον κυρίως ναό, υπάρχει στον τοίχο αγιογραφημένη η εικόνα της Αγ. Παρασκευής, που γράφει στο κάτω μέρος:

«Δαπάνη γυναικῶν χωρίου Αἰθάν 1919». Το γεγονός αυτό δείχνει ότι οι γυναίκες του Αἰθάν την εποχή αυτή διακρίνονταν για το αναπτυγμένο θρησκευτικό τους συναίσθημα και την ως ένα βαθμό ζωντανή παρουσία τους σε θέματα γενικά της

Εικόνα της Αγ. Παρασκευής σε τοίχο του γυναικωνίτη του παλιού ναού, που η αγιογράφηση έγινε το 1919 με δαπάνη των γυναικῶν του Αἰθάν (σημερ. Αηδόνα)

ζωής τους στο χωριό. Πλήρωσαν για την εικονογράφηση αυτή 5 δρχ. (χάρτινο πεντάδραχμο) η κάθε γυναίκα στον αγιογράφο Αναστάσιο Παντοστόπουλο, που αργότερα έγινε εφημέριος στον ιερό ναό Αγ. Αθανασίου, Αγ. Μονής στα Τρίκαλα.

Μέσα στο Ναό ξεχωρίζουν ακόμα για τη λεπτότητα της τέχνης το Δεσποτικό, ο Άμβωνας, το ξυλόγλυπτο δίθυρο της ωραίας πύλης, το ξυλόγλυπτο τέμπλο, το Προσκυνητάρι και η Αγία Τράπεζα. Τα δυο τελευταία είναι παλιά ψηφιδωτά βυζαντινής τέχνης, πραγματικά αριστουργήματα.

Σε μια γωνιά του ιερού ναού υπάρχει και μια μικρή εικόνα διαστάσεων 0,30 x 0,20 περίπου, με ιδιότυπη κατασκευή. Έχει δυο φύλλα. Το πρώτο φύλλο εικονίζει τον τίμιο Σταυρό και στη βάση του νεκροκεφαλή. Ανοίγοντας το φύλλο αυτό, στο δεύτερο υπάρχει ιδιόχειρη αφιέρωση που γράφει: «1794 Ιανουαρίου 2 αφιέροσεν ο ... (οι δυο σειρές που ακολουθούν και η υπογραφή είναι δυσανάγνωστα). Επάνω από την αφιέρωση εικονίζεται η Αγία Παρασκευή.

Ποιός όμως αφιέρωσε την εικόνα αυτή;

Στο ερώτημα αυτό έδωσε απάντηση το παρακάτω περιστατικό: Προ ετών ήλθε στο χωριό μας ο Περικλής Σίμος σύμβουλος επί του τύπου της Ελληνικής Πρεσβείας στη Βόννη. Σκοπός της επίσκεψης ήταν να γνωρίσει το χωριό του παπού του, που ήταν ένας απ' τους παλιούς πρόκριτους, και να δει δυο αφιερώματά του στο ναό. Το ένα απ' τ' αφιερώματα ήταν η μεγάλη εικόνα της Αγ. Παρασκευής στο τέμπλο και το άλλο μια μικρή αλλά ωραία εικόνα, που δε θυμόταν ποιον άγιο απεικόνιζε. Γι' αυτήν τη μικρή εικόνα ήλθε περισσότερο να δει ο Περικλής Σίμος, γιατί είχε ιδιόχειρη αφιέρωση του παπού του. Η εικόνα αυτή, όπως μας είπε, ήταν με δυο φύλλα, που άνοιγαν όπως τα φύλλα μιας πόρτας. Στο εσωτερικό του ενός φύλλου είχε την ιδιόχειρη αφιέρωση του παπού του. Την εικόνα λοιπόν αυτή τη μικρή και ιδιότυπη την αφιέρωσε στο ναό της Αγ. Παρασκευής Γιουβάνου (σημ. Αηδόνα) ο παπούς του Περικλή Σίμου, παλιός πρόκριτος του χωριού μας.

Στον ιερό ναό της Αγ. Παρασκευής φυλάσσονται και μερικά πολύτιμα ιερά σκεύη. Ανάμεσα σ' αυτά βρίσκεται και ένα ιερό ποτήρι στη βάση του οποίου είναι χαραγμένη η φράση: *sacra consreg de propagande Fidei Ano 1770* = (ιερό συνέδριο της προπαγάνδας της πίστεως). Ο Αλεξ. Χατζηγάκης για το ιερό αυτό ποτήρι μας

Εικόνα της Αγ. Παρασκευής ιδιότυπη και δίφυλλη

Το προσκυνητάρι,
όμοιο σε κατασκευή με την αγία τράπεζα

Η αγία τράπεζα
στον παλιό ναό αριστούργημα τέχνης

λέγει: «...Ασφαλώς το ποτήριο αυτό ανήκει εις μοναστήριον, ίσως εις το μοναστήριον Ταξιαρχών Περλιάνγκο, και το έφερε καλόγηρος από την Ιταλία δώρον παπικόν».(18)

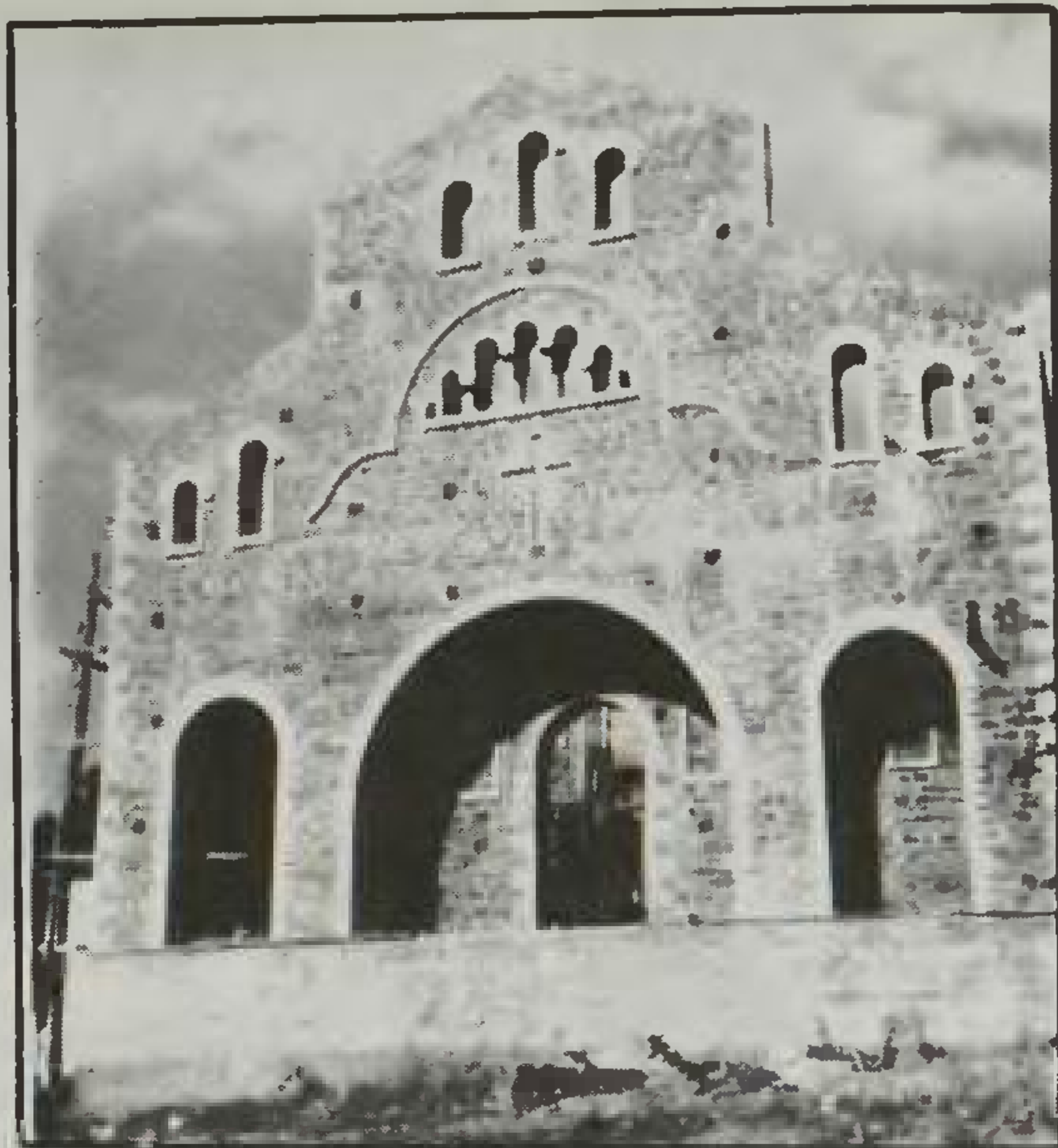
Δε γνωρίζω γιατί ο Αλεξ. Χατζηγάκης υποπτεύεται ότι το ποτήριο ανήκει, ίσως, στο μοναστήρι Ταξιαρχών Περλιάνγκο κι όχι στο μοναστήρι Ταξιαρχών Γιουβάνου (σημ. Αηδόνα), όταν στο ίδιο του βιβλίο αναφέρεται στο μοναστήρι αυτό και πολύ σωστά γράφει ότι αρχικά ήταν στη θέση «Παλιομοναστήρο» Γιουβάνου και κατά περίεργο τρόπο αργότερα κτίστηκε σε θέση μεταξύ των χωριών «επάνω Περλιάνγκο» (σημ. Χρυσομηλιά) και «κάτω Περλιάνγκο» (σημ. Γλυκομηλιά).

Εκείνο το οποίο θέλω να τονίσω εδώ είναι ότι στην παλιά εκκλησία του χωριού μας υπάρχουν ιερά σκεύη και εικόνες, που είναι πολύτιμα μνημεία και πρέπει να φυλαχτούν με κάθε θυσία, γιατί δυστυχώς οι αρχαιοκάπηλοι, αντί να εξαφανισθούν, πληθαίνουν και δείχνουν ιδιαίτερη προτίμηση στα παλιά εκκλησιαστικά ιερά σκεύη και τις παλιές εικόνες.

Ο παλιός ναός της Αγ. Παρασκευής είναι σήμερα ετοιμόρροπος και από στιγμή σε στιγμή κινδυνεύει να μεταβληθεί σε σωρό ερειπίων. Στις 19 Αυγούστου 1990, μετά την αρχιερατική λειτουργία που έγινε στον καινούργιο ναό της Αγ. Παρασκευής ο μητροπολίτης Τρίκκης και Σταγών κ. Αλέξιος διαπίστωσε την κατάσταση του παλιού ναού και πρότεινε:

Να διατηρηθεί το ιερό με την Αγ. Τράπεζα και το μέρος του ναού ως τις κολώνες που είναι τα αναλόγια, να μειωθεί μετά την αφαίρεση της στέγης, κατά 0,50 μ. το ύψος των τοίχων και να πάρει έτσι μια όψη μικρού ναού με το παλιό τέμπλο και την Αγ. Τράπεζα, για να θυμίζει τον παλιό ναό, ο οποίος κτίστηκε πριν τρεις περίπου αιώνες και στον οποίο εκκλησιάζονταν οι γενιές των παπούδων και των παραπαπούδων των σημερινών Αηδονιωτών.

18. Αλεξ. Χατζηγάκη «Τ' ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟΥ ΠΙΝΔΟΥ – ΙΣΤΟΡΙΚΑ». ΑΘΗΝΑ 1961. σ. 227.

Ο καινούργιος ιερός ναός της Αγ. Παρασκευής κατά το χρόνο της ανέγερσης

Η καινούργια εκκλησία

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ύστερα από πρόταση του εφημέριου του ιερού ναού της Αγ. Παρασκευής παπα-Κώστα Μουστάκα και σχετική έγκριση της ιεράς Μητρόπολης Τρίκκης και Σταγών ορίστηκε ερανική Επιτροπή για την ανέγερση νέου ιερού ναού, που την αποτελούσαν Αηδονιώτες, οι οποίοι διέμεναν στο χωριό και σε διάφορες πόλεις. Η Επιτροπή αυτή με πρόεδρο τον εφημέριο παπα-Κώστα Μουστάκα, όταν συγκεντρώθηκε ένα ποσό χρημάτων, προέβη στις σχετικές ενέργειες για ν' αρχίσει η εκτέλεση του έργου.

Οι εργασίες της ανέγερσης άρχισαν το Σεπτέμβρη 1976 από συνεργείο του Βασίλη Αποστόλου απ' τη Χρυσομηλιά και κάτω απ' την επίβλεψη του μηχανικού Γιώργου Θ. Ζιώγα απ' τα Τρίκαλα, ο οποίος για τη μελέτη, το σχέδιο και την επίβλεψη δεν πληρώθηκε ούτε μια δραχμή. Χάρη στις υπεράνθρωπες προσπάθειες του εφημέριου παπα-Κώστα Μουστάκα, την απεριγράπτη προθυμία και τεχνική προσφορά του μηχανικού Γιώργου Θ. Ζιώγα και την πρωτοφανή θέληση και γενναία συνδρομή των κατοίκων του χωριού μας, οι εργασίες έγιναν με γοργό ρυθμό, τέλειες από κάθε πλευρά και το καλοκαίρι του 1984, σε χρόνο ρεκόρ, έγινε η επικεράμωση της σκεπής.

Στις 26 Ιουλίου 1984 ο παπα-Κώστας Μουστάκας λειτούργησε για πρώτη φορά στον καινούργιο ναό της Αγ. Παρασκευής. Είχε κατασκευαστεί ένα πρόχειρο σανιδένιο τέμπλο απ' το Γιώργο Δημ. Κωστόπουλο με δαπάνη του Κώστα Γ. Αναγνωστόπουλου, και είχαν τοποθετηθεί σ' αυτό οι εικόνες του παλιού ναού της Αγ. Παρασκευής.

Το καλοκαίρι του 1989 στον καινούργιο ναό είχαν τοποθετηθεί: Το επιτροπείο, ο άμβωνας, τα αναλόγια, το κεντρικό τμήμα του τέμπλου, το προσκυνητάρι και ο επιτάφιος, όλα ξυλόγλυπτα και έργα λεπτής τέχνης. Επίσης είχαν τοποθετηθεί οι πολυέλαιοι και είχε γίνει η επίστρωση του δαπέδου με μαρμάρινες πλάκες.

Το καλοκαίρι του 1990 τοποθετήθηκαν τα στασίδια, το υπόλοιπο τμήμα του τέμ-

Ο δεσποτικός θρόνος το δεξιό αναλόγιο και μέρος του τέμπλου

πλου και έγινε η αγιογράφηση του ιερού του ναού από τον άριστο αγιογράφο της Αθήνας Αναστάσιο Δαμίγο. Η αγιογράφηση συνεχίζεται τώρα στον κυρίως ναό και πιστεύουμε ότι σχεδόν θα τελειώσει μέχρι το καλοκαίρι του 1991. Την επιμέλεια και τη φροντίδα των εργασιών αυτών έχουν αναλάβει, μετά το θάνατο του

Το τέμπλο του καινούργιου ιερού ναού

παπα-Κώστα, τα μέλη της εκκλησιαστικής επιτροπής με επικεφαλής τον Χρίστο Παν. Παπαπολυζόπουλο, ο οποίος με υπευθυνότητα και ζήλο ανταποκρίνεται στο βαρύ έργο που ανέλαβε.

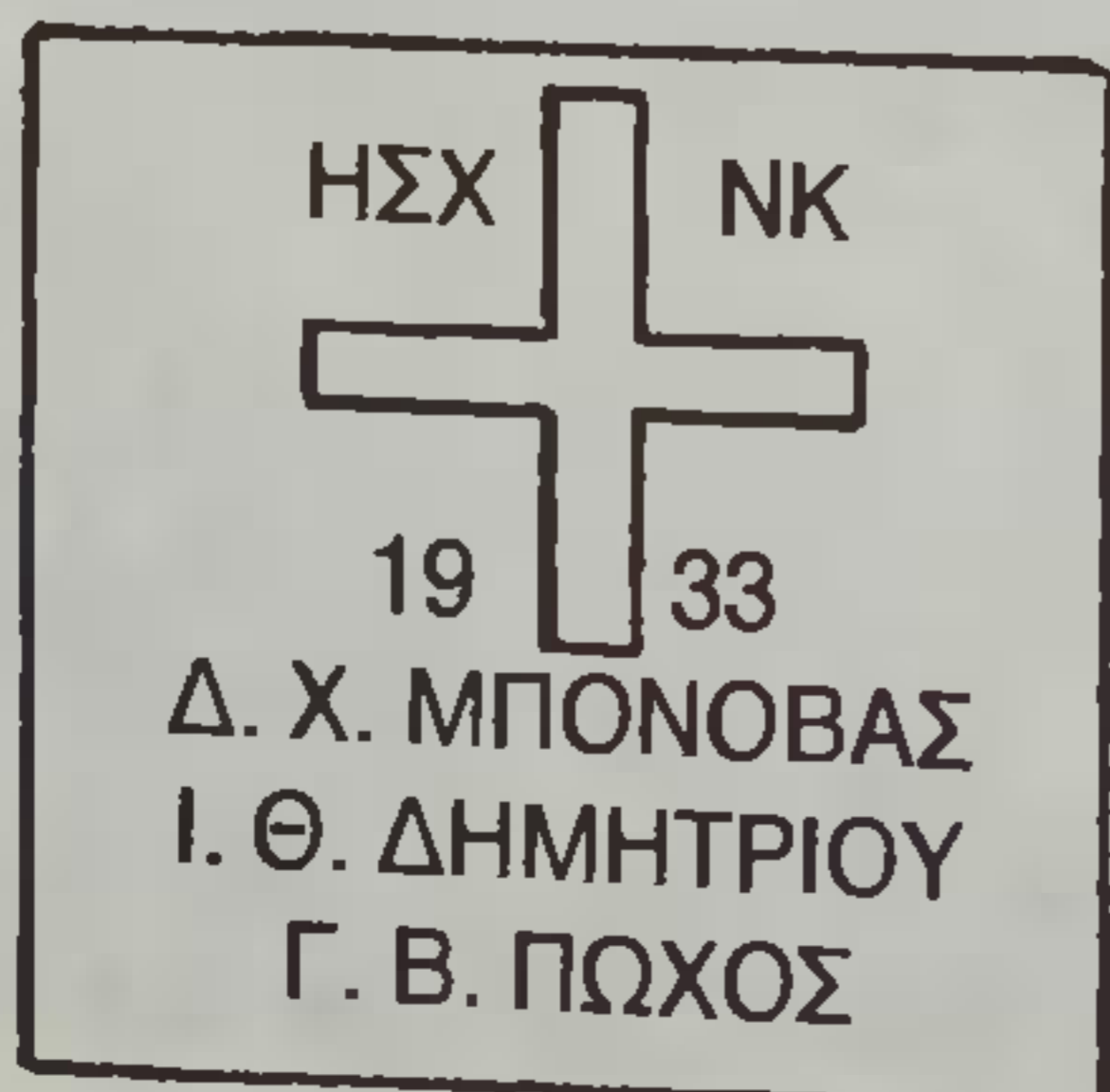
Η λαμπρότητα όμως του ναού και η χαρά των κατοίκων του χωριού μας επισκιάστηκαν κατά πολύ απ' τη μεγάλη θλίψη, που προξένησε ο απροσδόκητος θάνατος του πρωτεργάτη του θεάρεστου αυτού έργου. Ο παπα-Κώστας Μουστάκας κοιμήθηκε το μεσημέρι της 3ης του Απρίλη 1990 και ο ύπνος του αυτός ήταν αιώνιος, όπως αιώνια θα μείνει και η μνήμη του. Τον Ιούλιο του 1990 λειτούργησε στο ναό της Αγ. Παρασκευής του χωριού μας ο παπα-Στέλιος Ντιροκάλτσης, εφημέριος του ιερού ναού Περάματος ο οποίος ήταν αδειούχος και παραθέριζε στο γειτονικό Παλαιοχώρι, χωριό της Πρεσβυτέρας του και το πρώτο 15θήμερο του Αυγούστου λειτούργησε ο παπα-Τάσος Βλαβιανός πρωτοπρεσβύτερος και καθηγητής θεολογίας στην Αλεξανδρούπολη, σύζυγος της κοινωνικού λειτουργού Παναγιώτας Σωτήρη Μπονόβα.

Στις 19 Αυγούστου 1990, ημέρα Κυριακή, έγινε στον καινούργιο ιερό ναό της Αγ. Παρασκευής αρχιερατική λειτουργία στην οποία χοροστάτησε ο μητροπολίτης Τρίκκης και Σταγών κ. Αλέξιος και συμμετείχαν ο παπα-Γιάννης Πίσπας αρχιερατικός επίτροπος Καλαμπάκας ο εφημέριος του ιερού ναού Αμπελιών και δυο διάκονοι. Την ημέρα αυτή ο ιερός ναός της Αγ. Παρασκευής Αηδόνας ήταν υπέρλαμπρος και τα πρόσωπα των κατοίκων του χωριού μας έλαμπαν από χαρά και ικανοποίηση αντικρίζοντας αυτό το θεάρεστο και μεγαλοπρεπές έργο τους. Και όπως απ' το στόμα του Ιουστινιανού ακούστηκε το «νενίκηκάς σε Σολομώντα» και απ' τα χείλη των χριστιανών της Αηδόνας ακούστηκε το «νικήσαμε». Πραγματικά νικήσαμε οι απανταχού Αηδονιώτες, όχι βέβαια το Σολομώντα, αλλά τις πολλές και μεγάλες δυσκολίες και αναγείραμε μεγαλοπρεπή ναό, ο οποίος, κατά κοινή ομολογία είναι απ' τους καλύτερους του Νομού μας. Τη μέρα δε αυτή τη χαρμόσυνη υποσχεθήκαμε ότι θα συνεχίσουμε τις προσπάθειές μας με μεγαλύτερο ζήλο, ώστε στις 26 Ιουλίου 1991, που γιορτάζει και πανηγυρίζει ο ναός μας, να μη λείπει τίποτε και να γίνει ο καλύτερος ναός του Νομού Τρικάλων. Και θα γίνει, γιατί οι Αηδονιώτες έχουμε σε μεγάλο βαθμό αναπτυγμένο το θρησκευτικό συναίσθημα και αισθανόμαστε ιδιαίτερη χαρά και ικανοποίηση όταν βοηθούμε στην πραγματοποίηση τέτοιων θεάρεστων έργων.

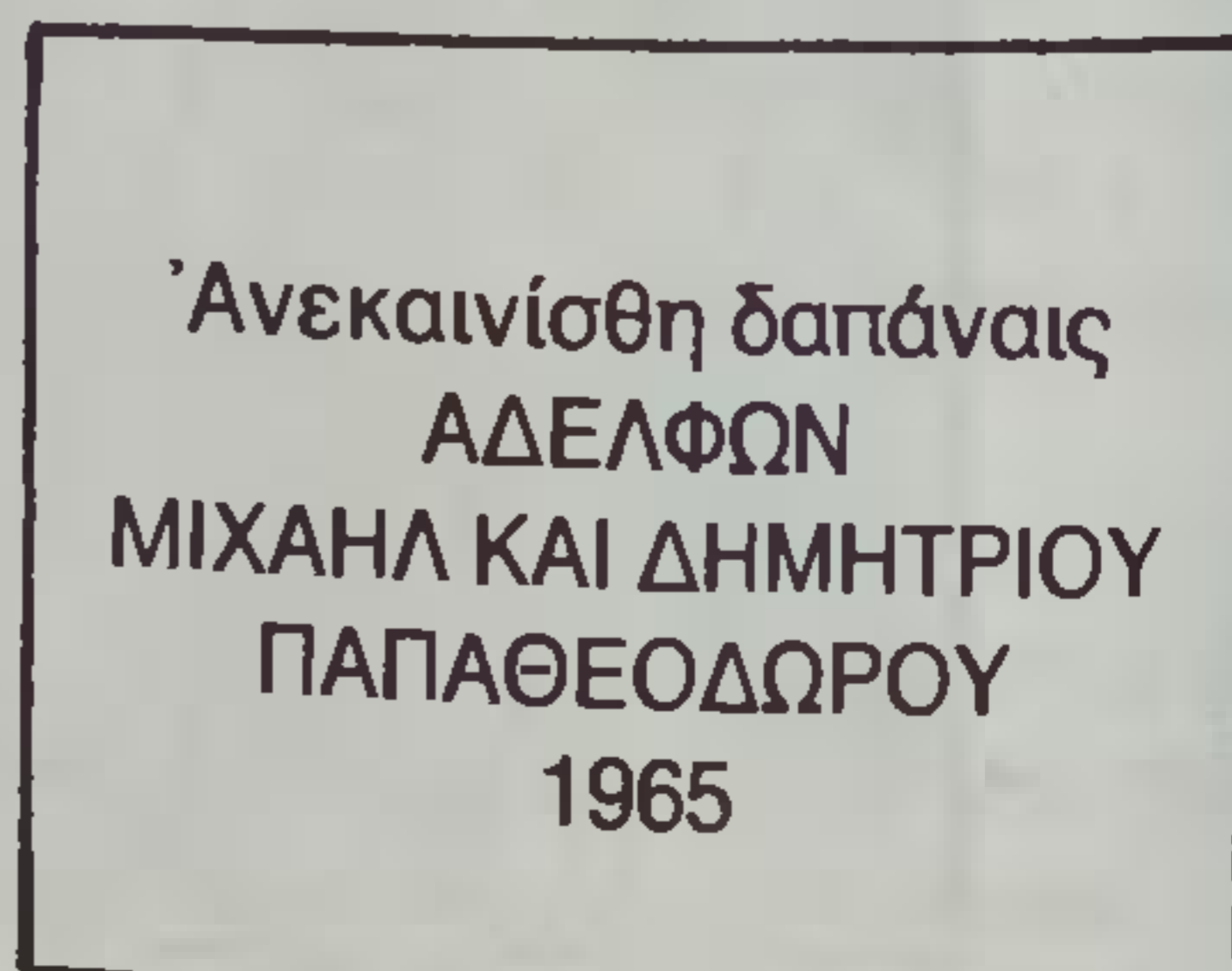
β' Το ξωκλήσι του Αϊ- Γιώργη

Το ξωκλήσι του Αϊ- Γιώργη βρίσκεται στην πλαγιά του δασωμένου με έλατα βουνού ανατολικά του χωριού, κοντά στην κρυστάλλινη πηγή, που τροφοδοτεί με το κρύο και γάργαρο νερό της τις πέντε βρύσες του χωριού. Δεξιά κι αριστερά της κύριας πόρτας υπάρχουν εντοιχισμένες δυο πλάκες που γράφουν:

Η 1η:

Η 2η:

Το ξωκλήσι του Αϊ-Γιώργη

Ο Αϊ-Γιώργης ήταν μικρό ξωκλήσι και το έτος που γράφει ότι χτίστηκε (1933), ανακαινίστηκε με χρήματα (30.000), που στάλθηκαν απ' το Δημήτρη Χρήστου Μπόνοβα, αδελφό του Γιώργου Μπονόβα και θείο των αδελφών Χρήστου, Σωτήρη και Βαγγέλη Γ. Μπονόβα. Ο Δημήτρης Μπονόβας έστειλε τα χρήματα στο Γιώργο Β. Πώχο, γαμπρό απ' αδελφή γι' αυτό στην πλάκα χαραχτηκε και τ' όνομα του Γ. Β. Πώχου. Το δεύτερο όνομα είναι του Γιάννη Δημητρίου, που βοήθησε δεν ξέρω με ποιό ποσό την ανακαίνιση. Αυτά που γράφω για την προσφορά του Δημήτρη Μπονόβα, τα πληροφορήθηκα απ' το Σωτήρη Γ. Μπονόβα. Έξω απ' το εκκλησάκι σώζεται σήμερα ένας κέδρος πάνω στον οποίο χρόνια ήταν κρεμασμένο το ξύλινο σήμαντρο, η «τουάκα» όπως το λέγαμε οι βλαχόφωνοι, με δυο ξύλα κέδρινα σε σχήμα κεφαλαίου Γ, που χρησίμευαν για το χτύπημα το ρυθμικό του σήμαντρου, που σκόρπιζε γύρω του έναν ήχο γλυκύτατο. Στο μέρος που χτυπούσαν πάνω στο ξύλινο σήμαντρο είχαν σχηματιστεί απ' τα χτυπήματα δυο κυκλικά βαθουλώματα. Δυστυχώς με την ανακαίνιση, που έγινε απ' τους αδελφούς Παπαθεοδώρου το 1965 χάθηκε το γραφικό κι ωραίο αυτό σήμαντρο και λίγο πιο πέρα στο υπόστεγο του Ναού κρεμάστηκε μια καμπάνα στις 20/9/1956 με παραστάσεις: Αγίου Γεωργίου, Χριστού σταυρωμένου, και της Παναγίας και Μαγδαληνής να κλαίει στα πόδια του.

Μέσα στο εκκλησάκι, η εικόνα του Αγ. Γεωργίου του τροπαιοφόρου είναι φιλοτεχνημένη το 1784 «δια της χειρός Δημητρίου Ζούκη».

Στο ξωκλήσι του Αϊ-Γιώργη μια συντροφιά παρακολουθεί τη σφαγή του κατσικιού. Από δεξιά: 1) Νούλη Ηλ. Κωστοπούλου, 2) Ηλίας Γ. Κωστόπουλος (η μικρή Μαίρη Κ. Ψυρίδη), 3) Χρίστος Ευθ. Πώχος, 4) Στάθης Γ. Καλαντζής, 5) Κούλα Στάθη Καλαντζή, 6) Ελένη Βασ. Ευσταθίου, 7) Ρίτα Αποστ. Γιοντζή, 8) Γιάννης Βασ. Χουλιάρης και 9) Κώστας Ιωαν. Οικονομίδης ο σφαγέας του κατσικιού

Με την ανακαίνιση του 1965, έγινε το υπόστεγο μπροστά κι αντικαταστάθηκε η πλάκα της σκεπής με κεραμίδια ευρωπαϊκού τύπου. Έγιναν σιδερένια πλαίσια στα παράθυρα, επιχρίσματα και υδροχρωματισμός με ασβέστη των εσωτερικών τοίχων, κι αντικαταστάθηκαν τα παλιά σιδερένια χειροποίητα μανουάλια με άλλα μεταλλικά καινούργια.

Όμορφα όλα όσα έγιναν, όμως η πλάκα της σκεπής, τα χειροποίητα σιδερένια μανουάλια κι ιδιαίτερα το ξύλινο παλιό σήμαντρο, έδιναν μια περίσσια χάρη στην όλη εμφάνιση που ήταν πιο κοντά στο χώρο που περιβάλλει το ξωκλήσι. Το καλο-

Χορός με γραμμόφωνο στον Αϊ-Γιώργη, στις 28 Ιουλίου 1956

Στον Αϊ-Γιώργη μια συντροφιά ετοιμάζει τις σούβλες με το «κεμπάπ» για ψήσιμο

καίρι του 1990 το υπόστεγο ξανάγινε γιατί είχε πέσει.

Στο ξωκλήσι του Αϊ-Γιώργη γίνονται κάθε χρόνο λειτουργίες την ημέρα του Αγ. Γεωργίου, του Προφήτη Ηλία κι όταν οι χωριανοί κι οι παραθεριστές κάνουν ειδικές λειτουργίες. Το καλοκαίρι κάθε μέρα βγαίνουν εδώ οι παραθεριστές κι απολαμβάνουν το κρυστάλλινο νερό της πηγής και τη δροσιά των έλατων με τον παχύ τους ίσκιο.

Είναι μια τοποθεσία μαγευτική, χωρίς καυσαέρια και με μια ησυχία απόλυτη, που συχνά τη διακόπτουν τα κελαϊδήματα των πουλιών και το θρόισμα των φύλλων.

Ό,τι κι αν πει κι όσα κι αν γράψει κανένας για το τοπίο αυτό, θα είναι λίγα μπροστά στη σπάνια ομορφιά του.

γ' Το ξωκλήσι του Αγ. Κωνσταντίνου

Σ' ένα ξύλινο σταυρό στη θέση «τζέλο», όπως και σ' ένα παρόμοιο στη θέση «χασάν», έδεναν οι ταξιδιώτες με μάλλινη κλωστή κόκκινη ένα μπουκέτο λουλούδια όταν έφευγαν για ταξίδι, ή οι νέοι του χωριού όταν πήγαιναν να υπηρετήσουν στο στρατό.

Στον καταστρεπτικό πόλεμο του 1922 όταν τα παιδιά του Αϊθάν που ξεκινούσαν για να ντυθούν στρατιώτες έδεναν τα λουλούδια στο Σταυρό στη θέση «τζέλο», ακούστηκε μια φωνή να λέει: «Χωριανοί, εδώ σ' αυτή τη θέση που είναι ο Σταυρός, να χτίσουμε ένα εκκλησάκι που να φέρει το όνομα του στρατηλάτη Αγ. Κωνσταντίνου». Ήταν η φωνή του γραμματοδιδάσκαλου Τέλη Δημακόπουλου. Ίσως ο Τέλης να 'θελε να συνδυάσει τις νίκες του Μεγάλου Κων/νου με παρόμοιες νίκες του ελληνικού Στρατού.

Η πρόταση αυτή υλοποιήθηκε ύστερ' απο σαράντα χρόνια, το 1962. Χτίστηκε στη θέση αυτή που ήταν ο ξύλινος σταυρός στο «τζέλο», το εκκλησάκι που φέρει το όνομα του Αγ. Κωνσταντίνου με εισφορές των κατοίκων του χωριού.

Έφεραν εκεί νερό απ' την «ξηρόβρυση» κι έγινε μια βρυσούλα κοντά στο εκκλησάκι. Το τοπίο είναι ειδυλλιακό με απέραντη θέα προς όλα τα γύρω σημεία.

Το ξωκλήσι του Αγ. Κων/νου, στο «τζέλο»

Πίσω απ' το ιερό είναι ο τάφος του εφημέριου της Αγίας Παρασκευής Παπακώστα Μπέντζια. Λίγα μέτρα πιο πέρα ένα εικονοστάσι μας θυμίζει την ανατροπή του αυτοκινήτου του Τασίκα Καλαντζή που έγινε παραμονές του πανηγυριού τον Ιού-

Η ανατροπή του αυτοκινήτου του Τασίκα Καλαντζή στο «τζέλο». Διακρίνονται η Γλυκερία Δημ. Κωστοπούλου καθιστή αριστερά, ο Βασίλης Κων. Μουστάκας κι ο χωροφύλακας στο κέντρο και ο Μιχάλης Παπαθεοδώρου δεξιά στο άκρο

λη, ευτυχώς χωρίς ανθρώπινα θύματα. Ένας χωροφύλακας που πήδησε απ' τ' αυτοκίνητο και βρέθηκε ανάμεσα στους τροχούς θα ήταν το θύμα της ανατροπής. Για τη σωτηρία του έκανε αυτό το εικονοστάσι. Θυμάμαι τη λαχτάρα όλων και την αγωνία μας μέχρι να φτάσουμε στο μέρος της ανατροπής. Όλοι οι επιβάτες ήταν χλωμοί και δε μπορούσαν να μιλήσουν. Μόνο ο Γιώργος Μιγδάνης καθόταν ατάραχος πάνω σ' ένα κιβώτιο γεμάτο ψώνια για το μαγαζί του, έτρωγε με μεγάλη όρεξη κι έπινε μπίρα από μπουκάλια που είχαν σπάσει με την ανατροπή.

Το ξωκλήσι του Αϊ Γιάννη του Πρόδρομου

δ' Το ξωκλήσι του Αϊ – Γιάννη του Πρόδρομου

Στη θέση «Παπαρσένη» και συγκεκριμένα στο «αλώνι του Νάκη Σιούλη» χτίστηκε ένα μικρό εκκλησάκι, που φέρει το όνομα Ιωάννη του Προδρόμου και γιορτάζει στις 29 Αυγούστου, ημέρα της αποκεφάλισής του. Έγινε με δαπάνη του Βασιλείου Νικ. Ευσταθίου σε έκταση που την παραχώρησαν δωρεάν τα παιδιά του Νάκη Σιούλη.

Στις 29 Αυγούστου 1982, ημέρα Κυριακή, έγινε η πρώτη λειτουργία στο εκκλησάκι. Η ημέρα ήταν λαμπρή κι εκκλησιάστηκαν σχεδόν όλοι οι κάτοικοι του χωριού. Την παραμονή της γιορτής μια μικρή ομάδα ανέλαβε να κατασκευάσει μανουάλια και αναλόγιο. Στρογγυλοκαθήσαμε όλοι μας κι αρχίσαμε να δίνουμε τα σχέδια και να λέμε «παχιές κουβέντες». Σε λίγο ο Γιώργος Δημ. Κωστόπουλος μεταφέρει στο φαρδύ του ώμο λίγα ξύλα βαλανιδιάς. Κόβει τρία κομμάτια για το κάθε μανουάλιο και τα καρφώνει μαζί λίγο πιο πάνω απ' τη μέση. Πάνω σ' αυτό το ξύλινο τρίποδο καρφώνει ένα αλουμινένιο ταψί, το γεμίζει με άμμο και σε 10 λεπτά τα δυο μανουάλια ήταν έτοιμα. Άλλα 5 λεπτά χρειάστηκαν για να γίνει το αναλόγιο.

Στο μεταξύ εμείς οι άλλοι ακόμα συζητούσαμε και σχεδιάζαμε πως θα γίνουν τα μανουάλια και τ' αναλόγιο. Όσο για το σήμαντρο δε χρειάστηκε να κοπιάσουμε και να δώσουμε σχέδια, γιατί το είχε φέρει έτοιμο απ' τη Λάρισα ο Γιώργος. Το είχε φτιάσει στο ξυλουργείο του εκεί και το κρέμασε στο μέρος που είναι και σήμερα.

Το τοπίο γύρω απ' το εκκλησάκι είναι θαυμάσιο. Λείπει όμως το νερό, που χρειάζεται μια μικρή δαπάνη για να 'ρθει απ' το «Παπαρσένη». Η πηγή αυτή μπο-

Η πρώτη λειτουργία στο ξωκλήσι του Αϊ-Γιάννη, στις 29 Αυγούστου 1982

ρεί να δώσει λίγο νεράκι για να γίνει μια βρυσούλα κοντά στο εκκλησάκι του Αϊ – Γιάννη. Πιστεύω πως γρήγορα θα γίνει κι αυτό.

Εφημέριοι στην ενορία Αγ. Παρασκευής Αηδόνας

Στην ενορία της Αγ. Παρασκευής Αηδόνας διατέλεσαν εφημέριοι: Ο Παπαδημήτρης απ' το γένος Παπαδόπουλου, ο Παπαγιάννης απ' το γένος Περιστέρη, ο Παπακώστας απ' το γένος Μπέντζια κι ο Παπακώστας απ' το γένος Μουστάκα. Θυμάμαι απ' όλους αυτούς λίγο τον Παπαγιάννη Περιστέρη και πολύ καλά τον Παπακώστα Μπέντζια.

Παλιότερα πριν απ' τον Παπαδημήτρη, διατέλεσαν εφημέριοι: ο Παπαβασίλης που οι απόγονοί του φέρουν το επώνυμο Παπαβασιλείου, ο Παπαρσένης που τ' όνομά του φέρει μια βρύση με τη γύρω της τοποθεσία, ίσως κι άλλοι που κανένας δεν τους θυμάται.

Ο Παπαγιάννης ήταν ένας τέλειος λειτουργός κι όλοι οι χωριανοί τον σεβόταν και τον εκτιμούσαν αφάνταστα. Δεν τον έβλεπαν συχνά στο μεσοχώρι, παρά μόνο τα βράδια μετά τον εσπερινό και τις Κυριακές και γιορτές μετά τη λειτουργία. Αλλά και τις μέρες αυτές μόνο για λίγο. Όταν τελείωνε η λειτουργία, όλοι οι χωριανοί κάθονταν στα πεζούλια απ' έξω και περίμεναν να βγεί κι ο Παπαγιάννης. Σηκώνονταν όλοι όταν έβγαινε, καλημερίζονταν κι άρχιζαν συζητήσεις για εκκλησιαστικά θέματα. Ύστερ' από λίγο τους αποχαιρετούσε και κατευθυνόταν για το

σπίτι του. Μεγάλη η οικογένεια του Παπαγιάννη, παιδιά και κορίτσια οχτώ, που όλα τ' αποκατέστησε δουλεύοντας σκληρά. Ενδιαφέρθηκε να τα μορφώσει όσο μπορούσε την εποχή εκείνη και το πέτυχε. Θυμάμαι ένα περιστατικό που μου το διηγήθηκε ο πατέρας μου, για το γιό του Παπαγιάννη τον Κώστα. Ήταν αξιωματικός ο Κώστας απ' τους πιο μορφωμένους της σειράς του και γι αυτό στάλθηκε να σπουδάσει στη Σχολή πολέμου στη Γαλλία. Εκεί γνώρισε και τη σύζυγό του με την οποία απέκτησε δυο παιδιά. Όταν μετά από χρόνια ήρθε στο χωριό με τη δεύτερη γυναίκα του δασκάλα απ' τη Θεσσαλονίκη, όλοι οι χωριανοί πέρασαν να τον χαιρετήσουν. Σε μια στιγμή είδε ο Κώστας πάνω στον ποτωμό το μπισίκι που νανούρισε όλη τη φαμίλια και λέει στη γυναίκα του: «*Το βλέπεις αυτό; Κάθε χρόνο ο πατέρας μου το κατέβαζε από κει και το ετοιμάζε για ένα νέο Παπαγιαννόπουλο*». Ο πατέρας μου, που πολλές φορές μιλούσε αλληγορικά, του είπε: «*Ναι Κώστα, αλλά τότε ήταν άνοιξη και τώρα χεινοπώριασε*». Ο Κώστας το κατάλαβε και ξεκαρδίστηκε στα γέλια. Γυρίζει και λέει στη γυναίκα του: «*Άκουσες τι είπε; Τότε που ο Παπαγιάννης έκανε τα Παπαγιαννόπουλα η μάνα μου κι αυτός ήταν νέος (άνοιξη), ενώ εμείς τώρα γείραμε (φθινόπωρο)*».

Ο Παπαγιάννης Περιστέρης εφημέριος του ιερού ναού Αγ. Παρασκευής

Ο Παπαγιάννης δεν ήταν μόνο υπόδειγμα καλού ιερέα κι άριστου οικογενειάρχη. Ήταν και υπόδειγμα φιλόπονου κι εργατικού ανθρώπου. Με τον κασμά έσκαψε ολόκληρες εκτάσεις για να θρέψει τη μεγάλη του οικογένεια. Η καταγωγή του ήταν απ' τ' Άγραφα και συγκεκριμένα απ' το χωριό Γλογοβίτσα (σημερ. Θερινό). Στο χωριό μας όλα τα χωράφια που είχε, τα είχε σκάψει όλα με τον κασμά. Ένα απ' αυτά είναι πάνω απ' το Καλπομάρι και το λέμε με τ' όνομά του «Παπαγιάννη».

Άλλο ένα είναι μετά το «βαλαντάι» που είναι κι αυτό γνωστό με τ' όνομά του «Παπαγιάννη». Ένας κήπος στην πλαγιά κάτω απ' το Χασάν με ωραίες καρυδιές και κερασιές ήταν έργο των χεριών του Παπαγιάννη. Σκληρή δουλειά, αλλά δεν τον κούραζε γιατί έβλεπε τα παιδιά του να προοδεύουν. Πέθανε το καλοκαίρι του 1941 στα Τρίκαλα, όπου ζούσε τα τελευταία του χρόνια.

Μετά τον Παπαγιάννη εφημέριος στην ενορία Αγ. Παρασκευής Αηδόνας έγινε ο Παπακώστας Μπέντζιας. Όλοι τον θυμόμαστε τον καλό μας Παπακώστα με τη μεγάλη κι άδολη ψυχή του. Πάντα κεφάτος, γελαστός και πρόθυμος για ό,τι του ζητούσαμε. Μεγάλη και του Παπακώστα η φαμίλια. Αγόρια, κορίτσια, επτά. Το μπισίκι και στο δικό του σπίτι κάθε τόσο νανούριζε κι ένα νέο Παπακωστούλι. Δύσκολη η ζωή στο χωριό με οικογένεια μεγάλη. Ο Παπακώστας όμως δεν «το βάζε κάτω». Με το τσαπί στον ώμο απ' τη «λογγά» στα «κέδρα», απ' εκεί στα «Παλιάμπελα» κι όπου αλλού καλλιεργούσε χωράφια δικά του και ξένα. Φιλόπονος, εργατικός, τίμιος ο καλός μας Παπακώστας κατόρθωσε ν' αποκαταστήσει όλα τα παιδιά του αγόρια και κορίτσια όσο μπορούσε καλύτερα.

Εκείνο όμως που χαρακτήριζε τον Παπακώστα, ήταν η «σβελτάδα» (ευκινησία). Ο μεγάλος Κοραής περιγράφοντας τον παπά του νησιού του, έγραψε γι' αυτόν ότι ήταν ο μόνος που μπορούσε να διαβάζει τόσο γρήγορα, όσο κανένας άλλος παπάς στο νησί, γι' αυτό τον βάφτισε «Παπατρέχα». Εγώ περιγράφοντας τον καλό εφημέριο του χωριού μου Παπακώστα, δε βρίσκω λέξη κατάλληλη για να χαρακτηρίσω όχι μόνο τη γρηγοράδα της γλώσσας, αλλά προπαντός τη γρηγοράδα των ποδιών του. Θυμάμαι το παρακάτω περιστατικό που ο ίδιος μου το έλεγε γεμάτος χαρά κι

Ο Παπακώστας Μπέντζιας εφημέριος του ιερού ναού Αγ. Παρασκευής

ικανοποίηση: «Μια χρονιά, που λες δάσκαλε, έβγαλα την Ανάσταση σε τρία χωριά. Στο Αϊθάν, στο Παλιοχώρι και στην Καλογριανή. Πρόλαβα κι έβγαλα Ανάσταση και στα τρία χωριά, γιατί ήμουν νέος τότε και δεν περπατούσα, αλλά πετούσα». Δεν ξέρω αν στο διάβασιμα θα περνούσε ο Παπακώστας μου τον Παπατρέχα του Κοραή. Είμαι όμως σίγουρος ότι στο βάδισμα τον περνούσε κι αυτόν και κάθε άλλον, γιατί όπως κι ο ίδιος έλεγε δε βάδιζε αλλά πετούσε. Κι' αυτό δεν είχε και μεγάλη δόση υπερβολής.

Πέθανε γεμάτος χρόνια (πάνω από 90) κι ο τάφος του βρίσκεται πίσω απ' το ιερό του Ναού του Αγ. Κωνσταντίνου στο «τζέλο».

Τον καλό μας Παπακώστα Μπέντζια αντικατέστησε στην ενορία της Αγ. Παρασκευής Αηδόνας, ο Παπακώστας Μουστάκας. Χειροτονήθηκε διάκονος στις 17 Νοέμβρη 1970 και πρεσβύτερος στις 19 Νοέμβρη 1970. Με το αριθ. 1215/26-11-1970 διοριστήριο έγγραφο, διορίστηκε εφημέριος του Ιερού Ναού Αγίου Τρύφωνος Αμπελίων, σύμφωνα με το άρθρο 2 του Ν.Δ. 457/1970 και υπηρέτησε στην ενορία αυτή μέχρι στις 5 του Νοέμβρη 1975. Με το αριθ. 969/5-11-1975 έγγραφο του Μητροπολίτη Τρίκκης και Σταγών κ.κ. Στεφάνου αποσπάστηκε στον Ιερό Ναό Αγίου Βησσαρίωνα Παλιοχωρίου και υπηρέτησε στην ενορία αυτή μέχρι 15-12-1976. Με το αριθ. 966/15-12-1976 διοριστήριο έγγραφο διορίστηκε στον Ιερό Ναό Αγίας Παρασκευής Αηδόνας και υπηρέτησε σ' αυτόν μέχρι του θανάτου του 3-4-1990.

Με απόφαση του Υπηρεσιακού Μητροπολιτικού Συμβουλίου εντάχτηκε στην τέταρτη μισθολογική κατηγορία. Με την αριθ. 9/5-11-1985 πράξη του Υπηρεσ. Μητροπ. Συμβουλίου μετατάχτηκε στη Γ' μισθολογική κατηγορία ως μαθητής Δ' τάξεως Εκκλησ. Λυκείου Βόλου. Με την αριθ. 7/27-6-1986 απόφαση του Υπηρεσ. Μητροπ. Συμβουλίου μετατάχτηκε στην ΤΕ(ΑΡ) μισθολογική κατηγορία επειδή απόκτησε Απολυτήριο Εκκλησ. Λυκείου τετραετούς φοιτήσεως.

Αυτές ήταν σε συντομία, οι υπηρεσιακές μεταβολές και η βαθμολογική εξέλιξη του Παπακώστα. Για ν' αναφέρω τις δραστηριότητες και τα προτερήματά του θα χρειαζόμουν πολύ χρόνο κι αρκετές σελίδες. Θα περιοριστώ στα σπουδαιότερα απ' αυτά αρχίζοντας απ' τη σιδερένια θέληση που τον διέκρινε. Κατόρθωσε παρά τις πολλές και μεγάλες δυσκολίες να φοιτήσει, μετά τη χειροτονία του, ως μαθητής στο Γυμνάσιο, στο Λύκειο Καλαμπάκας και στο εκκλησιαστικό Λύκειο Βόλου και ν' αποσπάσει τον έπαινο και τον θαυμασμό απ' τους καθηγητές του, αλλά και το σεβασμό και την αγάπη απ' τους συμμαθητές του.

Λειτουργός άριστος με σπάνια μελωδική φωνή και ανεξάντλητη αγάπη για τους ενορίτες του. Γιόρταζε μαζί τους σε κάθε χαρά και συμμετείχε σε κάθε λύπη τους. Σε επικήδειους που εκφωνούσε η συγκίνησή του ήταν ολοφάνερη και πολλές φορές οι δακρυογόνοι αδένες του φανέρωναν την αλήθεια των λόγων μου. Τραγουδούσε και χόρευε σε χαρές των ενοριτών και με κάθε τρόπο δεν παρέλειπε να φανερώνει έμπρακτα τα αισθήματά του για όλους τους χωριανούς που τους θεωρούσε όχι μόνο με λόγια αλλά με έργα, αδέρφια του.

Οικογενειάρχης άριστος κατόρθωσε να μεταλαμπαδεύσει στα πέντε παιδιά του τις αρετές εκείνες που φώλιαζαν και στη δική του ψυχή και δεν μπορούσε να κρύψει την ικανοποίηση και τη χαρά του γι' αυτό το θεάρεστο έργο του.

Πρωτεργάτης και υπόδειγμα εργατικότητας ο καλός μας Παπακώστας κοιμήθηκε το μεσημέρι της 3ης του Απρίλη 1990 και ο ύπνος αυτός ήταν αιώνιος, όπως αιώνια θα μείνει και η μνήμη του.

Ο Παπακώστας Μουστάκας εφημέριος του ιερού ναού Αγ. Παρασκευής

Αυτά τα λίγα λόγια που έγραψα για τους τρεις καλούς ιερείς του χωριού μου, Παπαγιάννη Περιστέρη, Παπακώστα Μπέντζια και Παπακώστα Μουστάκα, ας θεωρηθούν ένα μνημόσυνο και μια υπόσχεση, ότι η μνήμη τους θα μένει αιώνια.

Το νεκροταφείο του χωριού

Σ' όλα τα χωριά το νεκροταφείο βρισκόταν κοντά στην εκκλησιά και κάθε Κυριακή ή γιορτή αυτοί που εκκλησιάζονταν άναβαν και το κεράκι τους σε κάποιον τάφο ή στο κοιμητήρι.

Έτσι και στο χωριό μας αρχικά το νεκροταφείο ήταν στο χώρο που εκτείνεται απ' τη γωνιά του καμπαναριού μέχρι τη βρύση κι από κει μέχρι τη βορεινή γωνιά του καινούριου ναού της Αγ. Παρασκευής και το κοιμητήρι (οστεοφυλάκιο) ήταν στην πόρτα της κατακόμβης των Αγ. Αναργύρων. Αργότερα μετατοπίστηκε στο χώρο που καταλαμβάνει τώρα το δυτικό μέρος του καινούριου ναού της Αγ. Παρασκευής και συγκεκριμένα απ' το σημείο που είναι η σκάλα που οδηγεί στο γυναικωνίτη, μέχρι το τέλος του ακάλυπτου χώρου, που είναι προς τα δυτικά του ναού. Τέλος το νεκροταφείο έγινε στο μέρος που είναι τώρα το έτος 1970. Πρώτος νεκρός που θάφτηκε στο νεκροταφείο αυτό ήταν η Κούλα. Γ. Παπαγεωργίου, το γένος Αθανασίου Πολυζώη, που πέθανε την 1η Αυγούστου 1970

Τα παλιότερα χρόνια οι τάφοι περικλείονταν με ξύλινα κάγκελα και στη δυτική πλευρά τους τοποθετούσαν έναν απλό ξύλινο σταυρό και στη βάση του ένα καντιλάκι. Απλοί και όμοιοι όλοι οι τάφοι.

Σήμερα καλλιμάρμαροι λογής – λογής τάφοι δίνουν μια άλλη όψη στο νεκροταφείο του χωριού, που δεν διαφέρει σε τίποτε απ' την όψη των νεκροταφείων των

μεγαλουπόλεων. Ο νόμος της εξέλιξης δεν άφησε άγγιχτο και το χώρο αυτόν του νεκροταφείου του χωριού μας.

Το Σχολείο του χωριού

Το σχολείο του χωριού

Το σχολείο του χωριού μας ιδρύθηκε αμέσως μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας. Σε βιβλίο Προσωπικού και Σχολείων Εκπ/κής Περιφ. Τρικάλων – Μετσόβου (19) αναγράφεται: «Σχολείον κοινόν, έδρα Αϊβάν, έτος ιδρύσεως 1888».

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας το έργο του δασκάλου στο σχολειό μας το ανέλαβαν ιερείς και γραμματοδιδάσκαλοι από το χωριό μας ή από τα γειτονικά χωριά. Για Διδακτήριο μέχρι το 1919 χρησιμοποιήθηκε ένα κελί της εκκλησίας που ήταν εκεί που αρχίζει ο μαντρότοιχος της πλατείας κοντά στην «κουτσουπιά», που είναι πάνω απ' το σπίτι του Αποστόλου Γάκη. Τα ερείπια αυτού του κελιού σώζονταν μέχρι τώρα τα τελευταία χρόνια.

Το έτος 1919 κτίστηκε Διδακτήριο στη θέση που βρίσκεται σήμερα το καινούργιο αλλά με πρόσοψη ανατολική, όχι μεσημβρινή. Το Διδακτήριο είχε μια μεγάλη αίθουσα διδασκαλίας και ένα γραφείο, που το χρησιμοποιούσε και ως κατοικία ο Δάσκαλος. Το Διδακτήριο αυτό, όπως και τα σπίτια του χωριού, κήκε απ' το στρατό κατοχής των Ναζί το 1943. Από το 1943 μέχρι το 1952 για Διδακτήριο χρησιμοποιήθηκε ο γυναικωνίτης του ιερού ναού της Αγ. Παρασκευής.

Το σημερινό Διδακτήριο κτίστηκε το 1952.

19. Μέχρι το 1927 τα Σχολεία του Νομού Τρικάλων και 9 Σχολεία της Υποδιοίκησης Μετσόβου, αποτελούσαν την Εκπαιδευτική Περιφέρεια Τρικάλων-Μετσόβου με έδρα τα Τρίκαλα.

Το Σχολείο από το 1888 μέχρι το 1959 λειτούργησε ως 1/ξιο. Με Β.Δ. που δημοσιεύτηκε στο Φ.Ε.Κ. 138/9-7-1959 προήχθη σε 2/ξιο. Με διάταγμα που δημοσιεύτηκε στο 1310/2-11-1973 Φ.Ε.Κ. (τ. Β') υποβιβάστηκε σε 1/θέσιο, οργανικότητα με την οποία λειτουργεί και σήμερα.

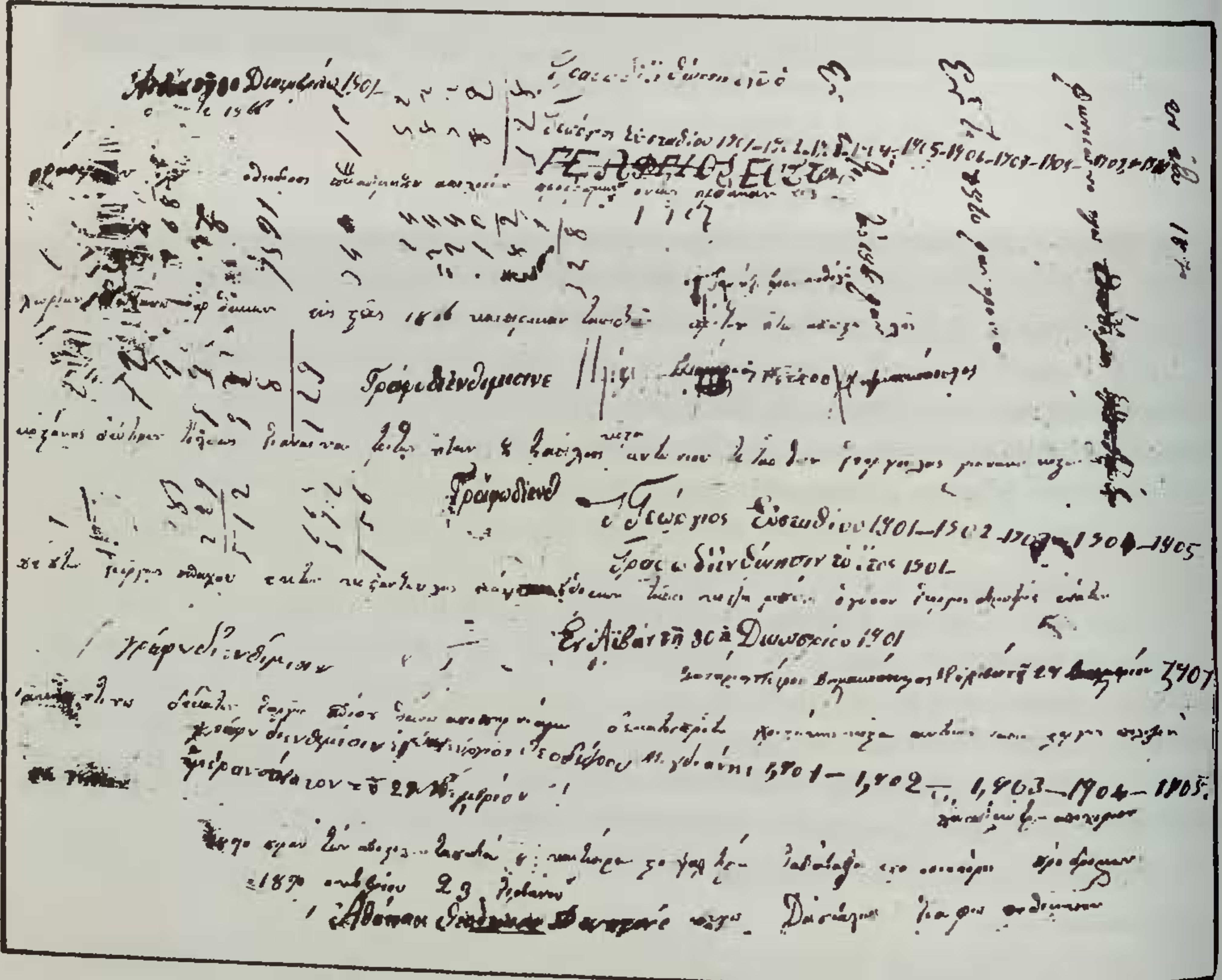
Τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του και μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα για αναγνωστικά βιβλία οι μαθητές χρησιμοποιούσαν εκκλησιαστικά βιβλία. Ο πατέρας μου, που ήταν μαθητής απ' το 1882 - 1886, μου έλεγε ότι μάθαιναν τότε να διαβάζουν από τα εκκλησιαστικά βιβλία, αρχίζοντας από το «οχτωήχι». Τέλειος μαθητής ήταν εκείνος που μπορούσε να διαβάσει όλα τα εκκλησιαστικά βιβλία και να «ξελειτουργάει» τον παπά. Μάθαιναν γραφή, γράφοντας στα πινακίδια. Έτσι μάθαινε να γράφει κι ο Παπαγιώργης ο φοβερός αυτός κλέφτης της Θεσσαλικής γης, σύμφωνα με το δημοτικό τραγούδι:

Από μικρός στα γράμματα
μικρός στα πινακίδια...

Σχετική με τα βιβλία που χρησιμοποιούσαν οι μαθητές τότε, είναι η παρακάτω θύμηση, που είναι γραμμένη σε παλιό εκκλησιαστικό βιβλίο του ιερού Ναού της Αγ. Παρασκευής Αηδόνας:

«ΕΝ ΕΤΕ 1866

φανερώνου ἐγῶ ο θεόδωρος παπαδιμήτρης από χωρίων προδρομων οντας ήρθαμαν εις / χωρίων Γιοβάνω ήρθαμαν εις τὰς 1866 και πίραμαν τα πιδιὰ δεν ήξιβραν καθόλου πρότων ήτων απωστωλῆς / μοστάκης δεύτιρων τόλυως Γιαναινα τρίτων ήτων ο βασίλιος κόστα αντωνίου τεταρτων Γεοργουλας γιανακη κόστα / πέπτων Γερῆγως σπάχου εκτων κοσταντουλας σπάχου εβδομων τάσιος κοτζιμπέ-

λας όγδοον Γεώργιος διμυτρίου ενάτων / Νάκκος ντινω δεκατον Γεοργιος σπίρου
θάνω απο πηρνιάγκο δεκατον προτω χριστάκης κοστα αντωνίου νάσιος στεργιου
πολυζόης / νάσιος γάκη και ος 1870 πίραν τών αποστολων τα πιδιά και τώρα στο
ψαλτήρη τα διαβάζου εγω ο θεοδορος παπαδιμυτρη απο χοριον πρόδρομων.

1870 οκτοβρίου 23 Γιοβανου εγω Δασκαλος Γράφω ενθίμησην».

Μπορεί ο Θεόδωρος Παπαδημήτρης να μην τα κατάφερε στην ορθογραφία και

Νόμι ενθίμησην τών καερών σου
ήμιν δούμααζ εν τώ χριστώ μας ήβία
δηρονότ. τώ έτζ 1857 έσου οι κυριακοί με
έσπευαν ή ήσαν ενχαριστιμένοι με εν
έμοσ όχ ήλον σου εν τού άθνην ή
ελάχια ή ές εν τούλου έγος τώ έζεζεν
εν τώ κυράειον έγος εν τώ ματορί έγος εν
τά χίδια και έγος άγραχοί το θαείο του
ομο θάνων μερμα τα έσοτε ήσαν εν
καρη οροόδη δηχ. ήσαι όλα τώ έχρησιών
χρεσίον άρροι και οι σατέροι ταν ζουνάδισαν
εν τού έξαινετο καρη αυλή ή ύνηρεσία εν γυν-
φιρονδε ήν έσχόν τώ γεαυμάτων εν μαθη-
όγως εν και τού ανέζερον σου ήμιν

Παιδιάς ήσαι υπραί
γυνυός δι οι καροί αυλάς

Ο Λιδάριμαζος

Αρχιεπίσκοπος Τεσσαλονίκης

Δημακόπουλος ή Τέβης
γράφας τα ένω

ενώ τα παιδιά δε γνώριζαν καθόλου να διαβάζουν, ύστερα από λίγα χρόνια τελείωσαν τον «Απόστολο» και πήραν το «Ψαλτήρι».

Μέχρι το 1925 το Σχολείο λειτουργούσε με γραμματοδιδασκάλους. Πολλά χρόνια δίδαξε στο Σχολείο ο γραμματοδιδάσκαλος Αριστοτέλης Δημακόπουλος. Ήταν πανέξυπνος και οι δραστηριότητές του επεκτείνονταν σε πολλούς τομείς. Γύρω στο σπίτι του πολλά στρέμματα τα μετέτρεψε σε περιβόλι με καρυδιές, κερασιές, μηλιές κι άλλα δέντρα καρποφόρα. Καλλιεργούσε ακόμα ένα ωραιότατο αμπέλι κοντά στη θέση «ανάβρα». Ήταν ο γιατρός του χωριού, ο κτηνίατρος, ο έμπορος, ο τραπεζίτης, ο πρωτοψάλτης, ο γραμματέας της Κοινότητας, ο γραμματέας του συνεταιρισμού συνιδιοκτησίας του δάσους και γενικά κατείχε όλες τις θέσεις που είχαν σχέση με τα γράμματα και τα χρήματα. Παραθέτω μερικές θύμησές του γραμμένες σε παλιό εκκλησιαστικό βιβλίο, σχετικές με τη λειτουργία του Σχολείου:

«Κάμω ένθύμησιν τόν καιρόν ὅπου / ἤμην διδάσκαλος εἰς τό χωρίον μας Ἀϊβάν /
δηλονότι τό ἔτος 1887 ὅπου οἱ χωριανοί μέ / ἐπλήρωναν & ἦσαν εὐχαριστημένοι
μέν ὑπ' / ἐμοῦ οὐχ' ἦτον ὅμως δέν τούς ἄφησεν ἡ / πτώχια & ὡς ἐκ τούτου ἄλλος
τό ἔστελλεν / εἰς τό χωράφιον ἄλλος εἰς τό μανδρί ἄλλος εἰς / τά γίδια καί ἄλλος
ἀλλαχοῦ το παιδί του / πρό πάντων μερικά τά ὁποῖα ἦσαν ἐν / καλῇ προόδῳ δηλ.
ἦσαν διά τό ἐλληνικόν / σχολεῖον ἀλλά καί οἱ πατέρες των ἐσυνήθισαν / καί τούς
ἐφαίνετο καλή αὐτή ἡ ὑπηρεσία μή γνω/ρίζοντες την ἰσχύν τῶν γραμμάτων εἰς
μάτην / ὅμως ἂν καί τούς ἀνέφερον πολλάκις.

κ.λ.π., κ.λ.π.

παιδείας ρίζαι πικραί
γλυκεῖς δέ οἱ καρποί αὐτῆς

ὁ Διδάσκαλος
Ἀριστοτέλης Γεωργίου

Δημακόπουλος ἡ Ζέβλης
γράψας τα ἄνω

Διαβάζοντας αὐτή τη θύμηση, που εἶναι γραμμένη πριν 103 χρόνια, το λιγότερο που μπορούμε να πούμε εἶναι ὅτι σπάνια συναντάει κανένας τέτοιο κείμενο αὐτή την εποχή γραμμένο ἀπό ἕναν γραμματοδιδάσκαλο μικροῦ ορεινοῦ χωριού. Αν δε αφαιρέσουμε το «έτος 1887» χρόνο σύνταξης της θύμησης, σίγουρα θα συμπεράνουμε ὅτι την ἔγραψε κάποιος δάσκαλος λάτρης και κάτοχος της αυστηρῆς καθαρεύουσας, μόλις πριν ἀπό λίγα χρόνια.

Μια ἄλλη θύμηση του ἴδιου γραμματοδιδασκάλου:

«Κάμω ενθύμησιν τόν καιρόν ὅπου ἤμην διδά / σκαλος εἰς χωρίον Αἰβάν καί ἐδίδα-
σκον 33 μαθη / τὰς ἐξ ὧν οἱ 19 δέκα ἐννέα ἦσαν Ἀιβανιωτόπουλα καί / οἱ λοιποὶ δια-
φόρων εἰδῶν οἷον Σαμαρνιῶται ἄρβανιτο / βλάχοι & Περιβολιῶται οἱ ὁποῖοι ἦσαν
μέ τά πρόβα / τά των & ἦτο ἐκεῖνο τό ἔτος τό ὁποῖον εἶχε πολήσει / τά λειβάδια ἡ
Κυβέρνησις τό 1886 ἔτος.

Ἀριστοτέλης Γεωργ. Δημακόπουλος ἡ Ζέβλης».

Απ' τη θύμηση αὐτή μαθαίνουμε, ὅτι πριν ἀπό ἕναν αἰῶνα οἱ μαθητές του Σχολείου ἦταν περισσότεροι ἀπ' τους σημερινούς.

Μέθοδος για μάθηση την εποχή αὐτή ἦταν ἡ βία κι ἡ τιμωρία του μαθητή. Ξυλοδαρμός ἀγριος με βέργα κρανίσια, νηστεία ἀπ' το πρωί ως το βράδυ, ὀρθοστασία στο ἕνα πόδι (κουτσό) ἀπ' το πρωί ως το μεσημέρι, γονάτισμα πάνω σε μυτερά και κοφτερά πετραδάκια (στοурναρόπετρες) και το φοβερότερο ἀπ' ὅλα ο «φάλαγ-

γας», που ήταν ένα ειδικό ξύλο στο οποίο δένονταν τα πόδια και χτυπιένταν με βέργα κρανίσια. Ο μεγάλος Δάσκαλος του γένους μας Κοραής με λίγες λέξεις μας δίνει μια τέλεια εικόνα του πλούσιου αυτού ξυλοδαρμού της εποχής εκείνης:

«Τά σχολεία ἔδιδον διδασκαλίαν πτωχικήν μέ ραβδισμόν πλουσιοπάροχον.»

Πίστευαν τότε, ότι μόνο με τον ξυλοδαμό μαθαίνονται τα γράμματα. «Ὁ μηδαρὴς οὐ παιδεύεται», ἔλεγαν.

Ἐπρεπε επίσης οι μαθητές να γράφουν καλά κι όμορφα γράμματα για να μη τιμωρηθούν. Το παρακάτω δίστιχο μας πληροφορεί για την τιμωρία που ακολουθούσε σε περίπτωση κακογραφίας:

*«Ἄρξον χεὶρ μου αγαθή, γράψων γράμματα καλά
μή δαρθῆς, μή παιδευθῆς, μή εἰς φάλαγγα βαλθῆς».*

Απ' το 1925 άρχισε να λειτουργεί το Σχολείο με Δασκάλους διορισμένους απ' το Δημόσιο, απόφοιτους των τότε Διδασκαλείων.

Τα τελευταία χρόνια το Σχολείο του χωριού μας είναι μια κυψέλη που εργάζεται με σύστημα και επιστημονικές μέθοδες, για το ανέβασμα του πνευματικού επιπέδου των παιδιών, χρησιμοποιώντας τη δύναμη της αγάπης, της συνεργασίας και του αμοιβαίου σεβασμού Δασκάλων προς τους μαθητές και μαθητών προς τους δασκάλους.

Οι μαθητές του Σχολείου σε μια αναμνηστική φωτογραφία

Στο Σχολείο αυτό έμαθαν τα πρώτα γράμματα πάνω από σαράντα επιστήμονες, απ' τους οποίους πολλοί είναι δάσκαλοι. Είναι ένα γόνιμο φυτώριο, γιατί το υλικό του χωριού μας, όπως και όλων των ορεινών χωριών, παρουσιάζει δείχτη νοημοσύνης ανεβασμένο σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό. Ο αριθμός όμως των μαθητών συνεχώς ελαττώνεται και πολύ φοβάμαι ότι σε λίγα χρόνια θα καταργηθεί το Σχολείο.

Δάσκαλοι που δίδαξαν στο Σχολείο του χωριού μας

Το Σχολείο της Αηδόνας ιδρύθηκε το 1888, επτά χρόνια μετά την απελευθέ-

ρωση της Θεσσαλίας. Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας και μέχρι το 1925 λειτούργησε με δασκάλους, που τους πλήρωναν οι κάτοικοι του χωριού, όπως αναφέρει σε θύμησή του ο γραμματοδιδάσκαλος Αριστοτέλης Δημακόπουλος. Από θύμησες που είναι γραμμένες σε εκκλησιαστικά βιβλία και παραθέτω στο βιβλίο μου αυτό, μαθαίνουμε τα ονόματά τους και τη χρονική περίοδο που δίδαξαν. Ασφαλώς και άλλοι κατά τη μακρινή αυτή περίοδο θα δίδαξαν στο Σχολείο του χωριού μας, αλλά δυστυχώς δεν βρήκα γραπτές μαρτυρίες, ούτε κανέναν απ' τους γεροντότερους θυμάται άλλους. Γεγονός πάντως είναι το ότι τέσσερις περίπου δεκαετίες, από το 1885 μέχρι το 1925 με μικρές μόνο διακοπές, δάσκαλος στο χωριό μας ήταν ο Αριστοτέλης Δημακόπουλος, ο οποίος για την εποχή του ήταν ο άριστος των αρίστων, όπως το δείχνουν και οι θύμησές του.

Σε βιβλίο Προσωπικού και Σχολείων της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Τρικάλων – Μετσόβου αναφέρονται για την περίοδο 1925 - 1940, τα εξής:

«Σχολείον κοινόν, έδρα Αϊθάν, (20) έτος ίδρύσεως 1888

Διδάσκαλοι:

1. Αριστοτέλης Δημακόπουλος, προσωρινός 24-9-1921, μισθός 120, έως 12-9-1925. (Η θέση του κατελήφθη υπό μονίμου δημοδιδασκάλου).

2. Έλισσάβητ Δημητριάδου δημοδιδασκάλισσα.

3. Βαρβάρα Μακρίδου διορ. 1-3-1928 παραίτηση 27-10-28 Φ.Ε.Κ. 167/29-10-28.

4. Ίφιγένεια Ζησίμου δημοδ. 31-12-28 έως 30-9-30 παραίτηση.

5. Ζήτρος Δημήτριος 8-12-1930 έως 7-9-36, μετάθεσις εις Μεγ. Κεφαλόβρυσο Φ.Ε.Κ. 118/10-8-1936 τ. Γ'.

6. Πρεκατές Αντώνιος 7-9-36 έως 21-9-36, παρητήθη Φ.Ε.Κ. 150/13-10-36.

7. Τασιά Έλπίς 22-12-36 έως 19-10-37, μετάθεσις εις Καστράκι Φ.Ε.Κ. 230/36 & 157/1937.

8. Ράπτης Όδυσσεύς (21) 23-12-37 έως 28-10-40 Φ.Ε.Κ. 202/37.

9. Μαργαρίτης Στέφανος, 22-10-38 έως 22-11-38, παρητήθη».

Κατά την περίοδο της κατοχής και του εμφυλίου το Σχολείο λειτούργησε με δασκάλους τους Αριστοτέλη Δημακόπουλο και τον ιερέα Παπακώστα Μπέντζια. Επειδή το Διδακτήριο κήκε απ' τους γερμανούς ναζί το 1943, χρησιμοποιήθηκε ως αίθουσα διδασκαλίας ο γυναικωνίτης του ιερού ναού της Αγ. Παρασκευής μέχρι το 1952 που κτίστηκε το σημερινό διδακτήριο.

Μετά την απελευθέρωση και τη λήξη του εμφύλιου, στο Σχολείο δίδαξαν οι δάσκαλοι:

1. Ευθυμιόπουλος Απόστολος	1950 - 1952
2. Λυτάρη Ελένη	1952 - 1953
3. Τσαντάκης Μανώλης	1954 - 1958
4. Μπέντζιας Δημήτριος	1958 - 1960
5. Ιακωβής Νικόλαος	1960 - 1961
6. Ντάφος Ιωάννης	1961 - 1967
7. Παταβούκα Παρασκευή	1964 - 1965
8. Καντζιούρα Ευαγγελία	1967 - 1968

20. Το χωριό μας απ' τα τέλη του 17ου αιώνα μέχρι την απελευθέρωση (1881) είχε το όνομα «Γιοθά-νου». Απ' το 1881 μέχρι το 1928 φέρει το όνομα Αϊθάν. Για το λόγο αυτό το Σχολείο απ' το 1888 – έτος ίδρυσης – μέχρι το 1928 το συναντάμε με το όνομα «Σχολείο Αϊθάν».

21. Καταδικάστηκε στην ποινή του θανάτου με την αριθ. 282/47 απόφαση του έκτακτου Στρατοδικείου Τρικάλων και εκτελέστηκε.

9. Θώδης Νικόλαος	1967 - 1971
10. Γιαννακόπουλος Θωμάς, για λίγους μήνες το	1969
11. Τρίγκας Χαράλαμπος	1971 - 1972
12. Κωνσταντέλλος Θωμάς	1972 - 1973
13. Ρέκατας Βασίλειος, για λίγους μήνες το	1973
14. Ζιάρρα Πελαγία	1973 - 1974
15. Σαργιώτης Νικόλαος	1974 - 1979
16. Τζίκας Φώτιος	1979 - 1982
17. Ζάρρας Σωτήριος	1982 - 1985
18. Κοτούμπας Κων/νος	1985 - 1986
19. Μπαρμπαρούσης	1986 - 1987
20. Γούκος Δημήτριος	1987 - 1988
21. Αβραμιώτη Γεωργία	1988 - 1989
22. Κουταλά Ευαγγελία	1989 - 1990
23. Αστρέχα Βασιλική	1990 - 1991

Το μεσοχώρι

Το μέρος του χωριού με τη μεγαλύτερη ιστορία είναι το «μεσοχώρι» (πλατεία στο μέσο του χωριού). Ο τόπος αυτός ήταν η «πνύκα» της Αηδόνας, όπου συζητιόνταν όλα τα γενικής φύσεως θέματα του χωριού, σ' όλες τις εκατονταετηρίδες της ζωής του και μέχρι σήμερα. Κάθε Κυριακή, μετά τη θεία λειτουργία, οι κάτοικοι του χωριού, μόλις έβγαιναν απ' το Ναό, κάθονταν στα πέτρινα πεζούλια, που ήταν απ' το ένα και τ' άλλο μέρος της κύριας πόρτας και σ' όλο το μήκος του Ναού, αφήνοντας άδειες την πρώτη θέση στο δεξί πεζούλι, που ήταν η θέση του παπά και την πρώτη θέση στ' αριστερό πεζούλι, που ήταν η θέση του ψάλτη.

Όταν ο παπάς τέλειωνε κι έβγαινε απ' την κύρια πόρτα του ναού, αυτόματα όλοι σηκώνονταν απ' τις θέσεις για να δείξουν το σεβασμό τους και περίμεναν να καθήσει ο παπάς πρώτα κι ύστερα να καθήσουν αυτοί.

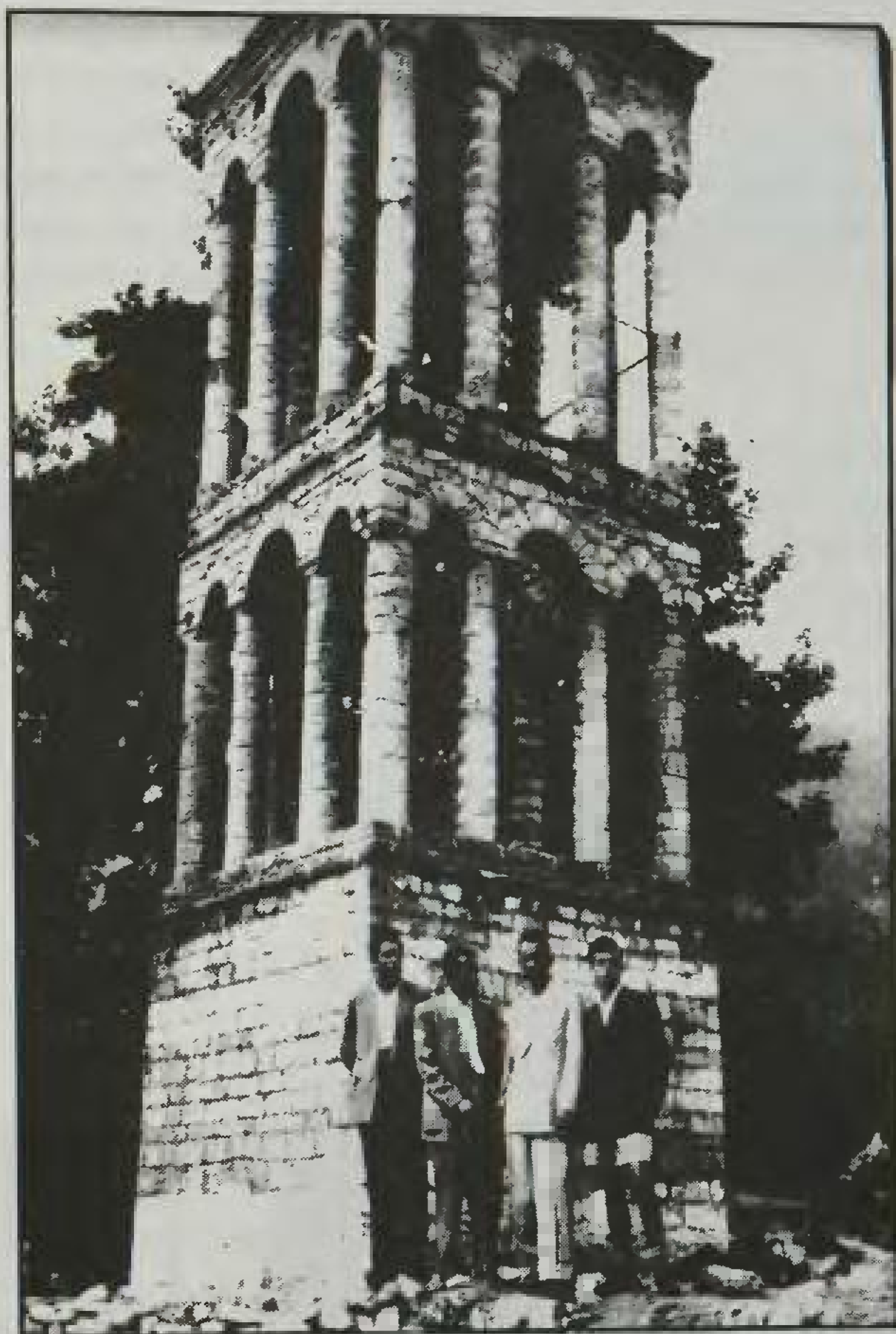
Μετά από σύντομη συζήτηση για θέματα εκκλησιαστικά βέβαια, ο παπάς πήγαινε για το σπίτι του κι οι κάτοικοι άρχιζαν συζητήσεις για γενικά θέματα του χωριού, το πότισμα με τη σειρά των κήπων, τον αυλακιάρη (υδρονομέα), το δραγάτη (αγροφύλακα), το δάσος, τα λειβάδια κι άλλα παρόμοια. Στις συζητήσεις αυτές έπαιρναν μέρος μόνο άντρες, που είχαν οικογένεια δική τους και κάπνιζαν δικό τους τζάκι. Όλοι οι άλλοι δεν είχαν δικαίωμα να παίρνουν μέρος στις συζητήσεις για σοβαρά θέματα του χωριού, αλλ' ούτε να βρίσκονται στο χώρο αυτό. Έπρεπε οι νέοι να πάνε στον πίσω απ' την εκκλησιά χώρο της πλατείας κι εκεί να περάσουν τις ώρες τους τις Κυριακές και τις γιορτές συζητώντας δικά τους θέματα ή παίζοντας διάφορα παιγνίδια.

Τα παιδιά της σχολικής και της προσχολικής ηλικίας έπαιζαν τα παιγνίδια τους σ' άλλο σημείο του μεσοχωριού, πίσω απ' το Σχολείο. Για τα παιγνίδια αυτά των παιδιών θα γίνει λόγος σ' άλλο ειδικό κεφάλαιο.

Στο μεσοχώρι βρίσκονται η εκκλησιά που φέρει τ' όνομα της Αγ. Παρασκευής, το Σχολειό (μια αίθουσα κι ένα γραφείο), το Κοινοτικό κατάστημα (γραφείο κι αίθουσα συνεδριάσεων), το καμπαναριό αριστούργημα αρχιτεκτονικής του 19ου αιώνα και μια ωραία βρυσούλα.

Κοντά στο καμπαναριό απλώνει τα κλαδιά του με τα καταπράσινα φύλλα ο

ωραίος πλάτανος, ο μοναδικός μέσα στο χωριό, που φυτεύτηκε στη θέση αυτή πριν από εκατό περίπου χρόνια απ' τους Νικόλαο Ευστ. Ευσταθίου και Κώστα Μουστάκα ή Μουράκα, όπως τον λέγαμε. Η φυλλωσιά του εντυπωσιάζει σήμερα κάθε ξένο, που για πρώτη φορά επισκέπτεται το χωριό, αλλά χαρίζει και το δροσερό ίσκιο τις ζεστές καλοκαιριάτικες μέρες. Τα τελευταία τώρα χρόνια, το 1959,

Το καμpanαριό αριστούργημα τέχνης. Διακρίνονται από δεξιά: Κώστας Δημ. Κωστόπουλος, Τασίκας Αθ. Καλαντζής, Ηλίας Γ. Κωστόπουλος και Γιώργος Δημ. Κωστόπουλος

φυτεύτηκαν άλλα δυο μικρά πλατάνια κοντά στη βρύση του μεσοχωριού, το ένα απ' το Βασίλη Ιωαν. Σιούλη και το άλλο απ' τον Τάσο Ιωάν. Κουτσιμπέλα.

Στη νοτιοανατολική άκρη του μεσοχωριού βρίσκεται ένα άλλο πανύψηλο δέντρο ο «γεροφτελιάς». Κι είναι πραγματικά γέρικο, παρ' όλα τα καταπράσινα κλαδιά και φύλλα, αν σκεφτεί κανένας ότι πλησιάζει να συμπληρώσει έξι αιώνες ζωής. Ο δασάρχης Γκίκας, του δασαρχείου Καλαμπάκας, το 1950 είχε μετρήσει με ειδικό όργανο που έμπηξε ως το κέντρο της περιφέρειας, δηλαδή μήκος ακτίνας, τα χρόνια του και τα βρήκε 560 περίπου τότε. Το υψόμετρο της ρίζας 850 μ. και το ύψος του 40 μ. Αυτά τα διάβασα τότε σ' ένα μέρος της ρίζας που το είχαν πελεκήσει μ' ένα τσεκούρι γι' αυτό το σκοπό. Ο φτελιάς αυτός έχει κριθεί «διατηρητέο δέντρο» κι αποφασίστηκε σχετική πίστωση απ' το αρμόδιο Υπουργείο για τη δια-

τήρησή του, με την αριθ. 142..397/1294/81 απόφασή του.(22) Τα δύο αυτά δέντρα του μεσοχωριού, ο πλάτανος κι ο γεροφτελιάς, δεσπόζουν πάνω σ' όλο τον φυτικό κόσμο του χωριού, όπως βρίσκονται και στο κέντρο της κατοικημένης περιοχής.

Την ωραία πλατεία τους οι Αηδονιώτες που ζουν στο πανέμορφο αυτό χωριό κι αναπνέουν το δροσερό αεράκι της Κύργουρης κι ακούνε το γλυκό κελάηδημα των αηδονιών, τη βάφτισαν «πλατεία Ελευθερίας», και τοποθέτησαν στον κορμό του καταπράσινου πλάτανου μια μικρή απλή πινακίδα με τις δυο αυτές λέξεις. Ποιο άλλο όνομα θα ταίριαζε σε μια πλατεία που την περιτριγυρίζουν πανύψηλα περήφανα βουνά, παλιά λημέρια κλεφτών τ' Ασπροπόταμου και την πατούν άνθρωποι που μπορεί να στερούνται πολλά, αλλά νιώθουν περήφανοι και λεύτεροι και περπατούν με το κεφάλι ψηλά, ολόρθοι ανάμεσα στα πανύψηλα καταπράσινα έλατα;

Το πανηγύρι του χωριού

Σ' όλα τα βλαχοχώρια της Πίνδου τα πανηγύρια γίνονταν και γίνονται σε γιορτές καλοκαιριάτικες και συγκεκριμένα στις 26 Ιουλίου, γιορτή της Αγ. Παρασκευής και στις 15 Αυγούστου, γιορτή της Παναγίας. Όρισαν αυτές τις ημερομη-

Ο αιωνόβιος φτελιάς. Διακρίνεται μπροστά ο Στάθης Γ. Καλαντζής

22. Ο γεροφτελιάς το καλοκαίρι του 1989 ψυχορραγούσε και όλα έδειχναν ότι το τέλος του πλησιάζει. Ειδικοί επιστήμονες μας βεβαίωναν ότι είχε προσβληθεί από μια φοβερή αρρώστια που εξαφάνισε όλα τα δέντρα του είδους αυτού σε όλη την Ευρώπη. Όμως ο αιωνόβιος φτελιάς μας, διέψευσε τους ειδικούς επιστήμονες και απ' την άνοιξη του 1990 ξανάνιωσε και είναι θαλερότατος, παρ' όλα τα 600 χρόνια του.

νίες, γιατί τότε οι καιρικές συνθήκες βοηθούν και συγκεντρώνονται όλοι οι χωριανοί που ζουν κι εργάζονται στις διάφορες πόλεις της Ελλάδας.

Στην Αηδόνα το πανηγύρι γίνεται απ' τα παλιά χρόνια μέχρι και σήμερα, στις 26 Ιουλίου, μέρα που γιορτάζει και πανηγυρίζει κι ο ναός που φέρει το όνομα της Αγ. Παρασκευής. Μετά τη θεία λειτουργία, την οποία παρακολουθούσαν όχι μόνο οι κάτοικοι του χωριού, αλλά και πολλοί απ' τα γύρω χωριά, ο παπάς έβγαζε έξω την εικόνα της Αγ. Παρασκευής για το «ύψωμα». Μετά από δεήσεις και ύμνους, γινόταν πλειοδοτικός διαγωνισμός για το «ύψωμα» της εικόνας με προσφορές σε λάδι κι όποιος πρόσφερε το περισσότερο κρατούσε την εικόνα όταν χαιρετούσαν οι άλλοι κι ο παπάς στις ευχές ανέφερε τα ονόματα της οικογένειάς του. Οι πλειοδότες τις περισσότερες φορές ήταν νιόπαντροι, αρραβωνιασμένοι, ή ταξιδιώτες που είχαν τάξει στην Αγία Παρασκευή να σηκώσουν την εικόνα της για να 'χουν την προστασία της. Έμπαινε βέβαια στη μέση πολλές φορές και το συνηθισμένο σε τέτοιες δημοπρασίες «καπρίτσιο», που ανέβαζε σε μερικά δοχεία λάδι το ύψωμα της εικόνας. Ύστερ' απ' αυτό οι γυναίκες πήγαιναν στα σπίτια τους για να ετοιμάσουν το φαγητό και να υποδεχτούν τους επισκέπτες.

Οι άντρες, με τα όργανα μπροστά, ξεκινούσαν για επισκέψεις. Αρχίζαν απ' το τελευταίο σπίτι της κάτω γειτονιάς. Στο κάθε σπίτι, πλούσιου ή φτωχού, προσφέρονταν λουκούμι και τσιπουρο κι ο νοικοκύρης του σπιτιού χόρευε ένα χορό σύντομο για να προλάβουν όλα τα σπίτια. Μετά τις ευχές «χρόνια πολλά» και «του χρόνου η Αγ. Παρασκευή να βοηθήσει να 'μαστε καλά», συνεχίζονταν οι επισκέψεις στ' άλλα σπίτια ως το «μεσοχώρι». Αυτές οι μέρες του πανηγυριού ήταν για τα παιδιά οι πιο χαρούμενες. Μάζευαν τις δυο μέρες του πανηγυριού πάνω από εκατό λουκούμια κι εξασφάλιζαν το γλυκό τους για πολύν καιρό. Όταν το μεσημέρι έφταναν στο «μεσοχώρι», κάποιος αρραβωνιασμένος θα 'παιρνε τους οργανοπαίχτες στο σπίτι του για φαγητό και γλέντι, ενώ οι άλλοι χωριανοί θα φρόντιζαν να πάρουν, στα σπίτια τους, τους ξένους για φαγητό. Το θεωρούσαν τιμή να φάνε ξένοι στο τραπέζι τους αυτές τις μέρες του πανηγυριού και η τιμή αυτή γινόταν

Τριπλός χορός στο πανηγύρι. Διακρίνεται ο αξέχαστος Ντούλας Τσιόμπας με το βιολί

Διπλός χορός στο πανηγύρι

πιο μεγάλη, όσο μεγαλύτερος ήταν ο αριθμός των ξένων, που θα φιλοξενούσαν στο τραπέζι τους. Έτσι μπορούμε να υποστηρίξουμε, ότι οι Αήδονιώτες είναι γνήσιοι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων, που θεωρούσαν τη φιλοξενία τη μεγαλύτερη αρετή και την είχαν θεοποιήσει. Σ' όλους μας είναι γνωστό, ότι ο Δίας ο πατέρας των θεών λεγόταν «ξένιος Ζεύς» κι η Αθηνά «ξενία».

Ο πρόεδρος της κοινότητας όριζε την ώρα που θ' άρχιζε ο χορός το απόγευμα και τα όργανα αυτή την ώρα θα 'πρεπε να βρίσκονται στην πλατεία. Εκείνος που φιλοξενούσε τους οργανοπαίχτες φρόντιζε να έχουν τελειώσει το φαγητό και το χορό οι δικοί του ως την ώρα αυτή και με τα όργανα μπροστά έφτανε όλη η συντροφιά στο μεσοχώρι για το χορό. Ο χορός γινόταν σε δυο σειρές κυκλικές. Στην εσωτερική χόρευαν οι γυναίκες και στην εξωτερική οι άντρες. Έπρεπε πρώτες να μπουν οι παντρεμένες με τη σειρά της έγγαμης ηλικίας, ακολουθούσαν οι αρραβωνιασμένες κι αυτές με τη σειρά που την καθόριζε ο χρόνος που είχαν αρραβωνιασμένες και τελευταίες οι ανύπαντρες με σειρά ηλικίας. Πρώτος άνοιγε το χορό ο πρόεδρος, που καθοριζε και τη διάρκεια του χορού που θα χόρευε το κάθε ζευγάρι και που ήταν τόση, όση χρειαζόταν να γίνει ένας κύκλος γύρω απ' τον πλάτανο της πλατείας. Συνήθως για σημάδι αρχής και τέλους του χορού χρησίμευε η μουριά, που ήταν μπροστά απ' το ναό, στο δυτικό της πλατείας μέρος. Το κάθε ζευγάρι θα χόρευε δυο τραγούδια, ένα τσάμικο κι ένα καλαματιανό ή συρτό στα τρία. Κέρβερος όμως ο πρόεδρος δεν άφηνε να ξεπεράσουν το σημάδι, που είχε ορίσει για αρχή και τέλος του χορού κάθε ζευγαριού, για να χορέψουν όλοι το ίδιο χωρίς καμιά εξαίρεση.

Τ' αγόρια και τα κορίτσια που είχαν ηλικία γάμου, έβαζαν όλη τους τη δύναμη για μια καλή εμφάνιση στο χορό, γιατί αυτή τη μέρα γίνονταν και τα «νυφοδιαλέγματα». Μέρες πολλές πριν το πανηγύρι, στη στάνη, στο χωράφι, στο σπίτι, στην καλύβα, γίνονταν ασκήσεις χορευτικές πάνω στους χορούς, που θα χόρευαν στο πανηγύρι. Τα παιδιά και τα κορίτσια της σχολικής και προσχολικής ηλικίας έστηναν πιο πέρα το δικό τους χορό. Οι πολύ γέροντες κι οι γερόντισσες καθισμένοι στα πεζούλια καμάρωναν τα παιδιά και τα εγγόνια τους στο χορό κι αναπολούσαν τα νεανικά τους χρόνια. Μερικοί απ' αυτούς δεν ήθελαν να «το βάλουν κάτω» κι

ως τα βαθιά τους γεράματα έσερναν το χορό τους στο πανηγύρι.

Την άλλη μέρα 27 Ιουλίου επαναλαμβάνονταν πάλι τα ίδια. Λειτουργία το πρωί και μετά επισκέψεις στ' άλλα μισά σπίτια ως το τελευταίο της επάνω γειτονιάς. Το μεσημέρι με τους ξένους για φαγητό στα σπίτια και το απόγευμα χορός στο μεσοχώρι την ίδια ώρα και με την ίδια σειρά όπως και την πρώτη μέρα του πανηγυριού.

Την τρίτη μέρα, 28 Ιουλίου, ανέβαιναν στο ξωκλήσι του Αϊ - Γιώργη, χίλια περίπου μέτρα απ' το χωριό μέσα σ' ένα πανέμορφο δάσος από έλατα, που είναι κι η κρυστάλλινη πηγή, απ' το νερό της οποίας υδρεύεται το χωριό. Αυτή τη μερα εδώ θα έτρωγαν και θα γλεντούσαν «οικογενειακά».

Οι οργανοπαίχτες που έρχονταν στο πανηγύρι του χωριού μας παλιότερα κουράζονταν πολύ, γιατί ήταν υποχρεωμένοι να παίζουν τα όργανά τους και να τραγουδούν όρθιοι, κάνοντας κι αυτοί τον κύκλο γύρω απ' τον πλάτανο, πλάι στους χορευτές. Οι Αηδονιώτες παλιότερα, αλλά και σήμερα, είναι «ανοιχτοχέρηδες» κι όταν «μπουν στο κέφι» πληρώνουν πολλά για ένα χορό, γι' αυτό οι καλύτεροι οργανοπαίχτες προτιμούσαν το πανηγύρι του χωριού μας, απ' τα πανηγύρια μεγαλύτερων χωριών. Στην αρχή έρχονταν απ' τα Τρίκαλα οι :1) Αθανάσιος Λαβίδας, κλαρίνο, 2) Δημήτριος Τσιτσιομήτσιος, βιολί, και 3) Αχιλλέας Μπλάνας, λαγούτο. Όλοι τους ήταν άριστοι και πολλοί παλιοί γλεντζέδες Τρικαλινοί τους θυμάνται.

Αργότερα έρχονταν οι: 1) Γρηγόρης Μπασσιούρης, κλαρίνο, 2) Θώδης Μπασσιούρης, βιολί, και 3) Τέγος Μπασσιούρης, ντέφι. Άριστοι κι αυτοί οργανοπαίχτες, απ'

Μια καλή συντροφιά στη ρίζα του αιωνόβιου φτελιά, μπροστά στην καλύβα (μαγαζί) του Γιώργου Μιγδάνη, παρακολουθεί τον απονευματινό χορό στο πανηγύρι. Είναι από αριστερά ο Ηλίας Γ. Κωστόπουλος, ο Γιώργος Θεοδ. Μιγδάνης, ο Βασίλης Αναγνωστόπουλος και ο Μήτσιος Δεληγιάννης

τον Κλεινοβό. Ο Τέγος παίζοντας το ντέφι στριφογύριζε τη ματιά του, για ν' ανακαλύψει αυτούς που θα 'ριχναν στο ντέφι του το «κέρασμα» για κείνον που χόρευε. Κι όταν στο ντέφι έπεφταν... πολλά, η χαρά του εκδηλωνόταν με τα δυνατά χτυπήματα πάνω στο ντέφι και το χαρακτηριστικό χαμόγελο στα χείλη.

Τα τελευταία τώρα χρόνια, μέχρι το 1940 κι αργότερα, μόνιμοι οργανοπαίχτες στο πανηγύρι και τους γάμους ήταν οι: 1) Λιάκος (Ηλίας) Μάμαλης, κλαρίνο, 2) Ντούλας (Κώστας) Τσιόμπας, βιολί, και 3) Σωτήρης Μπατζίμας, λαγούτο. Όλοι απ' το Κλεινοβό, άριστοι οργανοπαίχτες, αλλά κι οι ίδιοι τους γλεντζέδες.

Όταν τέλειωνε ο γενικός χορός οι τότε γλεντζέδες του χωριού κάναμε παρέα μαζί τους και μας μάγευαν με τα «νουμπέτια», τραγούδια του τραπεζιού, που τα τραγουδούσαν με ανεπανάληπτη τέχνη. Ποιος μπορεί να ξεχάσει το Ντούλα με το βιολί του, όταν τραγουδούσε το «*σαράντα πέντε Κυριακές κι εξήντα δυο Δευτέρες...*», ή το «*απόψε μαυρομάτα μου σε σένα θε να μείνω...*» και πολλά άλλα, που μας κρατούσαν ως το πρωί κάτω απ' τον πλάτανο, για ν' ακούσουμε τελευταίο, μαζί με τα κοκορολαλήματα, και το «*τώρα τα πουλιά, τώρα τα χελιδόνια...*», που έκλεινε τ' αξέχαστα αυτά γλέντια μας.

Αυτές τις ώρες, συνήθως μετά τα μεσάνυχτα, οι τρεις αυτοί οργανοπαίχτες δεν ήταν πια οι επαγγελματίες, ήταν οι φίλοι μας που έτρωγαν, έπιναν μαζί μας και δε δέχονταν πια καμιά αμοιβή για τα τραγούδια που έλεγαν. Η εξυπηρέτηση όλων των χωριανών μας απ' τους οργανοπαίχτες αυτούς ήταν τόση και τέτοια, που όλοι, απ' το μικρό παιδί ως το γέροντα, τους φωνάζαμε πάντοτε με τα μικρά τους ονόματα: Λιάκο, Ντούλα, Σωτήρη. Έτσι γινόταν το πανηγύρι παλιότερα στο χωριό μας.

Σήμερα δε γίνεται τίποτε απ' αυτά. Μόνο η θεία λειτουργία και το ύψωμα της εικόνας εξακολουθούν να γίνονται όπως πρώτα. Τα βράδια, της παραμονής, της πρώτης και δεύτερης μέρας του πανηγυριού, στα τρία καταστήματα του χωριού στήνονται εξέδρες για τους οργανοπαίχτες, τοποθετούνται μεγάφωνα σε διάφορα σημεία και χορεύουν οι συντροφιάς με σειρά που την καθορίζει ο αριθμός του τραπεζιού. Όποιος καθήσει πρώτος παίρνει τον αριθμό 1 και στη συνέχεια δίνονται οι άλλοι αριθμοί. Κι αρχίζει η οργανοβοή απ' τα μεγάφωνα, που προσπαθούν το ένα να υπερισχύει του άλλου και ένα γλέντι παρόμοιο με όσα γίνονται στα διάφορα οικογενειακά κέντρα στις πόλεις που διαθέτουν συγκροτήματα δημοτικής μουσικής. Τίποτε το ξεχωριστό.

Δε γνωρίζω αν τα ζουλάπια και τ' αγρίμια του δάσους διασκεδάζουν ή τρομάζουν απ' τους δαιμονισμένους ήχους των ηχείων, που είναι τοποθετημένα σε διάφορα σημεία και γυρισμένα προς όλες τις κατευθύνσεις. Πάντως εμείς οι παλιότεροι, κι οι νέοι ακόμα, αγαναχτούμε πολλές φορές όταν ακούμε απ' το ένα ηχείο «τη Βλάχα», απ' τ' άλλο «την καραγκούνα», κι απ' το τρίτο τη Μαρία Πενταγιώτισσα, να μπερδεύονται και να υποφέρουν, σαν τραγούδια, μέσα στα βραχνιασμένα λαρύγγια των σημερινών καλλιτεχνών...

Ο νερόμυλος του χωριού

Κατηφορίζοντας την πλαγιά προς τα δυτικά του χωριού φθάνεις σε δέκα λεπτά περίπου στο ποταμάκι, τον Αϊβανιώτη, όπως το λένε. Εκεί στη δεξιά του όχθη μέσα σε μια ρεματιά γεμάτη αιωνόβια πλατάνια έχει αφήσει τα κόκκαλά του ο νερόμυλος του χωριού, θύμα κι αυτός της εξέλιξης και της προόδου. Οι μυλόπετρες, που γύριζαν χρόνια και χρόνια και νανούριζαν με το σκληρό και μονότονο τραγούδι

τους κατοίκους του χωριού, που συχνά τον επισκέπτονταν, βρίσκονται σήμερα αναποδογυρισμένες κοντά στη φτερωτή, που φαίνεται σαν απολιθωμένος σκελετός κάποιου στοιχειωμένου θεριού, που περιμένει λες εκεί κάποιο χέρι να τον ζωντανέψει για να ξαναρχίσει τη δουλειά.

Η πέτρινη χτιστή «καρούτα», που έχει σχήμα αναποδογυρισμένης κόλουρης πυραμίδας, στενεύει όσο προχωρεί προς τη θέση της φτερωτής. Εκεί στο στενό κάτω άκρο της καρούτας τοποθετούσαν το «τσιφούνι», ξύλινο σωλήνα με στενό άνοιγμα, που έστελνε με μεγάλη πίεση το νερό στη φτερωτή, που γύριζε κυκλικά και κινούσε στη συνέχεια την επάνω μυλόπετρα κι άλεθε το καλαμπόκι και κάπου – κάπου το σιτάρι των χωριανών.

Ο μύλος λειτουργούσε μόνο τη νύχτα. Με τη δύση του ήλιου ο μυλωνάς έφτανε στη «δέση» (23) κι έβαζε το νερό στο αυλάκι του μύλου, στο μυλαύλακο όπως το έλεγαν. Περπατώντας το μονοπάτι δίπλα στο μυλαύλακο καθάριζε διάφορα εμπόδια, κλαδιά, φύλλα, πέτρες, ως το στόμιο της καρούτας που ήταν η «αμπουριά», πλέγμα από στρογγυλά ξύλα τοποθετημένα σταυρωτά για να εμποδίζουν κλαδιά, φύλλα και πέτρες να πέσουν μέσα στην καρούτα. Με τη χαραυγή ο «αυλακιάρης», υδρονομέας του χωριού, έκοβε το νερό απ' τ' αυλάκι του μύλου και το έβαζε στ' αυλάκι του χωριού για να ποτιστούν οι κήποι.

Στο μύλο τα βράδια ξενυχτούσαν οι νοικοκυρές πλέκοντας μάλλινες κάλτσες ή φανέλες, μέχρι να έρθει η σειρά τους ν' αλέσουν, γιατί στο μύλο «και παπάς να είσαι με τη σειρά θα πας» έλεγε ένας άγραφος νόμος, που τον εφάρμοζαν με σχολαστικότητα οι μυλωνάδες. Για την άλεση ο μυλωνάς έπαιρνε το «ξάγι», αλεστικό δικαίωμα, μ' ένα δοχείο ξύλινο που χωρούσε μια οκά, 1280 γραμμάρια, για κάθε «λτσέκι», 20 οκάδες, αλέσματος, πράγμα που εξασφάλιζε για το μυλωνά αλεστικό δικαίωμα που έφτανε σε ποσοστό 5%. Οι μυλωνάδες όμως τα κατάφερναν να γεμίζουν το «ξάγι» με τέτοιο τρόπο, που ζύγιζε πάντοτε περισσότερο απ' το κανονικό, δηλαδή τη μια οκά. Έτσι έμεινε το γνωστό: «Θεωρία επισκόπου και καρδία μυλωνά», που το λέμε και σήμερα για τους ανθρώπους που η εξωτερική τους όψη φαίνεται αγαθή, ενώ η εσωτερική τους είναι πονηρή.

Αλλά και για μια άλλη πονηριά οι κακές... γλώσσες κουτσομπόλευαν τους καλούς μας μυλωνάδες. Πολλές φορές όταν αντίκριζαν όμορφες γυναικείες μορφές, έμπαιναν σε πειρασμό κι εκεί στις μισοσκότεινες του μύλου τις γωνιές άπλωναν το χέρι τους το πονηρό... πράγμα που έδωσε αφορμή για το όμορφο τραγούδι το δημοτικό:

«Πέσαν τ' απόσκια πέσανε, Λελούδω μ'
(στην αυλή σου
και συ Λελούδω μ' νύχτωσες στο
(μύλο μην πηγαίνεις
γιατί 'ναι νιος ο μυλωνάς και σε
(διπλοξαγιάζει
σου παίρνει ξάγι για τ' άλεσμα, και
(ξάγι για τεσένα
σου κόβει τα θηλύκια σου, φιλεί τα
(δυο σου μάτια

23. Η αφετηρία κοντά στην πηγή δυο αυλακιών. Το ένα έφερνε το νερό στο μύλο και τ' άλλο στους κήπους του χωριού.

και μαραγκιάζει ο κόρφος σου, χα-

(λάει το πρόσωπό σου...»

Από όσες πληροφορίες κατόρθωσα να συγκεντρώσω, στο μύλο του χωριού μας εργάστηκαν ως μυλωνάδες οι παρακάτω: Ο Κουκλάρας απ' την Καλογριανή, ο Τασιόπουλος, ο Θανάσης Πολυζώης, ο Παντελής Γκόσγκος, ο Γιώργος Πρεβέντης, ο Νικόλαος Κουτσιμπέλας κ.ά.

Ήταν δύσκολη η δουλειά του μυλωνά, γιατί κάθε μέρα με τη δύση του ήλιου έπρεπε να βαδίζει δέκα περίπου χιλιόμετρα για να πηγαίνει στη «δέση» να βάζει το νερό στο μυλαύλακο και να γυρίζει στο μύλο, όπου τον περίμενε ξενύχτι ως το πρωί.

Ο νερόμυλος του χωριού, όπως όλοι οι νερόμυλοι, συνδέθηκε μ' ένα σωρό «φαντάσματα» για να τρομοκρατιούνται τα παιδιά και να μη ζητάνε ν' ακολουθήσουν τους γονείς τους τις νύχτες στο μύλο. Τα πιο ψύχραιμα παιδιά που αψηφούσαν τον κίνδυνο απ' τα φαντάσματα περνούσαν ωραίες νύχτες στο μύλο, ψήνοντας «παπαδέλες», σπόρους καλαμποκιού, στη φωτιά που έκαιγε σε μια γωνιά κι απολαμβάνοντας στη συνέχεια έναν ύπνο, που τον έκανε ευχάριστο η μονότονη και βαριά μουσική της μυλόπετρας.

Οι νερόμυλοι έχουν πολύ παλιά ιστορία. Ο Μάρκος Βιτρούβιος, Ρωμαίος αρχιτέκτονας και μηχανικός, σε σύγγραμμά του «περί αρχιτεκτονικής» που έγραψε το 25 π.Χ. αφιερώνει ένα μεγάλο μέρος για την κίνηση των υδρόμυλων. Ο ίδιος αναφέρει ότι οι πηγές του είναι Ελληνικές και παραθέτει κατάλογο ονομάτων Ελλήνων συγγραφέων στη βιβλιογραφία. Ο μύλος του χωριού μας είναι κτήμα του ιερού ναού της Αγίας Παρασκευής, όπως κι όλος ο γύρω χώρος. Είναι τόσο παλιός όσο και το χωριό. Είναι δηλαδή χτίσμα του 17ου αιώνα. Λειτουργήσε μέχρι το 1961. Τη χρονιά αυτή εγκατέστησε στη θέση «χασάν» ο Θύμιος Τσιάκαλος μηχανοκίνητο μύλο κι έτσι ο νερόμυλος μπήκε στο περιθώριο και παρατημένος σωριάστηκε εκεί στη ρεματιά και σιγά-σιγά χάνονται τα ίχνη του. Μόνο η καρούτα, πέτρινη χτιστή, μένει ακόμα όρθια παλεύοντας με τις τεράστιες ρίζες απ' τα πλατάνια που την περιζώνουν κι αγωνίζονται να τη σωριάσουν κι αυτή πάνω στ' άλλα ερείπια του μύλου, που βρίσκονται πάνω στο θολόχτιστο θάλαμο, το «ζουριό», και μέσα σ' αυτόν.

Θυμήθηκα, όταν τον είδα σ' αυτά τα χάλια, το ποίημα του Γιώργου Αθάνα (ψευδώνυμο του Γεωργίου Αθανασιάδη – Νόβα) «ο έρημος μύλος», που στις δυο τελευταίες στροφές τα βάζει με το μυλωνά και παραπονιέται για την εγκατάλειψή του:

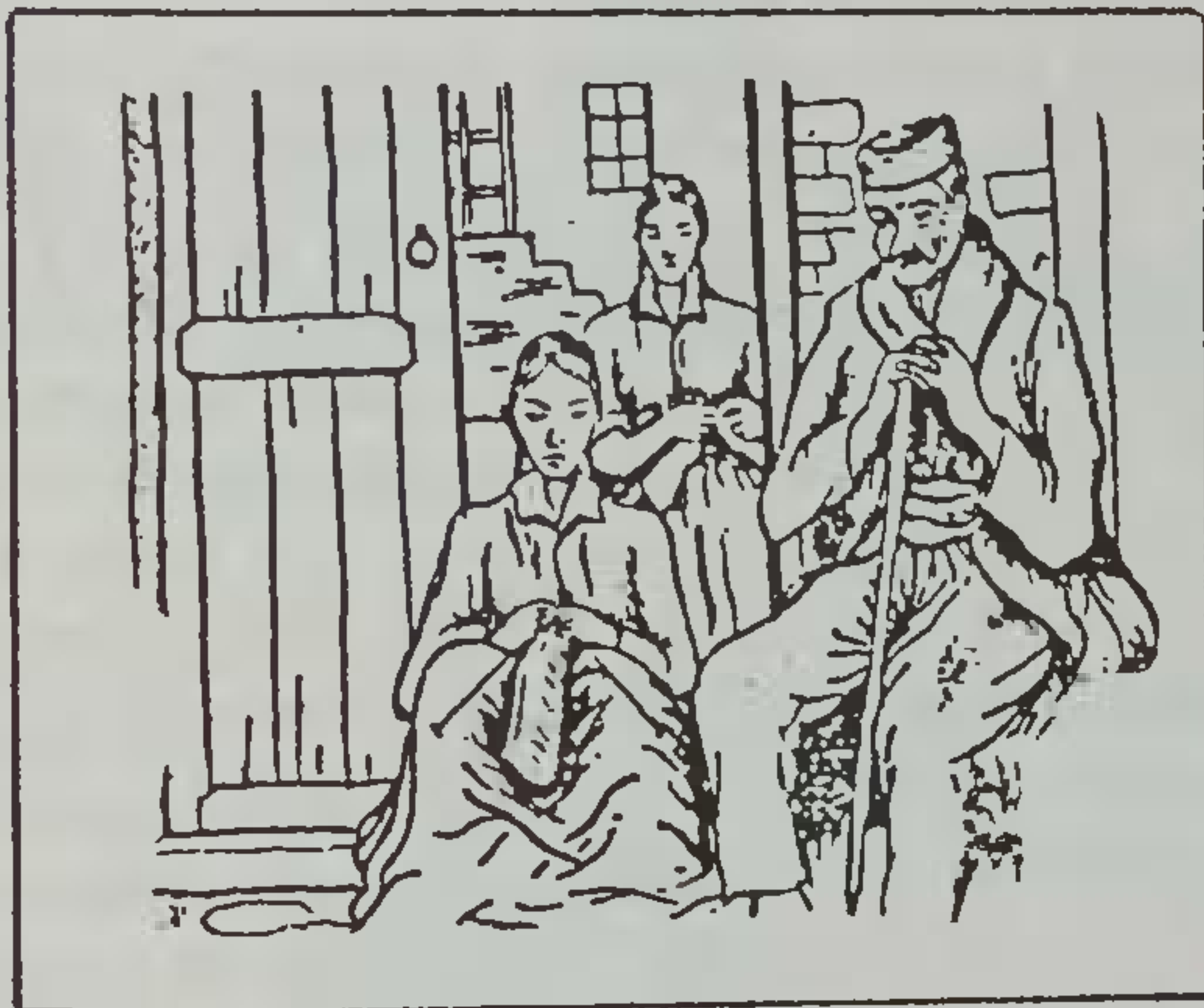
Έφυγε και πάει που θέλει
δε με νοιάζει, δε με μέλει....
Μα γιατί, μου λέει, γιατί
κάρφωσε τη φτερωτή;

— * —

Δεν την άφηνε εκεί πέρα
να γυρίζει νύχτα – μέρα,
το τραγούδι της ν' αϊκώ
τις αράχνες μου να γνέθω
κι όπως σε όνειρο γλυκό
να πιστεύω πως αλέθω!

Μεγάλη υπηρεσία θα πρόσφερε στο χωριό μας το Κοινοτικό Συμβούλιο αν υλο-

ποιούσε την παρακάτω πρότασή μου: Με εισφορές των κατοίκων και προαιρετική προσωπική εργασία να προβεί στην αναστήλωση του νερόμυλου, που είναι δεμένος με την παράδοση του χωριού μας και θ' αποτελεί ύστερ' από λίγα χρόνια, ένα απ' τα σπάνια μνημεία της πατρίδας μας.

ΥΔΡΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΡΔΕΥΣΗ

α. Ύδρευση

Το χωριό απ' την εποχή της χτίσης του υδρεύεται απ' την κρυστάλλινη, πηγή του Αϊ-Γιώργη, που απέχει χίλια περίπου μέτρα απ' το μεσοχώρι. Όσοι έχουν πιεί νερό απ' την πηγή αυτή, ντόπιοι και ξένοι, έχουν μαγευτεί και την αναφέρουν συχνά όταν βρίσκονται μακριά της. Ιδιαίτερα οι Αηδονιώτες, που ζουν μακριά απ' το χωριό στις διάφορες πόλεις της Ελλάδας, αναστενάζουν απ' τα βάθη της ψυχής τους, όταν κάνουν λόγο για την πηγή του Αϊ-Γιώργη. Πόσα γλέντια έχουν γίνει κοντά της! Κι όλοι μεθούσαν απ' το κρυστάλλινο γάργαρο νερό της κι απ' το δροσερό αεράκι, που περνώντας ανάμεσα απ' τα κλαδιά και τα φύλλα των έλατων γινόταν μοσχοβολιά αιθέρια, μεθυστική, αλησμόνητη. Λένε πως το νερό της πηγής αυτής μάγεψε και τους πολλούς και διαλεχτούς γαμπρούς της Αηδόνας, που από τότε που δοκίμασαν την πρώτη γουλιά ξετρελάθηκαν κι αγάπησαν το χωριό, περισσότερο κι από μας τους Αηδονιώτες.

Απ' την πηγή το νερό κατηφόριζε για το χωριό μέσα σ' ένα «κιούγκι», αγωγό, που ήταν ένα πραγματικό κομψοτέχνημα. Σε βάθος ενός μέτρου περίπου, ήταν στρωμένες πέτρινες πλάκες ενωμένες μεταξύ τους με μια ουσία που κανένας δεν ξέρει με τι υλικά παρασκευαζόταν. Απ' το ένα μέρος κι απ' τ' άλλο ήταν πάλι στημένες όρθιες πλάκες, που είχαν το ίδιο ύψος και το ίδιο πάχος. Ανάμεσά τους πάλι η ίδια ουσία αποτελούσε ένα αδιάσπαστο συνδετικό σώμα. Από πάνω πάλι πέτρινες πλάκες σκέπαζαν το «κιούγκι» και μέσα κελάριζε το παγωμένο γάργαρο νερό, που τροφοδοτούσε τις βρύσες του χωριού.

Η «επάνω βρύση» είχε δύο πέτρινες χούφτες(24) και κάτω απ' αυτές έναν κορμό έλατου σκαμμένο, την «κουπάνα», για να πίνουν νερό τα ζώα που περνούσαν από κει. Στο μέρος που ήταν οι χούφτες υψωνόταν ένας καλοχτισμένος πέτρινος τοίχος, μέσα στον οποίο ήταν χτισμένες οι χούφτες. Απέναντι απ' αυτόν τον τοίχο υψώνονταν στις γωνιές δύο κολώνες χτισμένες με πελεκητές πέτρες. Χοντρό ξύλινο δοκάρι ένωνε τις κολώνες κι άλλα δύο δοκάρια τις κολώνες με τον τοίχο που είχε τις δύο πέτρινες χούφτες. Πάνω στα δοκάρια αυτά, άλλα ξύλα καρφωμένα αποτελούσαν το σκελετό της σκεπής. Πάνω η σταχτιά βαριά πλάκα στην αρχή, που αργότερα αντικαταστάθηκε από φύλλα τσίγκου, τα οποία διατηρήθηκαν μέχρι την περίοδο που κάηκε το χωριό, το 1943. Το μέρος κάτω απ' την σκεπή ήταν στρωμένο με πέτρες, «καλντερίμι», για να μη λασπώνει. Η βρύση αυτή έγινε το 1884, όπως γράφει η χτισμένη στον τοίχο πλάκα που σώζεται ακόμα:

ΜΑΣΤΟΔΙΜΙΤΣ Κ
ΧΟΡΙΟΥ ΣΛΑΤΙΝΣ
ΕΚΤΙΣΕ ΤΙΝ ΒΡΙΣΙ
1884 ΙΟΥΛΙΟΥ

24. Πέτρινοι σκαλιστοί υδροδότες.

Η βρύση στην επάνω γειτονιά, με τις πέτρινες χούφτες

Στις δύο γωνιές της πλάκας ο μαστρο-Δημήτρης έχει σκαλίσει με πολλή τέχνη δύο ωραίες μαργαρίτες.

Το Κοινοτικό Συμβούλιο με απόφασή του μετατόπισε τη βρύση αυτή στο απέναντι ακριβώς άκρο της στροφής του δρόμου, για να διαπλατυνθεί στο σημείο αυτό ο δρόμος και να γυρίζουν εύκολα τ' αυτοκίνητα. Παρακάλεσα, όταν έγινε αυτό, να μη χαθούν οι δύο πέτρινες χούφτες, και η εντοιχισμένη πλάκα του μαστρο-Δημήτρη. Να φυλαχτούν και να τοποθετηθούν αργότερα στο Μουσείο του χωριού μας, για να θυμίζουν το ιστορικό της «επάνω βρύσης». Τη μια απ' τις δύο χούφτες την έχει φυλαγμένη στο σπίτι του ο Κώστας Ιωαν. Οικονομίδης και είναι στη διάθεση της Κοινότητας, όταν τη χρειαστεί.

Το ίδιο ακριβώς σχέδιο είχε και η βρύση που βρίσκεται απέναντι απ' το σπίτι των αδελφών Γιάννη και Παναγιώτη Παταβούκα, με μόνη διαφορά το ότι αντί για χούφτες πέτρινες είχε δύο σωλήνες μπρούντζινους. Κάτω και δω ο πελεκημένος έλατος, η κουπάνα, για να πίνουν νερό τα ζώα, το ίδιο σκέπαστρο και κάτω η πλακόστρωση που έφτανε ως το φτελιά στο μεσοχώρι. Κι αυτή τη βρύση το Κοινοτικό Συμβούλιο με απόφασή του τη μετατόπισε νοτιότερα, για να διευκολύνεται το πέρασμα των αυτοκινήτων. Ως εδώ το νερό ερχόταν στο κιούγκι το πέτρινο. Απ' εδώ για τη βρύση στο μεσοχώρι, που έγινε αργότερα, είχαν αγωγό με πήλινους σωλήνες, που αργότερα τους αντικατέστησαν με σιδεροσωλήνες. Σιδεροσωλήνες επίσης έχει και ο αγωγός της βρύσης που είναι κάτω στο «χασάν», η οποία

έγινε το 1965.

Το 1966 απ' το φρεάτιο που βρίσκεται εκεί που τελειώνει η δασωμένη πλαγιά του Αϊ-Γιώργη συνδέθηκε με σιδεροσωλήνες η βρύση που είναι μπροστά στο σπίτι του Αναστάση Γ. Καλαντζή. Το 1965 από μια πηγή που είναι στη ρεματιά του Αϊ-Γιώργη έφεραν νερό με σιδεροσωλήνες στη βρύση που έγινε πάνω απ' το σπίτι του Παπαθόδωρου.

Το 1954-55 το πέτρινο κιούγκι αντικαταστάθηκε με αμιαντοτσιμεντοσωλήνες απ' την πηγή του Αϊ-Γιώργη ως τη μεσιανή βρύση. Τότε έβγαλαν τη μια πέτρινη χούφτα απ' την επάνω βρύση και τις δύο μπρούτζινες απ' τη μεσιανή και στη θέση τους έβαλαν τους σιδερένιους σωλήνες. Επίσης χαμήλωσαν αρκετά τον τοίχο της μεσιανής βρύσης, την οποία το 1983 τη μετατόπισαν λίγο νοτιότερα για να διευκολυνθεί το πέρασμα των αυτοκινήτων.

Το 1980 το χωριό μας απόχτησε και δεύτερο δίκτυο ύδρευσης με νερό που συγκεντρώθηκε απ' την πηγή του «Μουτσές». Από κει με πλαστικούς σωλήνες έρχεται στη δεξαμενή που έγινε στην πλαγιά του Αϊ-Γιώργη κοντά στο εικονοστάσι. Απ' τη δεξαμενή μοιράζεται σ' όλο το χωριό και το κάθε σπίτι τώρα έχει νερό στην κουζίνα και στην αυλή του. Μεγάλο κι ωραίο αυτό το έργο βοηθάει πολύ τις νοικοκυρές κι εξασφαλίζει χώρια απ' την άνεση και μια καθαριότητα άριστη στα σπίτια και γενικά στο χώρο του χωριού. Σε περιπτώσεις που χρειάζεται να κοπεί το νερό για να γίνει κάποια επισκευή στα δίκτυα ύδρευσης, οι κάτοικοι προμηθεύονται πόσιμο νερό απ' τις κοντινές πηγές: «Λούτσα», «Τσούλος» και «Πιτσαλάς». Είναι και οι τρεις αυτές πηγές κοντά στα τελευταία σπίτια του χωριού και το νερό τους πολύ

Η βρύση στην επάνω γειτονιά στη θέση που μετατοπίστηκε.

Η βρύση απέναντι απ' το σπίτι των Αδελφών Γιάννη και Παναγιώτη Παταβούκα

κρύο.

Όταν το νερό του δευτέρου δικτύου, που τροφοδοτεί τα σπίτια, κατά την περίοδο του καλοκαιριού δεν επαρκεί, ενισχύεται η δεξαμενή με νερό απ' την πηγή «μάνα» με πλαστικούς σωλήνες, που συνδέουν την πηγή με το φρεάτιο το οποίο είναι στη θέση «κρανιά» στο «λάτζιρο».

Το καλοκαίρι του 1984 η βρύση στο μεσοχώρι κτίστηκε με πελεκημένη πέτρα απ' τον αυτοδίδαχτο τεχνίτη Νικόλαο Ηλ. Αγραφιώτη απ' τα Στουρναραίικα. Χρειάστηκαν, όπως μου είπε, 120 ημέρες για να πελεκηθούν και να ετοιμαστούν οι πέτρες της βρύσης. Μεταφέρθηκαν απ' τα Στουρναραίικα στο χωριό μας με το φορτηγό αυτοκίνητο των αδελφών Δημητρίου Κ. Κωστοπούλου, που το διέθεσαν με μεγάλη ευχαρίστηση χωρίς αμοιβή.

Οι πέτρες όλες, μικρές και μεγάλες, ήταν αριθμημένες και χρειάστηκαν άλλες 5 ημέρες, απ' τις 17 ως τις 22 του Ιούλη 1984, για να συναρμολογηθούν, να κτιστούν και να πάρουν την οριστική τους θέση.

Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό για την ύδρευση, πρέπει να πούμε ότι το χωριό μας είναι ευνοημένο απ' τη φύση κι απ' τη θέση στον τομέα αυτό, αν σκεφτεί κανένας ότι σε πολλά απ' τα γύρω χωριά παρατηρείται, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, μεγάλη λειψυδρία.

Η εύνοια αυτή της φύσης γίνεται ακόμα πιο φανερή όταν όπως φαίνεται στο παράκατω κεφάλαιο, οι πηγές στην περιφέρεια του χωριού μας ξεπερνούν τις πενήντα, ικανοποιώντας απόλυτα τόσο την ύδρευση, όσο και την άρδευση.

Πηγές στην περιφέρεια του χωριού

Οι πηγές που βρίσκονται στην περιφέρεια του χωριού ξεπερνούν τις πενήντα και συναγωνίζονται ποια θα βγάλει το καλύτερο νερό για να δροσίσει τους περαστικούς και να ξεδιψάσει τα ζώα και τα πουλιά του δάσους. Από το νερό τους ποτίζονται όλα τα ποτιστικά χωράφια του χωριού και οι κήποι. Θα τις αναφέρω με τ' όνομά τους και τη θέση τους στην περιφέρεια του χωριού:

α' Στην ανατολική πλευρά:

1) Η βρύση στην «ξηρόβρυση». 2) Στην «Καρυδιά». 3) Στα «Παλιάμπελα». 4) Στο ρέμα «Κατσάρου». 5) Στη «Νικολάκαινα». 6) Στο «Παπαρσένη». 7) Στον «Αϊ-Γιώργη» (πηγή από την οποία υδρεύεται το χωριό). 8) Στην «Πέτρα». 9) Στο «Μουτσές» (πηγή η οποία τροφοδοτεί το δεύτερο δίκτυο του χωριού). 10) Στην «Τράπουστα». 11) Δύο πηγές στην «Καψάλα» Τράπουστας. 12) Στο «Καλούσι».

β' Στη νότια πλευρά:

13) Στη μπάρα «αγκαθάκι». 14) Στο «τίζι». 15) Στ' «Αλωνάκι». 16) Στην «Αμάλια» (στα τρία σύνορα Περτούλι-Νεραϊδοχώρι-Αηδόνα). 17) Στη «Σκαβαλιά» κάτω από το «μαντρί του Πέτρου». 18) Στο «μαντρί του Θεωράκη» στη μάνα. 19) Στον έλατο στη «Νερομάνα», πηγή που τροφοδοτεί το τσιμενταύλακο κι είναι η μεγαλύτερη του χωριού. 20) Στις «ανάβρες του Κάρπινου» κοντά στο χωράφι του Καλαντζή. 21) Στη βρύση του «Μουράκα» (Κωσταντή Ν. Μουστάκα). 22) «Στ' αλώ-νι» στο Κάρπινο.

Η βρύση στο μεσοχώρι όπως ήταν ως το 1984

Η βρύση στο «Χασάν»

γ' Στη δυτική πλευρά:

23) Στα «Χαλιάδια» της Μπάτης. 24) Στο «στάλο του Κονομίση». 25) Στο «πιλόν». 26) Στις «νάνες» στη μπάτη. 27) Στη «βρυσούλα» στο ρόγκι Βαλαμάζι. 28) «Στο στενό» στον ξεροπλάτανο Βαλαμάζι. 29) «Στα ξεροπλατάνια» στον Αμουντζέλο. 30) «Στη σκάλα» προς Καψάλα Γκορτσιάς. 31) «Στο Τριανταφύλλι» (βρωμόβρυση). 32) «Στο Παλιομονάστηρο» (βρωμόβρυση). 33) «Στη βρυσούλα» στο Παλιοχωράκι. 34) «Στον Αϊ-Νικόλα στο Παλιοχωράκι (αποκαλύφτηκε τυχαία το 1976 κι είναι υδραγωγείο του παλιού χωριού Γκορτσιά). 35) «Στην βρωμόβρυση Κατσάρου». 36) «Ο κánaλος του Σπάχου». 37) «Στην Ιτιά» στα χαλιάδια. 38) Στη βρύση στις «Κορομηλιές». 39) «Στα κανάλια του Ψαρή».

δ' Στη βόρεια πλευρά:

40) «Στα καναλάκια». 41) «Στις μπάρες». 42) «Στο γελαδόσταλο». 43) «Στη βρυσούλα Ντόγκα». 44) «Στα Πρεβεζέικα». 45) «Στη μεράντζα» στις Καρυές. 46) «Στην ανάβρα». 47) «Στα Τσαρκιά», που προέρχεται απ' την «Κλεφτόβρυση». 48) «Στην κλεφτόβρυση». Σ' αυτές πρέπει να προσθέσουμε και μια σειρά πηγών, που αναβρίζουν στην αριστερή και δεξιά όχθη του ποταμού Αϊβανιώτη, απ' την «ανάβρα» ως το «στενό». Επίσης τις τρεις βρύσες που είναι κοντά στα τελευταία σπίτια του χωριού «Λούτσα», «Τσούλος», «Πιτσαλάς» και τις δύο που αποκάλυψε του δρόμου η διάνοιξη στο «Χρυσικό» και στο «Ιάτζιρο».

β' Άρδευση

Στους πρόποδες του βουνού «Κύργουρη» και σ' απόσταση 3.000 μ. περίπου απ' το χωριό, στη ρίζα ενός έλατου αναβρύζει μια πηγή που τη λέμε «μάννα». Δεν είναι μόνο άφθονο το νερό της πηγής αυτής, αλλά και τόσο κρύο που είναι αδύνατο να κρατήσεις το χέρι σου μέσα στο νερό και να φτάσεις μετρώντας, πολύ γρήγορα, ως τα δέκα. Όταν μικροί ανεβαίναμε εκεί, στοιχηματίζαμε ποιός θα κρατήσει περισσότερη ώρα το χέρι του στο νερό. Δε θυμάμαι να έφτασε κανένας τον αριθμό δέκα, ούτε ο πιο γρήγορος στο μέτρημα. Εκείνο που θυμάμαι είναι, ότι τα χέρια όλων μας μούδιαζαν σε τέτοιο βαθμό, που χρειαζόταν δυνατό τρίψιμο και μέτρημα ως τον αριθμό δέκα χιλιάδες για να ξεμουδιάσουν.

Αυτό το νερό οι κάτοικοι του χωριού απ' τα πολύ παλιά χρόνια με αυλάκι που είχαν σκάψει το έφεραν πάνω απ' το χωριό στη θέση που λέγεται ακόμα «*ιού μπάρτ' άπα*» στη γλώσσα των βλάχων, δηλαδή «*εκεί που μοιράζουν το νερό*». Στο σημείο αυτό το νερό μοιραζόταν σε δυο αυλάκια, ένα για τους κήπους της επάνω γειτονιάς κι ένα για τους κήπους της κάτω γειτονιάς. Μέχρι το σημείο αυτό το έφερνε ο «*αυλακιάρης*», που πληρωνόταν απ' τους χωριανούς ανάλογα με το χρόνο που χρειαζόταν ο καθένας το νερό, κι από κει το παραλάμβαναν εκείνοι που είχαν σειρά για πότισμα. Μόλις τέλειωναν αυτοί το πότισμα, ειδοποιούσαν τους άλλους που είχαν σειρά και το πότισμα των κήπων συνεχιζόταν μέχρι τη δύση του ήλιου. Το νερό αυτό απ' τ' αυλάκι της «*μάννας*», πριν φτάσει στο σημείο που μοιραζόταν σε δύο αυλάκια, άφηνε μια ποσότητα σ' ένα άλλο αυλάκι για το πότισμα των χωραφιών στη θέση «*κέδρα*». Έτσι στην πραγματικότητα το νερό της «*μάννας*»

Η θρύση μπροστά στο σπίτι του Αναστάση Γ. Καλαντζή

Η θρύση στο μεσοχώρι, που έγινε το 1984

μοιραζόταν σε τρία αυλάκια.

Με τη δύση του ήλιου ο μυλωνάς του χωριού έκοβε το νερό απ' τ' αυλάκι του χωριού και το έβαζε στο μυλαύλακο. Μέχρι τα χαράματα το νερό χτυπούσε τη φτερωτή και κινούσε τη μυλόπετρα που άλεθε το καλαμπόκι και σπάνια λίγο σιτάρι, για πρόσφορα βέβαια, γιατί για ψωμί, που να βρεθεί τόσο σιτάρι τότε στα παλιότερα χρόνια, που όλα τα ποτιστικά χωράφια ήταν καλαμποκοχώραφα. Το νερό του μύλου τους μήνες του καλοκαιριού πρόσφερε κι άλλη υπηρεσία. Πότιζε ορισμένα χωράφια με καλαμπόκια και τριφύλλια, που βρίσκονταν πιο κάτω απ' το μύλο.

Δεν ήταν όμως μόνο τ' αυλάκι αυτό που πότιζε τα χωράφια του χωριού. Άλλο αυλάκι απ' τις ανάβρες του «κάρπινου» πότιζε τα χωράφια στο «σαραντόκ», άλλο αυλάκι τα «σκάμνια», άλλο τη «μποϊνα», τη «γίνιστη», άλλο το «μουράρου», άλλο το «παλιοχωράκι», άλλο τη «μπόμποστα» κι άλλα την «ανάβρα», το «μουντζέλο», το «ντραγάνη», την «καψάλα», το «γκααραγκάνη», τις «λογγές», το «βαλαντάι», τα «παλιάμπελα». Σε τόπους που το νερό των πηγών ήταν λίγο, κατασκευάζαν πέτρινες δεξαμενές (στέρνες) και σ' αυτές συγκέντρωναν το νερό για το πότισμα των χωραφιών. Τέτοιες στέρνες ήταν:

1. Στη θέση «Ιάτζιρο», που συγκέντρωνε το νερό της πηγής «πέτρα».
2. Στη θέση «Παπαρσένη», που συγκέντρωνε το νερό της ομώνυμης πηγής.
3. Στη θέση «Νικολάκαινα», που συγκέντρωνε το νερό της ομώνυμης πηγής.
4. Στη θέση «Καρυές», που συγκέντρωνε το νερό της πηγής «μεράντζα».

Σήμερα τα περισσότερα απ' τα χωράφια σε όλες τις παραπάνω θέσεις έχουν μείνει ακαλλιέργητα, γιατί οι νέοι του χωριού έχουν στραφεί προς άλλες εργασίες στα αστικά κέντρα, που είναι πιο αποδοτικές.

Το έτος 1961 το αυλάκι απ' την πηγή «μάννα» ως τη θέση «αγρομπίρτζικα» έγινε τσιμεντένιο. Το 1968 έγινε και το υπόλοιπο ως το χωριό. Έγινε μ' ένα δάνειο, που χορηγήθηκε στην κοινότητα και το πλήρωσαν οι χωριανοί, ανάλογα με την έκταση που μπορεί να ποτιστεί απ' το τσιμενταύλακο. Όταν το ξεχρεώσαμε απ' το Δημόσιο, τα έσοδα περιήλθαν στην Κοινότητα για την κάλυψη άλλων αναγκών και το καθεστώς αυτό συνεχίζεται και θα συνεχίζεται ποιος ξέρει για πόσα χρόνια ακόμα.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Παραδοσιακή οικονομία του χωριού, εξέλιξή της κι ασχολίες των κατοίκων άλλοτε και τώρα

α' Κτηνοτροφία

Απ' τα παλιά χρόνια οι κάτοικοι του χωριού ασχολήθηκαν με τα πρωτογενή επαγγέλματα κι ιδιαίτερα με την κτηνοτροφία ή σωστότερα τη γιδοτροφία. Προτιμούσαν να τρέφουν γίδια, γιατί πατούσαν εύκολα στις κακοτοπιές, στους γιδοτόπους, όπως λένε τις βραχώδεις κι απόκρημνες βουνοπλαγιές. Ήταν λιτοδίαιτα ζώα και μπορούσαν να ξεχειμωνιάζουν με λιγότερη τροφή. Κάθε οικογένεια διατηρούσε έναν αριθμό γιδιών, που ήταν ο δείκτης της οικονομίας και του πλούτου, όπως στην εποχή της Παλιάς Διαθήκης ο αριθμός άλλων ζώων (καμήλες).

Οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών της πατρίδας μας ασχολήθηκαν με την κτηνοτροφία απ' τα πανάρχαια χρόνια. Ο φιλέλληνας καθηγητής της Σορβόνης ROMPERT FLACELIÈRE σε περισπούδαστο βιβλίο(25) του γράφει: «Στα σύνορα της χώρας (έσχατιαί), στα βουνά έτρεφαν πολλά κοπάδια κατσίκες και πρόβατα. Ο Στρεψιάδης έλεγε στο γιο του που ήταν ακόμα πολύ νέος:

Κάπα θά μου φοράς κι απ' τό φελλέα
γίδια θά σαλαγᾶς σάν τό γονιό σου».

Οι πληροφορίες αυτές του φιλέλληνα Καθηγητή της Σορβόνης, για την γιδοτροφία στα βουνά της Ελλάδας, αναφέρονται στην εποχή του «χρυσού αιώνα» της Αθήνας, δηλαδή τον 4ο π.Χ. αιώνα, όπως ο ίδιος στον πρόλογο του βιβλίου του αναφέρει.

Απ' τον Αϊ-Γιώργη ως τον Αϊ-Δημήτρη, η εργασία των γιδοτρόφων του χωριού μου ήταν εύκολη κι ευχάριστη. Έσμιγαν τα γίδια τους κατά «φάρες», συγγενικές οικογένειες, και σ' ένα κατάλληλο μέρος στο βουνό ψηλά, κοντά σε κάποια κρυστάλλινη πηγή, έστηναν το γιδομάντρι τους, τη στρούγγα.

Το έκλειναν γύρω-γύρω με κλαδιά από έλατα και κέδρα κι άφηναν ένα άνοιγμα μπροστά να περνούν τα γίδια γι' άρμεγμα. Απ' το ένα και τ' άλλο μέρος του ανοίγματος αυτού τοποθετούσαν δύο λιθάρια, «στρουγγόλιθα», για να κάθονται οι αρμεχτάδες. Λίγο πιο πέρα τοποθετούσαν τον «κρεμανταλά», έναν κοντοέλατο με τα κλαδιά του για κρεμάστρες, όπου κρεμούσαν τις κάπες, τους «τρουβάδες», σακίδια υφαντά για το ψωμί, κι άλλα σκεύη. Πιο πέρα, στη ρίζα κάποιου έλατου, τακτοποιούσαν με τη σειρά τα καρδάρια, «το μπουτινέλο», στενή κάδη ξύλινη για

25. ROBERT FLACELIÈRE: «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ» – Μετάφραση Γερ. Βανδώρου – Αθήνα 1970, σελ. 160.

Κοπάδι γιδιών στη θέση «Μπάρες»

να χτυπηθεί το γάλα με το μπουτινόξυλο και να βγάλει το βούτυρο, την κάδη για να μαζευτεί το γάλα και να γίνει «κορφή», να βγεί δηλαδή το βούτυρο πάνω στην κορυφή της κάδης.

Το υπόλοιπο γάλα ξύνιζε λίγο και με το χτύπημα έδινε το γνωστό ξυνόγαλο. Αυτό πάλι θα το έβραζαν για να γίνει η «ούρδα», είδος μυζήθρας, που την τοποθετούσαν στα «τουλούμια», ασκιά από δέρμα γίδας ή κατσικιού, για να τη φάνε το χειμώνα. Πλούσιος νοικοκύρης αυτός που εξασφάλιζε μια ποσότητα ούρδας αρκετή για όλη τη διάρκεια του χειμώνα. Ήταν λίγο αλμυρή η ούρδα αυτή και για πολλούς έφτανε μια κουταλιά για να γευματίσουν ή να δειπνήσουν. Όλα αυτά τα ξύλινα σκεύη αποτελούσαν απαραίτητα εργαλεία των γιδοτρόφων κι έπρεπε απ' την πρώτη μέρα να βρίσκονται στο γιδομάντρι.

Στο χωριό, την εποχή αυτή, άφηναν 2-3 γίδια για να έχει στο σπίτι γάλα η φαμελιά. Αυτά τα γίδια τα σμίγανε όλοι οι κάτοικοι του χωριού σ' ένα κοπάδι, που το φύλαγε ένας γιδοβοσκός, που πληρωνόταν με καλαμπόκι «κεφαλιάτικο», για κάθε δηλαδή γίδα μια ορισμένη ποσότητα καλαμποκιού. Ήταν ωραίο το θέαμα το πρωί όταν από κάθε σπίτι ξεκινούσαν ένα-δύο γίδια και σμίγανε σ' ένα σημείο κι όταν το βράδυ το καθένα έπαιρνε χωριστά το δρόμο για το σπίτι του.

Αυτό το κοπάδι με τα οικόσιτα γίδια σχηματιζόταν κάθε χρόνο ως το 1940, με μόνιμο γιδοβοσκό το Χαράλαμπο Παπαβασιλείου.

Ας γυρίσουμε όμως στο βουνό κοντά στο γιδομάντρι.

Εκεί πάνω στο γιδομάντρι, ή λίγες μέρες πριν ανέβουν, έπρεπε ν' αποκόψουν τα κατσίκια. Για να το πετύχουν αυτό, έκοβαν ξυλαράκια γερά, γύρω στα δέκα εκατο-

στά του μέτρου το καθένα. Με το «τρυπτήρι» τους, κοφτερό και μυτερό μαχαίρι, έκαναν κωνικές μύτες και τα πελεκούσαν στη μέση από δω κι από κει, αφήνοντας μια μικρή κοιλίτσα, π' άρχιζε απ' τη μέση και χανόταν σιγά-σιγά προς τα άκρα.

Στις δύο άκρες του ξύλου σχηματίζονταν δύο μυτερά τρίγωνα. Από κει δένονταν γερά σχοινιά. Ο τσοπάνης έπιανε ένα-ένα τα κατσίκια απ' το «τσάρκο» ή την καλύβα, άνοιγε με προσοχή το στόμα τους και περνούσε ανάμεσα στα δύο σαγόνια το ξύλο. Έδενε ύστερα το σχοινί στα μικρά κέρατα των κατσικιών με προσοχή και τ' άφηνε κοντά στις μάνες τους. Όταν προσπαθούσαν να βυζάξουν, τα μυτερά ξύλα κέντριζαν τις γίδες κι έφευγαν. Τα ξύλα αυτά δεν εμπόδιζαν τα κατσίκια να τρώνε βλαστάρια, τρυφερά χορτάρια και φύλλα. Τ' άφηναν έτσι με τα ξύλα ως τότε που δε ζύγωναν πια στις μάνες τους για να βυζάξουν. Τα ξύλα αυτά τα έλεγαν «κεντραμάδες», απ' το ρήμα κεντρίζω. Οι Σαρακατσιάνοι τα έλεγαν «καψάλια», γιατί ήταν ξύλα ξηρά, απομεινάδια από κάποια καψάλα.

Άλλος τρόπος για ν' αποκοπούν, ήταν το χώρισμα των κατσικιών απ' τις μάνες τους. Τα χώριζαν κι έκαναν τα λεγόμενα «βιτουλοκόπαδα» που έβοσκαν σ' άλλον τόπο για να μη σμίγουν με τις μάνες τους. Πολλές φορές έβαζαν βουνιές στους μαστούς των γιδιών για ν' αηδιάζουν και να μη βυζαίνουν το γάλα.

Με τ' απόκομμα, τέλος Απρίλη περίπου, διάλεγαν τα καλύτερα αρσενικά κατσίκια, αυτά που είχαν καλή «σουλουπιά», δηλαδή εκείνα που είχαν καλή σωματική ανάπτυξη, κι ήταν από καλή μάνα, για «γκισέμια», μπροστάρηδες, και για «πριτσιάλια», αναπαραγωγής. Αυτά που θα χρησιμοποιούσαν για γκισέμια στα προβατοκόπαδα, μετά τ' απόκομμα τα έριχναν στα προβατοκόπαδα για να συνηθίσουν στη βοσκή μαζί.

Τ' άλλα που θα χρησιμοποιούσαν για γκισέμια και για πριτσιάλια στα γιδοκόπα-

Κλειδοπίνακο. (Φωτογραφία απ' το λεύκωμα των Δασκάλων Θεσσαλίας)

δα, τ' άφηναν κοντά στα γίδια.

Τα γκισέμια τα κύπρωναν με μεγάλα κυπριά κι αυτά γεμάτα περηφάνεια, λες κι ένωθαν τον ηγετικό τους ρόλο, κρατούσαν ψηλά το κεφάλι και οδηγούσαν το κοπάδι απ' τη στάνη στη βοσκή κι απ' τη βοσκή στη στάνη. Μαράζωναν απ' τη ντροπή τους όταν στα γηρατιά τους δεν μπορούσαν να σηκώσουν το βάρος του κυπριού και να βρίσκονται μπροστάρηδες κι οδηγοί του κοπαδιού. Και ο Χριστοβασίλης στο διήγημα «ο γκιόσος μου» βάζει τον τσέλιγγα να φωνάζει στον πιστικό του που επιχειρούσε να ξεκυπρώσει το γκισέμι των γιδιών που γέρασε:

– Μήν τό ξεκυπρώνεις τό τραγί ώρέ. Δέν κάνει νά τό ντροπιάσουμε στά μάτια τουῦ κοπαδιού πού τό 'σερνε περήφανα τόσα χρόνια πίσω του».

Την ίδια εποχή έπρεπε να βάλουν και το σημάδι του κοπαδιού. Ήταν και είναι απαραίτητο να γίνει αυτό, γιατί τα κοπάδια σμίγουν το καλοκαίρι πάνω στο βουνό και είναι δύσκολο να τα ξεχωρίσεις το φθινόπωρο αν δεν είναι σημαδεμένα. Το σημάδεμα γίνεται στ' αυτιά. Ο τσοπάνης πιάνει ένα, ένα τα κατσίκια ή τ' αρνιά και κάνει το ίδιο σημάδι, στο ίδιο αυτί δεξί ή ζερβί, σε όλα τα μικρά κι ασήμαδα με ένα ψαλίδι ή με το τρυπήρι του. Αυτός που κόβει, κουτσορευεί, την άκρη του δεξιού αυτιού έχει κοπάδι «κουτσαύτικο απ' το δεξί». Εκείνος που κόβει την άκρη του αριστερού αυτιού έχει κοπάδι «κουτσαύτικο απ' το ζερβί». Άλλος που κόβει την άκρη και των δύο αυτιών έχει κοπάδι «κουτσαύτικο κι απ' τα δύο». Κατά τον ίδιο τρόπο έχουμε κοπάδια «φουρκαύτικα κι απ' το δεξί», «φουρκαύτικα απ' το ζερβί», «φουρκαύτικα κι απ' τα δυο». Στην περίπτωση αυτή κάνουν μια ψαλιδιά από δω, μια ψαλιδιά από κει και γίνεται διχάλη, σαν φούρκα δηλαδή, στην κορφή του αυτιού, γι' αυτό λέγονται φουρκαύτικα. Σ' άλλη στρούγγα θα συναντήσουμε κοπάδια «σχιζαύτικα απ' το δεξί», «σχιζαύτικα απ' το ζερβί», «σχιζαύτικα κι απ' τα δυο». Στα κοπάδια αυτά το αυτί είναι στην κορφή σχισμένο. Υπάρχουν κι άλλα πολλά σημάδια, εφεύρεση του τσοπάνη, που ξεχωρίζουν τα κοπάδια. Κάθε κτηνοτρόφος κρατάει το σημάδι του από πάπου προς πάπου. Κανένας δε μπορεί να του το πάρει. Παλιότερα οι κτηνοτρόφοι δήλωναν τα σημάδια των κοπαδιών στην Κοινότητα.

Τον Απρίλη ή Μάη, ανάλογα με τον καιρό, γινόταν ο κούρος. Στον κούρο ψήνονταν αρνιά ή κατσίκια για τους κουρευτάδες που κουράζονταν πολύ με τη δουλειά αυτή. Κουρεύονταν πρώτα άσπρα κι ύστερα μαύρα, γιατί τ' άσπρο χρώμα είναι χαρούμενο κι όχι λυπητερό σαν το μαύρο. Τα γκισέμια κουρεύονταν ένα ειδικό κούρεμα που παρουσίαζε σκάλες πάνω στη ράχη. Στα πόδια άφηναν φούντες. Στα «βαρβάτα», αναπαραγωγής, άφηναν κάπα πάνω στη ράχη για να μην κρυολογήσουν και καθυστερήσει το «πριτσιάλισμα».

Εκεί πάνω στο βουνό με τις αετοφωλιές και τα κλέφτικα λημέρια, με τις κρυστάλλινες πηγές και τις κλεφτόβρυσες, γινόταν σωστό πανηγύρι απ' την άνοιξη ως το τέλος του Οχτώβρη περίπου. Οι φωνές, τα τραγούδια, οι φλογέρες, τα γαυγίσματα των σκυλιών, τα βελάσματα των γιδιών, τα κελαηδήματα των λογής-λογής πουλιών, έδιναν έναν τόνο ζωντάνιας και χαράς, μέχρι την ώρα που ξεκινούσαν οι ντόπιοι γιδοτρόφοι για τα χαμηλότερα μέρη του χωριού κι οι προβατοτρόφοι χωριανοί κι οι Σαρακατσιάνοι απ' τα «σπανολείβαδα», γυμνές πλαγιές και ράχες βουνών, για τα χειμαδιά στον κάμπο. Με μεγάλη λύπη άφηναν πίσω τους τα όμορφα βουνά του χωριού μας κι ακούγονταν λυπητερά τα λόγια τ' αποχαιρετισμού:

Κοπάδι προβάτων με το βοσκό άγρυπνο φρουρό του

*«Έχετε γεια ψηλά βουνά,
και σεις κρύες βρυσούλες,
την άνοιξη με το καλό
θα 'μαστε πάλι αντάμα»*

Τα τελευταία λόγια για τ' ανοιξιάτικο αντάμωμα, ξαλάφρωναν λίγο τη μεγάλη τους λύπη. Αλλά και τα βουνά κι όλη η φύση γύρω, ντύνονταν την πένθιμη φορεσιά τους.

Βουβαμάρα παντού. Όψη μελαγχολική και τα μαύρα σύννεφα έντυναν με πένθιμη φορεσιά τα βουνά ως τα ριζά, ως τα πόδια τους. Την εποχή αυτή έβρισκαν την ευκαιρία κι οι λύκοι, που την αντάρα χαίρονται, να κάνουν τις επισκέψεις τους στα κοπάδια. Οι τσοπάνηδες έπρεπε να είναι σ' επιφυλακή άγρυπνοι, για να προφυλάξουν τα ζωντανά τους απ' τον φοβερό αυτόν εχθρό. Κάποιος τσοπάνης πελέκησε τον κορμό ενός κέδρου και με το μαχαίρι του σκάλισε τους παρακάτω όμορφους στίχους:

*«Όποιος δεν έχει θάσανα και θέλει ν' αποχτήσει,
ας έρθει εδώ στη Τζαμαλού, πρόβατα να βοσκήσει».*

«Τζαμαλού», είναι τοποθεσία στο χωριό Ανθούσα-Καλαμπάκας που ζούσαν πολλοί λύκοι κι οι τσοπάνηδες έπρεπε ν' άγρυπνούν όταν περνούσαν από κει. Τους στίχους αυτούς τους διάβασε και τους είπε και σε μένα ο Χρήστος Αθαν. Παπαπολυζόπουλος, που δούλεψε στο μέρος αυτό ως υλοτόμος.

Δεν ήταν όμως μόνο ο λύκος εχθρός για το κοπάδι. Ήταν κι ένα σωρό αρρώστιες. Ο τσοπάνης έπρεπε να καταπιάνεται και να γνωρίζει πως θεραπεύεται η κάθε αρρώστια που θα παρουσιαζόταν στα ζωντανά του. Όπως μου είπαν οι κτη-

νοτρόφοι Κωστής Γ. Χουλιάρας και Χρήστος Ιωαν. Σιούλης, υπάρχουν για τα πρόβατα και τα γίδια 72 αρρώστιες, απ' τις οποίες οι σοβαρότερες είναι:

Το σκουλήκισμα από φύτλημα μύγας σε πληγή. Θεραπευόταν με κατράμι, που η μύγα τ' απόφευγε όπως ο διάολος το θυμιάμα.

Η ψώρα που είχε φαγούρα μεγάλη. Φάρμακο πάλι το κατράμι.

Ο μασταράς που παρουσιαζόταν όταν δεν αρμέγονταν. Για να θεραπεύσουν τα ζώα απ' το μασταρά, χάραζαν με το μαχαίρι το δέρμα σ' ένα μέρος του κεφαλιού για να βγει αίμα.

Η βουρλαμάρα που παρουσίαζε, σαν σύμπτωμα, στο κεφάλι του ζώου ένα μέρος πολύ μαλακό. Το άνοιγαν με το μαχαίρι αυτό το μέρος κι έβγαζαν από μέσα μια κύστη, φούσκα, με υγρό.

Η παρμάρα. Πρήζονταν τα πόδια στα γόνατα και το πρήξιμο δεν τ' άφηνε να βαδίσουν. Φάρμακο ήταν η σκόνη από ρίζα σκάρφης που την έριχναν στ' αλάτι και το γρέκισμα σε διάσελο, για ν' αερίζονται.

Η κουλιάντζα. Είδος διάρροιας η οποία προερχόταν από ένα είδος χόρτου, που είχε σαν αποτέλεσμα το αδυνάτισμα του ζώου και το θάνατο.

Γι' αυτό και τ' αρρωστιάρικα παιδιά τα έλεγαν «κουλιαντζιάρικα».

Το σπάσιμο το αντιμετώπιζαν με δέσιμο του σπασμένου ποδιού με ξύλα. Ανάμεσα απ' τα ξύλα και το χτύπημα έβαζαν μαλλιά για να μη πληγιάσει το πόδι απ' το τρίψιμο με τα ξύλα. Σήμερα με την πρόοδο της Κτηνιατρικής Επιστήμης, για όλες αυτές τις αρρώστιες υπάρχουν φάρμακα και εμβόλια.

Οι γιδοτρόφοι τον Οχτώβρη διάλεγαν τα μεγάλα σε ηλικία γίδια κι εκείνα που δε θα γεννούσαν, και τα πήγαιναν στο μεγάλο ζωοπάζαρο των Τρικάλων να τα πουλήσουν. Με τα χρήματα που θα έπαιρναν έπρεπε ν' αντιμετωπίσουν όλα τα έξοδα του σπιτιού. Βέβαια η λιτότητα ήταν χαρακτηριστικό τους γνώρισμα, αλλά με το πέρασμα του χρόνου οι απαιτήσεις πολλαπλασιάζονταν.

Μαζί με τα στέρφα πουλούσαν και τα «μουνούχια», τσοκανισμένα τραγιά, που

Κοπάδι γιδιών στο «αλωνάκι» Κύργουρης

ήταν περιζήτητα για το πολύ νόστιμο κρέας. Το τσοκάνισμα γινόταν την άνοιξη από ειδικευμένο για τη δουλειά αυτή τεχνίτη. Ήταν ψιλοδουλειά και χρειαζόταν γνώση και μαεστρία. Για να γίνει το τσοκάνισμα χρειάζονταν μερικά απλά εργαλεία, τα τσοκανιστήρια όπως τα έλεγαν. Ήταν δύο καλοπελεκημένα ξύλα, δυο ως τρεις πιθαμές, και το ένα πιο λεπτό απ' το άλλο. Το λεπτότερο το έλεγαν στουμπιστή ή νευροκόφτη. Απαραίτητος επίσης ο κόπανος, κι ένα γερό σχοινί. Τα δύο ξύλα δένονταν στη μια άκρη μαζί κι απ' την άλλη ήταν λεύτερα. Έπαιρνε το ζωντανό ο τσοκανιστής, το έριχνε ανάσκελα, περνούσε τα λιμπά ανάμεσα στα δυο ξύλα που τα έδενε σφιχτά και στην άλλη άκρη κι άρχιζε να χτυπάει το λεπτότερο ξύλο με τον κόπανο. Μετά από πολλά χτυπήματα το νεύρο «στουμπιέταν», μαλάκωνε, κι αχρηστευόταν. Αν δεν τσοκανιζόταν καλά, δηλαδή αν έμενε μισοτσοκανισμένο, το έλεγαν «ρογγάτσικο».

Κι άρχιζε ο αγώνας ο σκληρός των γιδοτρόφων για ξεχειμώνιασμα των ζώων. Οι τροφές τέλειωναν με τους βαρείς χειμώνες κι έπρεπε με ειδικές «κλάπες», φαρδιά ξύλινα κυκλικά πέδιλα για να μη βουλιάζουν στο χιόνι, ν' ανεβαίνουν στο βουνό για να φέρουν τον οξό, ένα είδος παράσιτου που φύτρωνε στα κλωνάρια απ' τα έλατα κι ήταν άριστη τροφή για τα γίδια. Σε μεγάλες βαρυχειμωνιές έκοβαν «μπάτζες», κλαδιά από έλατα, και τα πήγαιναν στο μαντρί για γιδοτροφή. Πόσο βαρείς ήταν οι χειμώνες μας το περιγράφει ο δάσκαλος του χωριού Αριστοτέλης Δημακόπουλος, σα θύμηση, σ' ένα παλιό εκκλησιαστικό βιβλίο. Το αντιγράφω όπως ακριβώς είναι εκεί γραμμένο:

«Σπουδαῖον γεγονός Κύριοι

Έν ἔτει 1891 καί ἐν μηνί Φεβρουαρίου 10-ἐνθυμίζω

τα ἀκόλουθα.

Συνέβη χειμῶνας φρικτότατος τόσον φρικτός ὅποιον οὐδεμία φορά συνέβη ἐκ τῶν ὄσων ἀνθρώπων ἔζων εἰς

τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ ἐνθυμίζοντο. Διότι ἐλέγετο ἐδῶ εἰς Ἀἰβάν

ἀρχαῖος ὅμως δηλ. ὅτι ἔρριπτε χιῶνι πολὺ καὶ ἐκλείοντο αἱ καμάραι τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐθαυμάζομεν. Ἰδοὺ λοιπὸν ὅτι ἔρριψε εἰς τὰς ἡμέρας μας τόσον ὥστε ἐκλείσαν αἱ καμάραι τῆς ἐκκλησίας μας πιθαμές χιῶνι 14- μέ μέτρον. Τί νὰ σὰς ἐνθυμίζω Κύριοι ὅτι κατ' αὐτό τό ἔτος, τίποτε ἄλλο παρά μόνο χιῶνι ἀθλιότητες πανταχόθεν τῶν βουνῶν τὰ μέρη αἱ ὁποῖαι καλῶς θέλει φρίξει. Ἄς ἀρχίσω λοιπὸν τὰ

πάθη μας. Ἀπὸ 25 σχεδὸν Νοεμβρίου 1890 ὅπου ἄρχισε καὶ ἐχιόνιζε μέχρι τοῦ διαστήματος πού γράφω ταῦτα (διότι δέν γνωρίζω ἐάν ἐσώθησαν ἢ ὄχι αἱ ἀματρίαι μας) καὶ ἰδίως ἀπὸ 1 Ιανουαρίου 91 καὶ φρέσκο μᾶς ἔρριπτε καὶ ἀπὸ 2-3 πιθαμές μόλις ἔπαυε 2 ἡμέρας ἤρχιζαν πάλι ἀνεμοὶ σφοδρότατοι οἱ ὅποιοι ἦσαν ὁ χειρότερος χειμῶνας καὶ ἀφοῦ πάλι ἔπαυον ἤρχιζε χιῶνι καὶ τακτικῶς εἶχαν πάρει τὴν αὐτὴν συνέχειαν. Ὡς τῶν φώτων εἶχαμαι χιῶνι πιθαμές 10 δέκα ἀλλ' ἔκαμε μερικές ἡμέρες ἥλιος καὶ ἀνοιξαν ὁ κόσμος τορούς δεξιὰ καὶ ἀριστερά καὶ ἐκαθάριζαν τὰ ζῶα τους. Τό χιῶνι ὅμως δέ λιγότευε καὶ εἶχαν ἐλπίδα ὁ κόσμος καὶ ἔλεγαν πότε νὰ ἔμβη ὁ Φεβρουάριος. Καὶ ἀφοῦ ἐμβῆκε καὶ αὐτός τότε πάλι ἔπεφτε χιῶνι καὶ ψύχρα κάθε 2-3 ἡμέρας καθὼς προεῖπον χιῶνι καὶ ἀνεμοὶ ψυχροί, καὶ ἀνοιγαν ἐκ νέου τορούς καθ' ἡμέραν ἐκτός ὅταν ἐχιόνιζεν ἀλλὰ καὶ κάθε ἡμέραν διότι ὡς προεῖπον ἐφύσα ἀνεμος καὶ ἐγέμιζεν τούς νέους τορούς αὐτούς. Δέν δύναμαι νὰ γράψω ἄλλα διότι ὅσα νὰ γράψω δέν σώνωνται τὰ πάθη μας, μόνον τοῦτο γνωρίζω ἀκόμη ὅτι τώρα πού γράφω ταῦτα εἶναι ἔξω Κυκλώπεια τείχη δηλ. 14 πιθαμές καὶ ἀλλοίμονον ἂν μᾶς ρίξη καὶ ἄλλο, τότε θὰ τὰ πετάξομαι εἰς τὴν κοπριάν. Τάχα καὶ

Δε χρειάζεται να γράψω τίποτε εγώ για τη βαρυχειμωνιά αυτή, που τόσο όμορφα και ζωντανά περιγράφει ο αξέχαστος αυτός γραμματοδιδάσκαλος του χωριού μας.

Αγώνας λοιπόν σκληρός κάθε χρόνο μέχρι να φύγουν τα χιόνια, να μπουμπουκιάσουν τα κλαριά, για να βγουν πάλι οι γιδοτρόφοι στις πλαγιές των βουνών, στα γνωστά τα γιδομάντρια τους.

Σκληρή η ζωή του γιδοβοσκού στα βουνά, αλλ' αυτός τη χαιρόταν και δεν την άλλαζε με καμιά άλλη. Έτσι τον βλέπει το γιδοβοσκό κι ο μεγάλος Δάσκαλος του Γένους μας Κωνσταντίνος Οικονόμου και στο κείμενό του «'Η πατρίς» υμνεί τη ζωή του με τα παρακάτω λόγια:

«.....Ο ορεινόμος ποιμήν βλέπει τα χρυσά των πεδιάδων λήϊα μακρόθεν αδιάφορος, αγαπά δε των αιγών αυτού το γάλα και τον κρίθινον άρτον, περισσότερο παρά πάσας τας σιβαριτικές του κόσμου τραπέζας· και όταν αντηχώσιν οι φάραγες υπό τον αυλόν του, νομίζει ότι βασιλεύει εις όλην την φύσιν. Και αν ποτέ καταβή εις τας πόλεις, βλέπει ταύτας ως φυλακάς· αι υψηλαί και χρυσοφόροι στέγαι τον στενοχωρούσιν εις άκρον· αίθριον ζητεί τον ουρανόν· ομοιάζει φυτόν, το οποίον, γεννημένον ίνα έχη τας ρίζας εις τους βράχους, αρρωστεί, όταν δεν δέρηται υπό των βροχών και των ανέμων!».(26)

Με τα σοφά λόγια του Δασκάλου του γένους Κων/νου Οικονόμου συμφωνεί σχεδόν απόλυτα και ένα τραγούδι των βλαχόφωνων τσοπάνηδων, που μας το παραθέτει μεταφρασμένο «ο τραγουδιστής του βουνού και της στάνης» στη θαυμάσια μελέτη του «ΟΙ ΒΛΑΧΟΙ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ»..(27)

*Για την τζομπάνικη ζωή όλοι κουτόν με λένε
μάχω δικό μ' κοπάδι εγώ και τα καλά του κόσμου
έχω φλογέρα που λαλεί κι αντιλαλούν οι βράχοι,
έχω τ' αγέρι που γοργό μου φέρνει τα χαμπέρια,
έχω λειβάδια ανθόσπαρτα, βουνά γεμάτα δέντρα.
Δε θέλω μαρμαρόχτιστα θεώρατα παλάτια,
ούτε και θέλω να με λεν από γενιά, από σόι,
έχουν χτικιό και θάνατο οι αρχόντοι στα παλάτια
και γω είμ' εδώ σαν βασιλιάς, έχω δικούς μου νόμους.
Ο κόσμος όλος να καή, ο κόσμος να χαλάση,
και μοναχά η φλογέρα μου ν' ακούγετ' άκρη σ' άκρη.
Κάθε βραδιά έχω ζέφκι εγώ, κάθε βραδιά τσιμπούσι,
με το κοπάδι στο μαντρί σαν ο παπάς στο δείπνο.
Πιάνω μετρώ τα πρόβατα, όμορφα σαν τ' αστέρια,
τζομπάνος είμαι αληθινά, αλλά κουτός δεν είμαι,
είμαι μονάχα βασιλιάς απάνω στα βουνά μου.
Έχω παλάτια τα βουνά, κοπέλια μου τους κάμπους,
τη θάλασσα αγαπητικιά και συντροφιά τ' αστέρια.
Εσείς που κλειέστε στα ψηλά και μαρμαρένια σπίτια,
πόχετε αρρώστεια απάνω σας, ελάτε εδώ σε μένα,
να βρήτε χρόνια ατέλειωτα στη στρούγκα και στη στάνη.*

Στη στρούγγα και στη στάνη, εκεί ψηλά στα καταπράσινα βουνά, καλεί ο γιδοβο-

26. Βλ. Κ. Κούρκουλα «ΛΕΥΚΩΜΑ ΔΙΔ/ΛΩΝ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ». Αθήνα 1971. σ. 159.

27. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ – ΑΠΑΝΤΑ. Εισαγωγή, σχόλια, επιμέλεια, Μιχ. ΠΕΡΑΝΘΗ. Β' έκδοση, Αθήνα 1959, σ. 413.

σκός τους αστούς άρχοντες που έχουν χτικιό εκεί που ζουν στα μαρμαρόχτιστα παλάτια τους. Στα δικά του παλάτια, τα βουνά, ζει αυτός σα βασιλιάς με τους δικούς του νόμους τρισευτυχισμένος και χωρίς κανένα παράπονο απ' τη ζωή. Το μόνο παράπονο που έχει το εκμυστερεύεται στα ψηλά βουνά αναστενάζοντας, όταν γέρος πια δε μπορεί να σαλαγάει σαν πρώτα το κοπάδι του:

*Μωρέ βουνά, ψηλά βουνά, ψηλά και δασωμένα,
τώρα που ο Μάης σας γιόμωσε μ' ανθούς, με χλόη, με νιάτα
γιατί δεν ξανανιώνετε κι εσείς τον γέρο εμένα,
σάμπως καινούργια γένονται και σάμπως ξανανιώνουν
τούτα τα χαμηλά κλαριά και τα παλιά τα δέντρα,
να γίνω πάλι, ως ήμουν, νιός, να γίνω παλληκάρι;*

Με τους στίχους αυτούς ο γερο-βοσκός, όπως ο γέρος καρβανάρος του Κρυστάλλη, φανερώνει τον καημό του όταν την άνοιξη αντικρίζει το ξανάνιωμα της φύσης. Σ' αυτή τη φύση και τα ψηλά βουνά θα ζητήσει τη γιατριά κι ο μεγάλος βάρδος του Συρράκου, παρακαλώντας το Σταυραετό:

*«Πάρε με απάνω στα βουνά,
τι θα με φάει ο κάμπος»*

Σήμερα στο χωριό μας δεν υπάρχουν πια γιδοτρόφοι, όπως τα παλιότερα αυτά χρόνια. Μόνο τρία κοπάδια γίδια, ένα του Βασίλη Κων. Μπέντζια, ένα των αδελφών Θόδωρου και Ανδρέα Μουστάκα κι ένα του Σωτήρη Κων. Σιούλη, μένουν για να θυμίζουν την παλιά εκείνη εποχή. Όλοι οι προβατοτρόφοι στα κοπάδια τους έχουν και λίγα γίδια που σκαρφαλώνουν τη μέρα στις βουνοπλαγιές και γυρίζουν πάλι το βράδυ στη στάνη, πάντοτε στην εμπροσθοφυλακή του κοπαδιού και πάντοτε από γιδόστρατες, που είναι δύσκολα περάσματα γι' ανθρώπους κι άλλα ζώα, σα να θέλουν να επιδείξουν τις ικανότητές τους, που πραγματικά είναι να τις θαυμάζει κανένας.

Πάνω στα βουνά που τότε ζούσαν χιλιάδες πρόβατα και γίδια, τώρα βόσκουν μόνο 1.500 γιδοπρόβατα και κάθε μέρα ο αριθμός αυτός λιγοστεύει, όχι γιατί έλειψαν τα λιβάδια για βοσκή, ή άλλα μέσα για τη συντήρηση και τη διατροφή τους. Σήμερα στα χαμηλότερα μέρη του χωριού υπάρχουν κτίρια ωραία για παραχείμαση των ζώων, αποθήκες μεγάλες γι' αποθήκευση ζωοτροφών και στη θέση της παλιάς τσοπανοκαλύβας, σπιτάκι με κεραμίδια στη σκεπή, με κρεβάτι, κρεμάστρες και τζάκι απαραίτητο στη γωνιά.

Ακόμα το ραδιοφωνάκι μέσα στο τσομπανόσπιτο αντικατέστησε τη ρομαντική φλογέρα, που τόσους και τόσους ποιητές και πεζογράφους κέντρισε στην περασμένη πια εποχή του ρομαντισμού.

Το κρέας, το βούτυρο, το τυρί, τα μαλλιά και γενικά όλα τα κτηνοτροφικά προϊόντα πουλιούνται σε καλές τιμές. Οι ζωοτροφές έρχονται με τ' αυτοκίνητο στην πόρτα της αποθήκης. Τα έλατα τώρα είναι γεμάτα οξύ και κανένας δε σκαρφαλώνει το χειμώνα να τον μαζέψει, ούτε οι Περλιαγκιώτες που έφταναν ως τις «οξυές» κι ως το «προσήλιο» για οξύ τα παλιότερα εκείνα χρόνια.

Αφού λοιπόν αυτές οι προϋποθέσεις και οι ανέσεις υπάρχουν σήμερα, γιατί η κτηνοτροφία φθίνει και κινδυνεύει να εξαφανιστεί; Οι λόγοι ίσως είναι πολλοί. Στο χωριό μου όμως, για το οποίο γράφω, ο κυριότερος λόγος είναι η αντιπάθεια των νέων για μια τέτοια ασχολία. Δε μπορούν να ζήσουν απομονωμένοι και αποκομμένοι απ' τη ζωή με συντροφιά τα βουνά, τις βρύσες, τα πουλιά, τις ρεματιές και τα

λαγκάδια. Προτιμούν τη ζωή της πόλης κι ας βλέπει το μάτι τους αντί για εικόνες εξαίσιων τοπίων της Πίνδου, όγκους από τσιμέντο, ας ακούει τ' αυτί τους αντί για κελαηδήματα πουλιών, τους εκνευριστικούς θορύβους των μηχανών και των λογής-λογής τροχοφόρων, ας οσφραίνεται η μύτη τους αντί τη μοσχοβολιά των λουλουδιών του βουνού, τη βρωμιά των υπόνομων κι ένα σωρό άλλων ακαθαρσιών.

«Ύστερ' από λίγα χρόνια, μου 'λεγε ο φίλος και κουμπάρος μου, μακαρίτης τώρα, Χρήστος Γ. Μπονόβας, στην πλατεία του χωριού θα βρίσκεις μόνο συνταξιούχους του Ο.Γ.Α. και κανένα σακάτη που δεν μπορεί να φύγει πιο κάτω. Άλλαξαν τα πράγματα κουμπάρε. Όταν είμασταν εμείς παιδιά απ' τους δέκα νέους του χωριού έφευγε ο ένας για την πόλη. Τώρα φεύγουν οι εννιά για την πόλη κι ένας στους δέκα μένει στο χωριό κι αυτός κάθεται «σα στ' αγκάθια» που λέμε».

Τα λίγα κοπάδια που ζουν σήμερα στο χωριό, αποδίνουν πολύ περισσότερα απ' ότι παλιότερα, γιατί η όλη ασχολία μ' αυτά γίνεται συστηματικότερη. Το χειμώνα κάθε κτηνοτρόφος έχει τις απαραίτητες εγκαταστάσεις, αποθήκες και σταύλους, σε κάποια θέση που βρίσκεται σε χαμηλό, προσηλιακό, κατάλληλο μέρος κι εκεί γύρω θα μείνει ως την άνοιξη, που θα γεμίσουν χορτάρι οι πλαγιές των βουνών. Την εποχή αυτή τα 1.500 περίπου γιδοπρόβατα του χωριού σμίγουν σε δυο μεγάλα κοπάδια, που τα βόσκουν με τη σειρά κι ανάλογα με τον αριθμό που έχει ο καθένας, σε δυο ωραία λειβάδια πάνω στα βουνά «Κύργουρη» και «Μπάτη». Το ίδιο και στο γάλα. Ανάλογα με τα γαλάρια που έχει ο καθένας, παίρνει με τη σειρά κι ανάλογο γάλα. Μέχρι το τέλος της άνοιξης το γάλα το δίνουν στον έμπορο. Αργότερα το πήζουν οι ίδιοι τυρί για τα σπίτια τους, φτιάχνουν τους τραχανάδες κι όσο περισσεύει το πήζουν τυρί και το πουλάνε σε δοχεία.

Το καλοκαίρι όποιος κι αν περάσει, χωριανός ή ξένος, απ' τη στάνη, πρέπει οπωσδήποτε να φάει μια «τριψάνα» βραστόγαλο. Είναι ένα έθιμο που κρατιέται απ' τα πολύ παλιά χρόνια και δείχνει τη μεγάλη φιλοτιμία των τσοπάνηδων. Έπρεπε όμως παλιότερα να έχεις καλαμποκίσιο ψωμί, μπομπότα, για να χορτάσεις. Το «τουρκοψώμι», όπως έλεγαν το σιταρένιο ψωμί, ρουφούσε σα σφουγγάρι το γάλα και δε χόρταινες. Με τη μπομπότα έτριβες και ξανάτριβες και το γάλα δε σωνόταν, ενώ το στομάχι είχε δεχτεί ένα «μεράδι» ψωμί.

Συγκρίνοντας κανένας τον αριθμό των ζώων άλλοτε και τώρα και τα έσοδα απ' αυτά παλιότερα και σήμερα, βρίσκει μια σχέση αντίστροφη. Μικρότερος κατά πολύ ο αριθμός των ζώων σήμερα, λιγότεροι οι άνθρωποι που ασχολούνται μ' αυτά, μεγαλύτερα όμως κατά πολύ τα έσοδα και τούτο γιατί τα μέσα που έχει σήμερα στη διάθεσή του ο κτηνοτρόφος είναι περισσότερα και τελειότερα. Ας ελπίσουμε ότι θα δοθούν απ' την Πολιτεία κίνητρα, θα γίνουν δρόμοι και γενικά θα εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις που χρειάζονται για να μη λείψει η νομαδική κτηνοτροφία απ' τα ορεινά χωριά της Πίνδου, που τόσα πρόσφερε και μπορεί περισσότερα να προσφέρει στον τόπο μας και στην εθνική μας οικονομία.

Έτσι θα γεμίσουν τα βουνά κοπάδια και τα χωριά ανθρώπους νέους και γερούς κι όχι συνταξιούχους του Ο.Γ.Α. και σακάτηδες, όπως προφήτεψε, με απλά σοφά λόγια ο κουμπάρος μου Μπονόβας ένα βράδυ σε συζήτηση που κάναμε στην πλατεία του χωριού.

β' Γεωργία

Κάθε οικογένεια στο χωριό μας τα παλιότερα χρόνια, έπρεπε να τρέφει ένα

βόδι για να καλλιεργεί τα χωράφια. Το βόδι αυτό, ο «καράς» αν ήταν μαύρο, ο «κοκκίνης» αν ήταν κόκκινο, ο «τσιγκέλης» αν είχε τα κέρατα μυτερά και καμπυλωτά σαν τσιγκέλια, δούλευε ως τα βαθιά του γεράματα και ποτέ δεν το έσφαζε ο νοικοκύρης, αλλά με λύπη του το πουλούσε για να πάρει άλλο νέο κι άξιο για δουλειά.

Πριν έλθει η εποχή της σποράς «σεμπρεύανε», συνεταιρίζονταν, μ' έναν άλλο που είχε κι αυτός ένα βόδι και σχημάτιζαν έτσι τα «ζευγάρια». Οι «σέμπροι», συνέταιροι, άρχιζαν με τη σειρά να καλλιεργούν τα χωράφια τους για τις ανοιξιάτικες και τις φθινοπωριάτικες καλλιέργειες. Τα 3/4 απ' την καλλιεργήσιμη γη καταλαμβάνονταν απ' το καλαμπόκι και τα φασόλια, που τα καλλιεργούσαν στα καλαμποκοχώραφα, που ήταν ποτιστικά. Τα φασόλια έβρισκαν εύκολα τον κορμό του καλαμποκιού για αναρρίχηση.

Με το ξυλάλετρο που το έφτιαναν ειδικοί τεχνίτες, ονομαστός τέτοιος τεχνίτης ήταν ο Μήτρος Κλουρούλας, και το υνί που κατασκεύαζαν οι γύφτοι, σιδηρουργοί, και σφήνωνε μπροστά στο ξυλάλετρο, ο γεωργός της εποχής εκείνης μπορούσε να καλλιεργήσει ένα ως ενάμισυ στρέμμα την ημέρα, αν βέβαια όλα πήγαιναν καλά και δεν έσπαζε το υνί ή τ' αλέτρι από καμιά ρίζα ή πέτρα που θα συναντούσε.

Ο γύφτος, όσο κι ο γιατρός, ήταν περιζήτητος ως τώρα τελευταία, γιατί το επάγγελμά του το θεωρούσαν κατώτερο και μόνο εκείνοι που δεν είχαν χωράφια κι ήταν συνήθως ξένοι, το προτιμούσαν. Πληρωνόταν «κοντότα» ο γύφτος απ' τους κατοίκους των χωριών που εξυπηρετούσε, δηλαδή κάθε σέμπρος, κάθε ζευγάρι, θα πλήρωνε κάποια ποσότητα καλαμποκιού για όλη τη χρονιά, άσχετα αν θα χρειαζόταν τη συνδρομή του μια, δυο, ή και περισσότερες φορές. Οι γεωργοί της Αηδόνας πήγαιναν τα σιδερένια εργαλεία για επισκευή, μέχρι το 1940, στη Χρυσομηλιά στο «γυφτο-Φώτη», που είχε το εργαστήρι του κάτω απ' την εκκλησιά των Αγ. Αποστόλων στην άκρη του χωριού.

Άλλος τεχνίτης θα κατασκεύαζε το ζυγό και τις «ζέβλες». Οι ζέβλες ήταν δυο ξύλα κυλινδρικά από κρανιά που περνούσαν σε τρύπες που είχαν ανοιχτεί στο ένα και τ' άλλο άκρο του ζυγού, σε απόσταση τέτοια που να χωράει ανάμεσα σ' αυτές ο λαιμός του βοδιού. Δένονταν οι δυο μαζί στο κάτω μέρος του λαιμού μ' ένα γερό σχοινί. Στο επάνω άκρο η ζέβλα είχε ρόζο, εξόγκωμα, για να σταματάει πάνω στο ζυγό. Οι ζέβλες έπρεπε να 'ναι πολύ γερές γιατί πάνω σ' αυτές και στο ζυγό έπεφτε όλη η δύναμη των βοδιών για να σύρουν τ' αλέτρι.

Ο ζυγός γινόταν συνήθως από ξύλο φιλουριάς, που το πελεκούσαν με τέχνη, ιδιαίτερα στα δυο άκρα και στο μέρος που θα έπεφτε πάνω στο λαιμό των βοδιών.

Για να τελειοποιηθεί ένα ξυλάλετρο έπρεπε ακόμα να γίνουν: 1) Το «κοντούρι». Ήταν το ξύλο από βαλανιδιά, που έπρεπε να μην είναι ίσιο, αλλά να σχηματίζει μια γωνία αμβλεία. Το πελεκούσαν με τέχνη, για να στρώνει καλά στο χώμα το ένα σκέλος του. Στο ένα άκρο του σκέλους αυτού, μπροστά, πελεκούσαν το ξύλο και γινόταν η φωλιά που θα έμπαινε το σιδερένιο υνί. Μια σφήνα ειδική το στερέωνε πάνω στο κοντούρι. Το πίσω μέρος του σκέλους αυτού το έλεγαν παπούτσι κι εξείχε λίγο, για να μπορεί ο γεωργός πατώντας το να κάνει το υνί να χώνεται πιο βαθιά στη γη. Απ' το παπούτσι άρχιζε το δεύτερο σκέλος, που ανέβαινε σε ύψος ενός περίπου μέτρου και γύριζε προς τα έξω σχηματίζοντας στο άκρο του τη χειρολαβή. Στο κοντούρι και σε μικρή απόσταση απ' το υνί έμπαιναν δύο ξύλα, που σχημάτιζαν οξεία γωνία, για να διώχνουν το χώμα και να γίνεται η αυλακιά. Τα ξύλα αυτά λέγονταν φτερά.

2) Το «σταβάρι». Πάνω στο κοντούρι ανάμεσα απ' το υνί και το παπούτσι έμπαινε το σταβάρι, ένα ξύλο βαλανιδιάς που στην αρχή πάνω απ' το κοντούρι ήταν καμπυλωτό και μετά ίσιο. Το άλλο άκρο του σταβαριού κλείδωνε στη μέση του ζυγού.

3) Η «σπάθη», ένα ξύλο απ' το σταβάρι μέχρι το κοντούρι, που στερέωνε το σταβάρι πάνω στο κοντούρι.

Η όλη κατασκευή, ιδιαίτερα του κοντουριού, απαιτούσε τέχνη μεγάλη που τη διέθετε, όπως στην αρχή αναφέρω, ο Μήτρος Κλουρούλας, ο οποίος ήξερε πού υπάρχουν μέσα στο δάσος ξύλα βαλανιδιάς κατάλληλα για κοντούρια.

Απαραίτητο εργαλείο στα χέρια του γεωργού ήταν και η «αξιάλη», βουκέντρα, ένα ξύλο μακρύ που στο ένα άκρο είχε ένα καρφί για κέντρισμα των βοδιών και στ' άλλο την ξύστρα για να καθαρίζει το χώμα που μαζευόταν στα φτερά.

Η αξιάλη χρησίμευε και για μέτρο. Συχνά έλεγαν όταν ήθελαν να ορίσουν την ώρα: «*Να, ήταν ο ήλιος μια αξιάλη*». Άλλοτε πάλι όταν δεν τελείωναν το όργωμα ενός χωραφιού: «*Μου έμεινε μια αξιάλη τόπος*».

Πολλές φορές όταν οι σέμπροι είχαν λίγα χωράφια και περίσσευε χρόνος, καλλιεργούσαν και ξένα «μεσιακά» ή «τριτάρικα». Όταν δηλαδή ο ιδιοκτήτης του χωραφιού έβαζε το μισό σπόρο και διέθετε και τη μισή δουλειά στο σκάλισμα, το πότισμα και τη συλλογή, τότε τη μοιράζανε τη σοδειά στη μέση. Όταν όμως διέθετε μόνο το χωράφι, τότε έπαιρνε το 1/3 της σοδειάς.

Μόλις τέλειωνε η σπορά, ο γεωργός με δυο ξύλα κατασκεύαζε πρόχειρα ένα Σταυρό και τον τοποθετούσε στην άκρη του χωραφιού, ζητώντας με τον τρόπο αυτό και τη βοήθεια του Θεού, για ν' αποδώσει καρπούς το χωράφι του. Ύστερα σταυροκοπιόταν, όπως κι όταν άρχιζε τη σπορά, ξέζευε τα βόδια και γεμάτος κούραση κι ελπίδα γύριζε στο σπίτι του.

Όταν την άνοιξη και το καλοκαίρι δεν έβρεχε καθόλου και κινδύνευε να καταστραφεί η παραγωγή, καταφεύγανε και σ' ένα μαγικό έθιμο που το έλεγαν «Περπερίτσα». Έντυναν ένα αγόρι με «πορτομαντίλες», φύλλα πλατιά σαν της κολοκυθιάς που φυτρώνουν σε υγρά μέρη, με τέτοιο τρόπο που να μη μένει καθόλου ακάλυπτο το σώμα. Τοποθετούσαν δηλαδή τα φύλλα, όπως τα κεραμίδια στη σκεπή, ή τα λέπια στο ψάρι κι απ' το κεφάλι ως τα πόδια. Τ' άλλα παιδιά της ίδιας ηλικίας οδηγούσαν την «Περπερίτσα» από σπίτι σε σπίτι και στις αυλές των σπιτιών τραγουδούσαν το τραγούδι:

*Περπερίτσα περπατεί,
το Θεό παρακαλεί,
για να πιάσει μια βροχή,
μια βροχή καλή - καλή,
για να γίνουνε τα σιτάρια,
του Θεού τα παρασπόρια.*

Την ώρα αυτή η «Περπερίτσα» στριφογύριζε και χοροπηδούσε ρυθμικά, ενώ οι νοικοκυρές έριχναν με κανάτια νερό και την κατάβρεχαν απ' το κεφάλι ως τα πόδια. Πίστευαν οι γεωργοί μας, ότι κι ο ουρανός θα κάνει το ίδιο με τις νοικοκυρές και θα καταβρέξει τα σπαρτά. Στο κεφάλι η «Περπερίτσα» φορούσε σαν καπέλο μια κατσαρόλα.

Αυτό το μαγικό έθιμο το διηγούνται όλοι στο χωριό και το θυμούνται καλά όσοι είναι σήμερα πάνω από 60 χρόνια. Ένας απ' αυτούς είμαι κι εγώ, που θυμάμαι ότι μαζέψαμε πορτομαντίλες απ' τον κήπο του Νάκη Σιούλη στο «μπριτς» ακριβώς στο σημείο κάτω απ' το πουρί που περνάει τ' αυλάκι κι ήταν μια μεγάλη κερασιά.

Έχω ολοζώντανη αυτή τη στιγμή μπροστά μου την εικόνα της Περπερίτσας, που χοροπηδούσε στην πλακοστρωμένη αυλή του Θανασάκη και Γιώργου Καλαντζή, αλλά δε θυμάμαι ποιός ήταν η Περπερίτσα. Το έθιμο αυτό το περιγράφει πολύ παραστατικά κι ο Κ. Ρωμαίος στο βιβλίο του «Κοντά στις ρίζες» και στη σελίδα 339.

Η συλλογή των καρπών, η μεταφορά και γενικά όλα τα είδη των αγροτικών ασχολιών ήταν δύσκολα και κουραστικά γιατί τα μέσα ήταν πρωτόγονα. Στη συλλογή, αλλά και τη μεταφορά, οι γυναίκες βρίσκονταν στην πρώτη γραμμή και ρόζιαζε η πλάτη τους απ' το γνωστό «ζαλίκωμα».

Μετά τη συλλογή, το καλαμπόκι έπρεπε να καθαριστεί και ν' απλωθεί ή να κρεμαστεί για στέγνωμα. Βοηθούσαν στο καθάρισμα όλοι οι συγγενείς κι οι γείτονες στα φθινοπωριάτικα νυχτέρια, που με τραγούδια κι αστεία προσπαθούσαν να διώξουν τον ύπνο μακριά απ' τα βλέφαρά τους.

Και τα μικρά παιδιά βοηθούσαν στο ξεφλούδισμα του καλαμποκιού, μόνο που αυτά είχαν το δικαίωμα να κοιμηθούν όταν θα έβρισκαν καλαμπόκι που θα είχε σπόρους κόκκινους. Στα μεγάλα καλαμπόκια, ρόκες, άφηναν ένα-δύο φύλλα για να τα δέσουν «κρεμάδες» και να τα κρεμάσουν σε ειδικά ξύλα για στέγνωμα. Στα μικρότερα δεν άφηναν καθόλου φύλλα και τα έλεγαν «κολοβά». Όταν το χωράφι είχε κοπριά από γίδια ή πρόβατα, ιδιαίτερα δε όταν είχε χρησιμοποιηθεί και για «γρέκι» απ' το κοπάδι, το καλαμπόκι ήταν όλο για κρεμάδες. Τίποτα δεν πετούσαν. Τα φύλλα, «φόκια» όπως τα έλεγαν, θα χρησίμευαν για ζωοτροφή το χειμώνα μαζί με τις καλαμποκιές. Τα «κότσαλα», εσωτερικά στελέχη, για τη φωτιά κάτω απ' τη γάστρα ή στο τζάκι. Τα λεπτά φόκια τα χρησιμοποιούσαν οι καπνιστές για τσιγαρόχαρτα κι ήταν προτιμότερα απ' τις παλιοεφημερίδες.

Αν το καλαμπόκι είχε τόση δουλειά μέχρι να γίνει έτοιμο γι' άλεσμα, και το σιτάρι δεν είχε λιγότερη. Μετά το θέρισμα και το δέσιμο σε δεμάτια, καθαρίζονταν τ' αλώνια κι όσα δεν ήταν στρωμένα με πέτρες παλαμίζονταν με βουνιά αγελάδας και κοκκινόχωμα για να μη βγάλει πέτρες στ' αλώνισμα, που γινόταν με τ' άλογα. Ο αλωνιστής με τα ζώα του έπαιρνε γι' αμοιβή, ή τ' άχυρα, απαραίτητη ζωοτροφή για το χειμώνα, ή τ' αλωνιστικό του δικαίωμα, που ήταν μια οκά σιτάρι για κάθε «λτσέκι», μέτρο βάρους ίσο με 20 οκάδες ή 25,600 χγμ., δηλαδή 5%. Το αλωνιστικό αυτό δικαίωμα ήταν κάτι που διατηρήθηκε απ' την περίοδο της τουρκοκρατίας, τότε που οι αγάδες ή οι κιαχαγιάδες μοίραζαν τη σοδειά με τον παρακάτω τρόπο:

«Εμετρήθησαν	κιλά 300
εβγάζουν από την μέσην την δεκατίαν	κιλά 030
δια θεριστικόν	κιλά 030
αλωνιστικόν των φοράδων προς 5 εις τα 100	κιλά 015
δια φαγί των θεριστάδων 2 εις τα 100	006
σαλαρία του σούμπαση	κιλά 005
του μείντάνη	κιλά 002
του πρωτόγερου και γραμματικού	κιλά 002
του χωραφιάρη όπου φυλάττει τα χωράφια και εκείνου όπου φυλάττει τα βοΐδια το καλοκαίρι	κιλά 002
σαλαρία του σπαή	κιλά 001
δια τον σπόρον	κιλά 030
έγιναν τα έξοδα	κιλά 123
έως τα 300 όπου εμετρήθησαν μένουν	κιλά 177

αυτά μοιράζουν εις την μέσσην ο αγάς με τον γεωργόν».(28)

Ο παραπάνω πίνακας μας δείχνει ότι το αλωνιστικό δικαίωμα ήταν 5% την εποχή της τουρκοκρατίας κι ότι αγάδες και σπαήδες σαν τα όρνια έπεφταν πάνω στο σωρό του λιχνισμένου σιταριού κι άρπαζαν τον ιδρώτα του γεωργού. Το κιλό, που αναφέρεται στον πίνακα, είναι μέτρο βάρους ίσο με 20 οκάδες ή 25,600 χγμ. όπως και το λτσέκι. Το «κουβέλι» ήταν μισό κιλό, δηλαδή 10 οκάδες ή 12,800 χγμ. Τα μέτρα αυτά διατηρήθηκαν στο χωριό μας μέχρι τώρα τα τελευταία χρόνια, που καταργήθηκε η οκά κι αναγνωρίστηκε σα μέτρο βάρους το χιλιόγραμμο, το κιλό.

Μετά το αλώνισμα μαζευόταν ένας σωρός γύρω απ' τον πάσσαλο του αλωνιού και περίμεναν το βράδυ μετά το ηλιοβασίλεμα, που άρχιζε να φυσάει τ' «απόι», η απόγεια αύρα, για να το λιχνίσουν. Το λίχνισμα γινόταν με τα «καρπολόια», εργαλεία ξύλινα, που έμοιζαν το ένα με φτυάρι και τ' άλλο με πηρούνι. Μετά το λίχνισμα γινόταν το δερμόνισμα. Τοποθετούσαν το σιτάρι σ' ένα τρυπητό κόσκινο, που το έλεγαν δερμόνι, και περνώντας απ' τις τρύπες έπεφτε σε καθαρισμένο μέρος όπου σχημάτιζε ένα σωρό. Στο δερμόνι έμεναν τα σκύβαλα που θ' αποτελούσαν άριστη τροφή για τις κότες και τα ζώα. Το άχυρο τέλος μεταφερόταν με τα «βριζώμια», διχτυωτά από χοντρό σχοινί, στους αχυρώνες για ζωοτροφή.

Με τον ίδιο τρόπο αλώνιζαν το σιτάρι κι οι Αρχαίοι Έλληνες τέσσερις αιώνες πριν τη γέννηση του Χριστού, όπως μας πληροφορεί ο φιλόλογος καθηγητής της Σορβόνης ROBERT FLACELIÈRE στο βιβλίο του «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ» σελ. 158.

«Το αλώνισμα γινόταν, όπως εξακολουθεί ακόμη να γίνεται σε μερικά χωριά της Ελλάδας: άπλωναν τα δεμάτια σ' ένα πλακοστρωμένο αλώνι, σ' ένα μέρος που το έπιανε ο άνεμος και μετά τα καταπατούσαν ένα ζευγάρι άλογα ή μουλάρια που ήταν δεμένα μ' ένα χοντρό σκοινί σ' ένα πάσσαλο, γυρίζοντας γύρω-γύρω».

Στο χωριό μας καλλιεργούσαν το σιτάρι συνήθως στα ξηρικά χωράφια γι' αυτό και η απόδοση ήταν πολύ μικρή. Το σιταρένιο ψωμί λίγες φορές το χρόνο το τρώγανε οι κάτοικοι.

Έπρεπε να κρατήσουν και μια μικρή ποσότητα σιταρένιο αλεύρι, κοσκινισμένο στην ψιλή σίτα, για πρόσφορα. Τα καλοζυμωμένα και καλοψημένα πρόσφορα γίνονταν αιτία ν' αμαρτάνουν οι μικροί βοηθοί του Παπαγιάννη. Όταν πήγαιναν τα πρόσφορα στο σπίτι του παπά, έριχναν λίγα στους θάμνους, εκεί που είναι τώρα το Κοινοτικό Κατάστημα κι άλλος με τρόπο τα μάζευε. Αλλά και για το σιτάρι που έμενε μετά τη διανομή στο «λιγκέρι», δίσκο χάλκινο, τις μέρες των γιορτών, γινόταν ομηρικός πόλεμος ανάμεσα στα παιδιά. Θυμάμαι, ότι τη «μερίδα του λέοντος» την έπαιρνε πάντα σχεδόν ο Μιχάλης Κ. Μουστάκας. Πολλές φορές έφτανε ως το μύλο τρώγοντας με το λιγκέρι στα χέρια, ενώ οι λίγο μικρότεροί του παρακαλούσαν κλασιάρικα ν' αφήσει λίγο και γι' αυτούς. Έτσι ο φίλος μου ο Μιχάλης είχε καταρίψει δυο ρεκόρ. Έτρωγε το περισσότερο σιτάρι απ' το λιγκέρι και τις περισσότερες ψημένες ρόκες, που πολλές φορές, όπως βεβαιώνει ο ίδιος, περνούσαν τις σαράντα. Ήταν προτιμότερο δηλαδή να επισκεφτεί το χωράφι ένας ασβός παρά ο Μιχάλης.

Μιλώντας πιο πάνω για την ασχολία των κατοίκων της Αηδόνας με τη γεωργία, αναφέραμε ότι κάθε σπίτι έπρεπε απαραίτητα να τρέφει ένα βόδι για να καλλιεργεί τα λίγα χωράφια. Σήμερα σ' όλο το χωριό δεν υπάρχει ούτε ένα ζευγάρι βόδια.

28. ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝ. ΕΘΝΟΥΣ (Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.) τ. 1 Α', σ. 109.

Η καλλιέργεια των ποτιστικών χωραφιών γίνεται μ' ελκυστήρες, ενώ τα ξηρικά έχουν μείνει χρόνια τώρα ακαλλιέργητα και γέμισαν ελατάκια κι άλλα δασικά δέντρα. Αποκλειστικά με τη γεωργία δεν ασχολείται σήμερα κανένας στο χωριό. Τα περισσότερα ποτιστικά χωράφια καλλιεργούνται με τριφύλλια απ' τους κτηνοτρόφους για ζωοτροφές και πολύ λίγα με φασόλια. Ούτε ένα στάχυ σιτάρι σ' όλη την έκταση του χωριού. Το φαινόμενο αυτό ήταν κάτι το φυσικό και κανένα δεν παραξενεύει, αν σκεφτούμε ότι η απόδοση των χωραφιών αυτών, δηλαδή των ξηρικών, είναι μηδαμινή. Πολλές φορές, τα τελευταία χρόνια, έβγαζαν λιγότερο απ' το σπόρο που έσπερναν σ' αυτά.

Σήμερα λοιπόν μπορούμε χωρίς δισταγμό να πούμε, ότι το ποσοστό των κατοίκων της Αηδόνας, που ασχολούνται αποκλειστικά και μόνο με τη γεωργία είναι 0%.

Πριν κλείσω το κεφάλαιο για τη γεωργία, θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθώ και σ' έναν άλλο κλάδο της, την αμπελουργία.

Οι Αϊθανιώτες απ' τα πολύ παλιά χρόνια καλλιεργούσαν αμπέλια, όχι βέβαια για να έχουν έσοδα απ' την πώληση των σταφυλιών ή του κρασιού, αλλά για να ικανοποιούν ανάγκες του σπιτιού τους και να γεύονται τον ωραίο αυτό καρπό, που όλοι οι Έλληνες αγάπησαν κι αγαπούν με πάθος.

Τα παλιότερα χρόνια και συγκεκριμένα πριν απ' το 17ο αιώνα, όταν το χωριό ήταν στη θέση «παλιοχωράκι», τ' αμπέλια ήταν στη θέση «γίνι». Και σήμερα ακόμα η αγροτική αυτή περιφέρεια εξακολουθεί να λέγεται «γίνι», που στη γλώσσα των βλαχόφωνων σημαίνει αμπέλι. Το 17ο αιώνα, όταν το χωριό Γιουβάνου χτίστηκε στη θέση που είναι σήμερα, οι κάτοικοί του διάλεξαν γι' αμπελότοπο την αγροτική περιοχή που βρίσκεται βορειοανατολικά του χωριού κι είναι γνωστή με τ' όνομα «παλιάμπελα». Αργότερα φύτεψαν κλήματα και καλλιέργησαν αμπέλια στη θέση που βρίσκεται στην προσηλιακή πλαγιά, ανάμεσα απ' την «ανάβρα» και το «βαλαντάι». Σ' αυτήν τη θέση μέχρι το 1940 σώζονταν μερικά καλά αμπέλια, που αργότερα χάθηκαν, γιατί έμειναν ακαλλιέργητα.

Παλιά αμπέλια ήταν και σ' άλλες τοποθεσίες του χωριού. Λίγα μέτρα μετά το νεκροταφείο, η έκταση μέχρι το ρεματάκι λέγεται «αμπέλι του Σιαμούτη». Μέσα στο χωριό η πλαγιά του Δημητρίου, που συνορεύει με την έκταση που αγόρασε απ' το Ντούλα Γιοβανίτη ο Χρήστος Ιωαν. Σιούλης, λέγεται «αμπέλι του Δημητρίου». Στη «μποϊνα», δυτικά του χωριού, σώζονταν μέχρι τώρα τελευταία δυο αμπέλια των αδελφών Παταβούκα.

Σήμερα δεν υπάρχουν αμπέλια στην Αηδόνα. Λίγες κληματαριές παλιές κι αυτές απεριποίητες. Εξαφανίστηκαν κι αυτά, όπως και τόσα άλλα, από τότε που άρχισαν να ξενιτεύονται τα νιάτα του χωριού και μένουν τα ονόματα μόνο από τοποθεσίες που μας θυμίζουν την παλιά ζωντάνια του χωριού.

γ' Υλοτομία

Ολόκληρη η περιφέρεια του χωριού Αηδόνα (Αϊβάν) είναι συνιδιοκτησία όλων των κατοίκων. Σχετική συμβολαιογραφική πράξη που συντάχθηκε στις 12-3-1921 αναφέρει:

«.....Ολόκληρον το χωρίον Αϊβάν μετά της περιφερείας του, του δάσους, αμπέλων, κήπων, καλλιεργήσιμων και μη γαιών, βοσκησίμων και μη τόπων και παντός εμπεριεχομένου εν αυτώ και παντός προνομίου, είναι καθαρώς συνδιόκτητον

ανήκον εις όλους τους κατοίκους του χωριού Αϊβάν κατά νομήν και κυριότητα, ηγοράσθη δε αρχικώς δια χρημάτων κοινών όλων των κατοίκων τα δε ταπία εξεδόθησαν επ' ονόματι τεσσάρων μόνον εκ των κατοίκων τότε, οίτινες δια συμβολαιογραφικής πράξεως συνταχθείσης ενώπιον του Συμβολαιογράφου Τρικάλων Γεωργίου Κρανιώτου του έτους χίλια οκτακόσια ογδοήκοντα τρία ανεγνώρισαν και ετέρους τριάντα οκτώ κατοίκους.....».

Η έκταση της συνιδιόκτητης αυτής περιφέρειας του χωριού μας ανέρχεται σε 30.430 στρέμματα. Απ' αυτά τα 16.887 είναι σκεπασμένα με πανέμορφα έλατα, οξυές, βαλανιδιές και άλλα δασικά δέντρα.(29) Φυσικό ήταν ορισμένοι απ' τους κατοίκους του χωριού ν' ασχοληθούν απ' τα παλιά χρόνια με την υλοτομία.

Στις αρχές του 20ου αιώνα το δάσος νοικιαζόταν για υλοτόμηση με τα «τσεκούρια». Τόσα δηλαδή τσεκούρια, για τόσο χρόνο, τόσες δραχμές. Έτσι έγραφαν στο σχετικό συμφωνητικό. Ο ξυλέμπορος φρόντιζε γι' αυτό να βάλει στο δάσος υλοτόμους, που να είναι έμπειροι και καλοί «τσεκουράδες», για να του παραδώσουν στο συμφωνημένο με το χωριό χρονικό διάστημα, και ποσότητα και ποιότητα ξυλείας. Καλοί τσεκουράδες ζούσαν παλιότερα στο χωριό Περιβόλι. Απ' εκεί οι ξυλέμποροι ενοικιαστές έφερναν πολλές φορές τσεκουράδες για να κόψουν τα έλατα στο δάσος της Αηδόνας. Υπάρχουν τοποθεσίες στη θέση «βαθύ» και στη θέση «αμουτζέλο» που τις λέμε «Περιβολιώτη», γιατί εκεί είχαν το κονάκι τους, πρόχειρο καλύβι, υλοτόμοι απ' το χωριό Περιβόλι.

Και το επίσημο Κράτος για τη φορολογία, είχε συντελεστή «το τσεκούρι».

Μετά απ' τους τσεκουράδες, χρειαζόνταν οι μετατοπιστές που θα μετατόπιζαν τους κορμούς των δέντρων, τα κούτσουρα, με τα ζώα στη θέση που ήταν το «νεροπρίονο». Ακόμα χρειαζόνταν κι οι τεχνίτες που θα έκαναν την εγκατάσταση του νεροπρίονου και θα εργάζονταν σ' αυτό. Τέτοιοι, στην αρχή, έμπειροι τεχνίτες ήταν μόνο Μακεδόνες, που κύριο επάγγελμα είχαν το επάγγελμα του υλοτόμου. Αυτοί οι Μακεδόνες, εκατό περίπου οικογένειες, εγκαταστάθηκαν το 1886 στη Θεσσαλία για ν' αποφύγουν την καταδίωξη των Τούρκων και των Βούλγαρων κομιτατζήδων. Μερικές απ' αυτές τις οικογένειες εγκαταστάθηκαν στα Ασπροποταμίτικα χωριά και στα χωριά Βαρυμπόπη (Φήκη) και Ξυλοπάροικο, στα ριζά του Κόζιακα. Μια απ' τις οικογένειες αυτές ήταν του Παύλου Ζώικα που απ' το Ξυλοπάροικο ήλθε το 1914 κι εγκαταστάθηκε στο χωριό μας.

Πρώτος εγκατέστησε νεροπρίονο στο δάσος της Αηδόνας ο ξυλέμπορος Νικάκης στη θέση «βαλαμάζι». Ήταν Μακεδόνας κι έμενε στα Τρίκαλα. Δεν πήγαιναν όμως καλά οι δουλειές του κι άφησε το νεροπρίονο και καταστράφηκε. Τα ξύλα τα πήρε για επεξεργασία ο Κλιούσης, ξυλέμπορος, Μακεδόνας κι αυτός.

Ο Κλιούσης εγκατέστησε νεροπρίονο στην ίδια ρεματιά, λίγο πιο κάτω, στη θέση «ντραγάνη». Την εγκατάσταση του νεροπρίονου έκανε ο Πανάικας, ειδικός τεχνίτης Μακεδόνας, που διέμενε στη Βαρυμπόπη (σημ. Φήκη) Τρικάλων.

Το 1914 εγκατέστησε νεροπρίονο, κοντά στο μύλο, εκεί που είναι σήμερα το γήπεδο του χωριού, ο ξυλέμπορος Μαντζούκας, Μακεδόνας, που έμενε στα Τρίκαλα κι ήταν γαμπρός από θυγατέρα του Παπαγιάννη-Περιστέρη, εφημέριου του χωριού.

Το νεροπρίονο αυτό λειτούργησε απ' το 1914 ως το 1924. Ο Μαντζούκας έφερε τότε, 1914, για τη μετατόπιση των ξύλων το Μακεδόνα Παύλο Ζώικα, που έμενε ως

29. Βλ. σχετικό πίνακα στο τέλος αυτού του κεφαλαίου.

τότε στο Ξυλοπάρκο. Μου διηγήθηκαν, ο πατέρας μου κι άλλοι πολλοί γέροντες του χωριού, τον παρακάτω διάλογο που έγινε μια Κυριακή μετά τη λειτουργία μεταξύ του Παύλου Ζώικα, μετατοπιστή της ξυλείας του Μαντζούκα και του Παπαγιάννη, εφημέριου και πεθερού του Μαντζούκα:

– Παπαγιάννης: *Πώς πήγατε Παύλο; Ρίξατε αυτή τη βδομάδα καμιά διακοσαριά κούτσουρα;*

– Παύλος Ζώικας: *Αμ πώς, λες κι είναι πρόσφουρα να τα ριξ' στου δισάκι.*

Γέλασε με την ψυχή του ο καλοκάγαθος Παπαγιάννης με την απάντηση αυτή του Παύλου.

Το έτος 1933 ο ξυλέμπορος Χολέβας, απ' την Καλαμπάκα, εγκατέστησε νεροπρίοιο στη θέση «λογγά Πώχου», που λειτούργησε ως το 1938.

Το έτος 1938 τα παιδιά του Παύλου Ζώικα, Σωτήρης και Θύμιος, εγκατέστησαν το νεροπρίοιο του Συνεταιρισμού «Υλοτόμων Αηδόνας», λίγο πιο πάνω απ' τη «λογγά Πώχου» στο δρόμο Καλαμπάκας – Παλιοχωρίου. Τα πρώτα χρόνια, ως τον πόλεμο του 1940, οι δουλειές του Συνεταιρισμού πήγαιναν περίφημα με πρόεδρο τον πανέξυπνο και δραστήριο Τούλη Κ. Κωστόπουλο. Θυμάμαι τα φορτώματα αλεύρι άσπρο, λαχταριστό που ξεφόρτωναν στα σπίτια τους οι συνεταίροι, τις σακούλες ζάχαρη, τα δοχεία με λάδι κι άλλα πράγματα, που μέχρι τότε σε τέτοιες ποσότητες ούτε τα μπακάλικα του χωριού δεν έφερναν.

Συζητώντας για το θέμα αυτό η μάνα μου με τη γειτόνισσά της τη Γιώργαινα του Καλαντζή, θυμάμαι τα λόγια της Γιώργαινας: *«Τώρα Βασίλου, τόση ζάχαρη που έφيران οι κουτσουράδες, θα βάλουν κι στα λάχανα στις πισινίτις»*. Ήταν μια εποχή που έδειξε τη μεγάλη ωφέλεια απ' τη λειτουργία τέτοιων συνεταιρισμών. Το νεροπρίοιο αυτό εργάστηκε για λογαριασμό του συνεταιρισμού «Υλοτόμων Αηδόνας» ως τις 3 Νοέμβρη του 1943, που κάηκε απ' τους Γερμανούς, όπως και το χωριό μας.

Το Νοέμβρη του 1943, αμέσως μετά το κάψιμο του χωριού απ' τους Γερμανούς, οι δύο αδελφοί Ζώικα Σωτήρης και Θύμιος και οι Θύμιος Πώχος και Θύμιος Τσιάκαλος, εγκατέστησαν νεροπρίοιο σε θέση κοντά στην πηγή του χωριού «μάννα» που λέγεται και σήμερα «πριόνι». Το νεροπρίοιο αυτό δούλεψε εντατικά για να λύσει το πρόβλημα της στέγασης των κατοίκων μετά το κάψιμο. Πληρώνονταν μια οκά καλαμπόκι για κάθε ζευγάρι σανίδια. Το νεροπρίοιο αυτό εργάστηκε ως το 1946 για τις ανάγκες των κατοίκων του χωριού.

Στο ίδιο μέρος το 1955 έγινε νέα εγκατάσταση πριονιού, πάλι για τις ανάγκες του χωριού απ' τους αδελφούς Ζώικα Σωτήρη, Θύμιο, Θανάση και τον Παναγιώτη Παταβούκα. Το νεροπρίοιο αυτό εργάστηκε ως το 1960 κι οι κάτοικοι του χωριού πλήρωναν 3 δραχμές για το κάθε ζευγάρι σανίδια.

Το 1960 για τις ατομικές ανάγκες των κατοίκων του χωριού εγκατέστησε στο χωριό, στο οικόπεδο Μιγδάνη, πριονοκορδέλα ο Θύμιος Τσιάκαλος, που κινιόταν με πετρελαιομηχανή κι αργότερα την εγκατέστησε σε οικόπεδό του στη θέση «χασάν».

Μετά την απελευθέρωση απ' τους Γερμανούς, δημιουργήθηκε απ' το Δασαρχείο Καλαμπάκας η Κ.Ε.Δ. (Κρατική Εκμετάλλευση Δασών), που άρχισε τη συστηματική, για λογαριασμό του Κράτους, εκμετάλλευση των δασών του Δημοσίου που βρίσκονται στον Ασπροπόταμο κι οι υλοτόμοι της Αηδόνας εργάζονταν κι εκεί όταν δεν είχαν δουλειά στο δικό τους δάσος. Πρωταγωνιστής στην ίδρυση και λειτουργία της Κ.Ε.Δ. ήταν ο δασάρχης Γκίκας.

Όπως λοιπόν γίνεται φανερό, απ' όσα γράφω παραπάνω, η υλοτομία απασχο-

λούσε απ' τα παλιότερα χρόνια ένα σημαντικό μέρος των κατοίκων του χωριού κι ήταν φυσικό αυτό, αφού οι κάτοικοι ζούσαν και ζουν μέσα σε χιλιάδες στρέμματα δάσους, που είναι ιδιοκτησία τους.

Όλα αυτά που γράφω για τα νεροπρίονα και την υλοτομία του δάσους της Αηδόνας τα πληροφορήθηκα απ' τους:

Θύμιο Ζώικα, Παναγιώτη Παταβούκα, Θύμιο Πώχο, Θύμιο Τσιάκαλο και Ηλία Αχ. Κωστόπουλο, που δούλεψαν σε υλοτομίες και νεροπρίονα.

Η υλοτομία και γενικά η εργασία στο δάσος απασχολεί και σήμερα αρκετούς κατοίκους της Αηδόνας. Δασεργάτες απ' το χωριό εργάζονται σήμερα και στο δικό τους δάσος και σ' άλλα γειτονικά ή μακρινά. Μπορούμε να πούμε, ότι ένα συνεργείο δασεργατών εργάζεται στο δάσος του χωριού και στα γειτονικά δάση που υλοτομεί η Κ.Ε.Δ. κι ένα δεύτερο που χρόνια τώρα εργάζεται σε δάση της Πελοποννήσου και της Αττικής. Άλλαξε όμως κατά πολύ η εργασία στο δάσος και συγκεκριμένα:

1. Τώρα η ενοικίαση δε γίνεται με τα τσεκούρια, αλλά με μια τιμή κατά κυβικό μέτρο.

2. Τώρα έγιναν δασικοί δρόμοι κι η μεταφορά απ' το δάσος στην πόλη δε γίνεται με τα ζώα, ούτε με το ποτάμι, αλλά με τ' αυτοκίνητα, που μουγκρίζοντας ανεβαίνουν ως τις κορφές των βουνών και τρομάζουν τ' αγρίμια και τα πουλιά του δάσους.

3. Η φόρτωση στ' αυτοκίνητα γίνεται με φορτωτή (μηχάνημα) κι έτσι βγήκαν απ' τη μέση οι ειδικευμένοι στη φόρτωση δασεργάτες, που αναλάμβαναν παλιότερα αυτή τη δουλειά.

4. Για να μεταφερθούν, παλιότερα, οι κορμοί απ' τα έλατα, τα κούτσουρα, στην πόλη, έπρεπε να περάσουν απ' το νεροπρίονο για να σχιστούν σε «μεσάδια», χοντρά και φαρδιά σανίδια, κι αυτά μετά το στέγνωμά τους να μεταφερθούν με τα ζώα στην πόλη. Τώρα οι κορμοί πάνε στο εργοστάσιο στην πόλη κι εκεί γίνεται όλη η επεξεργασία.

5. Το κόψιμο των δέντρων, το καθάρισμα των κλωναριών και το ξεφλούδισμα των κορμών γίνονταν με το τσεκούρι και το χώρισμα των κορμών σε κούτσουρα με τη ζιάγα, μεγάλο πριόνι.

Σήμερα μόνο το ξεφλούδισμα γίνεται με το τσεκούρι. Οι άλλες εργασίες, κόψιμο των δέντρων, καθάρισμα των κλωναριών, χώρισμα των κορμών σε τρίμετρα ή τετράμετρα κούτσουρα, γίνονται με το αλυσιδωτό πριόνι που κινείται με τη δύναμη μιας μικρής βενζινομηχανής, που είναι τοποθετημένη κοντά στη λαβή του. Τα καπ - κουπ των τσεκουριών αντικαταστάθηκαν απ' το μούγκρισμα των βενζινοπρίονων.

Στις αλλαγές αυτές πρέπει να προσθέσουμε και τα καυσαέρια των φορτηγών αυτοκινήτων, των φορτωτών και των βενζινοπρίονων, που ήταν κάτι το άγνωστο για τα δέντρα του δάσους πάνω στο βουνό και για τα ζουλάπια και τα πετούμενα του λόγγου.

Η βρωμιά της τεχνικής εξέλιξης έφτασε και στις αετοκορφές και στα λαγκάδια, που πρώτα μόνο το δροσερό και καθαρό αεράκι κι η μοσχοβολιά απ' τα έλατα, τα πεύκα και τ' αγριολούλουδα έφταναν.

Πυρκαγιές που έγιναν στο δάσος

Πολλοί είναι οι εχθροί του δάσους. Το έχει απ' τη μοίρα του κι αυτό να υποφέ-

Οι πυροσβέστες προσπαθούν να εγκλωβίσουν τις φλόγες. Η σκηνή επαναλαμβάνε' κάθε καλοκαίρι, αφού δεν υπάρχουν μέτρα πρόληψης...

ρει, όπως υποφέρουν κι όλοι οι καλοί σε τούτο τον τόπο. «Ο καλός, καλό δε βλέπει», είναι ένα απ' τα πολλά και σοφά συμπεράσματα του πανέξυπνου λαού μας. Το δάσος που όλο μας δίνει και δε ζητάει τίποτα, κινδυνεύει πολλές φορές να καταστραφεί ολοκληρωτικά από μια απροσεξία μας, από μια επιπολαιότητά μας.

Όλοι συμφωνούμε, πως κι απ' το τσεκούρι κι απ' όλους τους άλλους εχθρούς του, ο φοβερότερος, ο καταστρεπτικότερος, είναι η φωτιά. Στο δάσος της Αηδόνας έγιναν κατά καιρούς οι παρακάτω πυρκαγιές:

1. Στη θέση «βαθύ», κάτω απ' το βουνό μας «Κύργουρη», άναψαν φωτιά οι Στέφος Μπέντζιας κι ένας Σαρακατσιάνος, για να ψήσουν μια στέρφη γίδα Μουστακέικη, που την είχαν κλέψει απ' το «ντραγάνη» και την έγδαραν στη μεγάλη σπηλιά που βρίσκεται εκεί. Η φωτιά αυτή μεταδόθηκε στο γύρω δάσος και με τη βοήθεια του δυνατού αέρα που φυσούσε, πετάχτηκε κι απέναντι στην πλαγιά, που είναι κάτω απ' τη «ντράπουστα» κι έκαψε μια μεγάλη έκταση δάσους, που λέγεται και σήμερα «καψάλα».

Με ενέργειες του Παναγιώτη Χατζηγάκη που περιέθαλπε τους Σαρακατσιάνους ληστές και κατσικοκλέφτες, απαλλάχτηκαν απ' το Δικαστήριο «λόγω βλακειάς!» Η πυρκαγιά αυτή έγινε το 1916.

2. Μέρος της πλαγιάς απέναντι απ' τον Αϊ-Γιώργη, στη μέση σχεδόν του δρόμου που οδηγεί απ' το «ιάτζιρο» στο «καλπομάρι», λέγεται «καψάλα του Βαγγέλη», γιατί κάηκε από φωτιά που άναψε εκεί ο Σαρακατσιάνος Βαγγέλης Γκαρέλης για να ψήσει κρέας. Ο Βαγγέλης Γκαρέλης φυγοδικούσε, γιατί είχε εκδοθεί σε βάρος του ένταλμα συλλήψεως για ζωοκλοπές. Οι Σαρακατσιάνοι είχαν τα κονάκια τους τότε στο «καλπάκι», στο ισιάδι πάνω απ' τ' αυλάκι.

3. Στο προσήλιο και στη θέση «περλέκου» κάηκε μια μικρή έκταση το 1939 το καλοκαίρι. Φυσούσε δυνατός αέρας αυτή τη μέρα και δε μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα. Θυμάμαι ότι κινδυνέψαμε για μια στιγμή, όταν φλόγες μας κύκλωσαν από παντού. Ευτύχημα που δεν είχαμε ανθρώπινα θύματα. Μόνο το μπαστούνι του δασικού Σεραφείμ Αρβανίτη προσφέρθηκε θυσία στη ρίζα ενός έλατου που ήταν ακουμπισμένο. Το απόγευμα και μετά το δυνατό αέρα έπιασε βροχή κι έτσι ο ουράνιος πυροσβέστης έσβησε αυτή τη φωτιά.

4. Στο χωράφι στη «Μπαζογιάννου» το 1944 άναψαν φωτιά στην άκρη, για να φοβούνται οι ασβοί που έμπαιναν τις νύχτες κι έτρωγαν το καλαμπόκι. Ένας

δυνατός αέρας έκανε τη φωτιά ν' απλωθεί μέσα σε λίγη ώρα απ' το «ζερβό του Παταβούκα» προς την «κάρυά» κι από κει να σκαρφαλώσει καίγοντας ό,τι έβρισκε στο δρόμο της ως τη θέση «όμορφη ράχη», που είναι τα σύνορα με τη γειτονική Χρυσομηλιά. Τα κομένα έλατα υλοτομήθηκαν το 1946 απ' τους κατοίκους του χωριού, που είχαν χωριστεί σε ομάδες.

Δασόδρομοι

Τα τελευταία τώρα χρόνια στη δασική περιφέρεια του χωριού ανοίχτηκαν πολλοί δρόμοι για να εξυπηρετήσουν την υλοτομία και τη μεταφορά των δασικών προϊόντων.

1ος. Από Πιτσαλά - Κατσάρου - Στρώματα - Παπαρσένη - Ιάτζιρο - Μουτσές - Μάνα - Κάρπινο - Σφένδαμο - Βαλαμάζι - Πιλόν. Στο δρόμο αυτόν έγιναν και διακλαδώσεις: α) Από Μάνα - Τράπουστα - Μπάρες. β) Από Μάνα - Κάρπινο - Βλαχοκόνακα - Ρόγγια.

2ος Από Ξηριά - Καψάλα - Ντραγάνη - Αμουντζέλο - Βαλαμάζι - Πιλόν.

3ος Από Παλιοχωράκι - Αϊ-Νικόλα - Γκορτσούλες - Σαρμανίτσα - Παλιομάντρια - Γουρνάλωνο - Ντόγκα - Περλέκου - Μπάρες - Σφένδαμο. Στο δρόμο αυτόν έγιναν δυο διακλαδώσεις: α) Από τον Αϊ-Νικόλα - Βλάσκα - Χαλιάδια - Κορομηλιές. β) Από το Περλέκου - Καναλάκια και άλλη για Μπάρες.

Στους παρακάτω δρόμους πρέπει να προσθέσουμε και το δρόμο που άνοιξε η θήρα απ' το χωριό μας μέχρι τη Χρυσομηλιά. Στο δρόμο αυτόν έγινε και μια διακλάδωση προς το ξωκλήσι του Αϊ-Γιώργη. Ο δρόμος αυτός που ανοίχτηκε και συντηρείται απ' τη θήρα για την εξυπηρέτηση των κυνηγών, εξυπηρετεί και τη μεταφορά δασικών προϊόντων στο τμήμα αυτό του δάσους.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ
που δείχνει την έκταση του δάσους Αηδόνας(30)

Δασικό είδος	Δασοσκεπής έκταση στρεμμ.	Μερικώς δασοσκεπής έκταση	Αγροί Δεντροκομικές καλλιέργ.	Γυμνή έκταση	Άγονη έκταση	ΣΥΝΟΛΟ στρεμμάτων
Δρυς και λοιπά φυλλοβόλα πλατύφυλλα	1.400	2.420	1.550	1.610	1.210	8.190
Αείφυλλα – πλατύφυλλα (πουρνάρια, κέδρα)	250	180	—	170	200	800
Αλπικές εκτάσεις βοσκότοποι	60	590	—	3.520	2.570	6.740
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	7.950	7.005	1.932	7.208	6.335	30.430

30. Τα παραπάνω στοιχεία περιέχονται στην τελευταία διαχειριστική έκθεση.

δ' Μελισσοκομία

Μερικοί κάτοικοι του χωριού ασχολήθηκαν παλιότερα και με τη μελισσοκομία. Δεν αποτελούσε βέβαια την κύρια απασχόληση, αλλά ήταν πάρεργο, δηλαδή δευτερεύουσα ασχολία, που σκοπό είχε να προμηθεύει την οικογένεια με λίγο μέλι, γιατί η ζάχαρη ήταν άγνωστη για τους ορεινούς την εποχή εκείνη και να προσθέτει στα φτωχά έσοδα του σπιτιού ένα μικρό ποσό χρημάτων.

Κατασκεύαζαν τα «κρινιά», τις κυψέλες, από φλούδα που έβγαζαν με προσοχή απ' τα έλατα και της έδιναν το σχήμα του κυλίνδρου. Το πάνω άνοιγμα το σκέπαζαν πάλι με φλούδα και στο κάτω άνοιγμα έκοβαν ένα κομμάτι τριγωνικό που θα χρησίμευε για πόρτα του κρινιού. Όλα τ' άλλα ανοίγματα γύρω-γύρω τα έκλειναν με λάσπη μέσα στην οποία έβαζαν και βουνιά φρέσκη αγελάδας κι άχυρο για να μη σκάζει. Στο κέντρο του κρινιού στερέωναν δυο κυλινδρικά ξύλα σε σχήμα Σταυρού, για να στηριχτούν πάνω σ' αυτά οι κηρύθρες. Την εσωτερική επιφάνεια του κρινιού την αρωμάτιζαν τρίβοντάς την με μελισσοχόρτι, αρωματικό φυτό, που φύτευε στους κήπους.

Σ' ένα προσηλιακό κι απάνεμο μέρος έφτιαναν το «μελισσομάντρι». Καθάριζαν το μέρος κι έστρωναν πλάκες τη μια δίπλα στην άλλη και πάνω στις πλάκες τοποθετούσαν τα κρινιά. Από πάνω σκεπάζονταν με ξύλινες «απέλες», σχιστά κοντά ελάτινα σανίδια.

Στο τέλος του φθινόπωρου διάλεγαν τα πιο γερά, δηλαδή εκείνα που είχαν αρκετό μέλι για να ξεχειμωνιάσει το μελίσι. Αυτά τ' άφηναν για «μάνες», για να πολλαπλασιαστούν την ερχόμενη άνοιξη. Πιο γερά ήταν συνήθως τα «πρωτοπούλια», δηλαδή το σμήνος που έβγαινε πρώτο την άνοιξη απ' την παλιά κυψέλη και σχημάτιζε την καινούργια αποικία. Τα υπόλοιπα τα χαλούσαν κι έπαιρναν το μέλι και το κηρί με τον παρακάτω τρόπο:

Γέμιζαν ένα μεγάλο καζάνι, από λαμαρίνα, ή από χαλκό, με νερό. Εκεί το βράδυ βουτούσαν το κρινί και πνίγονταν όλες οι μέλισσες. Μετά έβγαζαν τις κηρύθρες και τις κομμάτιαζαν μέσα σε κανίστρα. Το μέλι απ' τις κηρύθρες έτρεχε μέσα σε δοχείο που ήταν κάτω απ' την κανίστρα. Το μέλι αυτό το έλεγαν «άκαγο» και το χρησιμοποιούσαν και για «ιλιάτσι», για φάρμακο. Την κηρύθρα την έβραζαν και την έβαζαν σε σακούλα με αραιά ύφανση. Έδεναν το στόμιο της σακούλας και μ' ένα γερό κυλινδρικό ξύλο πίεζαν τις κηρύθρες που ήταν μέσα κι έβγαινε το κηρί που έτρεχε στο σκαφίδι που είχε νερό και κρύωνε σχηματίζοντας έτσι μια στερεά πλάκα στην επιφάνεια του νερού. Από κει την πλάκα αυτή του κηριού την έβαζαν για να λυώσει μέσα σε κατσαρόλα και πάνω στη φωτιά.

Όταν έλυωνε την έριχναν σε διάφορα δοχεία όπου στερεοποιούνταν κι έπαιρνε το σχήμα τους. Ότι έμενε μέσα στη σακούλα το ξαναζέσταιναν στο τέλος, αλοιφαν κομμάτια πανιά μ' αυτό κι έφτιαναν έτσι τα κηροπάνια που χρησίμευαν για φωτισμό. Κομμάτια απ' το υλικό αυτό, με το οποίο έφτιαναν τα κηροπάνια, τα χρησιμοποιούσαν για να κυνηγήσουν και ν' ανακαλύψουν μελίσις που είχαν για κατοικία τους δέντρα του δάσους. Έκαιγαν αυτά τα κομμάτια κι οι μέλισσες οδηγούνταν εκεί απ' τη μυρωδιά του κηριού. Ο μελισσοκυνηγός παρακολουθούσε την «αράδιαση», δηλαδή την κατεύθυνση απ' την οποία έρχονταν οι μέλισσες κι άναβε άλλο κομμάτι προς τα κει. Έτσι προχωρώντας έφτανε στο δέντρο που χρησίμευε για κυψέλη. Έκοβε το δέντρο ή το κλωνάρι του, μάζευε το μελίσι σ' ένα κρινί και το έφερνε στο μελισσομάντρι του. Πολλές φορές έπαιρνε και μεγάλη ποσότητα από μέλι που ήταν ωραιότατο. Αυτό συνέβαινε όταν το μελίσι ήταν

παλιό. Αν τότε που το έβρισκε δεν είχε μαζί του κρινί και τ' απαραίτητα εργαλεία, χάραζε στον κορμό του δέντρου σταυρό και κατοχύρωνε έτσι την κυριότητα του μελισσιού.

Ο τρόπος αυτός που χρησιμοποιούσαν οι μελισσοτρόφοι τα παλιότερα χρόνια, ήταν βέβαια πρωτόγονος και τα έσοδα μηδαμινά. Όμως οι παλιοί αυτοί μελισσοτρόφοι δεν ήθελαν με κανένα τρόπο να παραδεχτούν ότι ήταν συμφερότερο ν' αντικαταστήσουν τις κυψέλες τις παλιές με νέου τύπου, «ευρωπαϊκές» όπως τις έλεγαν. Λίγα χρόνια πριν απ' το β' παγκόσμιο πόλεμο ήρθε στο χωριό ένας ειδικός μελισσοκόμος, που λεγόταν Μπίτσιος. Κάλεσε τους μελισσοτρόφους του χωριού για να τους μιλήσει. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν κι ο πατέρας μου, που κρατούσε τότε γύρω στις 30 «μάνες» μελίσηια. Αφού τους είπε πολλά κι απάντησε σε πολλές ερωτήσεις τους, ο Τάκης Χουλιάρης, που είχε το μεγαλύτερο μελισσομάντρι κι ο πατέρας μου, αποτραβήχτηκαν λίγο πιο πέρα για να συσκεφτούν και ν' αποφασίσουν αν θ' αντικαταστήσουν τις παλιές κυψέλες με νέες. Κατέληξαν στην απόφαση να μη γίνει η αντικατάσταση, γιατί αυτό, όπως είπαν, συμφέρει όχι σ' αυτούς αλλά στα εργοστάσια που θέλουν να πουλήσουν τις μηχανές και τις κυψέλες. Έτσι έμειναν με τις παλιές κυψέλες και με έσοδα απ' τη μελισσοτροφία τους μηδαμινά.

Στο χωριό μας συστηματικά κάπως με τη μελισσοτροφία ασχολήθηκε, όσο ζούσε, μόνο ο Παπακώστας, ο εφημέριος του χωριού, που όπως μου έλεγε η ασχολία του αυτή του άφηνε αρκετό κέρδος, ιδιαίτερα όταν τύχαιναν και καλές χρονιές.

Άλλες ασχολίες των κατοίκων

Αρκετοί κάτοικοι του χωριού ασχολούνταν παλιότερα με την τυροκομία. Το Γενάρη ή Φλεβάρη άφηναν στο χωριό τις οικογένειές τους και κατέβαιναν σε πόλεις (Λάρισα, Τρίκαλα, Καλαμπάκα), και σε χωριά του κάμπου και παραλάβαιναν το γάλα, που το τυροκομούσαν στα τυροκομεία για λογαριασμό διάφορων τυρέμπορων. Έκαναν τις συντροφίες τους δυο - δυο και με τα σκεπάσματα και λίγα εσώρουχα φορτωμένα στους ώμους, ξεκινούσαν για το ταξίδι. Στην άκρη του χωριού σ' ένα ξύλινο Σταυρό θα έδεναν το μπουκετάκι με λίγα λουλούδια ή πράσινα κλαδιά από έλατο, για να τους βοηθήσει ο θεός να φτάσουν στη δουλειά τους και να γυρίσουν πάλι με το καλό στα σπίτια τους. Συγκινήσεις, κίνημα μαντιλιών απ' τα παιδιά και τους μεγάλους ως το τελευταίο ύψωμα, το τζέλο, απ' όπου κρύβονταν πια και χάνονταν στη ρεματιά μέσα στην κοιλάδα, που οδηγεί στην Καλαμπάκα. Στα τυροκομεία θα δούλευαν ο ένας απ' τους δυο της κάθε συντροφιάς, ο πιο έμπειρος, «κασερομάστορας» κι ο άλλος «κοφινιέρης», βοηθός του. Ή ο ένας «φετομάστορας» κι ο άλλος βοηθός του.

Το καλοκαίρι με το καλό θα γύριζαν πάλι απ' τα τυροκομεία, φέρνοντας μαζί τους ένα σωρό ψώνια φορτωμένα όχι στους ώμους, αλλά σε κάποιο ζώο. Δεν ξεχνούσαν τα στραγαλομπίμπιλα και τις караμέλες για τα παιδιά, που τα περίμεναν με τόση λαχτάρα. Με τον τρόπο αυτό αντιμετώπιζαν τις απαιτήσεις της λιτοδίαιτης ζωής τους και δοκίμαζαν οι οικογένειές τους το λάδι, την ελιά, το βακαδάιο, το ρύζι, που ήταν άγνωστα σχεδόν σε όσους δεν ταξίδευαν για να φέρουν στο σπίτι αυτά τα τρόφιμα κι «ένα χέρι παράδες» απ' τη δουλειά τους στα ξένα, όπως έλεγαν.

Άλλοι κάτοικοι του χωριού έφευγαν για μακρινότερα μέρη. Τον Οχτώβρη, που

γινόταν το ζωοπάζαρο των Τρικάλων, νοίκιαζαν δυο - τρεις μαζί ένα ζώο, φόρτωναν τα λίγα σκεπάσματα κι εσώρουχα και ξεκινούσαν απ' τα Τρίκαλα πεζοί ως την Ιτέα. Απ' εκεί, άφηναν τον αγωγιάτη με το ζώο, έμπαιναν στο καϊκι κι έβγαιναν στην Πάτρα. Απ' το φθινόπωρο ως το τέλος της άνοιξης δούλευαν «καστανάδες», «σαλεπτζήδες», ή «μικροπωλητές ζαχαροειδών», έξω απ' τα Σχολεία, τα εργοστάσια και σε σταυροδρόμια με τους «ταβλάδες» πάνω σ' ένα τρίποδο, ή όταν άλλαζαν θέση, πάνω στο κεφάλι. Στις αρχές του καλοκαιριού γύριζαν κι αυτοί μ' ένα σωρό ψώνια για το σπίτι, στραγαλομπίμπιλα, καραμέλες και σταφίδες για τα παιδιά και μ' «ένα χέρι παράδες» για την αντιμετώπιση των αναγκών του σπιτιού.

Το ταξίδι αυτό στην Πάτρα το έκανε ο πατέρας μου πενήντα χρόνια συνέχεια. Με το μεγαλύτερο αδελφό του Κώστα, που πέθανε εκεί στην Πάτρα το 1925, είχαν ανοίξει μαγαζί στην οδό Αγίου Ανδρέα αριθ. 52. Έφτιαναν καραμέλες χειροποίητες, στραγάλια, μικρούς κουραμπιέδες κι άλλα ζαχαρωτά. Έβραζαν σαλέπι, κάστανάκια το χειμώνα που ξοδεύονταν σε μεγάλες ποσότητες. Πάνω στο πατάρι του μαγαζιού, μου έλεγε ο πατέρας μου, κοιμόνταν σαράντα περίπου μικροπωλητές, που κάθε πρωί ετοίμαζαν τον «ταβλά» τους, ή το κανίστρι με τα κάστανάκια, ή το δοχείο με το σαλέπι κι άρχιζαν με τη χαραυγή τη δουλειά τους για να βγάλουν το μεροκάματο.

Μια χρονιά, μου έλεγε, πήγαν στην Πάτρα πολλοί Αϊβανιώτες για να δουλέψουν. Θυμάμαι μερικούς απ' αυτούς: Ήταν ο Γιαννούσιος Κουτσιμπέλας, ο Κώστας Χρ. Χουλιάρης, ο Δημήτρης του Θανασάκη Καλαντζή κι άλλοι πολλοί. Μου έλεγαν, όταν ζούσαν, διάφορα περιστατικά απ' τα οποία θυμάμαι τα εξής: Ο Γιαννούσιος κι ο Δημήτρης Καλαντζής έβγαζαν πλούσιο μεροκάματο γιατί την κυνηγούσαν τη δουλειά. Οι άλλοι έβγαζαν τόσα, που μόλις έφταναν για να φάνε κι όχι χορταστικά. Ο Κώστας Χουλιάρης, μου έλεγε ο ίδιος, ντρεπόταν να φωνάξει «κάστανάκια ζεστά-γερά» όπως φώναζαν όλοι οι καστανάδες και πολλές φορές δεν πουλούσε ούτε δράμι.

Ο Γιαννούσιος μου διηγόταν και το εξής περιστατικό: «Σε κεντρικούς δρόμους δεν μας άφηναν να πουλάμε κάστανάκια. Εγώ πήγαινα σ' αυτούς τους δρόμους και με γνώριζαν όλοι και μ' αγαπούσαν γιατί τους έλεγα διάφορα αστεία. Πουλούσα εκεί πολλά κάστανάκια και μου έδιναν και περισσότερα χρήματα απ' ότι άξιζαν. Θέλησε μια μέρα να έρθει ο Γιώργος ο Βαλκανιώτης απ' το Παλιοχώρι να πουλήσει κι αυτός εκεί σ' αυτό το δρόμο κάστανάκια, αλλά την έπαθε και δεν ξανάρθε. Μόλις είδα έναν αστυφύλακα στην άκρη του δρόμου, φωνάζω μια φορά δυνατά «κάστανάκια γερά και ζεστά» κι αμέσως τρυπώνω μέσα σ' ένα σπίτι. Ο αστυφύλακας βλέπει το Βαλκανιώτη και τον έπιασε, γιατί νόμισε ότι αυτός φώναξε. Πού να ξαναπατήσει άλλη φορά ο Βαλκανιώτης εκεί στη δική μου «πιάτσα». Πραγματικά ήταν πολύ δραστήριος σε τέτοιες δουλειές ο Γιαννούσιος κι όσοι τον γνώρισαν και διαβάζουν αυτές τις σειρές δε νομίζω ν' αμφιβάλουν για την αλήθεια αυτού του περιστατικού. Στο τέλος αυτός κι ο Δημήτρης Καλαντζής πλήρωσαν τα έξοδα του γυρισμού για τον Κώστα Χουλιάρη κι άλλους που δεν είχαν χρήματα να γυρίσουν στο χωριό.

Σήμερα δεν υπάρχουν ούτε τυροκόμοι ούτε καστανάδες απ' το χωριό μας. Όσοι έφυγαν απ' το χωριό για δουλειά στις διάφορες πόλεις της Ελλάδας, έχουν εγκατασταθεί εκεί με τις οικογένειές τους κι ανεβαίνουν στο χωριό μόνο τον Ιούλη, που γίνεται το πανηγύρι του χωριού και πανηγυρίζει ο ιερός Ναός της Αγ. Παρασκευής. Οι περισσότεροι έχουν εγκατασταθεί στην Αθήνα κι ασχολούνται πολλοί

απ' αυτούς με το εμπόριο των βιβλίων ή το εμπόριο γενικότερα. Σαράντα περίπου οικογένειες βρίσκονται σήμερα στην Αθήνα μέλη του «Συλλόγου Αηδονιωτών» της πρωτεύουσας. Στα Τρίκαλα έχουν εγκατασταθεί 20 οικογένειες, στην Καλαμπάκα 15, στη Λάρισα 10 και σε διάφορα άλλα μέρη της Ελλάδας 10 οικογένειες.

Το κυνήγι ζώων και πουλιών

Το κυνήγι των ζώων και των πουλιών, τα παλιότερα χρόνια, ήταν διαδομένο πολύ στο χωριό μας. Όλοι οι κάτοικοι, ιδιαίτερα το χειμώνα, ασχολούνταν με το κυνήγι, για να εξοικονομήσουν λίγο κρέας και ν' αλλάξουν έτσι το νηστίσιμο διαιτολόγιό τους, που πολλές φορές ξεπερνούσε τις τριακόσιες μέρες το χρόνο. Κυνηγούσαν με τα καριοφύλλια τους κι αργότερα με κυνηγετικά όπλα, αγριογούρουνα, ελάφια, ζαρκάδια και λαγούς.

Έστηναν και ειδικές παγίδες σε διάφορα περάσματα. Έπρεπε όμως μόλις χάραζε η μέρα να πάνε για να ξεστήσουν τις παγίδες, γιατί υπήρχε κίνδυνος να πιαστούν σ' αυτές ζώα απ' τα κοπάδια που θα έβγαιναν για βοσκή ή τσοπανόσκυλα. Πολλές φορές σ' αυτές τις παγίδες πιάνονταν κι αλεπούδες και λύκοι.

Τ' αγριογούρουνα, τα ελάφια και τα ζαρκάδια τα κυνηγούσαν και με τον τρόπο της «παγάνας». Έπιαναν τα «καρτέρια», περάσματα, οι κυνηγοί κι άλλοι χτυπώντας τις παλάμες, ή τενεκεδένια δοχεία μ' ένα ξύλο, προσπαθούσαν να κάνουν τα ζώα να περάσουν απ' τα καρτέρια των κυνηγών. Πρέπει εδώ να σημειώσω ότι τα καρτέρια ορίζονταν σε τέτοια σημεία, που ο αέρας να μη τα προδίδει μεταφέροντας τα χνώτα των κυνηγών. Αν δηλαδή ο αέρας φυσούσε απ' το βόρειο μέρος, τα καρτέρια έπιαναν στο νότιο μέρος της περιοχής που κυνηγούσαν. Όταν οι κυνηγοί της παγάνας αντιλαμβάνονταν τα ζώα στο μέρος που κυνηγούσαν, φώναζαν: «Μέσα. Γερά τα καρτέρια». Ειδοποιούσαν με τον τρόπο αυτό τους συντρόφους τους που ήταν στα καρτέρια, ότι τα ζώα βρίσκονται μέσα ή καλύτερα ανάμεσα στους παγαντζήδες και τους καρτερτζήδες. Απ' αυτή τη στιγμή ο καρτερτζής είχε το όπλο «επί σκοπόν» και το δάχτυλο έτοιμο στη σκανδάλη. Πολλές φορές ξεπεταγόταν μπροστά τους κάποιος λαγός απ' τις φωνές των κυνηγών της παγάνας, αλλά τον άφηναν να φύγει γιατί αν τον πυροβολούσαν θα πρόδιναν τις θέσεις τους και τ' άλλα κυνήγια τα «χοντρότερα», δηλαδή τ' αγριογούρουνα, ζαρκάδια, ή ελάφια θα «κλωτσούσαν», θ' άλλαζαν κατεύθυνση, και δε θα περνούσαν απ' τα καρτέρια. Αν κάποιος το έκανε αυτό το σφάλμα, δηλαδή πυροβολούσε στο καρτέρι του λαγού, κατακρίνονταν απ' τους άλλους και δεν τον εμπιστεύονταν άλλη φορά για καρτέρι, τον έβαζαν στην παγάνα.

Η ομάδα αυτή των κυνηγών είχε και τον αρχηγό της, που ήταν πάντοτε ο πιο έμπειρος απ' όλους. Αυτός κανόνιζε τα καρτέρια που θα πιάσουν, αφού πρώτα εξέταζε τη διεύθυνση του αέρα, αυτός πότε κι από πού οι παγαντζήδες θ' αρχίσουν να φωνάζουν, αυτός κανόνιζε την απόσταση που θα έχουν μεταξύ τους οι παγαντζήδες. Όλοι, καρτερτζήδες και παγαντζήδες έπρεπε να τηρήσουν τις εντολές του αρχηγού, γιατί τότε μόνο θα είχε επιτυχία το κυνήγι. Το κεφάλι του ζώου που θα σκοτωνόταν το έπαιρνε ο κυνηγός που το σκότωνε και το κρέας το μοιραζόταν όλοι.

Ένα άλλο ζώο που το κυνηγούσαν όχι για το κρέας, αλλά για το πολύτιμο δέρμα του ήταν το κουνάβι (ικτίς). Το κυνήγι του κουναβιού γινόταν με τον «τορό», τα ίχνη, που άφηνε πηδώντας πάνω στο χιόνι. Όταν εντοπιζόταν η κρύπτη, που

συνήθως ήταν «κουφάλες», κούφιο μέρος στον κορμό ή τα κλωνάρια δέντρων, κλείνονταν όλα τ' ανοίγματα εκτός από ένα στο κάτω προς το έδαφος μέρος, στο οποίο τοποθετούσαν ένα κομμάτι ύφασμα ή κάτι άλλο που ανάβοντάς το έβγαζε αποπνιχτικό καπνό που ανέβαινε ως την κρύπτη του κουναβιού. Το κουνάβι επιχειρούσε έξοδο από κάποιο άνοιγμα, αλλά μόνο το κάτω προς το έδαφος ήταν λεύτερο. Εκεί όμως όταν έφτανε το περίμεναν τα χέρια του κυνηγού. Χρειαζόταν όμως επιδεξιότητα, γιατί τα δόντια του έκοβαν σαν το ξυράφι.

Πολλοί κυνηγοί κουναβιών χρησιμοποιούσαν και ειδικά κυνηγετικά σκυλιά, τα «κουναβόσκυλα», που με τα γαυγίσματά τους ειδοποιούσαν όταν ανακάλυπταν την κρύπτη του κουναβιού και το έπιαναν όταν ζαλισμένο απ' τον καπνό πηδούσε έξω απ' την κρύπτη.

Ένας επιδέξιος και καλός κυνηγός κουναβιών ήταν ο Θόδωρος Μουστάκας, που όλοι τον φωνάζαμε με το παρώνυμο «Κουπίνα». Μου διηγήθηκαν δυο περιστατικά για το Θόδωρο, που τα παραθέτω όπως τ' άκουσα από χωριανούς μου ένα Αυγουστιάτικο βράδυ στο μαγαζί.

Κυνηγούσε ο Θόδωρος ένα κουνάβι με βοηθό τη γυναίκα του Πανάγιω. Όταν εντοπίσανε την κρύπτη του, σ' έναν πλάτανο στην «ανάβρα», ο Θόδωρος έκλεισε όλα τ' ανοίγματα κι άφησε μόνο δύο. Στο ένα έβαλε καπνό και στ' άλλο περίμενε η Πανάγιω το κουνάβι. Όταν ζαλισμένο απ' τον καπνό έφτασε στα χέρια της Πανάγιω, αυτή το έπιασε και το κρατούσε σφιχτά. Όμως σε μια στιγμή το κουνάβι κατάφερε να τη δαγκώσει στο χέρι με τα κοφτερά του δόντια. Άρχισε να πονάει και να φωνάζει η Πανάγιω, αλλά το κουνάβι δεν τ' άφηνε απ' τα χέρια της. Ο Θόδωρος κατεβαίνοντας απ' τον πλάτανο της έδινε κουράγιο λέγοντας: «*Βάστα Πανάγιω γερά. Στα χέρια σου κρατάς ένα βόδι*».

Και πραγματικά το δέρμα του κουναβιού ξεπερνούσε πολλές φορές την αξία ενός βοδιού, όταν η ποιότητά του ήταν άριστη, γιατί υπάρχουν και τα «βρωμοκούναβα» που το δέρμα τους είναι κατώτερης ποιότητας.

Ο ίδιος πάλι ο Θόδωρος κυνηγούσε μια χειμωνιάτικη μέρα με το Νάκη Σιούλη.

Όταν έφτασαν σ' ένα σάπιο κορμό έλατου, ο Νάκης είπε ότι εκεί ήταν η κρύπτη. Ο Θεόδωρος δε συμφωνούσε. Ο Νάκης ήταν αμετάπειστος κι η συζήτηση συνεχιζόταν χωρίς ο ένας να δέχεται την άποψη του άλλου. Ο Νάκης σε μια στιγμή αγαναχτισμένος χτύπησε με τη γροθιά του το σάπιο κορμό και φώναξε δυνατά: «Εδώ μέσα είναι το κουνάβι». Αποτέλεσμα, να πεταχτεί έξω το κουνάβι και να το χάσουν απ' τα χέρια τους.

Το γεγονός αυτό συζητήθηκε πολύ απ' τους Αϊβανιώτες κι οι περισσότεροι υποστήριξαν την άποψη, ότι ο Θεόδωρος θέλησε να ξεγελάσει το Νάκη και να πιάσει μόνος του το κουνάβι. Την άποψη αυτή τη στήριξαν στο γεγονός, ότι ο Θεόδωρος ήταν κουναβοκυνηγός με πείρα και δε δικαιολογείται στην περίπτωση αυτή να φανεί κατώτερος απ' το Νάκη που ήταν άπειρος στο κυνήγι του κουναβιού.

Αν πραγματικά έχουν δίκαιο εκείνοι που υποστηρίζουν την άποψη αυτή, τότε είμαι σίγουρος πως κι ο Θεόδωρος μετάνοισε για την πράξη του αυτή, που ζημίωσε και το Νάκη κι αυτόν τον ίδιο. Ο μόνος που ωφελήθηκε στην περίπτωση αυτή ήταν το κουνάβι, που γλύτωσε «το τομάρι του», που θα χαίδευε με τ' απαλό του τρίχωμα το λαιμό κάποιας πλούσιας κυρίας.

Τα παιδιά είχαν το δικό τους τρόπο για το κυνήγι των πουλιών. Το χειμώνα έφτιαναν «αβρόχια», θηλιές από τρίχες αλογοράς, τα έστηναν σε μέρη «βαρκά», που ανάβρυζε νερό και δεν έπιανε το χιόνι, και πιάνονταν κοτσούφια, κυργιάρινες, τσίχλες κι άλλα πουλιά που πήγαιναν εκεί να βρούν την τροφή τους. Τέτοια μέρη κατάλληλα γι' αβρόχια ήταν: Η «βάρνα», τα «κέδρα», τα «παλιάμπελα» και άλλα πολλά. Μερικά παιδιά είχαν πολλές δεκάδες αβρόχια κι όταν πήγαιναν να τα στήσουν, για ν' αποφύγουν το μπέρδεμά τους, τα περνούσαν στους βραχίονες και τους πήχεις των χεριών τους, όπως περνούν τους κρίκους στο ξύλο στα «λουναπαρκ», για το παιγνίδι με τα μπουκάλια. Απο κει έβγαζαν ένα - ένα και το έστηναν στα βαρκά ως εξής:

Τοποθετούσαν δυο πασσάλους σε απόσταση τον έναν απ' τον άλλο, ίση με το μήκος που είχε τ' αβρόχι. Έδεναν τη μια άκρη απ' τ' αβρόχι στον ένα πάσσαλο και τη δεύτερη στον άλλο. Αν ήταν πολύ μεγάλο, έβαζαν κι άλλους πασσάλους ενδιάμεσα. Πρόσεχαν να είναι καλά τεντωμένο τ' αβρόχι κι οι θηλιές του μόλις ν' ακουμπούν λίγο κάτω στο έδαφος. Χρειαζόταν λοιπόν μεγάλη τέχνη το στήσιμο, αλλά μεγαλύτερη το φτιάσιμό του, που το αναλάμβαναν έμπειροι κυνηγοί πουλιών.

Μικρότερα παιδιά που δε μπορούσαν να τρέχουν στα βαρκά μ' αβρόχια, έστηναν σ' ένα μέρος του κήπου τις «μπάτες», παγίδες για πουλιά. Οι μπάτες ήταν αυτόματες ή τραβηχτές. Οι αυτόματες αποτελούνταν από μια μεγάλη πλάκα, η οποία στηριζόταν σε μια ξύλινη «φούρκα», που είχε το σχήμα του ψηφίου ένα 1. Πάνω στη φούρκα στήνονταν τα δυο «σκανδάλια», ξύλα κυλινδρικά μικρότερα, πελεκημένα στο ένα άκρο και δεμένα μ' ένα γερό σχοινί το ένα με τ' άλλο. Όταν στήνονταν, πάνω στη φούρκα έμπαινε το ένα σκανδάλι και στο πελεκημένο άκρο του ακουμπούσε ελαφρά η πλάκα, που σχημάτιζε με το έδαφος μια δίδεδρη γωνία του 30° περίπου. Τ' άλλο σκανδάλι έμπαινε σε ειδική θέση, στο μέσο περίπου της φούρκας και το πελεκημένο άκρο του ακουμπούσε σε μια ξύλινη βέργα πολύ ελαφρά, ενώ στο άλλο άκρο της βέργας που βρισκόταν κάτω απ' τη μπάτα ήταν τοποθετημένο ένα κομματάκι ψωμιού. Μόλις το πουλί τσιμπούσε το ψωμί η μπάτα ξεσκανδαλιζόνταν αυτόματα κι η πλάκα έπεφτε και πλάκωνε το πουλί. Κάτι παρόμοιο δηλαδή με την ποντικοπαγίδα. Η τραβηχτή μπάτα ήταν απλή. Μια πλάκα ή ένα σκαφίδι που στήνονταν, όπως και στην αυτόματη μπάτα, κατά τρόπο που να σχη-

ματίζει με το έδαφος μια δίδεδρη γωνία. Στην τραβηχτή μπάτα η πλάκα στηριζόταν σ' ένα κυλινδρικό απλό ξύλο μήκους 25 περίπου εκατοστών του μέτρου. Το ξύλο που στήριζε τη στημένη πλάκα ήταν δεμένο μ' ένα σχοινί, που το κρατούσε απ' τ' άλλο άκρο ο μικρός κυνηγός, που ήταν πιο πέρα κρυμμένος ή πολλές φορές στο παράθυρο του σπιτιού από μέσα, για να μην κρυώνει. Κάτω απ' την πλάκα το έδαφος είχε καθαριστεί απ' το χιόνι κι είχαν ριχτεί εκεί λίγα ψίχουλα ψωμιού ή σπόροι καλαμποκιού. Όταν το πουλί πήγαινε κάτω απ' την πλάκα για να φάει τα ψίχουλα, το παιδί τραβούσε απότομα το σχοινί και μαζί του τραβιόταν και το ξύλο πάνω στο οποίο στηριζόταν η πλάκα, που έπεφτε και πλάκωνε το πουλί.

Μεγαλύτερη επιτυχία είχε η αυτόματη μπάτα. Είχε ακόμα και το πλεονέκτημα, που μετά το στήσιμο μπορούσες να φύγεις να πας να στήσεις κι άλλες και να λειτουργήσουν όλες μόνες τους χωρίς τη δική σου παρουσία κι επέμβαση.

Με τους τρόπους αυτούς, προπαντός με τ' αβρόχια, οι μικροί κυνηγοί προμήθευαν με το κυνήγι τους κρέας για όλη τη φαμίλια. Πολλές φορές μάλιστα που οι μεγάλοι κυνηγοί έρχονταν μ' άδεια χέρια, το κυνήγι των μικρών αποχτούσε μεγαλύτερη αξία.

Αργότερα, στις αρχές του 20ου αιώνα περίπου, τα παιδιά κυνηγούσαν και τις άλλες εποχές του χρόνου, με τα λάστιχα. Οι μπάτες, τ' αβρόχια και τα λάστιχα, που χρησιμοποιούσαν οι μικροί μας κυνηγοί παλιότερα, δικαιολογούν απόλυτα τη σοφία των λόγων: «*Η πενία τέχνας κατεργάζεται*». Και πραγματικά η ανέχεια κι η φτώχεια ανάγκαζε τα παιδιά τότε να βρίσκουν τρόπους να εξοικονομούν το κρέας, που ήταν είδος υπερπολυτελείας για την εποχή τους. Σήμερα, που έλειψε η πείνα κι η μεγάλη φτώχεια, έλειψαν μαζί τους κι οι μπάτες και τ' αβρόχια και τα λάστιχα.

Οικοτεχνία

Το κάθε σπίτι του χωριού μας έπρεπε να έχει και είχε, όλα τα απαραίτητα «οικοτεχνικά εργαλεία». Ο αργαλειός για την ύφανση, με όλα τα εξαρτήματά του (ξύλοχτενο, χτένια, μιτάρια, αντί, σαϊτα κ.ά.), το τσικρίκι κι η ρόκα για την κλωστοποίηση των μαλλιών, η ανέμη για το μάζεμα της κλωστής, τα λανάρια για το λανάρισμα των μαλλιών, αποτελούσαν απαραίτητα εργαλεία, που κατασκευάζονταν από ξύλο και από ειδικούς τεχνίτες του χωριού.

Η μητέρα ήταν η δασκάλα της υφαντικής τέχνης για τις κόρες της. Έπρεπε από πολύ μικρές να μάθουν την όλη διαδικασία της επεξεργασίας των μαλλιών, αρχίζοντας απ' τις πιο απλές κι εύκολες δουλειές. Όταν θα έφταναν σε ηλικία γάμου θα έπρεπε να έχουν περάσει όλες τις τάξεις της υφαντικής σχολής για να μπορούν ν' ανταποκρίνονται στις υποχρεώσεις μιας νοικοκυράς της τότε εποχής. Έπρεπε μ' άλλα λόγια να γνωρίζουν το χειρισμό όλων των οικοτεχνικών εργαλείων άριστα και να μπορούν να πλέκουν κάλτσες, ζακέτες, φανέλες, να υφαίνουν κιλίμια (τάπητες), καναπλίκια (υφαντά για καναπέδες), προσκέφαλα, μπερντέδες (υφαντά για πόρτες), φλοκάτες, μπατανίες, κουβέρτες κι άλλα πολλά. Όλα τα προικιά τους που με καμάρι τ' άπλωναν και τα έδειχναν τις μέρες του γάμου, έπρεπε να είναι έργα των χεριών τους. Πόση ικανοποίηση αισθανόταν η νύφη, όταν της απονέμανε οι καλεσμένοι που έβλεπαν τα προικιά, τον τίτλο της «χρυσόχέρας»!

Έπρεπε ακόμα να μάθουν να βάφουν τα μαλλιά με διάφορες φυτικές χρωστικές ουσίες από φύλλα, φλούδες, ρίζες φυτών, που έδιναν λαμπερά κι ανεξίτηλα χρώ-

ματα στα κεντημένα υφαντά. Θαυμάζει κανένας και σήμερα παλιά τέτοια υφαντά που είναι έργα τέχνης, πραγματικά κομψοτεχνήματα. Μερικές απ' τις εργασίες αυτές ήταν πολύ δύσκολες, κουραστικές κι έκλειναν τις υφάντριες στο σπίτι για πολύ χρόνο. Γι' αυτό και μ' αναστεναγμό έλεγαν τους παρακάτω στίχους:

*Το κέντημα είναι γλέντημα,
κι η ρόκα είναι σεργιάνι
μα το τσικρίκι κι ο αργαλειός
είναι σκλαβιά μεγάλη.*

Ο παπούς, η γιαγιά, ο πατέρας, η μητέρα, τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, όλοι φορούσαν μάλλινα υφαντά ή πλεχτά χειροποίητα ρούχα. Ακόμα κι οι σάκες των παιδιών που πήγαιναν στο σχολείο, ήταν έργα της υφαντικής τέχνης κι οι μητέρες προσπαθούσαν να τις κεντήσουν στον αργαλειό, όσο καλύτερα μπορούσαν. Όλα δηλαδή τα ενδύματα, απ' την κάλτσα ως την κάπα και το ταλαγάνι, κατασκευάζονταν μέσα στο σπίτι από προβατόμαλλα ή γιδόμαλλα.

Επίσης στον αργαλειό υφαίνονταν το μάλλινο ύφασμα με το οποίο κατασκευάζονταν τα βλάχικα σακιά, δισάκια και τρουβάδες, που ήταν τόσο απαραίτητα στο σπίτι, για διάφορες χρήσεις.

Η υφαντική τέχνη ήταν γνωστή στις γυναίκες της Ελλάδας απ' την πανάρχαια εποχή, πολλούς αιώνες π.Χ. Στην ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ και στις σελίδες 446-447 του Β' τόμου διαβάζουμε:

«Η ρόκα και ο αργαλειός ήταν από τις συνηθισμένες γυναικείες απασχολήσεις της αρχαϊκής και της κλασσικής εποχής. Δύο σκηνές από λήκυθο του 6ου αι. π.Χ. (έργο του «ζωγράφου του Άμασι») παριστάνουν δύο γυναίκες όρθιες να υφαίνουν σε πρωτόγονο αργαλειό που αποτελείται από δύο ιστόποδες και δύο οριζόντιες δοκούς. Η μία περνά το νήμα με τη σαίτα, η άλλη το εφαρμόζει στο ύφασμα που τυλίγεται γύρω στη μία δοκό (το νεοελληνικό «αντί»).

Πλάι μια γυναίκα κρατεί τουλούπα μαλλί και γνέθει. Η κλωστή πέφτει σε καλάθι. Πιο πέρα δύο γυναίκες διπλώνουν το έτοιμο ύφασμα επάνω σε δίφρο, όπου έχουν τοποθετήσει και άλλα διπλωμένα υφάσματα. Δεξιά και αριστερά δύο γυναίκες γνέθουν. (Ν. Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης)».

Για να εξοικονομήσουν τα απαραίτητα μαλλιά, τα προβατόμαλλα, όσοι δεν είχαν πρόβατα, έκαναν αλλαγή με γιδόμαλλα στα χωριά του κάμπου, ή πουλούσαν γιδόμαλλα κι αγόραζαν προβατόμαλλα. Κρατούσαν γιδόμαλλα μόνο για τις κάπες των τσοπάνηδων, για στρωσίδια και για κάλτσες που φορούσαν το χειμώνα με τα χιόνια πάνω απ' τις μάλλινες κάλτσες, σα μπότες, για να μη βρέχονται τα πόδια.

Παλιότερα οι βλαχοπούλες χρησιμοποιούσαν για τα μάλλινα υφαντά τα εξής είδη μαλλιών:

1. Το «ανοιξιάτικο» μαλλί απ' το κούρεμα των προβάτων, που είχε ηλικία ενός έτους. Είχε μακριά τρίχα λιπαρή και απ' το πλύσιμό του έπαιρναν τη «σαριά», την οποία χρησιμοποιούσαν ως απορρυπαντικό στο πλύσιμο των μαλλίνων ρούχων. Η «σαριά» περιείχε λανολίνη και διάφορα άλλα έλαια, που αποτελούν κύρια συστατικά των διαφόρων απορρυπαντικών σήμερα. Το ανοιξιάτικο μαλλί ήταν το καλύτερο και το χρησιμοποιούσαν για τις φλοκάτες, τα κιλίμια, τα καναπλίκια, τους μπερντέδες και τ' άλλα υφαντά, που θ' αποτελούσαν τα προικιά της βλαχοπούλας.

2. Τα «αρνοπόκια», που έχουν ηλικία 6 μηνών περίπου και ήταν το μαλλί των θηλυκών αρνιών, που κρατούσαν για πρόβατα, και των αρσενικών αρνιών, που κρατούσαν για «γκισέμια» και για «κριάρια» αναπαραγωγής.

3. Τα «κολόκουρα», μαλλί απ' το κούρεμα του πισινού μέρους και της κοιλιάς των προβάτων, που γινόταν μόλις έπαιρναν οι πρώτες ζέστες και πριν απ' το ανοιξιάτικο κούρεμα. Τα «αρνοπόκια» και τα «κολόκουρα» ήταν μαλλί με κοντότερη τρίχα και το χρησιμοποιούσαν για κάλτσες, φανέλες και άλλα είδη.

Οι βιοτεχνίες των μαλλίνων χρησιμοποιούν και τα εξής είδη:

1. Τα «ταμπακόμαλλα», μαλλί που προέρχεται απ' το κούρεμα των δερμάτων κατά την κατεργασία τους, στα «ταμπάκικα».(31)

2. Τα «ντριστιλόμαλλα», μαλλί που βγαίνει στις ντριστελέες απ' τα μάλλινα.

3. Τα «λαναρινόμαλλα», που βγαίνουν απ' το τίναγμα των μαλλιών στα λαναριστήρια.

Και τα υποδήματα ήταν έργα των χεριών τους. Ένας απ' όλους στο σπίτι έπρεπε να μάθει να φτιάχνει τα γνωστά «γρουνοτσάρουχα» για καθημερινή χρήση όλων των μελών της οικογένειας. Τα γρουνοτσάρουχα για τις επίσημες μέρες τα κατασκεύαζε ειδικός τεχνίτης, που έβαζε όλη του την τέχνη για να γίνουν εφαρμοστά κι ωραία.

Σήμερα όλα τα παραπάνω αποτελούν μόνο θύμησες του παλιού καιρού. Όλα έχουν εκτοπιστεί απ' τη βιοτεχνία και τη βιομηχανία, που καθημερινά σημειώνουν πρόοδο στον τομέα αυτό της κλωστοϋφαντουργίας. Το μόνο που δεν εκτοπίστηκε ακόμα είναι η κατασκευή της φλοκάτης, με τη διαφορά ότι και δω, το λανάρισμα των μαλλιών γίνεται στα μηχανοκίνητα λαναριστήρια στην πόλη και το βάψιμο με βιομηχανικές χρωστικές ουσίες. Όλες οι άλλες εργασίες και η ύφανση γίνονται στο σπίτι με το χέρι, δηλαδή με χειροκίνητα εργαλεία, όπως και παλιότερα. Τα κιλίμια αντικαταστάθηκαν απ' τους διάφορους τάπητες που με τόση τέχνη διαφημίζει η τηλεόραση, τα καναπλίκια απ' τα έπιπλα που ντύνονται με λογής - λογής υφάσματα κι η ενδυμασία γενικά, απ' τα προϊόντα της κλωστοϋφαντουργίας και των σχετικών με την ενδυμασία κλάδων της βιομηχανίας.

Το «χωριάτικο σπίτι» με την πολύτιμη παλιά επίπλωσή του και τα βαρύτιμα κεντημένα υφαντά δεν υπάρχει πια. Σήμερα όλοι προσπαθούν να χτίσουν και να ντύσουν το σπίτι τους όπως κι οι κάτοικοι της πόλης. Διαρρύθμιση του χώρου, επίπλωση, σκεύη, όλα αντίγραφα από κατοικίες της πόλης. Μόνο σε μερικά σπίτια στην πόλη βρίσκεις δωμάτιο που έχει τη χωριάτικη όψη, με το τζάκι σε μια γωνιά, με τους καναπέδες και τα καναπλίκια, με το κεντημένο κιλίμι στρωμένο στο πάτωμα, με τους ωραίους μπερντέδες για κουρτίνες στα παράθυρα και με προσκέφαλα υφαντά κεντημένα, πάνω στους καναπέδες με τα καναπλίκια. Βρίσκονται απ' τη μητέρα ή τη γιαγιά κι εκπληρώνουν μια επιταγή της μόδας, ένα γούστο των σημερινών νιόπλουτων στην πόλη, που παλιότερα ζούσαν σε κάποιο απ' τα χωριά της Πίνδου. Όμως χάνουν πολύ σ' αυτό το περιβάλλον και μοιάζουν σαν ξένοι ανάμεσα σε ξένους.

Κλείνω το κεφάλαιο αυτό με μια παράκληση: Το Κοινοτικό Συμβούλιο να βρεί τρόπο να συγκεντρώσει όλα αυτά τα οικοτεχνικά εργαλεία απ' τον αργαλειό ως τ' αδράχτι κι όλα τα υφαντά απ' το κιλίμι ως την κεντημένη μάλλινη ποδιά και μελλοντικά σε μια αίθουσα του Κοινοτικού Μουσείου να πάρουν τη θέση τους ανάμεσα στ' άλλα εκθέματα του γεωργικού και κτηνοτροφικού κύκλου. Θα μένει μ' ανοιχτό το στόμα ο επισκέπτης όταν, σε μια γωνιά του Κοινοτικού Μουσείου, αντικρίσει όλα τα οικοτεχνικά χειροκίνητα εργαλεία και δίπλα τους ένα χώρο στρω-

31. Βυρσοδεψεία.

μένο με το κιλίμι, τα καναπλίκια, τα προσκέφαλα κι όλα τα περίφημα κεντημένα υφαντά, που στόλιζαν παλιότερα το δωμάτιο της υποδοχής των Βλάχων.

Άριστοι τεχνίτες αυτοδίδαχτοι, που έζησαν στο χωριό μας

Πριν απ' τον πόλεμο του 1940, έζησαν στο χωριό μας μερικοί άριστοι τεχνίτες αυτοδίδαχτοι. Πολλές φορές σε συζητήσεις αναφέρονται τα ονόματά τους απ' τους νεότερους που ζουν σήμερα και πιστεύω, πως για πολλά χρόνια οι Αηδονιώτες θα τους θυμάνται και θα μιλάνε γι' αυτούς. Οι περίφημοι αυτοί τεχνίτες ήταν οι παρακάτω:

Θανασάκης Καλαντζής

Δεν ξέρω αν το ανάστημά του ήταν η αιτία που τον φωνάζαμε όλοι με το χαϊδευτικό «Θανασάκη», ή η συμπάθεια κι η αγάπη μας για τον αξέχαστο γείτονά μου. Είχε βέβαια μικρό ανάστημα σαν άνθρωπος, αλλά δεν έφτασε ούτε θα φτάσει κανένας το ψήλος της τέχνης του.

Θαυμάσιος ξυλουργός ο Θανασάκης, αγάπησε με πάθος τη δουλειά αυτή και δεν τον ενδιέφερε πόσα θα πάρει, αλλά εκείνο που θα φτιάσει να είναι αριστούργημα. Αν δε μεσολαβούσε το κάψιμο του χωριού απ' τους γερμανούς, σε πολλά σπίτια θα βλέπαμε και θα θαυμάζαμε αριστουργήματα της τέχνης του. Έχω κρατήσει την πόρτα που είχε φτιάσει το 1912 στο πάνω δωμάτιο του τότε σπιτιού μας και μια εντοιχισμένη ντουλάπα. Έχουν τέτοια εφαρμογή και καλλιτεχνία, που νομίζεις ότι έγιναν χτες απ' τα χέρια κάποιου διάσημου επιπλοποιού. Όλα τα εργαλεία, όπως μου έλεγε, τα έπαιρνε απ' το Βόλο. Τα είχε τοποθετημένα σ' ένα ξύλινο κιβώτιο και τα φρόντιζε περισσότερο κι απ' τον εαυτό του. Αλοίμονο σε κείνον που θα τολμούσε να πλησιάσει αυτό το κιβώτιο και τρισαλοίμονο σ' όποιον θ' αποτολμούσε να πιάσει κάποιο εργαλείο του.

Το 1940, το χειμώνα, βρέθηκα στο χωριό γιατί η Παιδαγωγική Ακαδημία Λάρισας, όπου φοιτούσα για δεύτερο χρόνο, δε λειτουργούσε απ' τις 28 του Οχτώβρη που κηρύχτηκε ο πόλεμος.

Είχα πάρει ένα δίκανο όπλο κυνηγετικό του Βασίλη Κ. Μουστάκα και κυνηγούσα. Μια μέρα όμως γλίστρησα και πέφτοντας στηρίχτηκα στο όπλο. Δεν έπαθα τίποτα εγώ, αλλά το κοντάκι του όπλου έγινε δυο κομμάτια. Πήγα στο Θανασάκη το σπασμένο όπλο και τον παρακάλεσα να το φτιάσει. Τον θυμάμαι, δίπλα στο τζάκι, αφού το περιεργάστηκε για λίγο είπε: «*Θα του φτιάσου. Κι αν του καταλάβει κανένας ότι είναι σπασμένου, θα τα σπάσου τα χέρια μ'»*».

Δε χρειάστηκε όμως να τα σπάσει, γιατί πραγματικά κανένας δεν το κατάλαβε και ως την ώρα που ο Βασίλης το παρέδωσε στους Ιταλούς, δεν το ήξερε ότι ήταν σπασμένο. Του το είπα ύστερ' από χρόνια και δεν το πίστευε.

Δεν ξέρω αν ο Θανασάκης είχε κάποια σχέση με τη μουσική. Εκείνο που θυμάμαι είναι ένας «ταμπουράς», έργο των χεριών του, που ήταν αριστούργημα από άποψη κατασκευής και σκορπούσε γύρω του εύθυμες νότες, τις χειμωνιάτικες νύχτες κοντά στο τζάκι.

Άφθαστος όμως ο Θανασάκης και στη διήγηση παραμυθιών. Δεν έλεγε μόνο, αλλά τα συνόδευε με κινήσεις, με μορφασμούς, που θα τους ζήλευε κι ο καλύτε-

ρος ηθοποιός. Είχε όμως τη μανία να τα μεγαλοποιεί σε βαθμό απίστευτο. Έτσι θυμάμαι «το τρίχινο γιοφύρι», που χρειαζόταν μια χειμωνιάτικη νύχτα για να τελειώσει. Μας έλεγε και γεγονότα απ' τη ζωή του που ήταν, όπως τα έλεγε, κάτι παραπάνω από παραμύθια:

«Κάποτε ήμαν στη ράχη στη «σκαλούλα» κι βλέπου στην «καψάλα» κουλουριασμένου ένα φίδι, που σήκουσι του κιφάλι κι άρχισι να σέρνιτι στουν ξηριά. Ήταν τόσο μιγάλου, που του κιφάλι έφτασι στη λουγγά του Πώχου κι η ουρά ήταν ακόμα στην «καψάλα». Αν πιστέψουμε τον καλό μας Θανασάκη, θα πρέπει αυτό το φίδι να περνούσε τα 2.000 μέτρα σε μήκος.

Άλλοτε πάλι με το τσεκουράκι του, που έκοβε σαν ξυράφι, κυνήγησε ...μια αρκούδα απ' το «κάρπινο» ως το «τήζι».

Μια άλλη φορά πότισε μ' ένα τουλούμι από ρίζα σε ρίζα ένα ξηρικό χωράφι του στο «καλπομάρι» δέκα περίπου στρεμμάτων καλλιεργημένο με καλαμπόκι και το νερό το κουβαλούσε απ' τη στέρνα του «ιάτζιρου», δηλαδή απόσταση πάνω από 1000 μέτρα.

Κι άλλα πολλά μας έλεγε ο Θανασάκης μας, που δεν ήταν μόνο άριστος χειριστής του «σκεπαριού» και της «μπλάνης», αλλά κι άφθαστος στη διήγηση παραμυθιών κι άλλων περιστατικών.

Ίδιος κι απaráλλαχτος στις διηγήσεις περιστατικών ήταν κι ο γιός του και κουμπάρος μου Τασίκας. Λίγες μέρες πριν πεθάνει τον επισκέφτηκα σπίτι του. Είχε γυρίσει από Νοσοκομείο της Αθήνας και στην κατάσταση που βρισκόταν βρήκε το κουράγιο, σηκώθηκε και μου είπε: *«Τα 'μαθες τα νέα απ' το χωριό; Ο Κώστας του Νάκη Παταβούκα έπιασε μια αλεπού στο κοτέτσι. Του είχε ρημάξει τις κότες. Την έδεσε, την κρέμασε κι άρχισε να τη γδέρνει ζωντανή λέγοντάς την, φάε κοτούλες τώρα κυρά-Μάρου, φάε κοτούλες».* Τη διήγηση τη συνόδευε με τις απαραίτητες χειρονομίες και τους μορφασμούς, όπως ο πατέρας του ο Θανασάκης.

Μήτρος Κλουρούλας

Το πραγματικό του επώνυμο ήταν Κουτσιμπέλας, αλλά όλοι τον γνωρίζαμε με το «παρατσούκλι», παρώνυμο, Κλουρούλας, που το χρωστούσε, όπως μου έλεγε ο γιος του Χρίστος, στην τέχνη με την οποία έφτιανε τα «κλούρια», τόποι με ξύλινο φράχτη γύρω, για τα κατσίκια και τ' αρνιά.

Εκείνο όμως που, κατά κοινή ομολογία, τον ξεχώριζε απ' όλους τους άλλους ήταν η τέχνη του στην κατασκευή του ξυλάλετρου. Ο Θανασάκης Καλαντζής τον παραδεχόταν κι έλεγε: *«Μπορώ να φτιάξω αλέτρι που να μιλάει. Τι το θέλεις όμως; Είναι άχρηστο, γιατί τ' αλέτρι δε θέλει ομορφιά, θέλει «καλό ζύγι» και τέτοιο αλέτρι μόνο ο Μήτρος μπορεί να φτιάσει, κανένας άλλος».*

Όλα τα ξυλάλετρα του χωριού ήταν έργα των χεριών του Μήτρου, που τα πελεκούσε και τα ζύγιζε μ' άφθαστη τέχνη, καπνίζοντας το τσιμπούκι του, που δε θυμάμαι να τ' αποχωριζόταν ούτε λεπτό. Πολλές φορές κι απ' τα γειτονικά χωριά έρχονταν για να φτιάσουν αλέτρι στο Μήτρο. Η φήμη του δηλαδή είχε ξεπεράσει τα σύνορα του χωριού. Γνώριζε σ' όλο το δάσος τις βαλανιδιές που είχαν ξυλο κατάλληλο για «κοντούρια» και για «σταβάρια».

Ο γιός του Χρίστος, που σήμερα είναι ένας απ' τους καλύτερους τεχνίτες ξυλουργούς στην Καλαμπάκα, τα πρώτα μαθήματα τα πήρε απ' τον πατέρα του το Μήτρο.

Παντελής Γκόσγκος

Ένας μεσότοιχος χώριζε το σπίτι του Παντελή απ' το σπίτι του Κλουρούλα. Στη μια αυλή ο Μήτρος πελεκούσε τ' αλέτρια στην άλλη ο Παντελής πελεκούσε τα «στυλιάρια». Ένα στυλιάρι για να γίνει δε χρειάζεται παραπάνω από δύο ώρες. Ο Παντελής όμως τις δύο ώρες τις χρειαζόταν για να το περιεργαστεί μόνο, πριν αρχίσει το πελέκημα. Μετά το πελέκημα, άρχιζε η δουλειά με το «ξυλοφάι». Τελευταία γινόταν το πέραςμα του τσεκουριού ή του κασμά, που χρειαζόταν κι αυτό μερικές ώρες. Έτσι απ' την ώρα που άρχιζε να το περιεργάζεται το στυλιάρι ως την ώρα που θα περνούσε σ' αυτό το τσεκούρι ή τον κασμά έπρεπε να περάσει το λιγότερο μια ολόκληρη καλοκαιριάτικη μέρα. Όλοι όμως ομολογούσαν και βεβαίωναν ότι στη δουλειά αυτή ήταν καλλιτέχνης και διακρίνονταν τα στυλιάρια του Πάντου από κείνα που έφτιαναν άλλοι χωριανοί.

Γιώργος Βασ. Πώχος

Στις βρύσες του χωριού, παλιότερα, το νερό έτρεχε μέσα σε «κοπάνες» ξύλινες. Ένας κορμός έλατου, τεσσάρων μέτρων περίπου, θυσιαζόταν γι' αυτή τη δουλειά. Ο κορμός αυτός καθαριζόταν με το τσεκούρι γύρω και με το σκεπάρι μετά γινόταν ένα βαθούλωμα σε σχήμα ορθογώνιου παραλληλεπίπεδου, με βάθος ανάλογο με τη διάμετρο του κορμού. Μέσα σ' αυτές τις κουπάνες ξέβγαζαν τα ρούχα οι νοικοκυρές ή έπιναν τα ζώα που περνούσαν νερό. Τέτοιες «κουπάνες» έβλεπε κανένας και σ' όλες τις βρύσες του χωριού που ήταν στο δάσος. Σήμερα δεν υπάρχουν, γιατί δεν υπάρχει κι αυτός που τις έφτιανε, ο Γιωργο-Πώχος. Τη θέση τους την πήραν τώρα οι τσιμέντινες ποτίστρες.

Ο Γιωργο-Πώχος δεν ήταν μόνο ο ειδικός τεχνίτης για τις κουπάνες, ήταν κι ο οδοντογιατρός του χωριού. Μια παλιά «δοντάγρα» έμπαινε στο στόμα κι έβγαζε το χαλασμένο δόντι μ' ένα μικρό κομμάτι κρέας απ' τα ούλα, ή πολλές φορές κατά λάθος το γειτονικό γερό δόντι. Όταν κανένας είχε πονόδοντο, εξαντλούσε πρώτα όλα τα γιατροσόφια κι ύστερα κατέληγε στο Γιωργο-Πώχο, γιατί ήξερε τι τον περιμένει.

Νάκης Σιούλης

Δεν ξέρω σε ποια σχολή φοίτησε κι έγινε αρχιτέκτονας ο Νάκης Σιούλης. Εκείνο όμως που μπορώ να βεβαιώσω είναι ότι είχε χτίσει το διώροφο σπίτι του με μια παράξενη αρχιτεκτονική. Όλο το σπίτι ήταν ένας ξύλινος σκελετός, που πάνω του σχηματίζονταν τριγωνικά σχήματα που γέμιζαν και χτίζονταν με πέτρα και λάσπη. Όμορφο, ευρύχωρο κι αντισεισμικό, που μπορούσε να μείνει ασάλευτο, έστω κι αν η μανία του εγκέλαδου ανέβαζε τους βαθμούς της κλίμακας Ρίχτερ πολύ ψηλά.

Αλλά κι ένα άλλο έργο δείχνει την τεχνική κατάρτιση του μπαρμπα-Νάκη. Για να μεταφέρει έξω απ' το χωράφι του στο «βαλαντάι» τις πέτρες που σχημάτιζαν έναν τεράστιο «οβολιό», σωρό, κατασκεύασε ένα ξύλινο βαγονάκι, που έτρεχε γεμάτο πέτρες στον κατήφορο ως την ποταμιά που τις άδειαζε. Άλλο παράξενο κι ωραίο έργο του ήταν «η γκούλια», δωμάτιο πάνω σε μια βαλανιδιά, με παράθυρα, πάτωμα, καναπέδες και κρεβάτι. Ο ίσκιος απ' τα φύλλα της βαλανιδιάς και το δροσινό αεράκι χάριζαν ευχάριστες στιγμές στο Νάκη τα καλοκαιριάτικα μεσημέρια πάνω στη «γκούλια» του. Έτσι μπορούμε, στην περίπτωση του μπαρμπα-Νάκη, ν' αντικαταστήσουμε την πρώτη λέξη σοφής παλιάς λαϊκής φράσης και να έχουμε

την απάντηση στην ερώτηση, πού σπούδασε ο μπαρμπα-Νάκης την τέχνη του αρχιτέκτονα μηχανικού: «*Η ανάγκη τέχνας κατεργάζεται*». Κι όταν ένιωθε την ανάγκη ψυχαγωγίας, έπιανε με τα ροζιασμένα χέρια του το βιολί, που είχε κατασκευάσει ο ίδιος και απολάμβανε τις όμορφες νότες, που τον ξεκούραζαν και του έδιναν δυνάμεις για να συνεχίσει τη σκληρή δουλειά του.

Τουλουμάδες

Τα δέρματα απ' τα κατσίκια και τις γίδες, που σφάζονταν στο χωριό, παραδίδονταν σε ειδικούς τεχνίτες να τα φτιάσουν «τουλούμια» για ούρδα. Δυο απ' τους ειδικούς αυτούς που θυμάμαι ήταν ο Γιώργος Καλαντζής στο απάνω απ' το μεσοχώρι χωριό κι ο Γιώργος Πρεβέντης στο κάτω. Ήταν κι οι δύο κτηνοτρόφοι και συνεργάζονταν με Σαρακατσιάνους τσοπάνηδες «αετονύχηδες» σε διάφορες επιχειρήσεις των «πέντε δαχτύλων»... και με στόχο τ' αθώα τετράποδα, κατά προτίμηση «στέρφα». Δεν ξέρω αν και στην κατασκευή των τουλουμιών συμφώνησαν να κατασκευάζει ο ένας του απάνω χωριού κι ο άλλος του κάτω.

Έβλεπα ταχτικά το μπαρμπα-Γιώργη Καλαντζή να κάθεται σταυροπόδι, να ζώνεται μια παλιά ποδιά της γυναίκας του της Ρήνως, για να μη γεμίζει τρίχες το μάλλινο μπουραζάνι και να κουρεύει με υπομονή και προσοχή μεγάλη το δέρμα. Έπαιρνε μετά ξύλα, τα έκοβε με το πριόνι σε σχήμα που έχουν τα «πούλια» του τάβλι, αλλά διπλάσια σε πάχος. Στη μέση έφτιανε με την «κουστούρα», σουγιά, ένα αυλάκι σαν το αυλάκι τροχαλίας, κι έδενε με σπάγγο τ' ανοίγματα, αφήνοντας ανοιχτό μόνο το άνοιγμα του λαιμού, που θα χρησίμευε για στόμιο. Το έπαιρνε μετά στη βρύση, το φούσκωνε και το έπλυνε καλά με το σαπούνι. Το γύριζε μετά το κουρεμένο μέρος προς τα μέσα, το ξαναφούσκωνε και το παρέδινε στο νοικοκύρη, εισπράττοντας ένα «ευχαριστώ», γιατί αυτές οι δουλειές δε γίνονταν με πληρωμή.

ΕΜΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ

Πολλοί Αϊβανιώτες που ζούσαν το 19ο αιώνα στο χωριό είχαν αποκτήσει μεγάλη περιουσία κι οι δραστηριότητές τους δεν περιορίζονταν μόνο στο χωριό, αλλά κι έξω απ' αυτό.

Δραστήριοι κι έξυπνοι οι Αϊβανιώτες αυτοί δεν περιορίστηκαν μόνο στα πρωτογενή επαγγέλματα. Ασχολήθηκαν μ' εργασίες και επιχειρήσεις περισσότερο κερδοφόρες απ' τις οποίες κέρδισαν, μερικοί απ' αυτούς, πολλά χρήματα κι έγιναν «οικονομικοί παράγοντες» του τόπου μας.

Ας γνωρίσουμε μερικούς απ' αυτούς τους παλιούς Αϊβανιώτες:

Χρίστος Γ. Μπονόβας

Ο Χρίστος Γ. Μπονόβας γεννήθηκε στο χωριό Χουτιάνα, κι είναι ένας απ' τους λίγους, που σώθηκαν απ' τη μεγάλη σφαγή των κατοίκων του χωριού αυτού απ' τους ληστές.

Η Χουτιάνα ήταν χωριό μικρό, μα πλούσιο την εποχή εκείνη.

Ήταν περιφραγμένο με πέτρινα ψηλά τείχη κι έμοιαζε με κάστρο γερό κι απάτητο. Είχαν μια πόρτα μόνο τα τείχη αυτά που κλείδωνε μ' ένα τεράστιο κλειδί. Το κλειδί το τοποθετούσαν σε ειδική κρύπτη, που μόνο οι κάτοικοι του χωριού γνώριζαν και ήταν σε σημείο που μπορούσαν να το παίρνουν και κείνοι που έβγαιναν

και κείνοι που έμπαιναν στο χωριό. Ασχολούνταν οι κάτοικοι της Χουτιάνας με την αργυροχοΐα, τη χρυσοχοΐα και την κατασκευή κυπριών. Τα προϊόντα της εργασίας τους τα πουλούσαν σε όλη την Ελλάδα και στο εξωτερικό που ταξίδευαν συχνά, ιδιαίτερα στη Ρουμανία.

Την εποχή της τουρκοκρατίας στο πανηγύρι, που γινόταν στις 15 Αυγούστου, ένας χωριανός χτύπησε οργανοπαίκτη πάλι χωριανό, πάνω στο γλέντι και την ευθυμία. Ο οργανοπαίκτης θίχτηκε πολύ, αλλά δεν το φανέρωσε. Την άλλη χρονιά, στο πανηγύρι, πρόδωσε στους ληστές την κρύπτη με το κλειδί κι έτσι οι ληστές μπήκαν μέσα στο χωριό το λεηλάτησαν και κατέσφαξαν πολλούς κατοίκους.

Απ' τη σφαγή αυτή γλύτωσαν λίγοι μόνο κι ανάμεσα σ' αυτούς οι Χρίστος Γ. Μπονόβας, Γκεμίσης και Κέλλας. Ο τόπος αυτός, ύστερα από τη σφαγή ερημώθηκε και κανένας δεν τολμούσε να πλησιάσει εκεί. Μόνο τα τσελιγγάτα των Χατζηγακαίων απ' το Περτούλι τον επισκέπτονταν, γιατί οι Χατζηγακαίοι είχαν καλές σχέσεις με τους ληστές που ζούσαν στην περιοχή τους.

Οι Γκεμίσης και Κέλλας πήγαν μετά την καταστροφή κι εγκαταστάθηκαν πάλι στο χωριό κι έτσι μετά την απελευθέρωση απ' τους Τούρκους, το 1883, βρέθηκαν εκεί 20 κάτοικοι. Όμως οι συνεχείς απειλές των ληστών τους ανάγκασαν να πουλήσουν τα μερίδιά τους στο Χατζηγάκη. Έτσι ο Γκεμίσης εγκαταστάθηκε τελικά στο «κάτω Περλιάγκο» (σημ. Γλυκομηλιά) κι ο Κέλλας στη «Σκληνιάσα» (σημ. Στεφάνι).

Όλη αυτή την ιστορία, μου τη διηγήθηκε ο πρόεδρος της Γλυκομηλιάς Τάκης Ντούλας, που την έμαθε με τη σειρά του απ' τους χωριανούς του Χρίστο Κτενά και Νέστορα Καραγιάννη, που θα ήταν τώρα 120 χρονών, αν ζούσαν. Οι πληροφορίες αυτές διασταυρώθηκαν με πληροφορίες που πήρα απ' τον απόγονο του Χρίστου Μπονόβα Σωτήρη κι απ' τους γέροντες του χωριού μας και διαπίστωσα ότι σχεδόν συμπίπτουν σε όλα τους τα σημεία.

Ο Αλεξ. Χατζηγάκης σε βιβλίο του(32) διατυπώνει τελείως διαφορετική άποψη: *«Η πανούκλα, το 1720, εξερρίζωσεν πολλές οικογενείας και εξηφάνισεν ολόκληρα χωριά. Η παράδοση λέγει, πως από τέτοιαν εγκατάλειψη κατεστράφη το χωριόν Χωτιάνα κείμενον εις τας υπωρείας του δυτικού Κόζιακα. Οι κάτοικοι του χωριού φεύγοντας έντρομοι εφώναζον: «Φωτιά να την κάψη». Η σχετική επανάληψη της φράσεως αυτής, εδημιούργησεν μεταγενεστέρως νέον όνομα αντί Χωτιάνα, Φωτιάνα».*

Ο Χατζηγάκης επικαλείται την παράδοση, αλλά δεν μπόρεσα να βρω κανέναν στα γειτονικά χωριά που να συμφωνεί με την άποψή του. Αντίθετα στο γειτονικό χωριό Γλυκομηλιά οι απόγονοι του Γκεμίση κι οι γέροντες του χωριού υποστηρίζουν ότι οι ληστές λεηλάτησαν τη Χουτιάνα κι έσφαξαν τους κατοίκους της. Την ίδια άποψη υποστηρίζουν και οι απόγονοι του Μπονόβα και οι γέροντες της Αηδόνας.

Μετά την παρένθεση αυτή που ανοίξαμε για τη Χουτιάνα, ας ξαναγυρίσουμε στο Χρίστο Μπονόβα.

Ο Χρίστος Γ. Μπονόβας μετά την καταστροφή της Χουτιάνας έμεινε λίγα χρόνια στη Ρουμανία κι όταν γύρισε εγκαταστάθηκε στα Τρίκαλα. Δεν έμεινε όμως για πολύ στα Τρίκαλα, γιατί διάλεξε για σύντροφο την όμορφη Αϊβανιώτισσα Βαγγε-

32. Αλεξ. Χατζηγάκης: «Τ' Ασπροπόταμο Πίνδου – Ιστορικά», σ. 158 - 159. Αθήνα 1961.

λιώ του Δημόκα κι εγκαταστάθηκε τελικά στο Αϊβάν (σημ. Αηδόνα). Ασχολήθηκε και δω στο χωριό με την κατασκευή κυπριών, που τότε ήταν περιζήτητα. Σ' εποχή όμως επαγγελματικής κρίσης, αναγκάστηκε να δανειστεί απ' τον κουμπάρο του Γιώργο Παταβούκα ένα ποσό. Ο Παταβούκας με δόλο κατάφερε να τον πείσει ότι δεν είναι ανάγκη να του δώσει τα χρήματα στην προθεσμία της λήξης του γραμματίου κι έτσι διαμαρτυρήθηκε το γραμμάτιο και το μερίδιο του Μπονόβα στη Χουτιάνα περιήλθε στα χέρια του Γιώργου Παταβούκα. «*Η αμαρτία όμως πληρώνεται δω σ' αυτόν τον κόσμο*». Ο Γιώργος Παταβούκας συνεργαζόταν στενά με τον κουνιάδο του Μπλαγμένο, που είχε κατάστημα στα Τρίκαλα. Στο κατάστημα αυτό μεταφέρθηκαν προϊόντα διάρρηξης από ένα άλλο μεγάλο κατάστημα της εποχής αυτής. Όμως ένα σακί ρύζι στάθηκε μοιραίο στην περίπτωση αυτή. Από μια μικρή τρύπα έπεφτε λίγο ρύζι που σχημάτισε δρόμο απ' το κατάστημα π' ανοίχτηκε ως το κατάστημα του Μπλαγμένου.

Στην έρευνα που έγινε στο κατάστημα του Μπλαγμένου δε βρέθηκαν μόνο τα κλεμμένα, αλλά και μεγάλη ποσότητα καπνού και σιγαρόχαρτου, που χαρακτηρίζονταν τότε «λαθραία». Έτσι βρέθηκαν στις φυλακές ο Παταβούκας κι ο Μπλαγμένος και κινδύνευαν να καταδικαστούν και να μείνουν χρόνια φυλακισμένοι. Παρακάλεσαν τότε το Χατζηγάκη και ζήτησαν να ενεργήσει για την αποφυλάκισή τους, πράγμα που έγινε. Γλίτωσε τη φυλακή ο Παταβούκας, αλλά δε γλίτωσε το μερίδιο της Χουτιάνας που τελικά περιήλθε κι αυτό με αγορά στο Χατζηγάκη. Όσα γράφω για το Χρίστο Μπονόβα είναι αφήγηση του εγγονού του Σωτήρη Γ. Μπονόβα, που τα πληροφορήθηκε απ' τον πατέρα του Γιώργο Μπονόβα και τα θυμάται μ' αξιοθαύμαστη λεπτομέρεια.

Γιώργος Παταβούκας

Ο Γιώργος Παταβούκας μαζί με τον αδερφό του Αποστόλη είχαν φούρνο στα Τρίκαλα. Με το Γιώργο Βίρβο κι έναν άλλο που δε μπόρεσα να μάθω τ' όνομά του, αγόρασαν «το 1/2 εξ αδιαιρέτου» της έκτασης του χωριού Πρεβέντα (σημ. Διάβα – Καλαμπάκας). Είχε αποκτήσει πολλά χρήματα, όχι απ' την εργασία στο φούρνο, αλλ' απ' τους τόκους τους υπέρογκους που έπαιρνε, για ποσά που δάνειζε με γραμμάτια. Τελικά το μερίδιό του το πούλησε στους κατοίκους της Πρεβέντας με χρυσές λίρες. Πήραν όμως είδηση οι ληστές, Σπάχος κι άλλοι δυο, και θέλησαν να τον ληστέψουν το έτος 1900. Κατόρθωσε όμως ο γιος του Γιάννης, 10 - 12 χρόνων, να πηδήσει απ' το παράθυρο προς τον κήπο και να φωνάξει «*κλέφτες, κλέφτες, βοήθεια*» κι οι ληστές φοβήθηκαν κι εγκατέλειψαν το σχέδιό τους. Το περιστατικό συνέβη ως εξής:

Ο Γιώργος Παταβούκας έπαιρνε πάντα τα μέτρα του και διπλομαντάλωνε την πόρτα, αλλ' αυτό το βράδυ το κορίτσι του η Βάγγιω ξέχασε να μανταλώσει την πόρτα όταν άνοιξε κι ανέβηκαν οι μαστοροι, που έστρωναν με πλάκες την αυλή, για φαγητό. Έτσι δυο ληστές, που παρακολουθούσαν κάθε κίνηση, βρήκαν την ευκαιρία και μπήκαν μέσα, ενώ ένας τρίτος φύλαγε «*καραούλι*». Η οικογένεια του Γιώργου Παταβούκα αυτή την ώρα έτρωγε στο ανώι με τους μαστόρους. Άκουσαν την πόρτα ν' ανοίγει κι αμέσως ο Παταβούκας είπε στη μικρή Βάγγιω: «*Αχ σκύλα μ' έφαγες*». Είχε αντιληφθεί τι συνέβη. Ανέβηκαν οι ληστές στ' ανώι και ζήτησαν απ' τον Παταβούκα τις λίρες. Ο Παταβούκας ψύχραιμος, αλλά και δυνατός ήρθε στα χέρια με τον ένα ληστή και τον κρατούσε γερά. Ρίχτηκε όμως ο άλλος με το μαχαίρι και τον χτύπησε στα χέρια. Τότε ο μικρός γιος του Γιάννης πέρασε το

λιγνό κι ευλύγιστο σώμα του απ' τα κάγκελα του παράθυρου και πήδησε στον κήπο. Από κει πήγε στο θείο του Νάκη. Ο Νάκης Παταβούκας πήρε το «γκρα» και πυροβόλησε το ληστή που φύλαγε «καραούλι». Οι ληστές, που γνώριζαν ότι αυτό το βράδυ ήταν και τ' απόσπασμα στο σπίτι το Μουστακέικο, που ήταν γειτονικό, πήδησαν γρήγορα τις σκάλες κι εξαφανίστηκαν μέσα στο σκοτάδι της νύχτας.

Το περιστατικό αυτό, μου το διηγήθηκαν οι: Βαγγέλης Παταβούκας ανεψιός του Γιώργου Παταβούκα απ' αδερφό κι ο Αποστόλης Γάκης, που πήρε προίκα το σπίτι του Γιώργου Παταβούκα, γιατί η γυναίκα του Ουρανία είναι εγγονή από θυγατέρα του. Άυτοί με τη σειρά τους το πληροφορήθηκαν, ο πρώτος απ' τον πατέρα του Αποστόλη αδερφό του Γιώργου Παταβούκα κι ο δεύτερος απ' την πεθερά του Στυλιανή κόρη του Γιώργου Παταβούκα.

Σίμος Σιμόπουλος

Ο Σίμος Σιμόπουλος ήταν ένας απ' τους πλουσιότερους Αϊθανιώτες της εποχής του. Δεν είχε όμως τόσο αγαθές σχέσεις με το Σατρατζέμη (Δημητρίου) κι αναγκάστηκε να ξενιτευτεί. Πήγε στη Ρουμανία κι ασχολήθηκε με το εμπόριο. Κέρδισε πολλά χρήματα και δημιούργησε περιουσία.

Απ' τους Σιμαίους πήγε ένας στην Κωνσταντινούπολη να διαπραγματευτεί την αγορά του αϊθανιώτικου δάσους. Ήρθε όμως σε προστριβή με τους μπέηδες, που κατείχαν το χωριό και φυλακίστηκε για ένα χρόνο. Απόγονος του Σίμου ήταν ο Βασίλης Σίμος, λοχαγός, που σκοτώθηκε στον Ελληνοβουλγαρικό πόλεμο. Η Κοινοτητα έδωσε τ' όνομά του στο δρόμο που αρχίζει απ' το σπίτι του Δημήτρη Γάκη και τελειώνει στο σπίτι του Βασίλη Αναγνωστόπουλου.

Απόγονος του Σίμου είναι κι ο Περικλής Σίμος, σύμβουλος επί του τύπου της Ελληνικής πρεσβείας στη Βόννη. Προ ετών ήρθε στο χωριό μας κι όπως μας είπε, σκοπός της επίσκεψης ήταν να δει το χωριό του παπού του, που ήταν ένας απ' τους παλιούς πρόκριτους και να διαβάσει μια ιδιόχειρη αφιέρωσή του σε μια μικρή εικόνα. Φιλοξενήθηκε με έξοδα του Χρίστου Καρατζούλη στο σπίτι του Βασίλη Αναγνωστόπουλου. Του κυρ Θανάση Σίμου αφιέρωμα είναι και η ωραιότερη μεγάλη εικόνα της Αγ. Παρασκευής στο τέμπλο της εκκλησιάς μας.

Το σπίτι του Σίμου ήταν στον κήπο που έχει σήμερα ο Σωτήρης Μπονόβας. Διακρίνονται ακόμα τα ερείπια, στο σημείο ακριβώς που είναι χτισμένη η αποθήκη. Παλιά το έλεγαν «Κιόσκι» του Σίμου.

Πέτρος Δημακόπουλος

Ο Πέτρος Δημακόπουλος, πατέρας του Σωτήρη και του Δημητράκη και παπούς του φίλου μου Γιώργου Δημακόπουλου, ήταν παλιός τσέλιγγας με πολλά γιδοπρόβατα, που το καλοκαίρι τ' άρμεγε στο «μαντρί του Πέτρου», όπως λένε ακόμα μια τοποθεσία πάνω απ' την πηγή «μάννα» προς το βουνό «Κύργουρη».

Είχε και δυο νερόμυλους στα Κουτσομύλια στα Τρίκαλα, που τους νοίκιαζε κι έπαιρνε τα ενοίκια. Πολλά χρήματα απόχτησε ο Πέτρος απ' τα πρόβατα και τους μύλους. Ήταν μικρόσωμος, αλλά δυνατός και πολύ ψύχραιμος. Είχε τσοπάνηδες μύλους που ήταν «σμίχτες» στο «τσελιγγάτο», δηλαδή είχαν κι αυτοί λίγα πρόβατα δικά τους που τα έσμιγαν με τα πρόβατα του Πέτρου κι έβοσκαν στα καλοκαιρινά λειβάδια του χωριού. Αυτά τα πρόβατα των τσοπάνηδων έγιναν αιτία να γίνει φονιάς.

Ο Θόδωρος Δημητρίου, πρόεδρος του χωριού, είχε νοικιάσει τα λειβάδια του

χωριού σ' έναν αρβανιτόβλαχο τσέλιγγα κι είχε βάλει τον κουινιάδο του Τάσο Γάκη, που ήταν μεγαλόσωμος και δυνατός, να κυνηγήσει το κοπάδι του Πέτρου και να μην τ' αφήσει ν' ανέβει στο λειβάδι. Ο αρβανιτόβλαχος τσέλιγγας είχε προσφέρει για ενοίκιο 25 λίρες κι ο Πέτρος 30 λίρες. Ο Τάσος Γάκης πήγε στο «βαλαντάι» και κυνήγησε τα πρόβατα του Πέτρου. Άρχισε απ' αυτή τη μέρα ένας αγώνας ανάμεσα στον Τάσο Γάκη και στον Πέτρο. Ο πρώτος εκτελώντας εντολή του γαμπρού του δεν άφηνε το κοπάδι του Πέτρου ν' ανέβει στο λειβάδι κι ο δεύτερος ισχυριζόταν πως πρέπει σ' αυτόν να δοθεί το λειβάδι γιατί πρόσφερε περισσότερα απ' τον αρβανιτόβλαχο.

Μια Κυριακή πρωί ο Πέτρος, κρατώντας στο ένα χέρι κεριά και με τ' άλλο το γιο του Δημητράκη, ερχόταν για την εκκλησία. Ο Τάσος Γάκης πήγαινε για το «βαλαντάι» με τον τρουβά στον ώμο. Συναντήθηκε με τον Πέτρο στο δρόμο κοντά στο καμπαναριό και ζήτησε εξηγήσεις απ' τον Πέτρο για τα ξένα πρόβατα. Φιλονικώντας έφτασαν «στα χέρια». Πιο μεγαλόσωμος ο Γάκης έσπρωξε δυνατά τον Πέτρο και τον έριξε κάτω, πέφτοντας κι αυτός πάνω του. Όπως ήταν κάτω, ο Πέτρος πήρε με το χέρι του μια πέτρα μικρή κι άρχισε να χτυπάει το Γάκη στο κεφάλι πίσω απ' τ' αυτί. Απ' τα χτυπήματα ο Τάσος ζαλίστηκε και με δυσκολία τα κατάφερε να σηκωθεί. Κάθισε στο πεζούλι που ήταν κοντά στο καμπαναριό, αλλά σε λίγο αισθάνθηκε μεγαλύτερη ζάλη και ζήτησε από χωριανούς που περνούσαν για την εκκλησία να τον πάνε στο σπίτι.

Ο Πέτρος όταν σηκώθηκε πήγε στην εκκλησία, άναψε τα κεριά κι έφυγε για το σπίτι. Φόρεσε τ' άρματά του και βγήκε προς το μέρος που είναι η βρύση σήμερα, κάτω απ' το σπίτι του Τέλη Δημακόπουλου, και φώναξε τους σπιτικούς του Γάκη: «Βγάλτε τον παλικαρά σας έξω να μετρηθούμε».

Στο μεταξύ ο Τάσος Γάκης ύστερ' από λίγα λεπτά ταξίδευε για τον άλλο κόσμο, από εσωτερική αιμορραγία στο κεφάλι. Έτσι ο μικρόσωμος Πέτρος τα κατάφερε με μια μικρή πέτρα να σκοτώσει το μεγαλόσωμο και δυνατό Τάσο Γάκη. Πήγε στο μεταξύ στην Πόρτα (σημ. Πύλη) και παραδόθηκε στην Αστυνομία. Τα κατάφερε όμως πληρώνοντας ή ποιός ξέρει πώς, να μη τιμωρηθεί για το φόνο αυτό.

Μετά από λίγα χρόνια όμως τιμωρήθηκε με τον εξής τρόπο:

Ήταν παραμονές της γιορτής και πήγε με τ' άλογό του στην Κρασιά τ' Ασπροπόταμου για ν' αγοράσει λουκούμια και ρακί. Εκεί θα έβρισκε και τον έμπορο, που έπαιρνε το γάλα απ' το κοπάδι του. Ένας απ' τους τσοπάνηδες που είχε στο τσελιγγάτο του, υπολόγισε ότι θα έπαιρνε πολλά χρήματα απ' το γάλα και του έστησε καρτέρι στο δρόμο, πριν απ' τη ράχη «γκολέμ»(33) στην «κοκκινόβρυση», και τον σκότωσε. Τ' άλογο έμεινε εκεί πιστός φύλακας του σκοτωμένου αφέντη του, ως την ώρα που τον βρήκαν οι δικοί του, ύστερ' από τρεις μέρες.

Όσα γράφω για τον Πέτρο Δημακόπουλο είναι αφήγηση του εγγονού του Γιώργου Δημ. Δημακόπουλου, που τα πληροφορήθηκε απ' τον πατέρα του, το μικρό τότε Δημητράκη που κρατούσε απ' το χέρι ο Πέτρος όταν πηγαίνοντας στην εκκλησιά χτύπησε και σκότωσε τον Τάσο Γάκη.

Νικόλαος Παπαδόπουλος

Ο Νικόλαος Παπαδόπουλος διατηρούσε ένα πολύ μεγάλο «χάνι», το μεγαλύ-

33. Αυχένιας στο βουνό «Μπάμπα» της Κρασιάς.

τερο στα Τρίκαλα, στην αρχή εκεί που είναι το σπίτι του Έξαρχου, στη γωνία Καραϊσκάκη και Νικοτσάρα κι αργότερα εκεί που έχουν τώρα σπίτια οι απόγονοί του, στη γωνία Νικοτσάρα και 25 Μαρτίου. Το χάνι αυτό είχε τεράστιο χώρο και το ισόγειο χρησίμευε για τα ζώα και γι' αποθήκες με ζωοτροφές. Ένα μέρος του ισόγειου ήταν εστιατόριο για τους αγωγιάτες που διανυχτέρευαν σε είκοσι δωμάτια που ήταν στον πρώτο όροφο.

Για ένα χρονικό διάστημα φιλοξενούσε και τ' άλογα μιας ίλης ιππικού των Τούρκων. Την εποχή αυτή στα Τρίκαλα ήταν άλλα δυο χάνια. Στην οδό Ασκληπιού του Μπουτάλα και στην οδό Στέφ. Σαράφη του Πυργιώτη.

Τα παιδιά του Νικόλα Παπαδόπουλου, ο Τάκης κι ο Σπύρος, διατήρησαν το χάνι αυτό ως το 1914. Τη χρονιά αυτή ο Τάκης πέθανε κι ο Σπύρος επιστρατεύτηκε κι υπηρέτησε πολλά χρόνια, την πολυτάραχη εκείνη εποχή. Το 1922 ο Σπύρος άνοιξε το μαγαζί που έχει σήμερα ο γιος του Χρίστος.

Με το εμπόριο κι άλλες κερδοφόρες επιχειρήσεις ασχολήθηκαν πολλοί κι απ' τους νεότερους Αϊβανιώτες. Μερικοί μάλιστα δημιούργησαν μεγάλες περιουσίες σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας.

Αφοί Δημητρίου

Ο Γιάννης Δημητρίου και τ' αδέρφια του Τζιώρτζης, Θανάσης και Τάκης ασχολήθηκαν με το τυρεμπόριο. Μετά τη γέφυρα «Αλκαζάρ» στη Λάρισα είχαν ένα μεγάλο τυροκομείο στο οποίο δούλεψαν πολλοί Αϊβανιώτες. Είχαν ακόμα, στην οδό Σοφοκλέους 19, σε πολύ καλή θέση ένα απ' τα καλύτερα τυροπωλεία της Αθήνας. Το τυροπωλείο αυτό το διατήρησαν ως το 1940.

Οι Αφοί Δημητρίου απόχτησαν και μεγάλη έκταση γης, 1500 περίπου στρέμματα, έξω απ' τη Λάρισα.

Οι απόγονοί τους ζουν στη Λάρισα και την Αθήνα κι ασχολούνται με διάφορες επιχειρήσεις και με την καλλιέργεια της μεγάλης έκτασης που αναφέρω παραπάνω.

Αφοί Μιγδάνη

Ο Θανάσης Μιγδάνης και τ' αδέρφια του Τάκης και Γιώργος διατηρούσαν στα Τρίκαλα, ως το 1933, το καλύτερο εστιατόριο η «ΜΕΛΙΣΣΑ», στην οδό Λαρίσης απέναντι απ' τη Νομαρχία. Στο εστιατόριο αυτό έτρωγαν οι αξιωματικοί του 5ου Συντ/τος και πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι και πλήρωναν κάθε μήνα το λογαριασμό. Θυμάμαι ότι για τον καθένα είχαν ξεχωριστή πετσέτα με τ' όνομά του στην ίδια θυρίδα και το βιβλιαράκι, που ο καθένας έγραφε μόνος του την αξία του φαγητού κάθε μέρα.

Πήγαινα ταχτικά στο εστιατόριο γιατί ο Θανάσης ήταν νουνός μου και μου έδινε σ' ένα πιατάκι ωραία κομπόστα, κι ο Τάκης «κότσια» που τα φύλαγε κάτω από κάποια κατσαρόλα. Όλα τα παιδιά ήθελαν να παίζουν μαζί μου, γιατί είχα πάντοτε καινούρια κότσια.

Ασχολήθηκαν οι Αφοί Μιγδάνη και με το ζωεμπόριο. Αγόραζαν αγελάδες, βόδια, μοσχάρια για πάχυνση και τα πουλούσαν σε ζωέμπορους της Αθήνας. Στο σπίτι τους στην οδό Ματαραγκιώτη σώζονται ακόμα τα ερείπια των ωραίων στάβλων, που ήταν καλύτεροι από πολλά σπίτια της εποχής εκείνης. Είχαν αποκτήσει πολλά χρήματα και πολλοί Αϊβανιώτες τις μικροοικονομίες τους τις κατέθεταν

στο Μιγδάνη που τον θεωρούσαν πιο δυνατό «οικονομικό κεφάλαιο» κι απ' την Τράπεζα. Αγόρασαν τελευταία και πρόβατα και θέλησαν ν' αγοράσουν κι ένα μεγάλο χτήμα στο Δοξαρά απ' τον «αετονύχη» Τσιώνη. Έδωσαν προκαταβολή 200.000 και για τις υπόλοιπες 800.000 δρχ. υπόγραψαν τέσσερα γραμμάτια με ρητή συμφωνία αν δε δώσουν κάποια δόση στην προθεσμία λήξης του γραμματίου να χάσουν κάθε απαίτηση για το χτήμα και τα χρήματα που θα είχαν πληρώσει ως τότε. Δε μπόρεσαν όμως να δώσουν κάποια απ' τις δόσεις κι έχασαν και το χτήμα και τα χρήματα, και το σπίτι με τους στάβλους. Ο Θανάσης όμως δε λύγισε. Δούλεψε σκληρά τις τελευταίες μέρες της ζωής του και δημιούργησε αρκετή περιουσία.

Βασίλης Αναγνωστόπουλος

Ο Βασίλης Αναγνωστόπουλος ασχολήθηκε για πολλά χρόνια με το εμπόριο. Το 1920 με τον Τσαγκάδα συνεταιίρο του, συγκέντρωσαν αρκετή ποσότητα καπνών. Δε μπόρεσαν όμως να διαθέσουν στην Ελλάδα τον καπνό και πήγαν στο Βέλγιο. Κάθησαν εκεί δυο χρόνια. Δεν κέρδισαν, όπως μου έλεγε, απ' το πούλημα του καπνού, έζησαν όμως δυο χρόνια στην όμορφη βελγική πρωτεύουσα την εποχή που λίγοι Τρικαλινοί είχαν επισκεφτεί τη δική μας πρωτεύουσα, την Αθήνα.

Γυρίζοντας απ' το Βέλγιο συγκέντρωσε «κάπες», τις οποίες πήγε για πούλημα πάλι στη βελγική πρωτεύουσα. Για τη δουλειά αυτή κάθησε άλλα δυο χρόνια στο Βέλγιο. Δεν έμαθα αν κέρδισε χρήματα απ' το δεύτερο αυτό ταξίδι του στο Βέλγιο. Είμαι όμως σίγουρος, ότι τα κέρδη του, ίσως και μέρος του κεφαλαίου, θυσιάστηκαν στο βωμό της «καλής ζωής», γιατί ο Βασίλης αγαπούσε μέχρι τα βαθιά του γερατειά την όμορφη ζωή, αδιαφορώντας για το κόστος της. Και τι σύμπτωση. Η διάθεση του καπνού την πρώτη φορά και η διάθεση της κάπας τη δεύτερη, χρειάστηκαν παραμονή στη βελγική πρωτεύουσα από δυο χρόνια την κάθε φορά!

Το 1935 οι δραστηριότητες του Βασίλη στράφηκαν σ' έναν άλλο τομέα. Το υπουργείο Στρατιωτικών δημοπρατούσε τότε την κατασκευή τσαρουχιών, αρβυλών κι άλλων δερμάτινων στρατιωτικών ειδών. Υπουργός Στρατιωτικών ήταν τότε ο Κονδύλης και ιδιαίτερός του ο Αναγνωστόπουλος απ' την Καρδίτσα. Ο Βασίλης λοιπόν εκμεταλλεύτηκε τη «συνεπωνυμία» και κατάφερε να κατακυρωθεί σ' αυτόν η ανάθεση της κατασκευής των παραπάνω ειδών. Τα κέρδη βέβαια ήταν πολλά, αλλά και τα «κεράσματα» των αρμοδίων του Υπουργείου δεν ήταν λίγα, όπως συχνά μας έλεγε όταν το έφερνε η συζήτηση τις καλοκαιριάτικες μέρες κάτω απ' τον πλάτανο της πλατείας του χωριού μας.

Τα τελευταία χρόνια συνεργάστηκε με τα γυναικαδέρφια του Μιχάλη και Κώστα Καψάλη και διατηρούσαν ένα μεγάλο κατάστημα τροφίμων κι άλλων ειδών στα Τρίκαλα.

Μιχάλης Κωνσταντίνου

Ο Μιχάλης Κωνσταντίνου διατηρούσε για πολλά χρόνια, και ως τα βαθιά γεράματα, κατάστημα στα Τρίκαλα και στο δρόμο που έγινε τώρα πεζόδρομος δυτικά του Διοικητηρίου. Στο κατάστημά του ο Μιχάλης Κωνσταντίνου πουλούσε διάφορα είδη σχοινιών και γι' αυτό ήταν γνωστός περισσότερο με το επαγγελματικό επώνυμο «Σχοινιάς». Στο κατάστημά του εύρισκε κανένας εκτός απ' όλα τα είδη σχοινιών και διάφορες τριχιές, καπίστρια, πέταλα, φασκιές για γουρουνοτσά-

ρουχα και πολλά άλλα είδη. Ήταν για την εποχή του ένας απ' τους πετυχημένους εμπόρους στα είδη που πουλούσε. Μετά το θάνατό του το κατάστημα το διατήρησε ο γιος του Γιώργος. Στο χωριό μας το σπίτι του Κωνσταντίνου ήταν πίσω απ' την οικοδομή των Αφών Χρίστου και Σωτήρη Ιωαν. Σιούλη, ως το 1943 που κήκε απ' τους Γερμανούς κατακτητές.

Αφοί Πώχου

Ο Κώστας Φιλ. Πώχος κι ο αδερφός του Νίκος εγκαταστάθηκαν στην Καλαμπάκα και δημιούργησαν μεγάλη περιουσία. Κεντρικά καταστήματα είχαν ανοίξει στην πλατεία της Καλαμπάκας οι αδερφοί Πώχου στα οποία έβρισκες ό,τι ήθελες, τρόφιμα, ποτά, σίδερα, γάστρες, τσίγκια, καρφιά, κατράμι, υφάσματα, παντελόνια, καπέλα, παπούτσια, γυαλικά και άλλα πολλά είδη. Ήταν στην κυριολεξία «παντοπωλεία».

Πίσω και συνέχεια με τα παντοπωλεία ήταν τα χάνια και οι χορταποθήκες. Στα χάνια αυτά διανυχτέρευαν τα ζώα και οι αγωγιάτες, που εκτελούσαν τότε τη συγκοινωνία και μετέφεραν διάφορα είδη στα χωριά της επαρχίας Καλαμπάκας.

Ο Κώστας ασχολήθηκε και μ' άλλες επιχειρήσεις, όπως το ξυλεμπόριο και το τυρεμπόριο. Για πολλά χρόνια ήταν πρόεδρος της Κοινότητας και στη Διοίκηση του Συνεταιρισμού του συνιδιόκτητου δάσους Αηδόνας.

Τα παιδιά του Κώστα Πώχου, Βασίλης και Ηλίας συνέχισαν να διατηρούν το κατάστημα αυτό, που το ανακαίνισαν και το προσάρμοσαν στις απαιτήσεις των καιρών. Διατήρησαν ακόμα και το τυροκομείο στην οδό Καλαμπάκας – Τρικάλων, λίγο πριν απ' την σιδηροδρομική γραμμή, που λειτούργησε ως το 1982.

Σήμερα συνεχίζουν την εργασία αυτή, οι απόγονοι του Βασίλη και Ηλία και δυο απ' τα ωραιότερα καταστήματα με είδη τροφίμων κ.ά. στην Καλαμπάκα, ανήκουν το ένα στον Κώστα Βασ. Πώχο και τ' άλλο στα παιδιά του Ηλία Πώχου.

Σωτήρης Κ. Κωστόπουλος

Ο Σωτήρης Κ. Κωστόπουλος μετά τη θητεία του στο στρατό εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Όσοι τον γνώρισαν δεν πίστευαν ότι οι ρίζες του κρατάνε απ' το μικρό χωριό μας. Μιλούσε τόσο καθαρά και με τόση ευκολία, που δε μπορούσαν να μιλήσουν ούτε οι ντόπιοι Αθηναίοι. Ασχολήθηκε με το εμπόριο των λουλουδιών. Διατηρούσε ένα απ' τα καλύτερα ανθοπωλεία στην Αθήνα στην πλατεία της «Ομόνοιας». Ήταν, κατά κοινή ομολογία, ο καλύτερος πωλητής λουλουδιών κι έδειχνε ιδιαίτερη αδυναμία στους θηλυκούς πελάτες, που τους μάγευε με την ομορφιά και τη γλυκύτητα της γλώσσας του. Συχνά μου έλεγε: «Για να πουλήσω ένα λουλουδάκι, ξαδερφούλη μου, πρέπει να πω 100 λέξεις σ' ένα λεπτό. Σας πηγαίνει ωραία δεσποινίς μου ή κυρία μου, μοιάζει με το χρώμα των ματιών σου, των χειλιών σου, ή συμπληρώνει τη γοητεία σας και κάτι τέτοια που αρέσουν ιδιαίτερα στις γυναίκες».

Πήρε γυναίκα μια πολύ μεγαλύτερή του και βγήκε αληθινή η προφητεία του Μήτρου-Μπέντζια που έλεγε στη μάνα του: «Αιντε ορέ Τσιβούλω και θα σου φέρει ο Σωτήρης καμιά Αθηναία με φαρδύ καπέλο, που δεν θα τη χωράει η πόρτα να περάσει».

Πραγματικά, όπως μου έλεγε ο πατέρας μου, την πρώτη χρονιά που ήρθε φορούσε ένα καπέλο που έπρεπε να το βγάλει για να περάσει απ' την πόρτα. Θα

είχε βέβαια και κάποια δόση υπερβολής η ιστορία αυτή του καπέλου.

Δύο γεγονότα που δείχνουν το μεγάλο εγωισμό του Σωτήρη, θα μου μείνουν αξέχαστα:

1. Μια χρονιά τη μέρα της Αγ. Παρασκευής πλειοδοτούσε για να κρατήσει την εικόνα της Αγίας, όπως ήταν παλιά το έθιμο. Οι επίτροποι της εκκλησιάς φώναξαν σαν πρώτη δόση 5 οκάδες λάδι.

«*Η εικόνα 5 οκάδες λάδι χωριανοί*». Αμέσως ο Σωτήρης ανεβάζει την ποσότητα σε ένα δοχείο λάδι. Και ο επίτροπος φωνάζει δυνατά: «*Η εικόνα ένα δοχείο λάδι απ' το Σωτήρη Κωστόπουλο*». Μετά από λίγα δευτερόλεπτα και χωρίς να πλειοδοτήσει άλλος ο Σωτήρης ανεβάζει την ποσότητα σε δυο δοχεία λάδι. Κι ο επίτροπος με πιο δυνατή φωνή αναγγέλει: «*Η εικόνα δυο δοχεία λάδι απ' το Σωτήρη Κωστόπουλο*». Όσο άκουγε τ' όνομά του ο Σωτήρης, τόσο φούσκωνε απ' τον εγωισμό του. Τελικά ανέβασε κατά τον ίδιο τρόπο την ποσότητα σε οχτώ δοχεία, που την εποχή εκείνη, πριν 50 περίπου χρόνια, χρειαζόταν ένα σεβαστό ποσό να τ' αγοράσεις.

2. Το απόγευμα της ίδιας μέρας για να ικανοποιήσει την εγωιστική του μανία πρόσφερε σ' όλους άντρες, γυναίκες, παιδιά, από ένα λουκούμι. Ο Γιαννούσιος Κουτσιμπέλας με τη σανιδένια κάσα στα χέρια πρόσφερε σ' όλους το λουκούμι απ' το Σωτήρη, που όλο φούσκωνε όταν άκουγε: «*Στην υγείά σου Σωτήρη, χρόνια πολλά*». Πόσα λουκούμια χρέωσε ο Γιαννούσιος δεν ξέρω. Αυτό που μπορώ να βεβαιώσω είναι ότι ο Σωτήρης τα πλήρωσε μ' ευχαρίστηση γιατί ο εγωισμός του ικανοποιήθηκε με το παραπάνω.

Την ίδια ζωή και στην Αθήνα ο Σωτήρης. Όσα έβγαζε τη μια μέρα έπρεπε να μην τα βρει η άλλη.

Αφοί Παπαδόπουλοι

Τα παιδιά του Τάκη Παπαδόπουλου εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα.

Ο Γιώργος είχε στην οδό Κλεισθένους 3, πίσω απ' το Δημαρχείο, ένα εργαστήριο που χτυπούσε τις κρέμες κι έβγαζε το βούτυρο. Σ' αυτό το εργαστήριο δούλεψε πολλά χρόνια ο Κώστας Γ. Αναγνωστόπουλος. Το διατήρησε ως το 1969, Έβγαζε πολλά χρήματα, αλλά η υγεία της οικογένειάς του απορροφούσε σχεδόν όλα τα κέρδη.

Ο Νίκος είχε τυροπωλείο στην οδό Στεφ. Στρέιτ, αριθ. 5 στην Αθήνα, για λίγα χρόνια.

Ο Μήτσιος ήταν αρχιτεχνίτης στο μεγάλο ζαχαροπλαστείο «Τσίτα» στην οδό Πανεπιστημίου κι είχε τελευταία ανοίξει και μια δική του παρόμοια δουλειά. Ήταν ο καλύτερος τεχνίτης σε είδη ζαχαροπλαστικής στην Αθήνα. Κάποτε είχε κάνει ένα γλυκό όμοιο σε σχήμα και χρώμα με «κουκουνάρια» από έλατο. Είχε κόψει τέτοια κουκουνάρια από έλατο του χωριού μας και τα χρησιμοποίησε για «μοντέλο». Δεν έμεινε βλαχόσπιτο της Αθήνας, που να μη παράγγειλε αυτό το γλυκό. Εκείνο όμως, που τον έκανε περισσότερο γνωστό στους Βλαχόφωνους της Αθήνας ήταν ένα άλλο γλυκό, που το βάφτισε «*κουάλι φρίπτι*». (34) Εκείνοι που δε γνώριζαν τη γλώσσα των βλάχων, διαβάζοντας τις δυο αυτές λέξεις σχημάτιζαν την εντύπωση ότι είναι ξένες λέξεις, που συνηθίζονται ακόμα και σήμερα, όχι

34. Αμελέτητα ψητά.

μόνο για προϊόντα ζαχαροπλαστικής, αλλά και γι' άλλα πολλά είδη, ικανοποιώντας την ξενομανία μας. Οι Βλαχόφωνοι όμως Αθηναίοι ξεκαρδίζονταν απ' τα γέλια και κάθε μέρα μπροστά στη βιτρίνα του καταστήματος ο συνωστισμός ήταν μεγάλος.

Αφοί Ευσταθίου

Ο Αχιλλέας Ν. Ευσταθίου διατηρούσε κατάστημα στην οδό Ευριπίδου 19 στην Αθήνα και τελευταία στο Πολύδροσο κατάστημα με είδη τροφίμων.

Ο Βασίλης Ν. Ευσταθίου διατηρούσε κατάστημα στην οδό Ευριπίδου με τυριά - βούτυρα μέχρι το 1958. Απ' το 1958 ως το 1965 στην οδό Σοφοκλέους 19 και απ' το 1965 ως το 1970 στην οδό Μπενάκη. Απ' το 1970 και για μερικά χρόνια ασχολήθηκε με οικοδομικές επιχειρήσεις.

Σήμερα ο Βασίλης είναι συνταξιούχος του Τάμειου Εμπόρων και κάθε καλοκαίρι παίζει το τάβλι του κάτω απ' τον πλάτανο στην Αηδόνα. Όμως, ενώ στο εμπόριο εξελίχτηκε και πρόκοψε στο τάβλι δεν παρουσιάζει καμιά πρόοδο.

Αφοί Κωστόπουλοι

Τ' αδέρφια Γιώργος και Κώστας του Τούλη Κωστόπουλου, έχουν στη Λάρισα απ' το 1958 μια ωραιότατη βιοτεχνία επίπλων στο δρόμο Λάρισας - Βόλου στον περιφερειακό κοντά στο στρατόπεδο Ταγματάρχη Α. Τζήμα. Δημιούργημα της προσωπικής τους εργασίας όλη αυτή η επιχείρηση, που ξεκίνησε απ' το μηδέν κι έφτασε να είναι απ' τις καλύτερες στο είδος της.

Ο Γιώργος είναι άριστος σ' επινοήσεις και σχέδια, αλλά και σε παρακολούθηση όλου του τεχνικού τομέα της επιχείρησης. «Πιάνει το χέρι του», όπως λέμε και «γεννάει το μυαλό του».

Ο Κώστας είναι ασυναγώνιστος στη διακίνηση και διάθεση των προϊόντων της βιοτεχνίας. Ξεπερνάει ακόμα κατά πολύ εκείνους που έχουν σπουδάσει οικονομικές επιστήμες και παρακολουθάει το κάθε τι που έχει σχέση με την οικονομία και το εμπόριο γενικά.

Πάνω απ' όλα όμως τους βοήθησε πολύ, η αγάπη τους για τη δουλειά αυτή, που τους απασχολεί όχι οχτώ, αλλά δεκαοχτώ ώρες το 24ωρο. Θα ήταν παράλειψη μεγάλη, αν δεν αναφέραμε και τη μεγάλη συμβολή του πατέρα τους, ιδιαίτερα στην αρχή, στο ξεκίνημα της επιχείρησης, αλλά και μετά όταν συνέχιζε την ανοδική της πορεία. Τα τελευταία τώρα χρόνια στην επιχείρηση συμμετέχει κι εργάζεται και ο γιος του Γιώργου ο Δημήτρης, που δείχνει ότι είναι ισάξιος με τον πατέρα του.

Αφοί Οικονομίδη

Τα παιδιά του Γιαννακούλη Οικονομίδη, Αποστόλης και Γιώργος άνοιξαν στην οδό Ευριπίδου ωραιότατο κατάστημα πώλησης τυροκομικών προϊόντων. Δε μπόρεσαν όμως ν' αναπτύξουν και να κρατήσουν το εμπόριο των ειδών αυτών παρά μόνο για λίγα χρόνια. Σήμερα ο Γιώργος ασχολείται με το εμπόριο ζάχαρης και σημειώνει πρόοδο.

Εμπόριο βιβλίων

Με το εμπόριο βιβλίων ασχολήθηκαν και ασχολούνται σήμερα πολλοί Αϊθανιώ-

τες. Ξεκίνησαν στην αρχή με τα γνωστά «καρότσια» και σήμερα με Ι.Χ αυτοκίνητα αλωνίζουν όλη την Ελλάδα και διακινούν αυτό το είδος, που αφήνει κι αφήνει πολλά κέρδη.

Με το είδος αυτό του εμπορίου ασχολήθηκαν οι:

1) Σπύρος Κουτσιμπέλας κι ο γιος του Κώστας.

2) Θεόδωρος και Θανάσης Γ. Σιούλη

3) Οδυσσέας και Σωτήρης Νικ. Σιούλη

4) Θόδωρος και Λάμπρος Δημ. Καλαντζή

Όλοι τους δραστήριοι στη δουλειά αυτή, που θέλει πολλά προσόντα για να πετύχεις. Η Αηδόνα όμως, εκτός απ' τις πολλές ομορφιές της, φημίζεται και για τους ανθρώπους της, που είναι φιλόπονοι και πολύ δραστήριοι, γι' αυτό και προκόφτουν σ' όλους τους τομείς δουλειάς.

Μαγαζάτορες στην Αηδόνα

Πολλοί κάτοικοι του χωριού μας προσπάθησαν και τα κατάφεραν ν' αναπτύξουν αξιόλογη δραστηριότητα ως μαγαζάτορες απ' τα παλιά - παλιά χρόνια και μέχρι σήμερα.

1. Ο Γιώργος Μπονόβας, γιος του Χρίστου Μπονόβα, που είχε χτήμα ένα μέρος της Χουτιάνας, διατήρησε για πολλά χρόνια ένα πολύ ωραίο και αξιόλογο για την εποχή του μαγαζί εκεί που τώρα είναι η οικοδομή των παιδιών του Σωτηρίου και Ευαγγέλου Μπονόβα. Το μαγαζί αυτό ήταν το καλύτερο στην περιοχή και είχε πελάτες όχι μόνο τους κατοίκους του χωριού μας, αλλά και τους κατοίκους των γύρω χωριών.

2. Ο Καρανικολός απ' το Περτούλι, γαμβρός του Γιώργου Παταβούκα, είχε ανοίξει τα χρόνια αυτά τα παλιά, μαγαζί στη θέση που είναι σήμερα η οικοδομή του Μιχάλη Μουστάκα, κοντά στο Σχολείο. Το οικόπεδο αυτό ο Μιχάλης Μουστάκας τ' αγόρασε απ' τη Στυλιανή του Σωτήρη Ευσταθίου, που ήταν θυγατέρα του Γιώργου Παταβούκα.

3. Ο Γιώργος Αναγνωστόπουλος για λίγα χρόνια είχε μαγαζί σε παράπηγμα της εκκλησίας στη θέση που είναι σήμερα το μνημείο των πεσόντων. Αργότερα έγινε δικαστικός κλητήρας και έζησε στα Τρίκαλα.

4. Ο Κων/νος Φιλ. Πώχος στην αρχή νοίκιασε το παράπηγμα της εκκλησίας, αλλά το «εμπορικό δαιμόνιο» τον έσπρωξε σε εμπορικές επιχειρήσεις που τον ανέδειξαν μεγαλέμπορο της Καλαμπάκας. Για τον Κώστα Πώχο και τον αδελφό του Νίκο γράφω περισσότερα σε ειδικό κεφάλαιο αυτού του βιβλίου.

5. Ο Γιώργος Ευσταθίου διατήρησε για πολλά χρόνια ραφείο, εκεί που σήμερα είναι η οικοδομή του εγγονού του Τάκη Ανδρ. Παταβούκα. Για λίγο μόνο διάστημα, τα τελευταία πριν απ' τον πόλεμο του 40 χρόνια, λειτούργησε ως παντοπωλείο και καφενείο.

6. Ο Γιαννούσιος (Γιάννης) Αναστ. Κουτσιμπέλας είχε πολλές ικανότητες και για πολλά χρόνια ήταν σχεδόν ο μόνος μαγαζάτορας στο χωριό. Στην αρχή νοίκιασε το παράπηγμα της εκκλησίας, μετά την κατοχή και το κάψιμο του χωριού απ' τους Γερμανούς, έστησε ένα πρόχειρο παράπηγμα στα ερείπια του παλιού μαγαζιού του Γιώργου Μπονόβα. Έκτισε στη συνέχεια το μαγαζί που το διατηρεί σήμερα ο γιος του Τάσος, σε οικόπεδο που αγόρασε απ' τον Μιχάλη Κωνσταντίνου ή Σχοινά. Νοίκιασε για λίγα χρόνια το μαγαζί του Γιώργου Μιγδάνη, γιατί το είχε μεράκι ν'

αποχτήσει μαγαζί στο χώρο της πλατείας. Είχε πραγματικά πολλές ικανότητες στον τομέα αυτόν του εμπορίου και θα δημιουργούσε μια αξιόλογη επιχείρηση στην Καλαμπάκα, αν το αποφάσιζε τα χρόνια εκείνα πριν και μετά τον πόλεμο του 1940.

7. Ο Δημήτριος Κων. Κωστόπουλος με συνεταίρο του τον Κωνσταντή Πολυζώη, πριν απ' τον πόλεμο του 1940, νοίκιασαν το μαγαζί του Μπονόβα και δούλεψαν για λίγα χρόνια πολύ καλά. Ήταν η εποχή που τα καλοκαίρια παραθέριζαν στο χωριό πάνω από 40 οικογένειες απ' την Αθήνα, τη Λάρισα, τα Τρίκαλα και άλλες πόλεις. Την εποχή αυτή στο χωριό μας ήταν δύο μαγαζιά. Ένα το παραπάνω του Κωστόπουλου και Πολυζώη και ένα άλλο του Γιαννούση Κουτσιμπέλα. Το καθένα απ' τα μαγαζιά αυτά αγόραζε στο τέλος της άνοιξης 150 - 200 αρνιά, κατσίκια, πρόβατα και τα έσφαζε τους μήνες του καλοκαιριού για να εξυπηρετήσει τις οικογένειες των παραθεριστών. Αντιλαμβάνεται κανείς την κίνηση κατά την περίοδο του καλοκαιριού αν υπολογίσει ότι στις 60 περίπου μέρες σφάζονταν 400 αρνιά, πρόβατα και κατσίκια.

8. Ο Γιώργος Μιγδάνης, που στη δεκαετία του 1920 κι αργότερα λίγο ήταν με τ' αδέρφια του Θανάση και Τάκη μεγαλέμποροι και οικονομικοί παράγοντες των Τρικάλων, κατέληξε σε μια καλύβα (μαγαζί) κοντά στο γεροφτελιά, που πάνω απ' την πόρτα είχε την επιγραφή:

«Καφεουζοπωλείο
το γκαζοκάντηλο
Γεωργίου Μιγδάνη»

Τη θυμάμαι αυτή την επιγραφή με το σκίτσο του γκαζοκάντηλου, γιατί σε μένα είχε αναθέσει να τη φιλοτεχνήσω. Πριν απ' το Γιώργο Μιγδάνη την καλύβα του αυτή τη νοίκιασαν για μαγαζί οι Θύμιος Τσιάκαλος και Δημήτρης Αθαν. Καλαντζής, που ύστερα από ένα μήνα χρεοκόπησαν και διέλυσαν την εταιρεία.

9. Για μικρό χρονικό διάστημα άνοιξαν μικρομάγαζα οι: Βαγγέλης Νικ. Κουτσιμπέλας σε καλύβα που στήθηκε στα ερείπια του μαγαζιού του Γιώργου Μπονόβα κι ο Τάκης του Γιάννη Χήνου στο σπίτι του, στην επάνω γειτονιά του χωριού.

Σήμερα στο χωριό μας λειτουργούν τρία μαγαζιά:

Στην πλατεία του χωριού κοντά στον βαθύσκιωτο πλάτανο έχει το μαγαζί του ο Βαγγέλης Γ. Μπονόβας.

Λίγο πιο κάτω είναι το μαγαζί του Βασίλη Ιωαν. Σιούλη κι αμέσως μετά το μαγαζί του Γιαννούσιου Κουτσιμπέλα, που το έχει σήμερα ο γιος του Τάσος.

Τα μαγαζιά αυτά ως κτίρια είναι τελείως ακατάλληλα και μόνο το καλοκαίρι έχουν κάποια κίνηση στο χώρο της πλατείας. Το χειμώνα μένουν περίπου 25 οικογένειες στο χωριό και τα μαγαζιά τις περισσότερες ώρες και μέρες είναι κλειστά.

Επιστήμονες και υπάλληλοι στο Δημόσιο τομέα και σε οργανισμούς

Πολλοί είναι οι Αηδονιώτες, που σπούδασαν σε Πανεπιστημιακές κι άλλες ανώτατες κι ανώτερες Σχολές παλιότερα κι αρκετοί σπουδάζουν σήμερα. Τους αναφέρω κατά κλάδο:

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ

Κώστας Περιστέρης, γιος του Παπαγιάννη, που έφτασε ως το βαθμό του αντισυν-

ταγματάρχη κι αποτάχτηκε, γιατί πήρε μέρος στο κίνημα του 1935. Απαλλάχτηκε απ' το Στρατοδικείο και έφτασε μέχρι το βαθμό του υποστρατήγου. Γνώριζε την Αγγλική και Γερμανική και συμμετείχε ως στρατιωτικός ακόλουθος του Βενιζέλου σε διασκέψεις για σύναψη συνθηκών.

Βασίλης Σίμος, λοχαγός. Σκοτώθηκε στον Ελληνοβουλγαρικό πόλεμο.

Γιώργος Μουστάκας. Έμεινε στις τάξεις του στρατού το 1912 ως «μόνιμος εξ εφέδρων» αξιωματικός και έφτασε ως το βαθμό του ταγματάρχη.

Αχιλλέας Ηλ. Κωστόπουλος, υποστράτηγος σήμερα και με σπάνια προσόντα, που προεξοφλούν την άνοδό του στο ανώτατο σκαλοπάτι της ιεραρχίας.

Ηλίας Αχιλ. Κωστόπουλος, γιος του στρατηγού Αχιλλέα Ηλ. Κωστοπούλου, υπολοχαγός.

Κων/νος Αχιλ. Κωστόπουλος, γιος του στρατηγού Αχιλλέα Ηλ. Κωστοπούλου, φοιτά στη Σχολή Ευελπίδων.

Ηλίας Κων. Κωστόπουλος, αποφοίτησε απ' τη Σ.Μ.Υ. και υπηρετεί ως μόνιμος υπαξ/κός.

ΔΙΚΗΓΟΡΟΙ

Ελένη Γ. Περιστέρη. Πριν απ' τον πόλεμο του 1940 πολύ λίγες είναι οι γυναίκες δικηγόροι. Ανάμεσα σ' αυτές και η Ελένη Περιστέρη. Πήρε μέρος στην Εθνική Αντίσταση 1941-1945 και ύστερα απ' τον εμφύλιο, για πολλά χρόνια βρέθηκε μακριά απ' την Ελλάδα. Σήμερα ζει στην Αθήνα.

Μαρία Στ. Περιστέρη, πτυχιούχος Νομικής. Σήμερα υπηρετεί στο Δικαστικό κλάδο.

Σωτήρης Παν. Παταβούκας. Τελείωσε το 1973 τη Νομική Σχολή και δικηγорεί με επιτυχία στην Καλαμπάκα και τα Τρίκαλα. Είναι πολύ καλά καταρτισμένος κι όλα δείχνουν ότι θα έχει καλή σταδιοδρομία.

Χρίστος Αχ. Πολυζώης. Πήρε το πτυχίο της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και σήμερα δικηγорεί στην Αθήνα.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ

α' Στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Ηλίας Γ. Κωστόπουλος. Υπηρέτησε σε διάφορα Σχολεία της Περιφέρειας Τρικάλων και σε Σχολεία της πόλης των Τρικάλων. Σήμερα είναι συνταξιούχος και γράφει αυτή την ιστορική και λαογραφική εργασία για το χωριό του, την Αηδόνα.

Γεώργιος Κ. Πώχος. Υπηρέτησε σε διάφορα Σχολεία της περιφέρειας Καλαμπάκας και σε Σχολεία της Περιφέρειας και της πόλης των Τρικάλων. Σήμερα είναι συνταξιούχος.

Δημήτριος Κ. Μπέντζιας. Υπηρέτησε σε Σχολεία της Περιφέρειας Καλαμπάκας και σε σχολεία της Καλαμπάκας. Σήμερα είναι συνταξιούχος.

Κώστας Ηλ. Κωστόπουλος. Υπηρέτησε πολλά χρόνια στο Σχολείο της Οιχαλίας (Νεοχωρίου), της περιφέρειας Τρικάλων. Σήμερα υπηρετεί σε Σχολείο της Ελευσίνας, απ' όπου κατάγεται η γυναίκα του, δασκάλα κι αυτή.

Βασίλειος Αθ. Παπαπολυζόπουλος. Υπηρέτησε σε Σχολεία της περιφέρειας Καλαμπάκας και τελευταία στο Σχολείο Διάβας. Πέθανε το 1982.

Απόστολος Γ. Παπαπολυζόπουλος. Υπηρέτησε σε Σχολεία των περιφερειών Καλαμπάκας και Τρικάλων. Σήμερα υπηρετεί σε Σχολείο των Τρικάλων.

Παρασκευή Γ. Παταβούκα. Υπηρέτησε σε Σχολεία της Περιφέρειας Τρικάλων.

Σήμερα υπηρετεί σε Σχολείο των Τρικάλων.

Αγορή Ευαγγ. Παταβούκα. Υπηρετήσε σε Σχολεία της περιφέρειας Τρικάλων.
Σήμερα υπηρετεί σε Σχολείο των Τρικάλων.

Στυλιανή Θωμά Πολυζώη. Υπηρετεί σε Σχολείο περιφ. Λάρισας.

Γωγώ Γ. Δημητρίου, δασκάλα.

Κώστας Αποστ. Πρεβέντης. Υπηρετεί σε Σχολείο της περιφέρειας Καλαμπάκας.

Βασιλική Ηλ. Κωστοπούλου. Υπηρετεί σε Σχολείο της Περιφέρειας Τρικάλων.

Παρασκευή Θωμά Πολυζώη, υπηρετεί σε Σχολείο της περιφέρειας Λάρισας.

Χρυσούλα Σωτ. Κουτσιμπέλα, υπηρετεί σε Σχολείο της περιφέρειας Τρικάλων.

Νικόλαος Χαρ. Κουτσιμπέλας, αδιόριστος.

Σπύρος Χρ. Παπαδόπουλος, αδιόριστος.

Μαρία Γ. Γάκη — Κωστοπούλου, αδιόριστη.

Κων/νος Δημ. Μπέντζιας, αδιόριστος.

Κων/νος Γεωργ. Μπέντζιας, αδιόριστος.

Στεφανία Χαρ. Κουτσιμπέλα, αδιόριστη.

Μαρίνα Γεωργ. Καλαντζή, αδιόριστη.

Αλεξάνδρα Δημ. Μπέντζια, φοιτήτρια.

ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΙ

Χρυσούλα Αχιλ. Πολυζώη, υπηρετεί σε Νηπιαγωγείο της Αθήνας.

Ευαγγελία Ανδρ. Παταβούκα, υπηρετεί σε Νηπιαγωγείο περιφέρειας Καλαμπάκας.

Αλεξάνδρα Γεωργ. Μπέντζια, φοιτήτρια.

β. Στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Μαρία Βασ. Πώχου φιλόλογος, υπηρετεί σε σχολείο της Λάρισας.

Μαρία Χρ. Κωστοπούλου της Σωμ. Αγωγής. Υπηρετεί σε Σχολείο Θεσσαλονίκης.

Παναγιώτης Ηλ. Πώχος της Σωμ. Αγωγής. Υπηρετεί σε Σχολείο περιφέρειας Λάρισας.

Ευάγγελος Αχ. Ευσταθίου μαθηματικός.

Νικόλαος Απ. Ευσταθίου μαθηματικός.

Κων/νος Σωτ. Παταβούκας της Σωμ. Αγωγής και μπασκετμπολίστας της Εθνικής.

Ελένη Δ. Δημητρίου της Σωμ. Αγωγής.

Μαρία Χρ. Παπαπολυζοπούλου πτυχιούχος Θεολογικής Σχολής.

Στυλιανή Χρ. Πολυζώη πτυχιούχος Θεολογικής Σχολής.

Βικτώρια Δ. Δημητρίου φιλόλογος (Αρχαιολογικό — Ιστορικό).

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΙ

Παναγιώτα Σωτ. Μπονόβα, σύζυγος Αναστασίου Βλαβιανού, πρωτοπρεσβυτέρου στην Αλεξανδρούπολη.

ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

Ιουλία Χρ. Πρεβέντη, υπάλληλος στο Ι.Κ.Α.

Θεόδωρος Χρ. Παπαδόπουλος, πτυχιούχος.

Βασίλειος Απ. Πρεβέντης, πτυχιούχος Ανωτάτης Εμπορικής, υπάλληλος στο Ι.Κ.Α.

ΓΕΩΠΟΝΟΙ

Στέλιος Γ. Περιστερης. Υπηρέτησε πολλά χρόνια στην Αθήνα ως διευθυντής τμήματος του Υπουργείου Γεωργίας. Πέθανε το 1987, πριν προλάβει να χερει το ωραίο σπίτι που έχτισε στην Αηδόνα, την οποία αγαπούσε πολύ.

ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΙ

Ελένη Χρ. Κωστοπούλου. υπεύθυνος του φαρμακείου του Γενικού Νοσοκομείου Λάρισας.

Γιάννης Βασ. Ευσταθίου. Φαρμακείο στην Αθήνα, στην Αγ. Παρασκευή.
Ευστάθιος Απ. Ευσταθίου. Φαρμακείο στη Θεσσαλονίκη.

ΓΙΑΤΡΟΙ ΚΑΙ ΒΟΗΘΟΙ

Βασίλειος Γεωργ. Δημακόπουλος, γιατρός εργάζεται στην Αθήνα.

Φρειδερίκη Βασ. Πρεβέντη, βοηθός μικροβιολόγος Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας.

Ιουλία Στ. Περιστερη, γιατρός εργάζεται στην Αθήνα.

Ελευθερία Βασ. Πρεβέντη, βοηθός ακτινολόγος.

ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ

Νικόλαος Ευαγγ. Παταβούκας μηχανικός Ε.Μ.Π. εργάζεται στην Αθήνα.

ΥΠΟΜΗΧΑΝΙΚΟΙ

Γιάννης Απ. Γάκης, εργάζεται στην Αθήνα.

Θωμάς Ιωαν. Οικονομίδης, εργάζεται στο Βόλο.

Σωτήριος Θωμά Ευσταθίου, εργάζεται στην Αθήνα.

Κώστας Βασ. Μουστάκας, εργοδηγός, απόφοιτος της Σχολής Δοξιάδη.

Χρίστος Μιχ. Μουστάκας, τοπογράφος, απόφοιτος της Σχολής Δοξιάδη.

Νικόλαος Μιχ. Μουστάκας, απόφοιτος Σχολής Σ.Τ.Υ.Α.

ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Ιωάννης Θεοδ. Δημητρίου οικονομολόγος, σπούδασε στην Αγγλία και ζει στην Αυστραλία.

Μαρία Θεοδ. Δημητρίου, σπούδασε λογιστικά.

Κων/νος Κλ. Δημητρίου, σπουδάζει στην Αμερική οικονομικές επιστήμες.

Θεόδωρος Αθ. Δημητρίου οικονομολόγος, σπούδασε σε Αμερικανικό κολέγιο των Αθηνών.

Παναγιώτης Βασ. Πρεβέντης, πτυχιούχος Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής. Εργάζεται ως ορκωτός Λογιστής.

ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΣΧΟΛΩΝ

Αννίκα Γ. Δημητρίου, πτυχιούχος πιάνου και αρμονίας.

Εριφύλη Γ. Δημητρίου, διπλωματούχος πιάνου.

Μαρία Κλ. Δημητρίου, τελειόφοιτος Ιονίου Πανεπιστημίου – Τμήμα Ξένων γλωσσών μετάφρασης και διερμηνίας.

Χριστίνα Κλ. Δημητρίου, φοιτήτρια Τ.Ε.Ι. – Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων.

Κων/νιά Χρ. Πολυζώη, πτυχιούχος Αγγλικής για Φροντιστήρια.

ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΑΙ ΣΕ ΠΟΡΟΣΩΠΑ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ (κατηγορία Μ.Ε)

Δημήτριος Κ. Πώχος στην Οικον. Εφορία, σήμερα συνταξιούχος.
Φίλιππος Νικ. Πώχος στο Υπουργείο Οικονομικών σήμερα συνταξιούχος.
Γεώργιος Κ. Μπέντζιας, στο Δημόσιο Ταμείο σήμερα συνταξιούχος.
Αλεξάνδρα Σωτ. Σιούλη στο Δημόσιο Ταμείο.
Παναγιώτα Χρ. Κωστοπούλου στο Δικηγορικό Σύλλογο Τρικάλων.
Ηλίας Γεωργ. Πώχος στην Πολεοδομία Τρικάλων.

ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ (κατηγορία Μ.Ε)

Τάκης Ανδρ. Παταβούκας, γραμματέας Κοινότητας Αηδόνας.

ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΣΕ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ

Κων/νος Γεωργ. Πώχος, εργάζεται στην Εμπορική Τράπεζα.
Δημήτριος Γεωργ. Δημακόπουλος εργάζεται στη Δ.Ε.Η.
Αλίκη Ιωάν. Παπαπολυζοπούλου, συνταξ. Ο.Τ.Ε.
Ρούλα Ιωαν. Παπαπολυζοπούλου, συνταξ. Ο.Τ.Ε.
Αικατερίνη Βασ. Πώχου, εργάζεται στη Δ.Ε.Η.
Δήμητρα Δ. Δημητρίου, εργάζεται στην ΚΥΔΕΠ.

ΕΚΔΟΤΕΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

Βασίλης Δ. Δημητρίου, εκδότης εβδομαδιαίας εφημερίδας «Η Λάρισα».

Μετανάστες απ' το χωριό μας σε διάφορες χώρες

Ο 6' παγκόσμιος πόλεμος γέμισε με ερείπια όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και ιδιαίτερα την Ελλάδα, η οποία είχε την ατυχία να γευτεί μια φριχτή τριπλή φασιστική κατοχή και στη συνέχεια μια φριχτότερη εμφύλια σύρραξη, δώρο των φίλων και συμμάχων μας Άγγλων, που εφάρμοσαν την γνωστή τους μέθοδο «διαίρει και βασίλευε», για να ικανοποιήσουν ζωτικά τους συμφέροντα στο χώρο της Μεσογείου.

Τη μεταπολεμική εποχή, που οι λαοί των Ευρωπαϊκών χωρών αγωνίζονταν να

Ξαναχτίσουν πάνω στα ερείπια που άφησε η φασιστική λαίλαπα μια καινούρια ζωή, τα ελληνικά νιάτα παρασύρονται από ένα τεράστιο μεταναστευτικό κύμα προς τη χώρα που αιματοκύλησε και γέμισε με τάφους και ερείπια τη γηραιά μας ήπειρο. Γέμισαν τα εργοστάσια της Γερμανίας από τη νεολαία μας που δούλευε για ν' αναστηλώσει την οικονομία της χώρας αυτής, που τα κατάφερε μέσα σε λίγα χρόνια να γίνει ένας οικονομικός γίγαντας. Έτσι η Γερμανία που νικήθηκε στο πεδίο της μάχης κατά το β' παγκόσμιο πόλεμο, κατάφερε μια περίλαμπρη νίκη στο πεδίο της οικονομικής μάχης και χιλιάδες αιχμάλωτοι απ' την Ελλάδα κι άλλες χώρες δούλεψαν νύχτα μέρα μέσα στις γερμανικές φάμπρικες και ανέδειξαν τη χώρα αυτή πρώτη οικονομική δύναμη της Ευρώπης και το γερμανικό μάρκο το δυνατότερο νόμισμα της Ευρώπης.

Το μεταναστευτικό αυτό κύμα παρέσυρε πολλά ελληνόπουλα γιατί βοήθησε σ' αυτό και η πολιτική των τότε Κυβερνήσεων που πίστεψαν ότι η μετανάστευση θα γέμιζε την Ελλάδα συνάλλαγμα και θα βοηθούσε την οικονομική της ανάπτυξη.

Στη στρατιά των μεταναστών προς τη Γερμανία και άλλες χώρες συγκαταλέγονται και πολλοί νέοι της Αηδόνας που αναγράφονται παρακάτω:

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

1. Θεόδωρος Δημ. Χουλιάρης απ' το 1963, δεν επαναπατρίστηκε.
2. Νικόλαος Θεοδ. Μουστάκας απ' το 1964 μέχρι το 1974. Απ' το 1968 μέχρι το 1971 εργάστηκαν στη Γερμανία και τα παιδιά του Νικολάου Θεοδ. Μουστάκα.
3. Χρίστος Αχιλ. Κωστόπουλος απ' το 1963 μέχρι τέλους του 1980.
4. Ευανθία Χρ. Μπονόβα απ' το 1964 μέχρι τέλους του 1965.
5. Γεώργιος Δημ. Καλαντζής απ' το 1969, δεν επαναπατρίστηκε.
6. Αικατερίνη Ευθ. Τσιάκαλου απ' το 1967, παντρεύτηκε Γερμανό και διαμένει στη Γερμανία.
7. Βικτωρία Δημ. Κωστοπούλου απ' το 1969 μέχρι το 1985.
8. Σωτήριος Κων. Χουλιάρης απ' το 1973, δεν επαναπατρίστηκε.
9. Βασιλική Αντ. Παταβούκα απ' το 1964 μέχρι το 1974.
10. Άννα Αντ. Παταβούκα απ' το 1964 μέχρι το 1980.
11. Μαρία Αντ. Παταβούκα απ' το 1969 μέχρι το 1975.
12. Σωτήριος Νικ. Κουτσιμπέλας απ' το 1969 μέχρι το 1978.

ΣΟΥΗΔΙΑ

1. Ευάγγελος Δημ. Καλαντζής απ' το 1964. Με τη Σουηδέζα σύζυγο και τα παιδιά του διαμένει στη Σουηδία.
2. Μαρία Ευθ. Παταβούκα απ' το 1963 μέχρι το 1966.
3. Γεωργία Ευθ. Παταβούκα απ' το 1964 μέχρι το 1967.
4. Γεώργιος Χρ. Μπονόβας απ' το 1966 μέχρι το 1984.

ΔΑΝΙΑ

1. Στέλιος Δημ. Μουστάκας απ' το 1987 εργάζεται σε εστιατόριο Ελληνικό.
2. Παναγιώτης Βασ. Σιούλης απ' το 1990, εργάζεται στο Ελληνικό Εστιατόριο με το Στέλιο Δημ. Μουστάκα.

ΓΑΛΛΙΑ

1. Γεώργιος Κων. Χουλιάρης, απ' το 1964 (δεν επαναπατρίστηκε).

ΒΕΛΓΙΟ

1. Ιωάννης Βασ. Χουλιάρης εργάστηκε σε ανθρακωρυχείο απ' τον Απρίλη του 1963 μέχρι το Γενάρη του 1964.

ΚΑΝΑΔΑ

1. Δημήτριος Σωτ. Πρεβέντης από 19-9-66 μέχρι 12-8-82.

2. Κων/ιά Νικ. Χουλιάρη, σύζυγος Δημητρίου Σωτ. Πρεβέντη από 3-11-75 μέχρι 24-6-82.

3. Δάφνη Σωτ. Πρεβέντη — Αναγνωσταρά απ' τον Οκτώβρη του 1969 διαμένει στον Καναδά.

4. Κων/νος Σωτ. Πρεβέντης απ' το Φλεβάρη του 1971 διαμένει στον Καναδά.

5. Φωτεινή Νικ. Χουλιάρη απ' το 1974 μέχρι το 1976.

6. Σπύρος Νικ. Μουστάκας απ' το 1974 διαμένει στον Καναδά. (Απ' το 1968 μέχρι το 1974 εργαζόταν στη Γερμανία).

ΑΜΕΡΙΚΗ

1. Δημήτριος Χρ. Μπονόβας, αδελφός του Γιώργου Μπονόβα μετανάστευσε στην Αμερική στα τέλη του 19ου αιώνα και πέθανε εκεί.

2. Δημήτριος Παπαθεοδώρου από το 1923 μέχρι το 1962.

3. Μιχάλης Παπαθεοδώρου από το 1922 μέχρι το 1960.

4. Χρυσούλα Τρέλλη το γένος Δημητρίου Γάκη απ' το 1985.

Ο ληστής Σπάχος

Ανάμεσα στους φρόνιμους, φιλόπονους και φιλοπρόοδους Αϊβανιώτες έζησε τα χρόνια εκείνα τα παλιά κι ο Σπάχος, ένας πολύ επικίνδυνος ληστής. Το σπίτι του Σπάχου ήταν στο «καλπάκι», εκεί περίπου που είναι σήμερα το σπίτι του Θανάση Κ. Σιούλη. Ο Σπάχος καταδιωκόταν απ' τ' αποσπάσματα για διάφορες ληστείες που είχε κάνει κι ήταν το φόβητρο στην περιφέρεια Καλαμπάκας. Θέλησε όμως να πάρει μια όμορφη Αϊβανιώτισσα κι αυτό έγινε αιτία να πιαστεί και να σκοτωθεί από συγκατάδικο, στις φυλακές Τρικάλων.

Γράφω το περιστατικό, όπως μου το διηγήθηκε ο φίλος μου Βασίλης Ευσταθίου: «Πεθαίνοντας ο Στάθης, πατέρας του Νικ. Ευσταθίου και παπούς του Βασίλη, άφησε ανάμεσα στ' άλλα παιδιά και τη Νίτσα, που ήταν πάρα πολύ όμορφη. Ο Σπάχος, την εποχή εκείνη, καταδιωκόταν απ' τ' αποσπάσματα για διάφορες ληστείες και ήταν πολύ επικίνδυνος. Θαμπωμένος απ' την ομορφιά της Νίτσας θέλησε να την κάνει γυναίκα του. Ο θείος της Νίτσας Θόδωρος Σατρατζέμης, (35) ήθελε για γαμπρό στην ανεψιά του το Σπάχο, για να έχει την εύνοιά του. Η Νίτσα όμως στην πρόταση αυτή αντέδρασε κι αρνήθηκε ένα τέτοιο γάμο με το ληστή Σπάχο. Ύστερ' απ' την άρνηση ο ληστής την απήγαγε και την έκανε γυναίκα του με τη βία. Πιάστηκε όμως, μετά από λίγον καιρό, από ένα καταδιωχτικό απόσπασμα και κλείστηκε στις φυλακές των Τρικάλων. Εκεί σκοτώθηκε από βαρυποινίτη κατάδικο, που πληρώθηκε για την πράξη του αυτή απ' τους σπιτικούς κι άλλους συγγενείς της Νίτσας.

Η ομορφιά της Νίτσας ήταν τόση, που θάμπωσε και το μεγαλοτσέλιγγα Νάστο απ' τα Φάρσαλα, που έβοσκε τα 7.000 πρόβατά του στα θερινά λειβάδια της Σκλινιάσας (σημ. Στεφάνι). Μαγεμένος απ' την ομορφιά της δε λογάριασε το επεισόδιο με το ληστή Σπάχο και τη ζήτησε σε γάμο, που έγινε «τρικούβερτος», όπως λένε, κι έτρεξε άφθονο το αίμα, όχι βέβαια ανθρώπων, αλλά «σφαχτών» του μεγαλοτσέλιγγα γαμπρού.

35. Τίτλος επί τουρκοκρατίας του Θόδωρου Δημητρίου

ΑΓΩΝΕΣ – ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Ο Γάλλος πρεσβευτής στην Κωνσταντινούπολη κόμητας Choiseul Gouffier, μετά από περιήγηση του Ελλαδικού χώρου, γράφει στις εντυπώσεις του, που δημοσιεύτηκαν το 1872:

«Όχι στην πρωτεύουσα, αλλά στις έπαρχίες και μακριά 'απ' τήν έδρα τής Αυτοκρατορίας πρέπει κανείς νά ιδεί τούς "Έλληνες. 'Ο έρωτας τής έλευθερίας ποτέ δέν έσβησε 'απ' τίς καρδιές τους. Στούς όρεισίβιους διατηρείται το πνεύμα τής 'Ελευθερίας που ζωογόνησε τούς αρχαίους "Έλληνες...».(36)

Πραγματικά, ποτέ δεν έσβησε απ' τις καρδιές των κατοίκων του ορεινού αυτού χωριού της Πίνδου, που λέγεται Αηδόνα, ο έρωτας της Ελευθερίας. Οι πρόγονοι των σημερινών κατοίκων του χωριού είναι οι γενναίοι Πολέμαρχοι που αποτέλεσαν τα παλικάρια του Λιακατά και παλιότερα του Μείντάνη, του πιο παλιού κι ένδοξου κλέφτη και αρματολού της Μακεδονίας και Θεσσαλίας απ' το 1660 - 1690, που σκοτώθηκε απ' του Τούρκους στο Γαρδίκι και η παράδοση τον θέλει πρόγονο της οικογένειας Μιγδάνη, απ' το χωριό Αϊβάν (σημερ. Αηδόνα).(37)

Μια ομάδα παλικαριών απ' τ' Αϊβάν πολέμησε με γενναιότητα κάτω απ' τις διαταγές του Χριστόδουλου Χατζηπέτρου, του ήρωα αυτού τ' Ασπροπόταμου, που κατάγονταν απ' το γειτονικό χωριό Βετερνίκο (σημερ. Νεραϊδοχώρι), στις 9 του Μάη 1854 στην ιστορική και νικηφόρο μάχη της Καλαμπάκας, που είναι η ενδοξότερη σελίδα της Θεσσαλικής επανάστασης του 1854.

Βαδίζοντας το δρόμο απ' τη γέφυρα της Σαρακίνας προς τη Διάβα, είναι μια τοποθεσία στη δεξιά όχθη του Πηνειού, που λέγεται «ντάπια». Εκεί, μου έλεγε ο πατέρας μου, πολέμησαν οι Αϊβανιώτες και ανάμεσα σ' αυτούς κι ο παπούς μου Λίας, που ήταν τότε παλικάρι 25 χρόνων και το καριοφίλι του άστραφτε σαν τον ήλιο. Τα όμορφα και περήφανα βουνά του χωριού μας ήταν τ' απόρθητα φρούριά τους και τα πυκνά δάση τα λημέρια τους. Ανώνυμοι έμειναν οι γενναίοι αυτοί κάτοικοι του χωριού, που πολέμησαν τον κατακτητή στα χρόνια αυτά τα μακρινά, όπως ανώνυμοι έμειναν και τόσοι άλλοι πολεμιστές της εποχής εκείνης.

Αλλά και οι απόγονοι αυτών των ένδοξων προγόνων, που έζησαν τον τελευταίο αυτό αιώνα αμόλυντοι στις βουνοπλαγιές αυτές τις δοξασμένες, γαλουχημένοι με τα όνειρα του Εθνικού μεγαλείου και με το φλογερό έρωτα για την Πατρίδα και τη Λευτεριά, έγραψαν καινούριες σελίδες δόξας και τιμής κατά τους πολύχρους αγώνες της Ελλάδας μας. Στους αγώνες αυτούς απ' την Αηδόνα:

36. Βλ. και «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», τόμος ΙΑ', σ. 147.

37. Βλ. και Αλ. Χατζηγάκη «Τ' Ασπροπόταμο Πίνδου – Ιστορικά». Αθήνα 1961, σ. 136.

α' Σκοτώθηκαν

1. Σίμος Βασίλειος, μόνιμος λοχαγός, επίλεχτος της φρουράς των ανακτόρων, που εθελοντικά πήγε στο μέτωπο και σκοτώθηκε στο Αμύνταιο το 1912, για να μη τον λένε «κουραμπιέ», όπως συνήθιζαν να λένε αυτούς που έμεναν σε Υπηρεσίες πίσω απ' το μέτωπο. Η Κοινότητα έδωσε τ' όνομά του στο δρόμο που αρχίζει απ' το σπίτι του Μήτσιου Γάκη και τελειώνει στο σπίτι του Βασίλη Αναγνωστόπουλου.

2. Μουστάκας Θεόδωρος του Αντρέα, στρατιώτης του πυροβολικού, ένα παλικάρι που μπορούσε να σηκώσει ολόκληρο το πυροβόλο στην πλάτη του, σκοτώθηκε το 1912 στο πεδίο της μάχης, χωρίς να είναι γνωστό το μέρος που έπεσε.

3. Περιστέρης Γρηγόριος του Ιωάννη, έφεδρος ανθυπίλαρχος, γιος του Παπαγιάννη του εφημέριου του χωριού κατά την εποχή αυτή, σκοτώθηκε σ' άγνωστο σημείο του μετώπου, το έτος 1913.

4. Σιούλης Σωτήριος του Αθανασίου, στρατιώτης, σκοτώθηκε σ' άγνωστο σημείο του μετώπου το 1913.

5. Δημακόπουλος Γεώργιος του Πέτρου. Η αγάπη του για την Πατρίδα κι ο έρωτας για τη Λευτεριά τον έκαναν ν' αφήσει την ξενιτιά και να ξεκινήσει το 1913 για την Πατρίδα, για να πολεμήσει εθελοντής κατά των τυράννων. Στις 18 όμως Απρίλη του 1913 το υπερωκεάνειο με το οποίο έκανε το μεγάλο αυτό ταξίδι απ' την Αμερική δεν έφτασε στον προορισμό του και βυθίστηκε στον Ατλαντικό. Έτσι ο νεα-

ρός και γεμάτος φιλοπατρία Γιώργος Δημακόπουλος δεν τα κατάφερε να ικανοποιήσει τον πόθο του.

6. Χουλιάρης Γεώργιος του Κων/νου, στρατιώτης του ευζωνικού σώματος, σκοτώθηκε το 1913, σ' άγνωστο σημείο του μετώπου.

7. Ευσταθίου Βασίλειος του Ευσταθίου, στρατιώτης του ευζωνικού σώματος, σκοτώθηκε το 1913 σ' άγνωστο σημείο του μετώπου.

8. Πώχος Ηλίας του Φιλίππου στρατιώτης, πέθανε το 1918 στο Στρυμωνικό της Μακεδονίας.

9. Πώχος Χρίστος του Γεωργίου στρατιώτης, αρρώστησε στη Μ. Ασία το 1920 και πέθανε τον ίδιο χρόνο στο Αϊβάν.

10. Χουλιάρης Ιωάννης του Χρίστου, δεκανέας ασυρματιστής της 1ης Μεραρχίας, αρρώστησε στη Μ. Ασία το 1920 και πέθανε τον ίδιο χρόνο στο χωριό Αϊβάν.

11. Δημακόπουλος Γεώργιος του Σωτηρίου σμηνίας της Σχολής Υπαξιωματικών Αεροπορίας, σκοτώθηκε στις 27-6-1943 σε αεροναυμαχία στη Μπουλουάγκα της Νότιας Ροδεσίας. Γιος του ανάπηρου πολέμου Σωτήρη Δημακόπουλου, αποφοίτησε απ' το Γυμνάσιο το έτος 1938. Η αγάπη του προς το Στρατιωτικό Σώμα τον έσπρωξε σε εξετάσεις το 1938 και 1939 στις Στρατιωτικές Σχολές και ήλθε πρώτος επιλαχών το 1939 στη Σχολή Υπαξιωματικών Αεροπορίας. Είχε πετύχει και στη Σχολή Τ.Τ.Τ. την οποία τέλειωσε και διορίστηκε στο Ταχυδρομείο Καρδίτσας. Με την κήρυξη του πολέμου το 1940 κάλεσε η Σχολή Υπαξιωματικών Αεροπορίας τους επιλαχόντες. Έτσι ο Γιώργος Δημακόπουλος ικανοποιούσε μια μεγάλη του επιθυμία, πετούσε στους αιθέρες και πολεμούσε για την Πατρίδα, αλλ' η μοίρα δεν τον άφησε να χαρεί για πολύ τους αιθέρες που τόσο αγαπούσε. Έγραψα κάπως περισσότερα για το Γιώργο Δημακόπουλο, που ήταν συμμαθητής μου και πολύ φίλος μου και γνώριζα πολλά απ' τη ζωή του. Πιστεύω ο αναγνώστης να με συγχωρήσει για την πολυλογία μου αυτή.

12. Σιούλης Γεώργιος του Ιωάννη, σκοτώθηκε το 1948. Είχε στρατολογηθεί απ' τους αντάρτες του Ε.Λ.Α.Σ.

13. Βασίλειος Δημ. Δημακόπουλος στρατιώτης, σκοτώθηκε στο Γράμμο το 1948.

Τα ονόματα των πεσόντων στους Εθνικούς αυτούς αγώνες είναι χαραγμένα στο καλλιμάρμαρο μνημείο που στήθηκε στη δυτική πλευρά της όμορφης πλατείας του χωριού μας.

β' Τραυματίστηκαν

1. Δημακόπουλος Σωτήριος του Πέτρου στρατιώτης, τραυματίστηκε το έτος 1913 κι έμεινε ανάπηρος. Έπαιρνε μια μικρή σύνταξη ανάπηρου πολέμου.

2. Παταβούκας Κώστας του Νάκη (Ιωάννη) στρατιώτης στην 11η Μεραρχία, τραυματίστηκε με ριπή πολυβόλου στο δεξί χέρι, στη δεξιά θωρακική χώρα και στο δεξιό μηρό, στο Κεράζογλου πέρα απ' το Σαγγάριο ποταμό στις 16 Αυγούστου 1920. Επανήλθε μετά από ένα μήνα στο μέτωπο κι ήταν ένας απ' τους 205 στρατιώτες, που με επικεφαλής το Συνταγματάρχη Ζήρα Γεώργιο διέφυγαν την αιχμαλωσία στα Μουδανιά της Μ. Ασίας, ενώ όλη η 11η Μεραρχία με Μέραρχο τον Κλαδά παραδόθηκε.

3. Παπαπολυζόπουλος Ιωάννης έφεδρος ανθυπασπιστής, τραυματίστηκε στις 2 Ιούλη 1921 στο ύψωμα 1799 της Μ. Ασίας κι έφερε κάταγμα άνω και κάτω γνάθου. Συνταξιοδοτήθηκε ως ανάπηρος πολέμου με βαθμό ανθυπασπιστή.

γ' Αιχμαλωτίστηκαν

1. Παταβούκας Γεώργιος του Αποστόλου στρατιώτης, αιχμαλωτίστηκε στα Μουδανιά της Μ. Ασίας το 1922 κι έμεινε αιχμάλωτος έξι μήνες.

2. Δημητρίου Αθανάσιος του Θεοδώρου στρατιώτης, αιχμαλωτίστηκε στα Μουδανιά της Μ. Ασίας κι έμεινε αιχμάλωτος έξι μήνες.

Τα παραπάνω στοιχεία για τους τραυματίες, τους αιχμαλώτους και εκείνους που σκοτώθηκαν στους πολέμους 1912 – 1922 μου τα έδωσαν οι: Ιωάννης Παπαπολυζόπουλος και Κώστας Παταβούκας, που πήραν μέρος σ' αυτούς τους πολέμους και τραυματίστηκαν σε διάφορα μέρη του σώματος.

Τα στοιχεία για το θάνατο του Γιώργου Πέτρου Δημακόπουλου, μου τα έδωσε ο Κώστας Γ. Αναγνωστόπουλος.

Μακεδονομάχοι

1. Σίμος Σιμόπουλος. Στους αγώνες για την απελευθέρωση της Μακεδονίας πήρε μέρος, ως εθελοντής, κι ο Σίμος Σιμόπουλος απ' την Αηδόνα, που από τότε έμεινε περισσότερο γνωστός με τ' όνομα «Καπετάνιος». Ο Σίμος μας διηγόταν διάφορα κατορθώματα των Μακεδονομάχων και δικά του, ιδιαίτερα τον τραυματισμό του στο Σαραντάπορο.

Η πατρίδα αναγνώρισε την προσφορά των Μακεδονομάχων εθελοντών και τους υποστήριξε με διάφορους τρόπους. Ο Σίμος δικαιώθηκε έκταση 20 στρεμμάτων στο πεδινό χωριό των Τρικάλων Χρυσαιγή.

Όταν τέλειωσε ο αγώνας και σταμάτησε να κυνηγάει τους εχθρούς, άρχισε με το ίδιο πάθος να κυνηγάει τους λαγούς. Πολλές φορές όμως την ατυχία του την απέδιδε σε «κακό μάτι» και για να διορθωθεί το κακό, τοποθετούσε το δίκανο στο κοτέτσι...

Ο πόλεμος του 1940

Μετά τους πολέμους 1912, 1913 και τη μικρασιατική καταστροφή του 1922, άναψε ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, που έφερε αντιμέτωπους το φασισμό απ' τη μια μεριά και τις δυνάμεις της προόδου και του πολιτισμού απ' την άλλη. Η Ελλάδα, κοιτίδα της προόδου και του πολιτισμού, ρίχτηκε σ' αυτόν τον αγώνα κατά του φασισμού μ' όλες τις δυνάμεις της κι έγραψε τις ανεπανάληπτες σελίδες δόξας το 1940 πάνω στα κακοτράχαλα βουνά της Αλβανίας.

Όλοι οι τότε νέοι του χωριού, μέχρι και της κλάσης του 1922, ντύθηκαν το χακί και βρέθηκαν στην πρώτη γραμμή του πολέμου. Συνηθισμένοι στα χιόνια και τις κατοπιές πρόσφεραν μεγάλες υπηρεσίες στον αντιφασιστικό αυτόν αγώνα. Ευτύχημα που το χωριό μας δεν είχε σ' αυτόν τον πόλεμο θύματα, όπως στους προηγούμενους.

Στον πόλεμο αυτό πρόσφεραν πολύτιμες υπηρεσίες κι οι γυναίκες της Αηδόνας. Κάθε βράδυ ξενυχτούσαν πλέκοντας κάλτσες και φανέλες μάλλινες για τους πολεμιστές του 40. Κορίτσια που ακόμα πήγαιναν σχολειό, γυναίκες που είχαν αναλάβει κι όλες τις αντρικές δουλειές, γιατί οι άντρες πολεμούσαν τον εχθρό, γριές ανήμπορες γι' άλλες δουλειές, όλες μαζί είχαν στρατευτεί σ' αυτόν τον αγώνα κι ετοίμαζαν τα πλεχτά τους για τη «Φανέλα του Στρατιώτη». Ένα μικρό μεράδι απ' τις νίκες του Στρατού μας, δικαιούνται κι οι γυναίκες της Αηδόνας. Κανένας δε μπορεί να τ' αμφισβητήσει.

Εθνική Αντίσταση

Ο αντιφασιστικός αγώνας δε σταμάτησε και συνεχίστηκε σφοδρότερος μετά την κατάληψη της χώρας μας απ' τις ορδές του Χίτλερ και του Μουσολίνι. Το δεύτερο χρόνο της κατοχής τ' αντάρτικο φούντωσε κι έφτασε και στην περιοχή της Πίνδου. Ρίγη συγκίνησης κι ενθουσιασμού αισθανθήκαμε όλοι όταν είδαμε το πρώτο αντάρτικο συγκρότημα «Καραντάου», (ψευδώνυμο του Καπετάνιου του συγκροτήματος) να έρχεται απ' το δρόμο της Χρυσομηλιάς. Μπροστά ο σημαιοφόρος με τη γαλανόλευκη, που τη χαίδευε το λεύτερο αεράκι του βουνού. Ακολουθούσε ο Συγκροτηματάρχης και πίσω του σε «φάλαγγα κατ' άντρα» και σ' απόσταση πέντε περίπου μέτρων ο ένας απ' τον άλλο, οι 22 άντρες του συγκροτήματος, οπλισμένοι σαν αστακοί, με τα φυσικλίκια σταυρωτά στο στήθος και τη φλόγα για λευτεριά της Πατρίδας βαθιά στην καρδιά. Στρατοπέδεψαν στο σπίτι του Δημητρίου το καινούριο.

Συγκεντρωθήκαμε αργότερα στην πλατεία όλοι οι χωριανοί σχεδόν κι ακούσαμε το Συγκροτηματάρχη να μας λέει για τ' αντάρτικο και για τους σκοπούς που επιδιώκει. Το κεντρικό νόημα της ομιλίας του, όπως θυμάμαι, ήταν ότι ο Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (Ε.Λ.Α.Σ.) σκοπό του έχει ν' αγωνιστεί μ' όλες του τις δυνάμεις για το διώξιμο του κατακτητή και τη λευτεριά της Πατρίδας κι ότι όλοι οι Έλληνες πρέπει να πάρουν μέρος στην Εθνική Αντίσταση κατά του φασισμού. Όλοι σχεδόν οι κάτοικοι του χωριού ενταχτήκαμε στις οργανώσεις του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (Ε.Α.Μ.) κι αγωνιστήκαμε με πείσμα κατά των κατακτητών. Υπεύθυνος του Ε.Α.Μ. ανέλαβε ο Νικόλας Κ. Μουστάκας, του Εφεδρικού Ε.Λ.Α.Σ. ο Βαγγέλης Γ. Μπονόβας, της Ε.Π.Ο.Ν. ο Στάθης Γ. Καλαντζής, της Αλληλεγγύης ο Παπα-Κώστας Μπέντζιας και της Ε.Τ.Α. ο Γιώργος Πρεβέντης. Εγώ ανέλαβα υπεύθυνος του τομέα Καστανιάς με έδρα την Καστανιά. Το Ε.Δ.Ε.Σ. δεν είχε εμφανιστεί τότε στη Θεσσαλία. Αργότερα, ύστερα από ειδική συμφωνία που έγινε μεταξύ Ε.Λ.Α.Σ. και Ε.Δ.Ε.Σ., μπορούσαν να διακινούνται λεύτερα οι του Ε.Λ.Α.Σ. στην Περιφέρεια του Ε.Δ.Ε.Σ. κι αντίστροφα. Τότε ήρθε στο χωριό μας ο λοχαγός του Ε.Δ.Ε.Σ. Γαλάνης και μερικοί κάτοικοι της Αηδόνας εντάχτηκαν στην οργάνωση του Ε.Δ.Ε.Σ. Συγκρότησαν και ομάδα εφεδρική, παρόμοια με την ομάδα του εφεδρικού Ε.Λ.Α.Σ., με αρχηγό της τον Πέτρο Δημ. Δημακόπουλο.

Όταν αργότερα οι δυο οργανώσεις, Ε.Λ.Α.Σ. και Ε.Δ.Ε.Σ., ήρθαν σε ρήξη κι άρχισε ένας αδερφοκτόνος πόλεμος ανάμεσά τους, στο χωριό μας δεν είχαμε θύματα γιατί οι υπεύθυνοι των οργανώσεων του Ε.Α.Μ. αντιμετώπισαν ψύχραιμα και με σύνεση αυτή την κατάσταση.

Μετά την απελευθέρωση όμως, ορισμένοι απ' τους αγωνιστές του Ε.Α.Μ. — Ε.Λ.Α.Σ. πληρώθηκαν.... με εξορίες, φυλακίσεις και βασανιστήρια, για την προσφορά τους στον αγώνα κατά των κατακτητών. Φαινόμενο συνηθισμένο στην Ελλάδα, αφού κι ο μεγάλος αγωνιστής του '21, ο θρυλικός «γέρος του Μοριά», φυλακίστηκε στ' Ανάπλι και δικάστηκε σε θάνατο, ο ήρωας της Γραβιάς Ανδρούτσος δολοφονήθηκε στην Ακρόπολη κι ο μεγάλος Στρατηλάτης του '21 Καραϊσκάκης σκοτώθηκε με πολύ ύποπτο τρόπο. Έτσι:

1. Ο Γιώργος Δημ. Δημακόπουλος που υπηρέτησε από 10-1-43 μέχρι 2-2-45 στ' αντάρτικο, ανθυπολοχαγός της Σχολής του Ε.Λ.Α.Σ., δικάστηκε απ' το στρατοδικείο της Δράμας στις 2 Γενάρη του 1947 σε 15 χρόνια φυλάκιση. Ο βασιλικός επί-

τροπος είχε ζητήσει «ισόβια δεσμά».

Το 1952 έγινε αναθεώρηση της δίκης και στις 13-5-52 αποφυλακίστηκε, αφού φιλοξενήθηκε... στις φυλακές Δράμας, στις φυλακές Εφταπυργίου – Θεσσαλονίκης στις φυλακές της Γιούρα και στις φυλακές της Κομοτινής.

2. Ο Στάθης Γεωργ. Καλαντζής που δούλεψε σκληρά στην οργάνωση της Ε.Π.Ο.Ν. στο χωριό κι αργότερα για πολύ χρόνο υπεύθυνος της Ε.Π.Ο.Ν. του τομέα Διάβας, εξορίστηκε:

α) Απ' το 1947 - 1951 στη Μακρόνησο.

β) Απ' το 1951 - 1953 στον Αϊ-Στρατή.

γ) Απ' το 1967 - 1968 στη Γιούρα, απ' τη χούντα του Παπαδόπουλου. Τα πρώτα ιδιαίτερα χρόνια της εξορίας, ο Στάθης υπόφερε φριχτά βασανιστήρια απ' τους δήμιους της Μακρονήσου, αλλά στάθηκε αλύγιστος.

3. Ο Ηλίας Γ. Κωστόπουλος που δούλεψε ως Α' Γραμματέας στην περιφέρεια του τομέα Καστανιάς κι αργότερα ως το τέλος ως Α' Γραμματέας στην περιφέρεια του τομέα Διάβας, στάθηκε πιο τυχερός απ' τους δυο φίλους του.

α) Φιλοξενήθηκε... δυο μήνες στο στρατόπεδο Τρικάλων, και ένα μήνα στα υπόγεια της Χωροφυλακής Τρικάλων.

β) Εξορίστηκε στη Μακρόνησο 14 μήνες.

Στα υπόγεια της Χωροφυλακής ετοιμαζόταν άγριος ξυλοδαρμός του, που τον γλίτωσε γιατί υπηρετούσε τότε εκεί ως χωροφύλακας ο Κώστας Γ. Αναγνωστόπουλος, απ' το χωριό μας.

4. Στη Μακρόνησο ...φιλοξενήθηκαν επίσης, ο Τάκης Γιοβανίτης, ο Αποστόλης Γ. Πρεβέντης και ο Δημ. Σωτ. Μουστάκας.

5. Οι: Θύμιος Ιωαν. Παταβούκας, Γιώργος Πρεβέντης, Νίκος Θ. Μουστάκας, Δημήτριος Σωτ. Μουστάκας και Γιώργος Λεων. Πολυζώης, σύρθηκαν να δικαστούν απ' το στρατοδικείο Τρικάλων με χαλκευμένες κατηγορίες.

Έζησαν εννιά εφιαλτικούς μήνες κρατούμενοι στα Τρίκαλα. Δυο φορές αναβλήθηκε η δίκη τους με τέχνασμα του δικηγόρου και την τρίτη απαλλάχτηκαν, γιατί το κλίμα γενικά άλλαξε κι ο ουρανός της Ελλάδας απαλλάχτηκε κι αυτός απ' το βαρύ, το μαύρο χρώμα της στρατοκρατίας.

Κι άλλοι πολλοί χωριανοί μας δοκιμάστηκαν κι υπόφεραν αυτή την εποχή. Ήταν μια περίοδος, που οι Αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης σέρνονταν στις φυλακές και τα ξερονήσια σαν «αντεθνικοί» κι οι συνεργάτες των Ιταλών και των Γερμανών χαρακτηρίζονταν «εθνικόφρονες» και αγωνιστές της εθνικής αντίστασης!!

Έπρεπε να περάσουν σαράντα χρόνια για ν' αναγνωριστεί η πραγματική Εθνική Αντίσταση των Ελλήνων. Ο πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου κατά τη συζήτηση του Νομοσχεδίου στη Βουλή, μεταξύ άλλων τόνισε: «Η Εθνική Αντίσταση καταδιώχθηκε αντί να επιβραβευτεί...». Όμως και σήμερα ακόμη εξακολουθούν να μένουν ανεκπλήρωτα τα ιδανικά του θρυλικού Ε.Α.Μ. για εθνική ανεξαρτησία, λαϊκή κυριαρχία και κοινωνική δικαιοσύνη.

Το κάψιμο του χωριού απ' τους Γερμανούς

Στις θυσίες που πρόσφερε η Αηδόνα στο βωμό της Πατρίδας, πρέπει να προστεθεί και το ολοκληρωτικό κάψιμο του χωριού απ' τους Γερμανούς μαζί, στις 3 Νοέμβρη 1943. Οι Γερμανοί ήρθαν απ' την Καλαμπάκα στη Χρυσομηλιά κι από κει πέρασαν στις 2 Νοέμβρη για το Παλιοχώρι απ' τη θέση «σκαλούλα», όπου έκαψαν

τον αχυρώνα του Θανάση Παπαπολυζόπουλου. Την άλλη μέρα, 3 Νοέμβρη 1943, μια ομάδα από 18 Γερμανούς ήρθε στην Αηδόνα κι οι υπόλοιποι έμειναν για να κάψουν το Παλιοχώρι. Μέσα σε λίγη ώρα είχαν κάψει όλα σχεδόν τα σπίτια της Αηδόνας. Όταν έκαιγαν το σπίτι του Γιώργου και Θανασάκη Καλαντζή, με τηλεβόα, απ' τη «λογγά» κατω, τους ειδοποίησαν οι άλλοι που έρχονταν απ' το Παλιοχώρι, να κατεβούν στο σημείο αυτό που είχαν ορίσει για συνάντηση. Αμέσως συγκεντρώθηκαν κι έφυγαν προς τη «λογγά». Έτσι δεν πρόφτασαν να κάψουν τα σπίτια: 1) Γιώργου και Χρίστου Κωστόπουλου, 2) Μήτσιου Χρ. Καλαντζή, 3) Κώστα Σιούλη, 4) Θανάση και Γιάννη Οικονομίδη, 5) Τασιούλαινας Παπαβασιλείου, 6) Κολούσαινας Παπαβασιλείου, 7) Πάντου Γκόσγκου και 8) Μήτρου Κλουρούλα. Είχαν βάλει φωτιά στο σπίτι του Γιάννη Δημητρίου, το καινούριο, αλλά πρόλαβαν και την έσβησαν ο Σωτήρης Ευσταθίου μαζί μ' άλλους χωριανούς. Μέσα στο χωριό, στο σπίτι του, κάηκε κι ο γέροντας Φίλιππος Πώχος. Ήταν ο μόνος που είχε μείνει στο χωριό. Όλοι οι άλλοι είχαμε βγει έξω στα γύρω υψώματα, παίρνοντας μαζί μας τρόφιμα, ρουχισμό, σκεπάσματα, ακόμα και τις κότες απ' τα κοτέτσια. Μόνο τα κοκόρια σφάχτηκαν όλα απ' την πρώτη μέρα, γιατί το λάλημά τους θα πρόδινε τους κρυψώνες μας. Τα περισσότερα πράγματα τα κρύψαμε σε σπηλιές και σ' απόκρυφα μέρη μέσα στο δάσος και γύρω απ' το χωριό, όπου καθένας νόμιζε ότι θα είναι ασφαλισμένα.

Το κάψιμο αυτό δε λύγισε την αγωνιστικότητά μας. Αντίθετα φούντωσε πιο πολύ το μίσος μας για τους κατακτητές. Οι Γερμανοί πέτυχαν το αντίθετο απ' αυτό που περίμεναν. Η στάχτη των σπιτιών έγινε λίπασμα, που γιγάντωσε και θέριεψε το δέντρο της αντίστασης κατά του φασισμού και σε λίγο τα κλωνάρια του τυλίχτηκαν ασφυχτικά γύρω απ' το λαιμό του ναζιστικού τέρατος, που τρισήμισυ χρόνια ρουφούσε το αίμα του Ελληνικού λαού. Ο ήλιος της λευτεριάς ανέτειλε ολόλαμπρος τον Οχτώβρη του 1944 κι η καμπάνα του χωριού ώρες ολόκληρες χτυπούσε χαρμόсуνα, για ν' αναγγείλει το μεγάλο γεγονός.

Ο θεσμός της οικογένειας στο χωριό

Παλιότερα τ' αδέρφια κι όταν αποτελούσαν δική τους οικογένεια, εξακόλουθούσαν να ζουν όλα μαζί σε μια μεγάλη ομάδα συμβίωσης. Ο μεγάλος αδερφός αναλάμβανε την αρχηγία κι όλοι τον σεβόταν και πειθαρχούσαν στις εντολές του. Οι γυναίκες των μικρότερων αδερφών τον προσφώνούσαν «αφέντη», και τη γυναίκα του, που ήταν η μεγαλύτερη «συνυφάδα», την προσφώνούσαν «κυρά». Η μεγαλύτερη «συνυφάδα» προσφώνούσε τις μικρότερες με τ' όνομα «νύφη».

Πατριαρχικό σύστημα στο θεσμό της οικογένειας τα χρόνια εκείνα τα παλιά. Ήταν βέβαια κι οι ανάγκες της ζωής τόσες και τέτοιες, που τους υποχρέωναν να ζουν όλοι μαζί, γιατί χρειάζονταν πολλά εργατικά χέρια μια οικογένεια για να τα βγάλει πέρα, όπως έλεγαν. Το πρωί κάποιος έπρεπε να πάει στο χωράφι, άλλος στα γίδια, άλλος στο δάσος για ξύλα κι άλλοι σε διάφορες δουλειές. Στις δουλειές αυτές πρέπει να υπολογίσει κανένας και τις δουλειές τις γυναικείες του σπιτιού, το ζύμωμα και το ψήσιμο ψωμιού για τους σπιτικούς, τους τσοπάνηδες και τα σκυλιά, το μαγείρεμα, τον αργαλειό κι άλλες πολλές απασχολήσεις, που δεν άφηναν για τις γυναίκες περιθώρια χρόνου για «κουτσομπολιό» και «σεργιανίσματα».

Το σύστημα αυτό πολύ γρήγορα ξεπεράστηκε στο χωριό μας κι ως ένα σημείο σ' αυτό συντέλεσε το δάσος, που για να γίνει κανένας μεριδιούχος έπρεπε να χωρί-

ζει και να καπνίζει ξεχωριστό τζάκι, σύμφωνα με παλιό συμβόλαιο. Έτσι οι μεγάλες φαμίλιες κομματιάζονται σε μικρότερες συμβιώσεις, τις οικογένειες, με αρχηγό τον πατέρα. Αυτός είναι ο νοικοκύρης του σπιτιού κι όλα τ' άλλα μέλη οι εκτελεστές των εντολών του. Το πρωί, σαν εργοδότης, κανονίζει τη δουλειά του καθενός. «Εσύ θα 'ρθεις μαζί μου στο χωράφι». «Εσύ θα πας για ξύλα». «Εσύ θα πας στα γίδια». Πολλές οι δουλειές, γι' αυτό και τα παιδιά τότε πολλά κι όχι ένα ή δύο μονάχα. Ο πατέρας αποφασίζει ακόμα ποιόν θα παντρευτεί η κόρη του ή ποια θα πάρει για γυναίκα ο γιος του και πολλές φορές τους ξαφνιάζει όταν τους καλεί και τους ανακοινώνει, ότι τους αρραβώνιασε με τον τάδε ή την τάδε. Όταν καμιά φορά ο γαμπρός ή η νύφη είναι απ' άλλο χωριό, οι υποψήφιοι νιόνυμφοι δε γνωρίζονται καθόλου, γιατί τα πάντα ρυθμίζονται απ' τους πατέρες τους. Η μάνα κι οι κόρες της είναι οι σκλάβες του σπιτιού. Όλες τις δουλειές τις κάνουν και τις εσωτερικές του σπιτιού και τις εξωτερικές. Κι όταν το βράδυ γυρίζουν απ' το χωράφι κατάκοπες, πρέπει για ξεκούραση... να φορτωθούν στην πλάτη τους το «ζαλίκι» με τα ξύλα για μαγείρεμα και για τη γάστρα. Στρώνουν την τριχιά και σχηματίζουν ένα μεγάλο Π. Βάζουν ύστερα πάνω με τη σειρά τα ξύλα και κάθονται στη μέση απ' τα δύο άκρα της τριχιάς που είναι τα σκέλη του Π. Περνούν την τριχιά απ' το κεφάλι και στη θέση του στέρνου περίπου περνούν και τα δυο άκρα στο ύψος απ' τις μασχάλες και τραβούν μ' όλη τους τη δύναμη τα άκρα της τριχιάς για να σφίξει το ζαλίκι με τα ξύλα πάνω στην πλάτη. Φροντίζουν όλη αυτή η δουλειά να γίνει σε μέρος που να διευκολύνει να σηκωθούν. Στην πλάτη τους θα φορτωθούν και το σακί με το καλαμπόκι για το μύλο. Δεν πρέπει όμως να περάσουν απ' το μεσοχώρι οι γυναίκες. Είναι μεγάλη προσβολή και τη θεωρούν άτιμη κι ανήθικη... αυτή την πράξη. Αν είναι απ' την απάνω γειτονιά, μόλις φτάνει στην πλατεία, πρέπει να περάσει πίσω απ' το σημερινό Κοινοτικό κατάστημα και να κατεβεί για το μύλο, ή να περάσει πίσω απ' το Σχολειό και να φύγει προς το «χασάν», αν θέλει να πάει σε συγγενικό σπίτι στην κάτω γειτονιά ή σε χωράφι. Αν πάλι είναι απ' την κάτω γειτονιά και θέλει να περάσει προς την απάνω, για να πάει σε χωράφι ή σε συγγενικό της σπίτι, πρέπει να περάσει απ' τον ίδιο δρόμο, που ανάφερα παραπάνω ή από άλλον, όχι όμως απ' το μεσοχώρι.

Σ' όλες αυτές τις δουλειές θα πρέπει, για να είμαστε δίκαιοι, να προσθέσουμε ακόμα και το ότι οι γυναίκες επεξεργάζονται τα μαλλιά κι υφαίνουν στον αργαλειό τα σκεπάσματα, τα στρωσίδια, το ύφασμα (σκουτί) για τα ρούχα, πλέκουν τις κάλτσες, τις φανέλες, μπαλώνουν τα τρύπια παντελόνια, τις τρύπιες κάλτσες και ένα σωρό άλλες δουλειές, που ίσως αυτή τη στιγμή μου διαφεύγουν. Αυτή ήταν η χτεσινή φαμίλια της Αηδόνας. Αυτή ήταν η θέση της Αϊβανιώτισσας γυναίκας στην οικογένεια.

Πώς αλλάζουν αλήθεια οι καιροί! Πόση διαφορά ανάμεσα στη ζωή της χτεσινής και της σημερινής γυναίκας του χωριού μας! Αλλά και πόσο άλλαξε γενικά ο τρόπος της ζωής μέσα στην οικογένεια! Συγκρίντε τη ζωή της οικογένειας του παπού με τη ζωή της δικής σας οικογένειας. Μεγάλη η διαφορά, τεράστια η πρόοδος. Δεν ήταν δυνατό να γίνει αλλιώς, γιατί η ζωή του ανθρώπου, σαν το ποτάμι, είναι προορισμένη να τρέχει μπροστά, πάντα μπροστά. Ύστερ' από πενήντα χρόνια, άλλοι θα συγκρίνουν τη ζωή τους με τη δική μας και θα βρίσκουν πάλι διαφορές τεράστιες, διαφορές, που θα οφείλονται στην άνοδο του πολιτιστικού επιπέδου και στην πρόοδο γενικότερα του ανθρώπου.

Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

α' Πόθος γι' απόχτηση παιδιών

Το καινούριο ζευγάρι, μετά το γάμο, καιγόταν απ' την επιθυμία ν' αποκτήσει παιδιά, πολλά παιδιά. Όπως γράφω στο κεφάλαιο «εκδηλώσεις και τραγούδια του γάμου», οι συγγενείς χαιρετώντας μετά τα στέφανα το καινούριο ζευγάρι εύχονταν: «*Πέντε αγόρια και μια τσιούπρα*». Μερικοί ξεπερνούσαν αυτό τον αριθμό των έξι παιδιών, γιατί οι συνθήκες της ζωής τότε ήταν τέτοιες, που τα πολλά παιδιά ήταν ευτυχία για το σπίτι και για τους γονείς. Έλεγαν χαρακτηριστικά: «*Το ένα είναι σαν κανένα*». Κι είχαν δίκαιο, γιατί οι αρρώστιες τότε θέριζαν τα παιδιά κι από δέκα που γεννιόνταν έμεναν πολλές φορές τα πέντε ή και λιγότερα. Η γιαγιά μου, απ' τη μάνα μου, είχε γεννήσει δεκατέσσερα κι έζησαν τελικά μόνο τέσσερα. Αλλά και στην προχριστιανική εποχή σκοπός του γάμου ήταν η απόχτηση παιδιών. Η επίσημη φράση που έλεγε ο μελλονύμφος στην εγγύηση ήταν: «*ἐπ' ἀρότῳ παίδων ἄγομαι γαμετήν*», δηλαδή παντρεύομαι για ν' αποκτήσω παιδιά.

Μεγάλη στενοχώρια και μεγάλος καημός έδερνε τ' αντρόγυνο εκείνο που δεν αποχτούσε παιδιά. Έτρεχαν σ' εκκλησίες, σε μοναστήρια (Παναγία της Σπηλιάς) και με προσευχές και παρακλήσεις ζητούσαν τη βοήθεια του Θεού για ν' αποκτήσουν παιδί. Ακόμα και σε γιατροσόφια καταφεύγανε, που τα παρασκεύαζαν ξύπνιοι «κομπογιαννίτες», ή «ψευτομάγισσες», από ειδικά βοτάνια. Οι ψευτομάγισσες παρασκεύαζαν ακόμα κι «αρσενικοβότανα» για κείνες τις γυναίκες που γεννούσαν κορίτσια, για ν' αποκτήσουν αγόρια πίνοντας αυτά. Αν τύχαινε να γεννηθεί αγόρι έπαιρναν πλούσια δώρα, αν όχι, τότε έβρισκαν ένα σωρό αιτίες που δεν άφησαν τα βότανα να ενεργήσουν. Τα παραπάνω γιατροσόφια και ψευτοβότανα δείχνουν εκείνο που στην αρχή γράφω, ότι δηλαδή το καινούριο ζευγάρι καιγόταν απ' την επιθυμία ν' αποκτήσει απόγονους κι έδειχνε κάποια προτίμηση ιδιαίτερη στ' αγόρια, γι' αυτό κι οι ευχές ήταν «*πέντε αγόρια και μια τσιούπρα*».

Στην αρχαία Σπάρτη ήθελαν παιδιά γερά για να υπερασπιστούν την πατρίδα. Για το λόγο αυτό τιμωρούσε ο Σπαρτιατικός Νόμος εκείνους που δεν παντρεύονταν (πρόστιμο του αγαμίου), εκείνους που παντρεύονταν μεγάλοι και δεν μπορούσαν ν' αποκτήσουν παιδιά (πρόστιμο οψιγαμίου) και κείνους που έκαναν απροσάρμοστο γάμο (πρόστιμο κακογαμίου).

Οι πολίτες της Σπάρτης είχαν το δικαίωμα να μη δείχνουν σέβασμό για τους άγαμους. Είναι γνωστό το πάθημα του φημισμένου στρατηγού Δερκυλλίδα: Ένας νεαρός Σπαρτιάτης δεν σηκώθηκε για να του παραχωρήσει τη θέση του, όταν τον είδε να πλησιάζει. Ο στρατηγός ζήτησε εξήγηση για την περιφρόνηση, και ο νέος απάντησε: «*γιατί σύ δέν γέννησες αὐτόν πού θά μοῦ παραχωρήσει τή θέση του,*

ὄταν γεράσω».(38)

Και σήμερα ο ίδιος πόθος και η ίδια θέληση φωλιάζουν στις ψυχές των νέων που ζευγαρώνονται και ξεκινούν για τη δημιουργία μιας οικογένειας. Μόνο που δε θέλουν ν' αποκτήσουν πολλά παιδιά, όπως οι παλιότεροι, και σταματούν στα δυο, ή το πολύ τρία παιδιά. Προτιμούν και σήμερα να είναι αγόρια κι ένα μόνο κορίτσι, γιατί τ' αγόρια ικανοποιούν ένα μικροεγωισμό του πατέρα, που καμαρώνει γιατί θα μείνει τ' όνομά του. Πολλοί όμως στο τέλος καταλαβαίνουν πόσο καλύτερα θα ήταν αν είχαν κορίτσια αντί αγόρια και μακαρίζουν τὸ Μιχάλη Θεόδ. Σιούλη, που με τις πέντε λυγρόκορμες κόρες του, σήμερα έχει δέκα παιδιά, αν υπολογίσει κανένας και τους πέντε γαμπρούς, που τον έχουν «μη στάξει και μη βρέξει», όπως λέμε.

β' Η εγκυμοσύνη

Η γυναίκα όταν καταλάβαινε την αρχή της εγκυμοσύνης της, το ανακοίνωνε αμέσως στον άντρα της για να μοιραστεί μαζί του τη μεγάλη χαρά. Θα το μάθαιναν ύστερα το χαρμόσυνο γεγονός με τη σειρά, τα πεθερικά της, οι γονείς της κι αργότερα οι στενοί συγγενείς. Απ' τη στιγμή αυτή άρχιζαν κι ένα σωρό προφυλακτικά μέτρα για την έγκυο γυναίκα. Κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης η έγκυος γυναίκα προσπαθούσε να κρύψει με κάθε τρόπο τη φουσκωμένη κοιλιά της, για να μη τη ματιάσει κανένα κακό μάτι και για να μη γεννηθεί άσχημο παιδί. Δε σήκωνε μεγάλα βάρη και δεν περνούσε από μέρη που μπορούσαν να της προξενήσουν φόβο. Δεν πήγαινε σε κηδείες για να μη συγκινηθεί και πάθει κακό. Δεν κρατούσε στα χέρια της κίτρινα κεριά, για να μη γεννηθεί το παιδί κιτρινιάρικο. Δεν έβαζε κλειδιά στη μέση της, για να μη κλειδωθεί και δυσκολευτεί στη γέννα. Αν τυχόν τη μύριζε κάποιο φαγητό έπρεπε οπωσδήποτε να το γευτεί, για να μη γίνει αποβολή του παιδιού.

Όταν ήθελαν να μαντέψουν τι θα είναι το τέκνο που θα γεννηθεί, έβαζαν στη φωτιά το κόκκαλο της κότας που έχει το σχήμα του γράμματος V κι αν το άνοιγμα γινόταν μικρότερο τότε θα ήταν αγόρι, αν το άνοιγμα γινόταν μεγαλύτερο τότε θα ήταν κορίτσι.

Αν παρ' όλα τα προφυλακτικά μέτρα η έγκυος έκανε αποβολή, το πεθαμένο μικρό θάβονταν κάτω από ένα δέντρο κρανιάς, για να γεννηθεί τ' άλλο γερό, σαν το ξύλο της κρανιάς.

γ' Η γέννηση

Όταν η έγκυος κι ετοιμόγεννη γυναίκα ένιωθε τους πρώτους πόνους, προμηνύματα τοκετού, καλούσαν στο σπίτι τη μαμή του χωριού για να βοηθήσει στη γέννηση. Ξεκλειδώνονταν αμέσως όλες οι πόρτες, τα σεντούκια, τα συρτάρια κι ό,τι άλλο ήταν κλειδωμένο, για να μη δυσκολευτεί το πέσιμο του παιδιού. Τα παράθυρα κι οι πόρτες της κρεβατοκάμαρας έκλειναν, για να μη μπει μέσα το πνεύμα του κακού, κι άρχιζε η διαδικασία της γέννησης. Είναι κάτι που έμεινε απ' τ' αρχαία χρόνια, που όταν έφτανε ο καιρός του τοκετού άλειφαν με πίσσα το σπίτι για να μη μπουν μέσα τα κακά πνεύματα. Η μαμή περνούσε ένα αυγό απ' τα στήθια της ετοιμόγεννης μέχρι τα σκέλη, αφήνοντάς το να πέσει κάτω στο κρεβάτι, λέγοντας:

38. Βλ. «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ», τόμος Β', σ. 446.

«Όπως γλιστράει τ' αβγό, έτσι να γλιστρήσει το παιδί και να πέσει από ψηλά της». Αν ένας άντρας ή μια γυναίκα βρισκόταν τυχαία στο σπίτι κατά την ώρα της γέννας, έπρεπε να δώσει το μαντιλι του ή κάτι άλλο απ' τα ρούχα του, για να ξελευτερωθεί γρήγορα η ετοιμόγεννη γυναίκα.

Μετά τη γέννηση του παιδιού, έπρεπε να πέσει το «ύστερο», το στρώμα δηλαδή στο οποίο ήταν τυλιγμένο το νεογέννητο. Για να πέσει γρήγορα έβαζε στο στόμα της η νέα μάνα την κοσίδα των μαλλιών της. Αν δεν έπεφτε, έβραζαν ρίγανη και σταματούσε η λεχώνα στον αχνό της. Η πεθερά ή άλλη γυναίκα του σπιτιού, μόλις έπεφτε το ύστερο το έπαιρνε και το έθαφτε σε μια γωνιά του σπιτικού χώρου. Γινόταν μετά το αφαλόκομμα του παιδιού με το ψαλίδι, που απολυμαίνονταν στη φωτιά, ή με ξύδι και με μια κλωστή δένονταν σφιχτά ο αφαλός. Αμέσως μετά η μαμή έδενε την κοιλιά της λεχώνας με μια τριχιά, σαν είδος κορσέ, για να μη μείνει εξογκωμένη.

Διάσημες μαμές στο χωριό ήταν η Αυδόκου (Ευδοκία) του Μητρού – Μπέντζια και τώρα τελευταία η Πανάγιω του Θόδωρου Μουστάκα.

Τι σύμπτωση! Η Πανάγιω, μητέρα του μακαρίτη εφημέριου Παπακώστα Μουστάκα, και η Αυδόκω μητέρα του προηγούμενου εφημέριου Παπακώστα Μπέντζια.

δ' Φροντίδες για τη λεχώνα

Η λεχώνα γυναίκα έπρεπε να φυλάγεται πολύ τις πρώτες σαράντα μέρες. Όταν μεγάλη ανάγκη την υποχρέωνε να βγεί έξω, σκέπαζε το πρόσωπό της να μη το δουν οι σατανάδες και πάθει κακό. Έβαζε στην τσέπη της θυμίαμα και καινούριο καρφί για να μην την πλησιάσουν τα «κακά πνεύματα» και για να μην τη ματιάσει κανένα «κακό μάτι».

Κάτω απ' το κρεβάτι της λεχώνας ή κάτω απ' τη «σαρμανίτσα» (ξύλινο κρεβατάκι του νεογέννητου σα σκαφίδι), απ' την ώρα της γέννησης του παιδιού μέχρι στις σαράντα μέρες, βρισκόταν μια σκούπα κι η φωτιά στο τζάκι ή το καντήλι έκαιγε νύχτα μέρα για να μη ματιαστεί το μωρό και για να μη μένει μόνο του όταν θα έβγαινε η μητέρα έξω απ' το σπίτι.

Τις πρώτες μέρες έτρωγε σούπες για να έχει πολύ γάλα. Αν δεν είχε γάλα, έβαζε στα στήθια της η λεχώνα μια πέτρα ειδική, που την έλεγαν «γαλατόπετρα». Αν και με την πέτρα δεν έφερνε γάλα, καλούσαν τον παπά να διαβάσει ευχές. Το πρώτο με την πέτρα δεν έφερνε γάλα, καλούσαν τον παπά να διαβάσει ευχές. Το πρώτο παχύρευστο γάλα το έλεγαν «κουλιάστρα» και χρησίμευε για γιατρικό στ' αυτιά, στα μάτια, στις μύτες και στο στόμα όταν γινόταν φύτλημα μύγας. Αν το γάλα της ήταν πολύ, τ' άρμεγε σε δοχείο με καθαρό νερό και το έριχνε σε μέρος που δεν πατιέταν ή σε μελισσομάντρι.

Οι συγγενείς της λεχώνας έφερναν διάφορα φαγητά καλομαγειρεμένα, τηγανίτες (λουλουμάδες) και κρασί, για να δυναμώσει και για να έχει γάλα. Αν συναντιόνταν δυο λεχώνες στο δρόμο, άλλαζαν τις ποδιές τους ή έστω μια κλωστή και το βράδυ τις έβαζαν στο προσκέφαλο. Την άλλη μέρα ανταμώνανε στο ίδιο μέρος και την ίδια ώρα για να πάρει η καθεμιά τη δική της. Για πιο λόγο γινόταν αυτή η αλλαγή δε μπόρεσα να μάθω, γιατί οι γυναίκες που μου έδωσαν αυτή την πληροφορία δε γνώριζαν το λόγο της αλλαγής αυτής.

Τις πρώτες σαράντα μέρες η λεχώνα δε λουζόταν και δεν έβγαινε έξω απ' το σπίτι πριν απ' την ανατολή του ήλιου ή μετά το ηλιοβασίλεμα. Αφού ερχόταν «η

καλή σαράντα» λουζόταν, φορούσε τα καλά της κι ετοιμάζε το μωρό της. Με τη συντροφιά ενός αγοριού, μόλις χτυπούσε η καμπάνα για εσπερινό, ξεκινούσε για την εκκλησιά. Εκεί, μετά τον εσπερινό, ο παπάς διάβαζε ειδική ευχή για τη λεχώνα και τοποθετούσε το μωρό, αν ήταν αγόρι, μπροστά στην εικόνα του Χριστού, αν ήταν κορίτσι, μπροστά στην εικόνα της Παναγίας, για να γίνει καλός χριστιανός και καλός άνθρωπος. Γύριζε έπειτα στο σπίτι, όπου οι συγγενείς γυναίκες έρχονταν και πρόσφεραν δώρα στο μικρό. Τα δώρα αυτά ήταν, ασημένια νομίσματα ή ένα πλοκάμι μαλλιά άσπρα. Συνοδεύονταν με τις ευχές «να ζήσει και ν' ασπρίσει» σαν τα μαλλιά κι άλλες παρόμοιες. Μετά την ευχή του παπά μπορούσε η λεχώνα να κυκλοφορεί ελεύθερα, όλες τις ώρες και σ' όλα τα μέρη, γιατί τα «κακά πνεύματα» δεν μπορούσαν να της κάνουν κακό.

Σήμερα οι έγκυες γυναίκες του χωριού γεννούν τα παιδιά τους στα μαιευτήρια των Τρικάλων, όπως ακριβώς κι οι γυναίκες των αστών. Παραμένουν στα μαιευτήρια 8 - 10 μέρες κι όταν όλα πάνε καλά, ανεβαίνουν στο χωριό. Περιμένουν να περάσουν οι σαράντα μέρες για να πάνε στην εκκλησιά να πάρουν την ευχή. Πολλές φορές αυτό γίνεται και στις είκοσι μέρες. Κατά διαστήματα, τον πρώτο χρόνο, κατεβαίνουν στην πόλη και πηγαίνουν σε παιδίατρο, όπου γίνεται παρακολούθηση κι εξέταση της υγείας του μικρού, δίνονται απ' το γιατρό οι κατάλληλες οδηγίες για την καλύτερη ανάπτυξή του και γίνονται εμβόλια για λοιμώδη νοσήματα.

ε' Φροντίδες για τα βρέφη

Το μικρό μετά τη γέννησή του και για σαράντα μέρες, κοιμόταν με τη μάνα του, που παρακολουθούσε την ανάσα του νύχτα και μέρα. Μετά τις σαράντα μέρες το τοποθετούσαν στη «σαρμανίτσα» ή «μπισίκι» όπως αλλιώς το έλεγαν. Βύζανε το γάλα της μάνας του για πολύν καιρό, γιατί τότε δνε υπήρχαν βιομηχανικά παρασκευάσματα (γάλα, φρουτόκρεμες) κι ένα σωρό άλλες τροφές για τα βρέφη, που προσφέρονται σήμερα απ' τα διάφορα εργοστάσια.

Το παιδί τις πρώτες μέρες της ζωής του κι ως τη βάφτιση, πίστευαν ότι διατρέχει πολλούς κινδύνους. Για το λόγο αυτό κάτω απ' το προσκεφαλάκι του στη σαρμανίτσα έβαζαν διάφορα φυλαχτά, για να μη πλησιάζουν τα «κακά πνεύματα». Δεν έκοβαν τα μαλλιά και τα νύχια του παιδιού πριν κλείσει χρόνο, για να μη γίνει κλέφτης και ψεύτης.

Όταν πλησίαζε η ώρα να φυτρώσουν τα δόντια, έβραζαν σιτάρι κι όπως άνοιγαν κι έσκαζαν οι σπόροι του σιταριού, πίστευαν ότι θ' ανοίξουν και τα ούλα για να φυτρώσουν εύκολα και χωρίς πόνους τα δόντια.

Όταν περνούσε ένας χρόνος απ' τη γέννηση, η μητέρα σταματούσε το θηλασμό του παιδιού, τ' απόκοβε, και για να το απομακρύνει απ' τα στήθια της, έβαζε στις ρόγες των μαστών της κόκκινο πιπέρι, που έκαιγε το παιδί και το έκανε ν' αποστρέφεται το θηλασμό.

Για ν' αποφύγουν το «μάτιασμα» (βασκανία) του παιδιού, όταν το φάσκιωναν το έτριβαν ελαφρά στο πρόσωπο με τα πρώτα του περιττώματα. Όταν το κοιμίζαν το θυμιάτιζαν με θυμιάμα απ' το «Εξαιρέτως» κι όταν αργότερα το έβγαζαν έξω, του φορούσαν ένα «χαϊμαλί», φυλαχτό, με Σταυρό και διάφορα άλλα αντικείμενα.

Όταν παρ' όλα τα προφυλαχτικά μέτρα τύχαινε να ματιαστεί το παιδί, τότε καλούσαν την «ξεματιάστρα». Αυτή έπαιρνε ένα ποτήρι με καθαρό νερό κι έριχνε

μέσα τρεις σταγόνες λάδι λέγοντας ψιθυριστά, τόσο που να μην ακούγεται, λόγια για το ξεμάτιασμα. Αν οι σταγόνες του λαδιού διαλύονταν στο νερό, τότε το παιδί ήταν «ματιασμένο» και με τα λόγια της ξεματιάστρας διαλύονταν και το «μάτιασμα». Απ' το νερό αυτό έδιναν στο παιδί τρεις σταγόνες να πιεί.

Άλλος τρόπος ξεματιάσματος ήταν το «σταύρωμα» με αλάτι, που το έριχναν στη φωτιά κι όταν έσκαζε ήταν δείγμα ότι έσκασε και «το κακό μάτι».

Και σήμερα οι ξεματιάστρες εξακολουθούν το έργο τους, όχι μόνο στο χωριό, αλλά και στην πόλη. Εκείνο που έλειψε είναι το «φυλαχτό», που τη θέση του την πήρε το «ματάκι», που πουλιέται συνήθως στα κοσμηματοπωλεία.

στ' Η βάφτιση

Όταν το παιδί μεγάλωνε κι οι γονείς αποφάσιζαν να γίνει η βάφτιση, ειδοποιούσαν το νουνό να ετοιμαστεί. Ο νουνός αγόραζε ένα μέτρο ασπροπάνι, ένα σαπούνι, ένα μπουκάλι λάδι και μια σκουφίτσα άσπρη κι ήταν έτοιμος. Το παιδί το έφερνε στην εκκλησιά μια γυναίκα, που είχε στενή συγγένεια με τους γονείς του. Οι γονείς περίμεναν στο σπίτι για ν' ακούσουν τ' όνομα που χάρισε ο νουνός στο παιδί. Μόλις ο νουνός χάριζε τ' όνομα, τα παιδιά έτρεχαν να φέρουν τα συχαρίκια στους γονείς και το καινούριο όνομα. Οι γονείς πλημμυρισμένοι από χαρά έδιναν σ' όλα τα παιδιά από ένα νόμισμα και στο πρώτο κάτι περισσότερο. Κι εδώ η παιδική πονηριά είχε το λόγο της. Μερικοί σχημάτιζαν ομάδα κι έπιαναν κατά διαστήματα θέσεις όπως γίνεται στη σκυταλοδρομία. Ο πρώτος φώναζε τ' όνομα στο δεύτερο, αυτός στον τρίτο κι έτσι κατάφερναν να φέρουν πρώτοι τ' όνομα στους γονείς, αφού έτρεχε η φωνή, ο ήχος, κι όχι τα πόδια.

Συνήθως όταν ήταν αγόρι έπαιρνε τ' όνομα του παπού του απ' τον πατέρα κι όταν ήταν κορίτσι τ' όνομα της γιαγιάς. Είναι μια συνήθεια παλιά που έχει τις ρίζες στα προχριστιανικά χρόνια. Ο ROBERT FLACELIÈRE στο βιβλίο του «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ» σελ. 104 γράφει: «...Τέλος τῆ δέκατη μέρα ἀπὸ τῆ γέννηση τοῦ παιδιοῦ, τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας συγκεντρώνονται καί πάλι γιά θυσία καί γιά συμπόσιο.(83) Τότε δίνουν στό παιδί καί τό ὄνομά του. Στό πρώτο ἀπ' τ' ἀγόρια δίνουν κανονικά στήν Αθήνα, τό ὄνομα τοῦ παπποῦ του (τοῦ πατέρα τοῦ πατέρα του), ἀλλά ἡ συνήθεια αὐτή δέν εἶναι καί ὑποχρεωτική καί σηκώνει καί ἐξαιρέσεις».(84)

Μετά τη βάφτιση ο νουνός έπαιρνε στην αγκαλιά τ' «αναδεχτούδι» του και τη λαμπάδα αναμμένη και με τον παπά, τον ψάλτη και το νεοκόρο πήγαιναν για το σπίτι, όπου η μητέρα περίμενε με χαρά κι ανυπομονησία στην πόρτα. Μόλις έφταναν στην πόρτα, έκανε τρεις μετάνοιες, φιλούσε το χέρι του νουνού κι έπαιρνε το παιδί στην αγκαλιά της. Στη συνέχεια έστρωνε τραπέζι στο οποίο κάθονταν ο νουνός, ο παπάς, ο ψάλτης, ο νεοκόρος, οι γονείς του παιδιού, η μαμή και οι πιο στενοί συγγενείς. Στο τραπέζι αυτό οι γονείς παρουσίαζαν ό,τι καλύτερο μπορούσαν, δείχνοντας έτσι τη μεγάλη τους χαρά για το χαρμόσυνο γεγονός. Κάθε τόσο σηκώνονταν τα ποτήρια κι ακούγονταν οι ευχές: «Να μας ζήσει το καινούριο ὄνομα» κι άλλες παρόμοιες. Τότε βέβαια η ευχή αυτή λεγόταν στη γλώσσα των βλάχων. «Σ' νι μπ'νιάτζι νουάουα νούμι».

Σήμερα η βάφτιση γίνεται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο και τηρείται η παράδοση κατά γράμμα στο μυστήριο αυτό. Στο τραπέζι τώρα παρουσιάζεται ίσως μεγαλύτερη ποικιλία φαγητών, σαλάτες διάφορες, γλυκά κι άλλα πολλά, αλλά μου φαίνε-

ται ότι η.όρεξη παλιότερα δε χρειαζόταν ούτε σαλάτες, ούτε άλλα καρυκεύματα για «ν' ανοίξει». Μικροί και μεγάλοι μέσα σε λίγη ώρα εξαφάνιζαν όσα ερχόταν πάνω στο τραπέζι αυτό, που γινόταν μετά τη βάφτιση. Το νερό παλιότερα το ζεσταίνανε στην εκκλησιά, στο πίσω μέρος προς το Σχολείο. Τώρα το ζεσταίνουν οι γονείς του παιδιού στο σπίτι και το στέλνουν ζεστό στην εκκλησιά.

Το λαδωμένο πανί και τα λαδωμένα ρούχα του παιδιού τα πλένουν στο ποτάμι, για να τα πάρουν τα νερά του ποταμιού τα διαβασμένα λάδια και να τα πάνε μακριά στη θάλασσα, γιατί δεν κάνει να τα ποδοπατήσουν.

Αν το νεογέννητο ήταν αρρωστιάρικο και κινδύνευε να πεθάνει, το βάφτιζαν σηκώνοντάς το τρεις φορές στον αέρα (αεροβάφτιση). Σε περίπτωση θανάτου το έθαφταν χωρίς παπά και ιερή ακολουθία. Αν όμως μετά την αεροβάφτιση γινόταν καλά, ακολουθούσε κανονική βάφτιση στην εκκλησιά, κάτι που εξακολουθεί να γίνεται και σήμερα.

ζ' Φροντίδες για την αγωγή των παιδιών

Σήμερα όλοι εκείνοι που ασχολούνται με την αγωγή των παιδιών, παραδέχονται ότι πρέπει ν' αρχίζει το ενδιαφέρον γι' αυτή απ' την πρώτη μέρα της σύλληψης. Η αρχή αυτή της Παιδαγωγικής εφαρμοζόταν απ' τα πολύ παλιά χρόνια. Οι γονείς των παιδιών, παρ' όλη την κούραση, φρόντιζαν όσο μπορούσαν ν' αναθρέψουν τα παιδιά τους σωστά, για να τα δουν μια μέρα καλούς ανθρώπους. Η μητέρα, απ' την πρώτη μέρα της γέννησης του παιδιού, προσπαθούσε να δημιουργήσει χαρούμενη ατμόσφαιρα και μεταχειριζόταν το καθετί για να το κάνει να γελάσει.

Περνώντας οι μέρες και μεγαλώνοντας το παιδί, άκουγε απ' τη μάνα του τα πρώτα νανουρίσματα τραγουδιστά:

Έλα ύπνε πάρε το
και μεγάλο κάνε το.
Νάνι – νάνι – νάνι – νάνι
το κουκλάκι μου θα κάνει.

Με τέτοια νανουρίσματα και με το κούνημα της σαρμανίτσας έκλειναν τα μάτια του μικρού παιδιού, που μεγαλώνοντας σιγά - σιγά άρχιζε να μαθαίνει τραγουδάκια, χορούς και ναζιάρικες κινήσεις των χεριών του:

Παλαμάκια παίξετε
κι ο πατέρας έρχεται
και μας φέρει κάτι - τι
λουκουμάκι στο χαρτί.

Πολλές φορές οι μητέρες ή οι γιαγιάδες αυτοσχεδίαζαν τα λόγια των τραγουδιών κι έβρισκαν ένα σωρό τρόπους για να σκορπούν τη χαρά και το γέλιο στα παιδιά.

Την άνοιξη και το καλοκαίρι οι δουλειές ανάγκαζαν τις μητέρες να βρίσκονται έξω απ' το σπίτι, στα χωράφια. Έφτιαναν μια κούνια εκεί, «γυφτοκούνια» όπως την έλεγαν, με μια τριχιά που δενόταν σε δύο δέντρα που ήταν το ένα απέναντι στ' άλλο και σ' απόσταση δύο περίπου μέτρων. Ανάμεσα στη διπλή τριχιά στρωνόταν μια μάλλινη κουβέρτα. Δύο ξύλα κρατούσαν σταθερό το άνοιγμα της τριχιάς και το κρεβατάκι ήταν έτοιμο. Τα παιδιά μέσα σ' αυτή την κούνια κοιμόταν τον ωραιότερο ύπνο τους, σαν αγγελούδια. Το κούνημα του εναέριου αυτού κρεβατιού το αναλάμβανε το δροσερό αεράκι τ'ου βουνού και το νανούρισμα τα γλυκόλαλα

πουλιά του δάσους, που έβαζαν όλη τη δύναμη και την τέχνη τους, για να βγάλουν τις καλύτερες νότες. Να 'θελαν αλήθεια με τον τρόπο αυτό να ξεπληρώσουν το χρέος τους προς τους γονείς των παιδιών, που με τη σπορά και την καλλιέργεια των χωραφιών γίνονταν ως ένα σημείο οι τροφοδότες τους;

Από πολύ νωρίς άρχιζε κι η προσπάθεια για την καλή ανατροφή των παιδιών. Η μητέρα θα δίδασκε πρώτα απ' όλα στο παιδί το σημείο του Σταυρού και θα του μάθαινε τις πρώτες μικρές προσευχές. Αργότερα θα το έπαιρναν οι γονείς στην εκκλησιά και θα το μάθαιναν να παρακολουθεί μ' ευλάβεια τη θεία λειτουργία. Θα προσπαθούσαν να του φυτέψουν καλές συνήθειες και να το κάνουν ν' αποφεύγει κάθε κακή πράξη. Από μικρό παιδί μάθαινε, απ' τους πρώτους Δασκάλους, τους γονείς, ότι πρέπει να σέβεται τους μεγαλύτερους, ν' αγαπάει τους γονείς, τ' αδέρφια του, τ' άλλα παιδάκια της γειτονιάς και του χωριού, κι όλους τους ανθρώπους.

Όταν πλησίαζε ο καιρός για το Σχολειό η μάνα είχε ετοιμάσει τη σάκα, υφαμένη και κεντημένη στον αργαλειό. Στα χρόνια του πατέρα μου, τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, το μάθημα γινόταν απ' τα εκκλησιαστικά βιβλία στο παλιό κελί της εκκλησίας. Οι μαθητές τότε άρχιζαν απ' τ' «οχτώήχι» και συνέχιζαν σ' άλλα εκκλησιαστικά βιβλία, μέχρι να μπορούν να «ξελειτουργούν» τον παπά, δηλαδή να τον βοηθούν στη λειτουργία με το διάβασμα ευχών, προφητειών, την απαγγελία του Αποστολικού κειμένου κ.ά. Το Σχολειό τότε, αλλά κι αργότερα, προσπαθούσε να μορφώσει καλούς χαρακτήρες, πράγμα που απαιτούσε κι η Κοινωνία κι η Πολιτεία, βάζοντας σε δεύτερη θέση τα γράμματα, τις γνώσεις. Δε μπορούσε να γίνει κι αλλιώς, αφού τα Σχολειά, μετά την τουρκοκρατία λειτουργούσαν σ' εκκλησιαστικούς χώρους με Γραμματοδιδασκάλους και με πρωτόγονα μέσα.

Αργότερα, μετά το πρώτο τέταρτο του 20ου αιώνα, το Σχολειό αρχίζει ν' αποδίνει περισσότερα κι όλοι αγόρια και κορίτσια τελειώνουν το Δημοτικό Σχολειό. Στόχος του Σχολειού να γίνουν οι μαθητές καλοί Χριστιανοί και καλοί άνθρωποι. Οι γονείς βοηθούσαν μ' όλη τους τη δύναμη στο έργο της αγωγής και καίγονταν απ' την επιθυμία να δουν τα παιδιά τους να προοδεύουν. Τα παιδιά έδειχναν μεγάλη θέληση και προθυμία κι έξυπνα όπως ήταν κατόρθωναν να ικανοποιούν την επιθυμία των γονιών τους.

Σήμερα όλοι σχεδόν οι νέοι του χωριού έχουν προκόψει, άλλοι στα γράμματα, άλλοι στις τέχνες, άλλοι στο εμπόριο κι άλλοι σε διάφορους άλλους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Πάνω απ' όλα όμως, έγιναν όλοι άνθρωποι, μ' όλη τη σημασία της λέξης, κι αυτό το πέτυχαν χάρη στις φροντίδες των καλών γονιών τους για τη σωστή ανατροφή τους και στη φιλοπονία των δασκάλων τους.

η' Εκδηλώσεις και τραγούδια του γάμου

α. Τα σεβάσματα (αρραβώνες)

Όλοι οι γάμοι τα παλιότερα χρόνια ξεκινούσαν από προξενιό, συνοικέσιο, με πρωταγωνιστές όχι τους νέους, αλλά τους γονείς τους, που ενεργούσαν πολλές φορές χωρίς να γνωρίζουν τίποτε τα παιδιά τους. Αν οι διάφοροι όροι που έβαζε ο πατέρας τ' αγοριού γίνονταν δεχτοί απ' τον πατέρα του κοριτσιού, τότε αποφασιζόταν η μέρα ή καλύτερα η νύχτα, που θα πήγαιναν οι γονείς και οι πιο στενοί συγγενείς του γαμπρού για να «φιλευτούν» και να γνωρίσουν τη νύφη. Γινόταν έτσι η επισήμοποίηση του συνοικέσιου κι οριζόταν η μέρα που θα είχαν σεβάσματα, αρραβώνες.

Τα σεβάσματα γίνονταν στο σπίτι της νύφης κι οι καλεσμένοι, κι απ' τα δύο μέρη, ήταν περισσότεροι τώρα. Πριν ξεκινήσουν απ' το σπίτι του γαμπρού έριχναν τρεις τουφεκιές για να μάθει όλο το χωριό το χαρμόσυνο γεγονός. Χειροφιλήματα κι υποκλίσεις η νύφη μπροστά στον πεθερό, στην πεθερά, στο γαμπρό και στους άλλους συγγενείς του γαμπρού και στη συνέχεια αμίλητη και χαμηλοβλεπούσα κερνούσε τα λουκούμια και το τσίπουρο. Σ' ένα πιάτο με ρύζι και κουφέτα έφερνε η μητέρα της νύφης τις βέρες, που θα φορούσαν οι αρραβωνιασμένοι στο αριστερό τους χέρι μέχρι τη μέρα που θα γίνονταν τα στέφανα και μετά στο δεξί χέρι.

Οι αδελφές της, αν είχε, κι οι φιλενάδες της ετοίμαζαν στο μαγειρειό τα διάφορα φαγητά για τους «κούσκρους», συμπέθερους. Η νύφη έπαιρνε τα φαγητά και τα σερβίριζε αρχίζοντας απ' τον πατέρα του γαμπρού, τη μητέρα του και στη συνέχεια το γαμπρό και τους άλλους συγγενείς του γαμπρού και τους δικούς της. Με το πρώτο ποτήρι του κρασιού, άρχιζε ο πατέρας του γαμπρού τις ευχές, παλιότερα στη γλώσσα των βλάχων. «Σνι μπινιάτζι κούσκρε» (Να μας ζήσουν συμπέθερε). «Σ' μπινιατζι σ' αλγκιάσκι κα μούντζιλι» (Να ζήσουν ν' ασπρίσουν σαν τα βουνά). Ο πατέρας της νύφης απαντούσε με παρόμοιες ευχές κι όλοι οι καλεσμένοι σήκωναν τα ποτήρια τους κι εύχονταν: «Σνι μπινιάτζι» (Να μας ζήσουν).

Όταν άναβε το γλέντι άρχιζαν και τα διάφορα τραγούδια. Τα περισσότερα ήταν επιτραπέζια, κλέφτικα, της αγάπης και για χορούς συγκαθιστούς (αντικριστούς), τσάμικους, συρτούς και καλαματιανούς. Να μερικά απ' αυτά:

Ροϊδούλα (επιτραπέζιο, χορεύεται και στα τρία)

Σε τούτο το σπίτι που 'ρθαμαν
ροϊδούλα μ' ροϊδούλα μ'
ροϊδούλα μ' με τα ροϊδα
μάιους μωρέ με τα λουλούδια.

☆ ★ ☆

Δεν ήρθαμαν για φάι για πι
ροϊδούλα μ' ροϊδούλα μ'
ουδέ και για κουβέντα
μάιους μωρέ με τα λουλούδια.

☆ ★ ☆

Μας είπαν που 'σαν όμορφη
ροϊδούλα μ' ροϊδούλα μ'
ξανθιά κι μαυρουμάτα
μάιους μωρέ με τα λουλούδια.

Το τραγούδι αυτό είναι παραλλαγή κι αποσπάσματα απ' το τραγούδι:

1. Χίλια εκατό αρχοντόπουλα
τριάκόσια παλικάρια
πιάνουν να ιδούν την κόρη.
Καλημέρα σου κόρη μου.

☆ ★ ☆

2. Καλώς τα παλικάρια.
Κοπιάστε παλικάρια μου
να φάμε και να πιούμε.

☆ ★ ☆

3. Δεν ήρθαμαν για φάι για πι

ουδέ και για κουβέντα.
Μας είπαν που 'σαν όμορφη
ξανθιά και μαυρομάτα
και ποιον θα πάρεις από μάς.

☆ ★ ☆

4. Εγώ σαν είμαι όμορφη
ξανθιά κι μαυρομάτα
λιθάρι έχω στην πόρτα μου
δοκίμι στην αυλή μου
κι όποιος το σκώσει από σας
αυτόν θα πάρω άντρα.

☆ ★ ☆

5. Όλοι το συναλλάχτηκαν
στα γόνατα το σέρνουν
κι ένας κοντός κοντούτσικος
μεσόπλατα το ρίχνει.

☆ ★ ☆

6. Σύρτε φίλοι μ' στα σπίτια σας
φίλοι μου στα δικά σας
κι εγώ με τον κοντούτσικο
αυτόν θα πάρω άντρα.

Είναι ένα απ' τα τραγούδια, που δείχνουν ότι στην παλιά εκείνη εποχή δινόταν μεγαλύτερη αξία στη δύναμη και τη λεβεντιά κι όχι στην ομορφάδα του γαμπρού. Σε πολλά χωριά του κάμπου, την εποχή αυτή, δοκίμαζαν τη δύναμη του γαμπρού με το ροζιάρικο ξύλο που του έδιναν να σχίσει με το τσεκούρι.

Μοιάζει επίσης πάρα πολύ το τραγούδι αυτό με παραλλαγή Κρητικού τραγουδιού, που ο Ν. Πολίτης το επιγράφει «ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΝ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ» στο βιβλίο του «Κλέφτικα Δημοτικά τραγούδια», έκδοση οίκου ΠΕΛΛΑ, σελ. 109.

Μου στείλανε μια προξενιά (επιτραπέζιο)

Όρε μου στείλανε μια προξενιά
να παντρευτώ μια βλάχα
μια βλάχα μια πεντάμορφη.

☆ ★ ☆

Μια βλάχα μια πεντάμορφη
μια ζηλεμένη κόρη
που 'χει μια στάνη πρόβατα.

☆ ★ ☆

Που 'χει μια στάνη πρόβατα
κι αμέτρητα τα γίδια,
μα γω εσένα αγάπησα.

☆ ★ ☆

Μα γω εσένα αγάπησα
και σένα θε να πάρω
αχ μαυρομάτα μου.

Το τραγούδι αυτό τ' άρχιζε ο γαμπρός και φανέρωνε μ' αυτό τη συμπάθεια και την αγάπη του προς τη νύφη, που για χάρη της θυσίασε τη βλάχα την πεντάμορφη,

με τη στάνη τα πρόβατα και τ' αμέτρητα γίδια. Φούσκωναν από χαρά κι ικανοποίηση τα στήθια της νύφης όταν άκουγε τα λόγια του τραγουδιού «μα γω εσένα αγάπησα και σένα θε να πάρω».

Ακολουθούσαν άλλα τραγούδια για χορούς συγκαθιστούς, τσάμικους, συρτούς, καλαματιανούς και το γλέντι τέλειωνε το γλυκοχάραμα όταν άρχιζαν τα κοκορολαλήματα.

Η νύφη με τους σπιτικούς και τους συγγενείς είναι στο πόδι κι αποχαιρετούν τους συμπέθερους, που δέχονται δώρα απ' τη νύφη (προσκέφαλα, κάλτσες κ.ά.). Τα έχει υφάνει και τα έχει πλέξει όλα μόνη της.

Σ' όλο το διάστημα που θα μείνουν αρραβωνιασμένοι, ο γαμπρός μόνο Κυριακή θα μπορεί να έρχεται στο σπίτι της νύφης και σε καμιά περίπτωση η μάνα δεν άφηνε να μείνουν μόνοι, παρ' όλη την επιθυμία των αρραβωνιασμένων για κάτι τέτοιο, όπως φαίνεται κι από ένα περιστατικό που μου διηγήθηκε ένας γέροντας στο χωριό δω και πολλά χρόνια:

«Η μάνα είχε πάει στο μαγειρείο κάτι να ετοιμάσει για το γαμπρό. Ο γαμπρός βρήκε την ευκαιρία να «τσουγκρίσει» λίγο την αρραβωνιαστικιά του. Αυτή φοβήθηκε μη τους δει η μάνα και θεωρήσει αυτήν υπεύθυνη για το τσούγκρισμα και τη φώναξε: «Μάνα ου Μήτρους μι τσιουγκράει». «Μη Μήτρου» απάντησε απ' το μαγειρείο η μάνα. «Τσιούγκρα μι Μήτρου, τσιούγκρα μι», παρακαλούσε με σιγανή φωνή η αρραβωνιασμένη κόρη. Κι ο γέροντας συνέχισε: «Τι να γίνει. Παρ' όλα τ' αυστηρά ήθη του χωριού, τα νιάτα είναι νιάτα και δε συγκρατιούνται με τίποτε». Ένας βαρύς αναστεναγμός, που βγήκε μέσα απ' τα σωθικά, συνόδεψε την τελευταία λέξη του καλού μου γέροντα, που πολύ το 'θελε «να 'ταν τα νιάτα δυο φορές...».

Σήμερα οι αρραβώνες στο χωριό μας δε διαφέρουν απ' τους αρραβώνες στην πόλη. Τα προξενιά και τα συνοικέσια έχουν σχεδόν εξαφανιστεί κι οι νέοι μόνοι τους πια βρίσκουν τα ταίρια τους. Τ' αυστηρά ήθη υποχώρησαν κι είναι φανερά τα ίχνη της εξέλιξης και της προόδου στο θέμα αυτό.

β. Ο γάμος

Ο γάμος ήταν και είναι η πιο χαρμόσυνη μέρα, όχι μόνο για το καινούριο ζευγάρι, αλλά για όλο το χωριό. Αποτελεί ένα ξεφάντωμα όλων των κατοίκων, γιατί όλοι σχεδόν συνδέονται μεταξύ τους συγγενικά ή φιλικά. Αγνή κι αθώα η ψυχή του λαού της ορεινής Ελλάδας φανερώνει στη γιορτή του γάμου όλη την αγάπη, την αφέλεια, τη δροσιά του αισθήματος και το θρησκευτικό φανατισμό στην παράδοση. Έθιμα, παραδόσεις, προλήψεις, που σήμερα προκαλούν ίσως το σαρκαστικό γέλιο σ' ένα «μοντέρνο» παρατηρητή, είναι βαθιά ριζωμένα στην ψυχή του λαού της Αηδόνας και τηρούνται με θρησκευτική ευλάβεια. Ο γάμος στην πραγματικότητα αρχίζει την Πέμπτη και τελειώνει το μεσημέρι της Δευτέρας. Ας τον παρακολουθήσουμε.

Πέμπτη

Ο γαμπρός τη μέρα αυτή έχει ορίσει κι έχει καλέσει στο σπίτι του μαζί με τους συγγενείς και τρεις ή πέντε φίλους του, που θα είναι τα «μπρατίμια», οι «βλάμηδες», που θα φροντίσουν να εξυπηρετήσουν, όσο καλύτερα μπορέσουν, το γάμο. Είναι όλοι «ελεύθεροι» και λίγο - πολύ υποψήφιοι γαμπροί.

Όταν όλοι οι καλεσμένοι φτάσουν στο σπίτι του γαμπρού, ετοιμάζονται ένα σκαφίδι, μια καλή σίτα, σιταρένιο αλεύρι κι ό,τι άλλο χρειάζεται για να πιαστούν τα προζύμια. Τρία, πέντε, ή εφτά αγόρια και κορίτσια μικρής ηλικίας, που απαραίτητα πρέπει να έχουν μάνα και πατέρα ζωντανούς, βάζουν τ' αλεύρι στη σίτα κι αρχίζουν να το κοσκινίζουν πάνω στο σκαφίδι. Αυτή την ώρα οι καλεσμένοι ρίχνουν νομίσματα στη σίτα, που θα τα μοιραθούν τα παιδιά, που παίρνουν μέρος στο κοσκίνισμα, ενώ τρεις τουφεκιές αναγγέλουν ότι «κίνησε ο γάμος».

Απ' το ζυμάρι αυτό θα ζυμωθούν την άλλη μέρα οι κεντημένες κουλούρες του γάμου. Οι βλάμηδες κι οι συγγενείς του γαμπρού βρίσκουν την ευκαιρία να τραγουδήσουν και να χορέψουν, πολλές φορές ως το πρωί της Παρασκευής, αν τύχει και μπουν στο κέφι.

Τα ίδια θα γίνουν αυτή τη μέρα και στο σπίτι της νύφης, μόνο που εδώ έχουμε βλάμισσες αντί για βλάμηδες. Επίσης οι τρεις τουφεκιές απ' το σπίτι της νύφης θ' ακουστούν αμέσως μετά τις τουφεκιές που θα ρίξουν απ' το σπίτι του γαμπρού.

Παραμένει ακόμα και στην περίπτωση αυτή ισχυρό φύλο ο άντρας. Τώρα όμως που ψηφίστηκε ο Νόμος για ισοτιμία των δυο φύλων, ίσως ν' ακούγονται την ίδια στιγμή οι τουφεκιές απ' τα σπίτια του γαμπρού και της νύφης.

Παρασκευή

Την Παρασκευή στο σπίτι της νύφης ξυπνούν απ' τα χαράματα, γιατί οι δουλειές είναι πολλές. Οι άντρες πρέπει να φέρουν απ' τη στάνη τα σφαχτά, που χρειάζονται για το Σαββατόβραδο. Η νύφη με τις αδελφές της, τη μάνα της και τις βλάμισσες πρέπει να καθαρίσουν το σπίτι και ν' απλώσουν τα προικιά. Το καλό δωμάτιο μεταβάλλεται σε μια πλούσια έκθεση κεντημένων υφαντών. Φλοκάτες, κιλίμια (τάπητες), καναπλίκια (υφαντά κεντημένα για τους ξύλινους καναπέδες), μπατανίες, κουβέρτες, μπάντες για τοίχους, μπερντέδες (κουρτίνες για τις πόρτες), προσκέφαλα, φούστες, κεντημένες ποδιές, τσιρέπια (κάλτσες) κ.ά., απλώνονται με χάρη για να περάσουν να τα δουν όλες οι κοπέλες του χωριού, καλεσμένες με την «κόφα» (ξύλινο δοχείο), στολισμένη με λουλούδια της εποχής απ' τις βλάμισσες. Η πρόσκληση στο γάμο με την κόφα είχε κι έχει ένα τελετουργικό χαρακτήρα. Το έθιμο ζητάει να πιουν όλοι οι χωριανοί απ' το ίδιο δοχείο, πράγμα που δείχνει ότι όπως όλοι πίνουν απ' το ίδιο δοχείο, έτσι πρέπει να ενωθεί όλο το χωριό στην κοινή χαρά του καινούριου ζευγαριού, που ανοίγει δικό του νοικοκυριό.

Όλα τα προικιά έχουν υφανθεί απ' τα χέρια της νύφης, που με δασκάλα τη μάνα της έμαθε από μικρή το χειρισμό όλων των χειροκίνητων εργαλείων της υφαντικής τέχνης. Στη θέση αυτή τα προικιά θα μείνουν ως το Σάββατο βράδυ. Τότε η νύφη με τις βλάμισσες θα τα ταχτοποιήσουν κατά κατηγορίες και θα τα ετοιμάσουν για να τα πάρουν οι βλάμηδες του γαμπρού την Κυριακή το πρωί. Την ώρα που ταχτοποιούνται τα προικιά οι στιγμές είναι πολύ συγκινητικές, ιδιαίτερα όταν οι βλάμισσες κι άλλες κοπέλες της γειτονιάς λένε το τραγούδι:

*Μια Παρασκευή κι ένα Σαββάτο βράδυ
μάνα μ' έδιωχνε από το σπιτικό μας
κι ο πατέρας μου κι αυτός μου λέει φεύγα.
Φεύγω κλαίγοντας, φεύγω παραπονιώντας,
παίρνω ένα στρατί, στρατί το μονοπάτι,
βρίσκω ένα δεντρί ψηλό σαν κυπαρίσσι.*

*Στέκω το ρωτώ και το βαρυξετάζω,
δε μου λες δεντρί, ψηλό μου κυπαρίσσι,
που 'ναι ο ίσκιος σου να πέσω να πλαγιάσω;
Να κι ο ίσκιος μου, να πέσεις να πλαγιάσεις,
να κι οι ρίζες μου, να δέσεις τ' άλογό σου.*

Όταν τραγουδιέται αυτό το τραγούδι η νύφη και η μάνα της κλαίνει ασταμάτητα με λυγμούς. Τραγουδούν κι άλλα τραγούδια απ' τα γνωστά χορευτικά κι η ατμόσφαιρα παίρνει πάλι χαρούμενη όψη. Η νύφη κρατάει τις βλάμισσες και τις γειτονοπούλες να χορέψουν, δείχνοντας ότι θέλει να τις ευχαριστήσει για τη βοήθεια που πρόσφεραν στο άπλωμα και το μάζεμα της προίκας. Τα ίδια γίνονται και σήμερα την Παρασκευή προ του γάμου.

Σαββάτο

Το Σάββατο φτάνουν οι οργανοπαίχτες κι αφήνουν κάπου σε μια γωνιά με θρησκευτική ευλάβεια τα όργανά τους. Στο μεταξύ οι βλάμισσες με την κόφα έχουν καλέσει τους συγγενείς της νύφης για το βραδινό γλέντι. Στο μαγειρείο, ειδικοί μάγειροι ετοιμάζουν τα φαγητά. Τα ξύλινα τραπέζια κι οι καναπέδες απ' τα γειτονικά σπίτια και τα μαγαζιά έχουν συγκεντρωθεί στο σπίτι της νύφης κι έχουν ταχτοποιηθεί απ' τις βλάμισσες. Παλιότερα για το γάμο μάζευαν απ' τη γειτονιά όλες τις «μισούρες», πήλινα βαθιά πιάτα, τα «χλιάρια», ξύλινα κουτάλια, τις «τάβλες», ξύλινα κυκλικά κοντά τραπέζια και τα «σκαμνιά», ξύλινα καθίσματα, για να εξυπηρετηθεί ο γάμος και να μείνουν όλοι ευχαριστημένοι.

Τ' απομεσήμερο έπαιρναν την προίκα απ' το σπίτι της νύφης για το σπίτι του γαμπρού. Πήγαιναν για τη δουλειά αυτή οι βλάμηδες μ' άλογα και μαζί τους ο νουνός και τρεις γυναίκες απ' το πρώτο σόι του γαμπρού, που κρατούσαν στα χέρια τους από ένα «σινί», ρηχό ταψί, η καθεμιά. Το ένα σινί είχε την κεντημένη κουλούρα απ' το γαμπρό για τη νύφη. Το δεύτερο δώρα του γαμπρού για τη νύφη (παντόφλες, πέπλο κ.ά.). Το τρίτο σινί ήταν του νουνού κι είχε γλυκά για τη νύφη.

Ένας απ' τους βλάμηδες κρατούσε το μεγάλο κορνιζομένο καθρέφτη και μια χτένα. Είναι ο καθρέφτης που θα χρησιμοποιήσει η νύφη για να στολιστεί για τα στέφανα.

Απ' το σπίτι της νύφης σε λίγο θα ξεκινούσε μια στενή συγγενής της μ' ένα σινί. Το σινί αυτό είχε δώρα της νύφης για το γαμπρό (πουκάμισο, κάλτσες, μαξιλάρι κ.ά.).

Οι βλάμηδες, ο νουνός κι οι τρεις γυναίκες με τα σινιά, έχουν περάσει και κάθονται στην καλή κάμαρα. Μια βλάμισσα πηγαίνει να τους κεράσει λουκούμια. Ο νουνός όμως τη σταματάει με τούτα τα λόγια: «Εμείς έχουμε άνθρωπο δικό μας εδώ να μας κεράσει», δηλαδή τη νύφη. Αν δεν το 'λεγε αυτό και πετύχαινε το παιγνίδι της βλάμισσας, φώναζαν δυνατά οι συγγενείς της νύφης: «Σας γελάσαμε». Ύστερ' απ' την άρνηση του νουνού να δεχτεί κέρασμα απ' τη βλάμισσα, παρουσιάζοταν η νύφη με το δίσκο και τα λουκούμια και κερνούσε το νουνό και τους βλάμηδες.

Οι βλάμισσες καθισμένες πάνω στα προικιά ζητάνε να πληρώσουν οι βλάμηδες για να τα πάρουν. Γίνονται παζαρέματα και τελικά συμφωνούν. Φορτώνουν ύστερα με προσοχή τα προικιά και ξεκινούν για το σπίτι του γαμπρού, ενώ οι συγγενείς της νύφης ρίχνουν ρύζι, για να ριζώσει το καινούριο ζευγάρι. Στο σπίτι του γαμπρού όλοι οι στενοί συγγενείς περιμένουν τα προικιά, ρίχνουν το ρύζι μ' ευχές

για ευτυχισμένη ζωή και βοηθούν στο ξεφόρτωμα.

Στο σπίτι της νύφης τώρα αρχίζει η ετοιμασία για το βραδινό γλέντι. Όλα γίνονται με υποδειγματική τάξη, κι όλοι γνωρίζουν καλά τη δουλειά που ανέλαβαν να κάνουν. Ο μάγειρας θα βάζει το φαγητό στις μισούρες, άλλος θα τις δίνει στις βλάμισσες, άλλος θα κόβει ψωμί, άλλος θα βάζει κρασί, άλλος θα φέρνει απ' τη βρύση νερό κλπ.

Όταν όλοι οι καλεσμένοι φτάσουν στο σπίτι της νύφης, σερβίρονται τα φαγητά κι ο παπάς, που κάθεται στο κέντρο του τραπέζιου, ευλογάει το τραπέζι κι αμέσως αρχίζει το ξεκοκάλισμα της «παλιοπράτινας», γιατί μεγάλα πρόβατα συνήθως έσφαζαν στους γάμους. Κι όπως έβραζαν τα φαγητά μέσα σε καζάνια κι από μάγειρους πρωτόπειρους, ήταν δικαιολογημένος απόλυτα ο διάλογος που σαν αξίωμα πια είχε μείνει και λεγόταν για το φαΐ στους γάμους: «*Πήγες στο γάμο;*». Πήγα, απαντούσε ο άλλος. «*Είχες σουγιά;*». Ρωτούσε ο πρώτος. Ναι, απαντούσε ο δεύτερος. «*Ε, τότε έφαγες κοψίδια*», συμπέρανε ο πρώτος που ρωτούσε. Όσοι δηλαδή δεν είχαν σουγιάδες μαζί τους, πράγμα σπάνιο, δύσκολα τα κατάφερναν να κόψουν το κρέας με τα δόντια, απ' την παλιοπράτινα που πολλές φορές ήταν μάνα της «παλιοκάλεσιας», όπως έλεγαν για να δείξουν ότι ήταν μάνα της γιαγιάς, δηλαδή πολύ μεγάλη σε ηλικία. Αυτό βέβαια ήταν κανόνας που είχε και τις εξαιρέσεις του. Πολλές φορές τα κρέατα ήταν από αρνιά «μανάρια», που δε χρειάζονταν ούτε δόντια, γιατί και με τα ούλα κόβονταν.

Σε λίγο ο μάγειρας θα παρουσιαζόταν στο τραπέζι, όχι για φαγητό, αλλά για να ρωτήσει, στη γλώσσα των βλάχων παλιότερα: «*Αρά μπούνι μιγκάρια; Β' αρισί;*». (Ήταν καλό το φαγητό; Σας άρεσε;) Κι όταν οι καλεσμένοι του απαντούσαν με μισογεμάτο το στόμα: «*Μπούνι, μπούνι αρά*» (καλό, καλό ήταν), γεμάτος χαρά κι ικανοποίηση έστριβε με τα λιγδωμένα χέρια το μουστάκι του και σήκωνε το ποτήρι για ευχές.

Τα όργανα ετοιμάζονται σε λίγο κι οι οργανοπαίχτες, μετά το σχετικό κούρδισμα, παίρνουν το τραγούδι του νοικοκύρη:

*Σ' αυτό το σπίτι που 'μαστε
ορέ σ' αυτόν το νοικοκύρη
πέτρα να μην αραγιαστεί
ξύλο να μη σπαράξει
κι ο νοικοκύρης του σπιτιού
ποτές κακό μην πάθει.
Να ζήσει χρόνους εκατό
κι εξάμηνα διακόσια.*

Ο πατέρας της νύφης, ο νοικοκύρης, κατασυγκινημένος δίνει στα όργανα το κέρασμα κι ακολουθούν κι οι άλλοι σπιτικοί.

Οι οργανοπαίχτες όσο βλέπουν ότι συνεχίζεται το κέρασμα συνεχίζουν το τραγούδι αυτοσχεδιάζοντας και δικούς τους στίχους.

Μετά απ' αυτό το τραγούδι αρχίζει ο χορός, που συνεχίζεται ως το πρωί. Χορεύουν όλοι οι καλεσμένοι. Τους κρατάει όλους η νύφη, που το πρόσωπό της λάμπει από χαρά. Τώρα είναι η ώρα για την πίτα. Φέρνουν το ταψί με την καλοφτιαγμένη πίτα και το βάζουν σ' ένα τραπέζι μπροστά στη νύφη. Είναι μια ωραία πίτα με βούτυρο, τυρί κι αυγά. Η νύφη προσκυνάει τρεις φορές μπροστά στην πίτα κι ύστερα με το μαχαίρι την κόβει σταυρωτά. Βάζει έπειτα ένα πιάτο ανάποδα πάνω στην πίτα, στο κέντρο του ταψιού, και κόβει ένα στρογγυλό κομμάτι για την πεθε-

ρά. Αυτή τη στιγμή οι καλεσμένοι ρίχνουν πάνω στο τραπέζι χρήματα που τα παίρνει τελικά η νύφη. Την υπόλοιπη πίτα τη μοιράζει η νύφη στους καλεσμένους. Με το κόψιμο της πίτας οι καλεσμένοι ετοιμάζονται για τα σπίτια τους, γιατί στο μεταξύ τα κοκόρια αναγγέλουν τον ερχομό της καινούριας μέρας.

Το Σάββατο βράδυ στο σπίτι του γαμπρού γίνεται σε στενό κύκλο ένα γλέντι για λίγες ώρες μόνο, γιατί την άλλη μέρα έχουν όλοι τους πολλή δουλειά και ξενύχτι.

Ο νουνός ξεκινάει για τα στέφανα: Πρώτη σειρά από αριστερά: Η κοπέλα με το δίσκο, ο Λεωνίδας Παπαθεοδώρου και η σύζυγός του, η νουνά σύζυγος του Τάκη Δημητρίου, ο γαμπρός Χρ. Μπονόβας, ο νουνός Τάκης Δημητρίου και ο Δημήτρης Χουλιάρας. Δεύτερη σειρά: Οι οργανοπαίχτες Ντούλας Τσιόμπας, Λιάκος Μάμαλης, Σωτήρης Μπατζίμας και οι βλάμηδες Νίκος Θ. Μουστάκας, Ηλίας Γ. Κωστόπουλος και Στέλιος Περιστερής. (Καλοκαίρι 1940)

Κυριακή

Απ' την Κυριακή το πρωί τα όργανα μεταφέρονται στο σπίτι του γαμπρού κι είναι στη διάθεσή του ως τη Δευτέρα το μεσημέρι. Οι βλάμηδες μεταφέρουν στο σπίτι του γαμπρού τραπέζια, καναπέδες, καθίσματα, μισούρες κ.ά. Κάτι παρόμοιο δηλαδή που έκαναν οι βλάμισσες την προηγούμενη στο σπίτι της νύφης.

Το απούγευμα γίνεται το ξύρισμα του γαμπρού απ' το «μπαρμπέρη», κουρέα, του χωριού. Απ' τους οργανοπαίχτες παίζεται το τραγούδι:

Σήμερα νιος παντρεύεται κι αργυρομπαρμπερίζεται.
Αργυρό ξουράφι για σέρνου αγάλι – αγάλι.
Που 'σαι μανούλα του γαμπρού και πεθερά της νύφης
φέρτε μουσχοβασιλικό για να ξυρίσουν το γαμπρό.
Για ελάτε σεις γονείς μου, αδέρφια κι αξαδέρφια
να μου μαζέψτε τα μαλλιά, να μην τα πάρει ξένος
και μου τα κάνει μάγια.

Οι νιόνυμφοι Χρίστος και Θοδώρα Μπονόβα.
Απαραίτητη η τσίπα με τα «κουκάκια»

Αργός ο σκοπός του τραγουδιού αυτού και πολύ συγκινητικός, ιδιαίτερα όταν τύχαινε ο γαμπρός να είναι ορφανός. Στην περίπτωση αυτή, όταν ακουγόταν οι λέξεις «που 'σαι μανούλα του γαμπρού...» και «για ελάτε σεις γονείς μου...» τα μάτια όλων υγραίνονταν και περισσότερο του γαμπρού. Οι συγγενείς μέσα σ' ένα πιάτο, που έχει μπροστά του ο κουρέας, ρίχνουν τα «κεράσματα». Ο κουρέας καθυστερεί το ξύρισμα κι όλο τροχάει το ξυράφι, για να περάσουν όλοι οι συγγενείς και να ρίξουν το κέρασμά τους, που απ' το πιάτο θα μπει σε λίγο στην τσέπη του.

Μετά το ξύρισμα οι βλάμηδες κι ο γαμπρός, με τα όργανα μπροστά, πάνε να πάρουν τον κυρ-νουνό για τα στέφανα. Μετά το σχετικό κέρασμα και τις ευχές σχηματίζεται μια πομπή. Μπροστά οι βλάμηδες με την κόφα και τα όργανα. Ακο-

λουθούν ο γαμπρός, κι ο-νουνός με τους συγγενείς του. Μπροστά απ' τους συγγενείς του νουνού μια κοπέλα κρατάει στα χέρια της ένα δίσκο, που έχει τ' απαραίτητα είδη για τα στέφανα (λαμπάδες, στέφανα κ.ά). Φτάνουν στο σπίτι του γαμπρού και μετά τα σχετικά κέρασμα και τις ευχές, ξεκινούν όλοι μαζί για το σπίτι της νύφης. Μετά το σχετικό κέρασμα από τις βλάμισσες, βγαίνουν στην αυλή και σε λίγο παρουσιάζεται στην πόρτα η νύφη. Φοράει φόρεμα μακρύ ως τα «κότσια» (αστραγάλους). Στο κεφάλι της φοράει «τσιπά» (μαντίλι) με «κουκάκια» (λουλούδια κεντημένα με το βελονάκι). Πάνω απ' την τσίπα αυτή, που δενόταν με μεγάλη προσοχή και τέχνη, φοράει το άσπρο πέπλο. Τα μαλλιά της πλεγμένα κοσίδες φτάνουν πίσω ως τη μέση. Στα πόδια της φοράει άσπρα παπούτσια. Όλα τα νυφικά της κεντημένα κι ακριβοπληρωμένα. Μόνο τα κουκάκια της τσίπας χρειάζονταν για το κέντημά τους χίλιες δραχμές της τότε εποχής. Στην πόρτα εκεί της δίνουν ένα ποτήρι με κρασί, που το ρίχνει πίσω της και το σπάζει. Το σπάσιμο του ποτηριού αυτού θα συντελέσει στην ευτυχία των νιόνυμφων. Αυτή την ώρα, παλιότερα, οι φιλενάδες της νύφης τραγουδούν σε αργό σκοπό το παρακάτω γνωστό τραγούδι του αποχωρισμού:

*Μάνα μου τα λελούδια μου
συχνά να τα ποτίζεις
μα – αχ μάνα μου γλυκιά.*

☆ ★ ☆

*Αφήνω γεια στο σπίτι μου
και γεια στους συγγενείς μου
μα – αχ μάνα μου γλυκιά.*

☆ ★ ☆

*Αφήνω γεια στις όμορφες
και γεια στη γειτονιά μου
μα – αχ μάνα μου γλυκιά.*

Κανένας δε μπορούσε ν' αντισταθεί στα συγκινητικά αυτά λόγια κι όλοι, ακόμα κι οι πιο σκληροί, αναλύονταν σε δάκρυα. Ιδιαίτερα όταν η νύφη παντρευόταν «ξέχωρα», σ' άλλο χωριό, τότε συνεχιζόταν το τραγούδι με τα λόγια:

*Αφήνω και στη μάνα μου
τρία γυαλιά φαρμάκι
το 'να να πίνει το πρωί
τ' άλλο το μεσημέρι
το τρίτο το πικρότερο
το βράδυ όταν κοιμάται.*

Τα λόγια αυτά δείχνουν πόσο πικρότερος ήταν ο αποχωρισμός μάνας και κόρης, όταν αυτή παντρευόταν μακριά απ' το χωριό και τη μάνα της. Το φαρμάκι στην περίπτωση αυτή δεν είναι δηλητήριο, αλλά έχει την έννοια γιατρικού, που θα γιάτρευε τον πόνο τ' αποχωρισμού. Κι επειδή ο πόνος το βράδυ ήταν βαρύτερος, γι' αυτό και το πικρότερο, το δραστικότερο έπρεπε να το παίρνει το βράδυ. Μόνο ο γαμπρός φαινόταν ασυγκίνητος - ένιωθε μέσα του χαρά κι ικανοποίηση, γιατί μια τέτοια λυγερόκορμη κοπέλα σε λίγο θα γινόταν ταίρι του.

Οι συγκινητικές όμως στιγμές τελειώνουν εδώ. Ο γαμπρός τραβάει απ' τη ζώνη τρεις φορές τη νύφη και με το τρίτο τράβηγμα αυτή προχωράει στην αυλή. Την κρατάνε τ' αδέρφια της και σχηματίζεται σε λίγο μια μεγάλη γαμήλια πομπή, με την εξής σειρά:

Μπροστά οι βλάμηδες του γαμπρού με την κόφα κι ακολουθούν τα όργανα, ο νουνός με τους δικούς του, ο γαμπρός με τους συγγενείς του, οι βλάμισσες της νύφης με την κόφα κι η νύφη με τους συγγενείς της. Όταν φτάνουν στην εκκλησιά προχωράει η νύφη και φτάνει πλάι στο γαμπρό, που περιμένει μπροστά στην πόρτα της εκκλησιάς. Η νύφη τώρα προσκυνάει τρεις φορές με βαθιά υπόκλιση κι ο ιερέας τους οδηγεί μέσα στο ναό για να τελεστεί το μυστήριο του γάμου.

Ο νουνός κατά τη διάρκεια της τέλεσης του μυστηρίου καρφισώνει στις πλάτες των νιόνυμφων ύφασμα για ένα φόρεμα της νύφης. Τη στιγμή που ο νουνός αλλάζει τα στέφανα, στο πίσω μέρος της εκκλησιάς προς το Σχολειό ακούγονται τρεις πυροβολισμοί, που αναγγέλουν το χαρμόσυνο γεγονός. Μετά τα στέφανα οι συγγενείς του γαμπρού και της νύφης χαιρετούν τους νιόνυμφους με τον εξής τρόπο:

Στηρίζουν το ένα χέρι στον ώμο του γαμπρού και τ' άλλο στον ώμο της νύφης και πηδώντας εύχονται με δυνατή φωνή: «Πέντε αγόρια και μια τσιούπρα (κορίτσι)». Αυτό επαναλαμβάνεται τρεις φορές, με χτυπήματα στις πλάτες απ' τους βλάμηδες.

Αφού χαιρετήσουν όλοι τους νιόνυμφους, βγαίνουν στην πλατεία που είναι μπροστά στο ναό, στο μεσοχώρι, και αρχίζει ο χορός. Πρώτος θα χορέψει ο κυρ-νουνός, που απ' τη στιγμή αυτή έχει το γενικό πρόσταγμα ως τη Δευτέρα το πρωί. Το τραγούδι που χορεύει ο νουνός είναι το παρακάτω και χορεύεται αργά στα τρία:

*΄Αιντε αγουρούσα από σειρά
κόρη απ' την ανατολή
πάησαν κι ανταμώθηκαν
μες στο Δαφνοπόταμο
που 'ναι οι δάφνες οι πολλές
κι οι δασιές τριανταφυλλιές.
Βρίσκουν τα νερά θολά
τα ποτάμια σιγανά.
Πέρασέ με νιούτσικε πάρε το μαντίλι μου
Δεν το θέλω κόρη μου έχω και καλύτερο.
Πέρασέ με νιούτσικε πάρε το ζουνάρι μου.
Δεν το θέλω κόρη μου έχω και καλύτερο.
Πέρασέ με νιούτσικε και σου δίνω φίλημα.
Σαν αϊτός την άρπαξε, πέρα την επέρασε.
Δος μου κόρη το φιλί, δός μου τι μού έταξες.*

Η λέξη «αγουρούσα» στην αρχή, αναφέρεται στο γαμπρό και φαίνεται έχει γίνει παραποίηση της λέξης «αγόρι». Την ώρα που χορεύει ο νουνός, η νύφη ρίχνει στους ώμους του ύφασμα για ένα παντελόνι, για ν' ανταποδώσει το δώρο του (ύφασμα για φόρεμα που δώρισε στα στέφανα).

Μετά το νουνό η σειρά της νύφης, που χορεύει το παρακάτω τραγούδι αργά στα τρία:

- Πέρα στουν πέ – πέρα στουν πέρα μαχαλά
στουν πέρα κι στου δώθε, όρε περπατείς ανάρια – ανάρια,
περπατείς ανάρια – ανάρια, σαν την πάπια στα λειβάδια.
- Εκεί παντρέ – εκεί παντρεύουν μια ξανθιά,
ξανθιά κι μαυρουμάτα, όρε περπατείς ανάρια – ανάρια,

περπατείς ανάρια – ανάρια, σαν την πάπια στα λειβάδια.
– Βάζουν νουνό, βάζουν νουνό το βασιλιά,
κουμπάρο το βεζύρη, όρε περπατείς ανάρια – ανάρια,
περπατείς ανάρια – ανάρια, σαν την πάπια στα λειβάδια.
– Μαραίνεις ο – μαραίνεις όλα τα παιδιά,
κι όλα τα παλικάρια, όρε περπατείς ανάρια – ανάρια,
περπατείς ανάρια – ανάρια, σαν την πάπια στα λειβάδια.

Η νύφη χορεύει σεμνά κι αργά, προσέχοντας το κάθε της βήμα. Τώρα που ούτε βασιλιάς, ούτε βεζύρης υπάρχει, οι σχετικοί στίχοι:

«Βάζουν νουνό, βάζουν νουνό το βασιλιά
κουμπάρο το βεζύρη.....

λέγονται:

«Έχουν κουμπά – έχουν κουμπάρο λεβεντιά
που θα τους στεφανώσει...».

Δημοκρατικό το κλίμα τώρα και στα τραγούδια του γάμου.

Ο χορός συνεχίζεται με το γαμπρό τώρα μπροστά, που δεν χορεύει ένα συγκεκριμένο τραγούδι, αλλά συνήθως κάποιο τσάμικο γεμάτο λεβεντιά και χάρη. Έχει ασκηθεί αρκετά στο χορό που χορεύει κι η νύφη καμαρώνει τη λεβεντιά του.

Οι οργανοπαίχτες στους τρεις αυτούς χορούς που χόρεψαν νουνός, νύφη και γαμπρός εισπράξανε αρκετά και γεμάτοι χαρά και κέφι έβαλαν όλη τη δύναμή τους για να ικανοποιήσουν τους χορευτές και την τσέπη τους.

Θα χορέψουν στη συνέχεια οι γονείς του γαμπρού, οι γονείς της νύφης, άλλοι στενοί συγγενείς και θα κλείσει ο χορός με τους βλάμηδες και τις βλάμισσες, που τους κρατάει η νύφη. Έτσι τελειώνει ο χορός στην πλατεία του χωριού και σχηματίζεται πάλι η γαμήλια πομπή για το σπίτι του γαμπρού.

Προηγούνται οι οργανοπαίχτες παίζοντας διάφορες πατινάδες (τραγούδια δίχως λόγια) και ακολουθούν οι βλάμηδες και οι βλάμισσες και στη συνέχεια οι νιόνυμφοι, ο νουνός κι όλοι οι συγγενείς τους. Εδώ αξίζει να σημειώσουμε τις εντυπώσεις ενός περιηγητή Γάλλου γιατρού του Jacob Spon, που περιγράφει αυτή τη γαμήλια πομπή απ' την εκκλησιά στο σπίτι του γαμπρού ως εξής: «.....Σ' ένα γάμο των Αθηνών χρειάστηκαν δυο ώρες (έκφραση υπερβολής), για να φτάσει το συμπεθεριό από την εκκλησία στο σπίτι του γαμπρού. Περπατούν σιγά, ενώ προπορεύονται οι οργανοπαίχτες με τα κλαρίνα και τα τούμπανα....».(39)

Η περιγραφή αυτή του Γάλλου γιατρού Spon, που περιηγήθηκε την Ελλάδα το 1675, δείχνει ότι οι Βλάχοι ακολουθούν πιστά την παράδοση, σα γνήσιοι απόγονοι των παλιών Ελλήνων, κι όχι των Δακών, όπως θέλουν μερικοί Ρουμάνοι παραχαράκτες της ιστορίας.

Στο σπίτι του γαμπρού οι γονείς του περιμένουν στην πόρτα. Έχει τοποθετηθεί στο κατώφλι της πόρτας κάποιο σιδερένιο αντικείμενο και στα χέρια της η μητέρα του γαμπρού κρατάει ένα πιατάκι με γλυκό κι ένα κουταλάκι. Θα πρέπει να τηρηθούν όλα τα έθιμα για να ευτυχήσουν οι νιόνυμφοι. Σε λίγο η γαμήλια πομπή φτάνει στο σπίτι κι απ' τους οργανοπαίχτες ακούγεται το τραγούδι:

Έθγα μάνα καλέ μάνα
να δεις το γιο σ' τι φέρνει.
Φέρνει μια νυφούλα,

39. Βλ. «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ», τόμος Ι', σελ. 458.

μια χρυσή περιστερούλα,
πο 'χει μάτι μαύρο μάτι
και το φρύδι της γαϊτάνι.

Έβγα κυρά κι πεθερά
για να δεχτείς την πέρδικα,
που περπατεί λεβέντικα.
Πέτρα σε πέτρα περπατεί
σαν πέρδικα καμαρωτή.

Η πεθερά προσφέρει στη νύφη της το γλυκό για να περάσουν μαζί μια γλυκιά ζωή. Δεν ξέρω αν το γλυκό αυτό βοηθάει στο να είναι η ζωή της νύφης και της πεθεράς της γλυκιά. Πάντως η ζωή τους στο χωριό μας θα κυλήσει ήσυχη κι όμορφη για να δείξει, ότι η γκρίνια πεθεράς και νύφης είναι φρούτο που ευδοκίμει περισσότερο στις πόλεις. Στη συνέχεια ο πεθερός τους ενώνει μ' ένα ζωνάρι και τους τραβάει προς την πόρτα, για να είναι πάντα ενωμένοι και τους υποχρεώνει να πατήσουν το σιδερένιο αντικείμενο, για να είναι σαν το σίδηρο γεροί γεμάτοι υγεία. Δίνουν στη νύφη, μόλις μπει στο δωμάτιο, ένα αγοράκι να το κρατήσει στην αγκαλιά της, για ν' αποχτήσει κι αυτή αγόρι. Περνούν ύστερα όλοι οι συγγενείς του νουνού, της νύφης, του γαμπρού, παίρνουν το γλυκό τους (λουκούμι) και το τσίπουρο οι άντρες και ακούγονται ευχές για ζωή ευτυχισμένη και χαρούμενη.

Οι βλάμηδες σε λίγο με τα όργανα μπροστά συνοδεύουν το νουνό και τους δικούς του στο σπίτι του και στη συνέχεια κατά τον ίδιο τρόπο τους συγγενείς της νύφης.

Έπειτα από λίγο με την κόφα γεμάτη κρασί θα ξεκινήσουν για να καλέσουν το νουνό, τους συγγενείς του γαμπρού και τους σπιτικούς της νύφης, για το τραπέζι και το γλέντι το βραδινό της Κυριακής στο σπίτι του γαμπρού. Με το κάλεσμα πληροφορούνται και πόσοι συγγενείς του νουνού και της νύφης θα είναι στο τραπέζι, για να ετοιμάσουν τ' ανάλογα τραπέζια και καθίσματα.

Θα συγκεντρωθούν βέβαια πολλοί στο τραπέζι του γαμπρού το βράδυ της Κυριακής, γι' αυτό θα βοηθήσουν όλοι οι στενοί συγγενείς του. Θα στείλουν τ' απόγευμα της Κυριακής ο καθένας ένα σφαχτό, μια κεντημένη κουλούρα ψωμί κι ένα μεγάλο δοχείο γεμάτο κρασί. Αυτό το δώρο λέγεται «συνδρομή» και νομίζω ότι αποδίνει απόλυτα την έννοια της λέξης. Έτσι τις περισσότερες φορές δε χρειάζεται καθόλου να σφάξει απ' τα δικά του ο γαμπρός, όταν οι στενοί συγγενείς του είναι πολλοί.

Οι οργανοπαίχτες έχουν κοιμηθεί λίγες ώρες και ξεκουράστηκαν, για να μπορέσουν να ξενυχτήσουν για δεύτερη βραδιά. Οι βλάμηδες έχουν ετοιμάσει τώρα τα τραπέζια και έχουν συγκεντρώσει απ' τη γειτονιά ό,τι χρειάζεται σε πιάτα κ.λ.π.

Στη συνέχεια με τα όργανα και την κόφα πηγαίνουν πρώτα στο σπίτι του κυρ-νουνού. Ο νουνός έχει καλέσει τους συγγενείς στο σπίτι του κι έχει ετοιμάσει και το «κανίσκι» του. Το κανίσκι αποτελείται από ένα σφαχτό ψημένο, μια κουλούρα ψωμί και ένα δοχείο γεμάτο κρασί, που θα προσφερθούν απ' τον ίδιο τη Δευτέρα πρωί σ' όλους τους καλεσμένους στο τραπέζι του γαμπρού. Ο νουνός κι οι συγγενείς του, με τα όργανα και τους βλάμηδες μπροστά, φτάνουν στο σπίτι του γαμπρού, όπου τους υποδέχονται οι νιόνυμφοι κι οι σπιτικοί του γαμπρού. Οι βλάμηδες μετά τους οδηγούν στο τραπέζι και τους δίνουν τις θέσεις τους. Πρέπει εδώ να σημειώσω, ότι οι θέσεις του κυρ-νουνού θα είναι στο κέντρο γιατί είναι το

τιμώμενο πρόσωπο σ' αυτό το τραπέζι.

Οι βλάμηδες πάλι με τα όργανα κατευθύνονται στο σπίτι της νύφης, όπου περιμένουν «οι μπουγτζήδες» (σπιτικοί και στενοί συγγενείς της νύφης). Θα φτάσουν κι αυτοί σε λίγο στο σπίτι του γαμπρού και θα καθίσουν στις ορισμένες γι' αυτούς θέσεις. Στο μεταξύ οι συγγενείς του γαμπρού έχουν έρθει και παίρνουν κι αυτοί τις θέσεις τους στα τραπέζια.

Σε μια θέση κεντρική κάθεται ο παπάς του χωριού και σε μέρος που να τους βλέπουν όλοι, οι νιόνυμφοι. Είναι ρυθμισμένες οι θέσεις κατά τέτοιο τρόπο απ' τους βλάμηδες, που τα τιμώμενα πρόσωπα, οι πιο στενοί συγγενείς κι οι πιο μεγάλοι σε ηλικία να κάθονται σε προνομιακές θέσεις, γι' αποφυγή παρεξηγήσεων, που στους γάμους είναι συνηθισμένο φαινόμενο.

Στους περισσότερους γάμους οι «μπουγτζήδες» θα φάνε το φαγητό που έχουν ετοιμάσει γι' αυτούς οι σπιτικοί της νύφης.

Τώρα οι βλάμηδες αρχίζουν το σερβίρισμα του φαγητού. Κι εδώ χρειάζεται προσοχή. Πρώτος θα σερβιρισθεί ο παπάς (από Θεού άρξασθαι). Μετά το τραπέζι του νουνού, των συμπέθερων και τελευταία των συγγενών του γαμπρού.

Ο μάγειρας έχει βάλει όλη την τέχνη του για να ευχαριστήσει τους καλεσμένους και για να ξεπεράσει το μάγειρα της νύφης, που είχε το γενικό πρόσταγμα στο μαγειρείο, το προηγούμενο βράδυ που έγινε το γλέντι στο σπίτι της νύφης.

Και δω υπάρχει καταμερισμός δουλειάς άριστος. Ο καθένας έχει το πόστο του. Ο μάγειρας βάζει το φαγητό στα πιάτα, άλλος τα δίνει στους βλάμηδες για να τα σερβίρουν, άλλος βάζει κρασί, άλλος φέρνει νερό κ.λ.π. Τάξη υποδειγματική και προσοχή μεγάλη για να μη γίνει καμιά παράλειψη και ψυχρανθούν οι καλεσμένοι.

Στο κέντρο του τραπεζιού ο παπάς θα ευλογήσει το τραπέζι και θα ευχηθεί να ζήσουν και ν' ασπρίσουν οι νιόνυμφοι. Αυτό είναι και το σύνθημα ν' αρχίσει το φαγητό. Πρώτος, σε λίγο, ο νουνός θα σηκώσει το ποτήρι του για ευχές: «*Να μας ζήσουν συμπέθεροι. Ν' ασπρίσουν σαν τα βουνά*». Παλιότερα οι ευχές αυτές λέγονταν στη γλώσσα των βλάχων: «*Σνι μπινιάτζι κούσκροι. Σ' αλγκιασκι κα μούντζιλι*». Από δω και πέρα οι ευχές απευθύνονται στο νουνό, που έχει το γενικό πρόσταγμα.

Οι οργανοπαίχτες ετοιμάζονται για τα τραγούδια του τραπεζιού. Πρώτο έχει τη σειρά του το παρακάτω για το νουνό, που είναι και το τιμώμενο πρόσωπο:

- Σε τουτ' την τάβλα τη χρυσή
γραμμένα μάτια μ' κι πα - κι παρδαλά
όρε σε τούτο το τραπέζι
εδώ καθόται ο κυρ - ο κυρ - νουνός,
- Εδώ καθόται ο κυρ - ο κυρ - νουνός
γραμμένα μάτια μ' κι πα - κι παρδαλά
όρε μ' όλους τους συμπεθέρους
τρεις μαυρομάτες ρούσα μ' τον, βρε τον κερνούν.
- Τρεις μαυρομάτες τον κερνούν
γραμμένα μάτια μ' κι πα - κι παρδαλά.
Όρε κι οι τρεις καλές κοπέλες,
η μια κερνάει ρούσα μ' με το, βρε με το γυαλί.
- Η μια κερνάει με το γυαλί
γραμμένα μάτια μ' κι πα - κι παρδαλά
όρε η άλλη με την κούπα

κι η τρίτη η ρούσα μ' μικρό - μικρότερη.
— Κι η τρίτη η μικρότερη
γραμμένα μάτια μ' κι πα - κι παρδαλά,
όρε με μαστραπά ασημένιο,
κέρνα μας ρούσα μ' κέρνα μας γλυκό κρασί.

Ο νουνός κερνάει τα όργανα για το τραγούδι του και σηκώνει το ποτήρι για ευχές. Όλοι σηκώνουν τα ποτήρια τους κι εύχονται να ζήσουν ευτυχισμένοι οι νιόνυμφοι.

Ακολουθεί το δεύτερο τραγούδι, που αφιερώνεται στο νοικοκύρη του σπιτιού:

— Σ' αυτό το σπίτι που 'μαστε
ορέ σ' αυτόν το νοικοκύρη
πέτρα να μην αραγιαστεί
ξύλο να μη σπαράξει
— Ο νοικοκύρης του σπιτιού
ποτές κακό μην πάθει.
Να ζήσει χρόνους εκατό
κι εξάμηνα διακόσια.

Ο πατέρας του γαμπρού τώρα κατασυγκινημένος, αλλά και με μια δόση κρυφής χαράς και ικανοποίησης, ρίχνει στα όργανα το κέρασμά του κι ακολουθούν τα κεράσματα των άλλων σπιτικών.

Απ' αυτή τη στιγμή αρχίζει ο χορός. Ο νουνός έχει το γενικό πρόσταγμα, αλλά και πολλή δουλειά. Πρέπει να προσέξει να δίνει σειρά για χορό, ανάλογα με την ηλικία και το βαθμό συγγένειας. Αρχίζει απ' τους δικούς του καλεσμένους και θα διατάξει να σηκωθεί για χορό το πρώτο ζευγάρι. Θα χορέψουν πρώτα συνήθως έναν αντικριστό χορό, σαν τον παρακάτω:

Άιντε μωρ' μηλιά (τρεις φορές)
κι τριανταφυλλιά (δυο φορές)
μου 'βαλες μαράζι (τρεις φορές)
ντέρτι στην καρδιά (δυο φορές)

Άλλοι θα προτιμήσουν:

Το πράσινο μαντίλι (τρεις φορές)
που βάζεις στα μαλλιά (δυο φορές)
να μην το ξαναβάλεις (τρεις φορές)
ζουρλαίνεις τα παιδιά (δυο φορές)

Θα συνεχίσουν μ' ένα τσάμικο και θα τελειώσουν μ' ένα καλαματιανό ή μ' ένα συρτό και θα σηκωθεί το πρώτο ζευγάρι απ' τους μπουγτζήδες τώρα, δηλαδή τους συγγενείς της νύφης. Όταν τελειώσει το ζευγάρι αυτό, ο νουνός δίνει σειρά για χορό στο πρώτο ζευγάρι απ' τους καλεσμένους του γαμπρού.

Ο γαμπρός κι η νύφη, όση ώρα χορεύουν στενοί συγγενείς τους, σηκώνονται και στέκουν όρθιοι για να τους τιμήσουν.

Όταν χορέψουν όλοι οι καλεσμένοι, μπαίνουν στο χορό κι οι νιόνυμφοι για να κρατήσουν τους δικούς τους να χορέψουν. Θα χορέψουν πρώτοι οι γονείς του γαμπρού και θα τους κρατήσει η νύφη. Θα χορέψουν έπειτα οι γονείς της νύφης που θα τους κρατήσει ο γαμπρός. Θα χορέψουν στη συνέχεια αδέρφια του γαμπρού και της νύφης που θα τους κρατήσουν οι νιόνυμφοι. Το χορό θα κλείσουν οι νιόνυμφοι με τους βλάμηδες και τις βλάμισσες, που τόσο κουράστηκαν για να εξυπηρετήσουν τους καλεσμένους.

Πλησιάζει όμως η χαραυγή της Δευτέρας κι ο νουνός μοιράζει στους καλεσμένους το κανίσκι του, που όπως ανέφερα παραπάνω, αποτελείται από κρέας ψητό, κεντημένη κουλούρα και κρασί. Παίρνουν όλοι από ένα κομμάτι κρέας, λίγη κουλούρα και σηκώνουν τα ποτήρια τους για ευχές: «*Να σου ζήσουν νουνέ*». Παλιότερα στη γλώσσα των βλάχων: «*Στσι μπινιάτζι νούνε*». Το κανίσκι αυτό είναι ένα τονωτικό για τους ξενύχτηδες, ιδιαίτερα για τους συγγενείς της νύφης, που για δεύτερη βραδιά χάνουν τον ύπνο τους. Τα παιδιά από ώρες τώρα έχουν κοιμηθεί, άλλα σε καναπέδες κι άλλα σε διάφορες γωνιές του σπιτιού, με το νανούρισμα του βιολιού και του κλαρίνου.

Και τώρα η σειρά ενός άλλου έθιμου. Η νύφη θα πηγαίνει στη βρύση για να πάρει νερό σ' ένα κανάτι. Το δρόμο θα της τον δείξουν τα πεθερικά της. Θ' ακολουθήσουν οι βλάμηδες, οι βλάμισσες κι όλοι οι καλεσμένοι. Σχηματίζεται έτσι μια πομπή, τα ξημερώματα της Δευτέρας, με τα όργανα μπροστά, ακολουθεί η νύφη, ο γαμπρός, τα πεθερικά, ο νουνός, οι βλάμηδες κι απ' τους καλεσμένους, όσοι αντιστάθηκαν και δε νικήθηκαν απ' τον ύπνο, ή απ' το κρασί. Οι οργανοπαίχτες λένε το τραγούδι:

*Βρύση μου μαλαματένια (δυο φορές)
όρε πώς βαστάς κρύο νερό. (δυο φορές)
Το βαστώ και τι να κάνω (δυο φορές)
για της αγάπης τον καϋμό. (δυο φορές)
Να 'μουν βρύση να 'μουν στέρνα (δυο φορές)
να 'μουν γάργαρο νερό, (δυο φορές)
να σου πλένω τα χεράκια (δυο φορές)
και τον άσπρο σου λαιμό. (δυο φορές)*

Την ώρα που η νύφη γεμίζει το κανάτι, ρίχνουν στην πέτρινη χούφτα της βρύσης νομίσματα οι συγγενείς, που τα μαζεύει ένας βλάμης για λογαριασμό της νύφης. Επιστρέφουν πάλι στο σπίτι του γαμπρού με τον ίδιο τρόπο κι οι καλεσμένοι ετοιμάζονται να γυρίσουν στα σπίτια τους.

Πρώτοι θα φύγουν ο νουνός με τους καλεσμένους του. Θα τους συνοδέψουν ως το σπίτι του νουνού οι βλάμηδες με τα όργανα, που λένε το τραγούδι:

*Τώρα τα πουλιά, τώρα τα χελιδόνια
τώρα οι πέ - καλέ τώρα οι πέρδικες.
Τώρα οι πέρδικες γλυκολαλούν και λένε:
Ξύπνα ταί - καλέ ξύπνα ταίρι μου.
Ξύπνα ταίρι μου, ξύπνα χρυσή μ' αγάπη,
ξυπν' αγκά - καλέ ξυπν' αγκάλιασε.
Ξυπν' αγκάλιασε κορμί κυπαρισσένιο
κι άσπρονε καλέ κι άσπρονε λαιμό.*

Επιστρέφοντας θα συνοδέψουν κατά τον ίδιο τρόπο και με το ίδιο τραγούδι τους μπουγτζήδες ως το σπίτι της νύφης. Οι καλεσμένοι συγγενείς του γαμπρού φεύγουν μόνοι τους, χωρίς όργανα, ο καθένας για το σπίτι του. Όταν φεύγουν οι καλεσμένοι του νουνού, της νύφης, του γαμπρού, χαιρετούν τους νιόνυμφους κι αφήνουν στο χέρι της νύφης με το χαιρετισμό ένα νόμισμα μικρής ή μεγάλης αξίας, ανάλογα με το βαθμό συγγένειας και την οικονομική αντοχή. Παλιότερα με το χαιρετισμό η νύφη χάριζε στους πολύ στενούς συγγενείς δικούς της και του γαμπρού διάφορα δώρα (κάλτσες μάλλινες πλεχτές κ.ά.).

Τώρα στο σπίτι του γαμπρού έχουν μείνει μόνο οι βλάμηδες, που βγάζουν το

πέπλο της νύφης και της εύχονται κάθε ευτυχία. Η νύφη τους χαρίζει από ένα ζευγάρι κάλτσες (παλιότερα μάλλινες πλεγμένες με το χέρι της) και τους εύχεται και στις δικές τους χαρές. Έτσι οι βλάμηδες έχουν δυο πράγματα για ενθύμιο απ' το γάμο. Τ' άσπρο μαντίλι που φορούσαν σ' όλη τη διάρκεια του γάμου διπλωμένο σε σχήμα τριγωνικό πίσω στο λαιμό και τις κάλτσες.

Η νύφη τώρα θ' αρχίσει να πλάθει τα φύλλα για την πίτα. Θα φάνε τα πεθερικά της, ο γαμπρός και οι βλάμηδες. Είναι το πρώτο δείγμα της μαγειρικής τέχνης και της νοικοκυροσύνης της και γι' αυτό βάζει όλη την τέχνη της για να πετύχει. Οι βλάμηδες αφού φάνε την πίτα, σχεδόν το μεσημέρι της Δευτέρας, χαιρετούν τους νιόνυμφους και τους γονείς του γαμπρού και κατευθύνονται για τα σπίτια τους. Μερικοί απ' αυτούς θα κοιμηθούν ως το πρωί της Τρίτης, για να συνέλθουν απ' την αγρύπνια και την κούραση.

Στο σημείο αυτό, Δευτέρα μεσημέρι, τελειώνει ο γάμος που άρχισε την Πέμπτη το βράδυ, όταν «*πιάστηκαν τα προζύμια*» για τις κουλούρες.

Σήμερα ο γάμος στο χωριό Αηδόνα γίνεται με τον ίδιο τρόπο κι αποτελεί χαρμόσυνο γεγονός, που το ζουν όλοι οι χωριανοί. Οι επιδράσεις των εξωτερικών παραγόντων κι η εσωτερική εξέλιξη έφεραν τις παρακάτω λίγες κι ασήμαντες αλλαγές:

1. Παλιότερα ο γάμος και το πανηγύρι έδιναν την ευκαιρία στους κατοίκους να ψυχαγωγηθούν, γι' αυτό και τα περίμεναν με λαχτάρα και τα ζούσαν πιο έντονα. Σήμερα τα μέσα ψυχαγωγίας στο χωριό είναι πολλά (τηλεόραση, ραδιόφωνο, μαγνητόφωνο κ.ά) κι οι κάτοικοι δεν περιμένουν το γάμο με τόση λαχτάρα.

2. Οι μάλλινες κάλτσες και τ' άλλα πλεχτά ή υφαντά, που δώριζε η νύφη στους συγγενείς αντικαταστάθηκαν από βιομηχανικά τέτοια είδη κι ο αριθμός των δώρων αυτών περιορίστηκε στο ύψος των πολύ στενών συγγενών. Η βιοτεχνία κι η βιομηχανία προμηθεύει τώρα όλα σχεδόν τα είδη για το καινούριο νοικοκυριό και μόνο τις φλοκάτες και τις μάλλινες κουβέρτες υφαίνει μόνη της η νύφη.

3. Οι στενοί συγγενείς του γαμπρού δε φέρουν τώρα «*συνδρομή*» (σφαχτό, κουλούρα, κρασί), αλλά ένα δώρο μικρό ή μεγάλο, ανάλογα με την οικονομική τους ευχέρεια.

4. Τα προικιά τώρα τα παίρνουν την Κυριακή μετά τη λειτουργία κι όχι το Σάββατο.

5. Την Κυριακή το βράδυ, στους περισσότερους γάμους, δε γίνεται γλέντι στο σπίτι του γαμπρού, γιατί οι νιόνυμφοι φεύγουν για το «*ταξίδι του μέλιτος*».

Οι αλλαγές αυτές είναι ασήμαντες, γι' αυτό μπορούμε αδέσιστα να πούμε, ότι ο γάμος στην Αηδόνα εξακολουθεί να γίνεται όπως στα παλιά χρόνια, πράγμα που δείχνει ότι οι γενιές των κατοίκων του χωριού μου διατήρησαν και παρέδωσαν η μια στην άλλη όλα τα έθιμα τα σχετικά με το γάμο.

Πριν κλείσω το κεφάλαιο αυτό, πρέπει ν' αναφερθώ για λίγο στο γάμο εκείνο, που η νύφη ήταν απ' άλλο χωριό.

Όταν η νύφη ήταν απ' άλλο χωριό, την Κυριακή το πρωί οι συγγενείς του γαμπρού του νουνού κι οι βλάμηδες ξεκινούσαν με τ' άλογα καβαλάρηδες, σχηματίζοντας μια πανέμορφη πομπή. Στα σαμάρια των αλόγων πολύχρωμες μπατανιές έδιναν μια φαντασμαγορική εικόνα στην πομπή. Τ' άλογο του γαμπρού, φροντισμένο ιδιαίτερα, ήταν τ' ομορφότερο απ' όλα. Οι βλάμηδες μπροστάρηδες στη φάλαγγα με την κόφα και τα μαντίλια στο λαιμό, όλοι λεβέντες και όμορφοι. Πληφάλαγγα με την κόφα και τα μαντίλια στο λαιμό, όλοι λεβέντες και όμορφοι. Πλησιάζοντας στο χωριό της νύφης, ένας βλάμης με την κόφα στα χέρια χτυπάει τ' άλογό του για ν' αναγγείλει ότι ο γαμπρός με τη συνοδεία του φτάνουν σε λίγο.

Όταν φτάσουν στο σπίτι της νύφης, κατεβαίνουν απ' τ' άλογα και τα δένουν κάπου εκεί κοντά. Οι βλάμηδες τώρα πρέπει να προσέξουν πολύ. Μόλις κατεβεί απ' τ' άλογο ο γαμπρός, συγγενείς της νύφης θα προσπαθήσουν ν' ανέβουν στ' άλογο και να ζητήσουν ρήτρα για να κατέβουν. Πολλές φορές γύρω απ' τ' άλογο του γαμπρού γίνεται μάχη σκληρή.

Μετά τα στέφανα η φάλαγγα με τη νύφη και τα προικιά της ξεκινάει για το χωριό του γαμπρού. Όταν η φάλαγγα πλησιάζει στο χωριό, ένας απ' τους βλάμηδες χτυπάει τ' άλογό του και προχωράει καλπάζοντας για το σπίτι του γαμπρού. Είναι ο «συχαριάρης» που έρχεται και φέρνει τα «συχαρίκια», δηλαδή τη χαρμόσυνη αγγελία ότι έγιναν τα στέφανα κι οι νιόνυμφοι φτάνουν σε λίγο.

Όταν η νύφη έφτανε στην αυλή του σπιτιού του γαμπρού, δεν ξεπέζεψε αν δεν έταζε ο πεθερός κάποιο δώρο. Συγγενείς του Θανασάκη Αντρέα Μουστάκα μου διηγήθηκαν το εξής χαρακτηριστικό απ' το γάμο του: Όταν η νύφη, η Θανασάκαινα που είναι απ' το Παλιοχώρι, έφτασε στην αυλή του σπιτιού του γαμπρού, ο Αντρέας ο πεθερός της σήκωσε το δεξί του χέρι κι έδειξε το λειβάδι «Μπάτη» στ' απέναντι βουνό, που το χάριζε στη νύφη του κι ας ήταν Κοινοτικό. Αυτό το βεβαίωσε και η ίδια.

Ο γαμπρός βοηθάει τη νύφη να ξεπεζέψει κι αυτή μπροστά στην πόρτα του σπιτιού, που στέκουν τα πεθερικά της προσκυνάει με βαθιά υπόκλιση τρεις φορές. Και συνεχίζεται με το γλυκό απ' την πεθερά και τ' άλλα που γίνονται όταν η νύφη είναι απ' το δικό μας χωριό, που τ' αναφέρω σε προηγούμενη σελίδα.

Στις οχτώ μέρες μετά το γάμο επέστρεφε το νέο ζευγάρι στο σπίτι της νύφης. Ήταν τα λεγόμενα «πιστρόφια». Αυτή τη μέρα η μητέρα της νύφης κι οι αδερφές της, αν είχε, ετοιμάζαν τηγανίτες, (λουκουμάδες) με πολύ μέλι κι εύχονταν στο νέο ζευγάρι ζωή γλυκιά σαν το μέλι.

Την κόρη απ' το χωριό μας, που οι γονείς της την πάντρευαν με νέο από χωριό του κάμπου, τη θεωρούσαν «κακοπαντρεμένη», γι' αυτό ήταν σπάνιοι τέτοιοι γάμοι. Το παρακάτω τραγούδι μας δείχνει πόσο μαραίνονταν απ' τη στενοχώρια της η βλαχοπούλα στους κάμπους.

*Μάνα με κακοπάντρεψες, που μ' έδωκες στους κάμπους,
κι εγώ στους κάμπους δε βαστώ, ζεστό νερό δεν πίνω.
Θα μαραθούν τα χείλη μου, θα κιτρινοφυλλιάσουν
από το χλιο νερό, την κάψα τη μεγάλη.
Εδώ τ' αηδόني δε λαλεί κι ο κούκος δεν το λέει.
Οι κάμποι θρέφουν άλογα και τα βουνά λεβέντες,
κι οι τσιούπρες μαραζιάζουνε, σαν το φλωρί γινόνται.*

Σήμερα βέβαια τα κορίτσια του χωριού ενδιαφέρονται μόνο για τον καλό χαρακτήρα του συζύγου και πολλά απ' αυτά προτιμούν τον κάμπο, γιατί άλλαξαν τώρα οι συνθήκες ζωής στα καμποχώρια και πολλά απ' αυτά έχουν γίνει αξιοζήλευτα. Δεν υπάρχει τώρα χλιό (χλιαρό) νερό στα χωριά του κάμπου, ούτε λασπόνερα κι έλη, που έκαναν τη ζωή σ' αυτά ανυπόφορη. Νερά αρτεσιανά, ηλεκτρικά ψυγεία, ηλεκτρικές κουζίνες, δρόμοι χαλικοστρωμένοι και σε πολλά ασφαλτοστρωμένοι, κέντρα ωραιότατα, κι άλλα πολλά, κάνουν το καμποχώρι σα μια συνοικία μεγάλης πόλης.

θ' Θάνατος — ταφή

Οι κάτοικοι της Αηδόνας πιστεύουν κατά παράδοση, που την κληρονόμησαν

απ' τα πολύ παλιά χρόνια, πως ο Χάρος που ταυτίζεται με τον Αρχάγγελο Μιχαήλ, κόβει με το σπαθί του (ρομφαία) το νήμα της ζωής κι αμέσως τελειώνει το ψυχογράφημα κι αφήνει ο άνθρωπος την τελευταία του πνοή. Απ' τη στιγμή αυτή το κεφάλι του νεκρού αφήνεται μετέωρο και ταλαντεύεται σα να 'ναι κομμένο, πράγμα που ενίσχυσε και την πίστη ότι η ρομφαία του Αρχάγγελου το έκοψε σε σημείο και με τρόπο αόρατο. Πριν αρχίσει ο «επιθανάτιος ρόγχος» καλούν τον παπά και κοινωνάει τον ετοιμοθάνατο. Δεν πρέπει να πεθάνει ακοινωνήτος. Την ώρα του επιθανάτιου ρόγχου, πιστεύουν ότι, δεν πρέπει να μιλήσει κανένας, γιατί ο ετοιμοθάνατος «γυρίζει», δε βγαίνει η ψυχή του και μεγαλώνει η επιθανάτια αγωνία. Συνηθίζεται να σηκώνει λίγο τον ετοιμοθάνατο στην αγκαλιά του ένας απ' τους πιο στενούς συγγενείς διευκολύνοντας έτσι το τέλος του. Γι' αυτό και συχνά ακούμε τη φράση: «Πέθανε στα χέρια μου». Με το χέρι του απαλά ο συγγενής αυτός κλείνει τα μάτια του νεκρού, που τις περισσότερες φορές είναι ορθάνοιχτα απ' την αγωνία του θανάτου. Τότε μπαίνουν στο δωμάτιο οι στενοί συγγενείς του με οδυρμούς, δάκρυα και ξεφωνητά και αρχίζει η ετοιμασία του νεκρού, που συνεχίζει να είναι η ίδια απ' τα παλιά ως τα σημερινά χρόνια.

Γίνεται το ξύρισμα, αν είναι άντρας, το χτένισμα, το άλλαγμα των ρούχων, του φορούν καινούριο κουστούμι, ή φόρεμα αν είναι γυναίκα, καινούρια παπούτσια και τον ξαπλώνουν σε πρόχειρο κρεβάτι σανιδένιο, με το πρόσωπο προς την ανατολή. Κάποιος από κείνους που παίρνουν μέρος στην ετοιμασία του νεκρού, σταυρώνει και δένει τα χέρια του με μια κορδέλα, του δένει στο κεφάλι και γύρω απ' το σαγόνι μια άλλη κορδέλα για να μείνει κλειστό το στόμα και με μια τρίτη κορδέλα δένει τα πόδια του. Τα παλιότερα χρόνια, αλλά και σήμερα οι περισσότεροι τοποθετούνται σε «κάσες» (φέρετρα) που φτιάχνει ο μαραγκός του χωριού. Παίρνει μέτρα για το μήκος και το πλάτος της κάσας μ' ένα σχοινί κι αρχίζει την κατασκευή της στην αυλή του σπιτιού που είναι ο νεκρός. Όταν ετοιμαστεί η κάσα, στρώνεται μέσα σ' αυτή το νεκροσάβανο και τοποθετείται ο νεκρός.

Πάνω στο νεκρό και στο ύψος που είναι δεμένα τα χέρια, τοποθετείται μια εικόνα και σε λίγο το σώμα του νεκρού σκεπάζεται από λουλούδια, που τα φέρνουν οι γυναίκες του χωριού. Τοποθετούν και λίγα μεταλλικά νομίσματα στα χέρια του, πράγμα που θυμίζει «τα πορθμεία» των αρχαίων, έθιμο που χρονολογείται απ' τον 5ο π.Χ. αιώνα. Στο μεταξύ απ' την ώρα που άφησε την τελευταία του πνοή, η καμπάνα του χωριού σκόρπισε τους πένθιμους ήχους της, ανακοινώνοντας το λυπητερό γεγονός.

Ο ένας μετά τον άλλο καταφτάνουν όλοι οι χωριανοί, συγγενείς και φίλοι και το φέρετρο γίνεται καταστόλιστο από λουλούδια, ενώ το φως του καντηλιού, ενώνεται με το φως των κεριών και η όλη ατμόσφαιρα παίρνει όψη ωχρή, πένθιμη. Γύρω απ' το φέρετρο συγγενείς, γειτόνισσες και χωριανές αρχίζουν τα μοιρολόγια, τα θαυμάσια αυτά αριστουργήματα του λαού μας κι η καθεμιά απ' τις μοιρολογίστρες συνδυάζει το μοιρολόγι με τη δική της λύπη για τον πρόσφατο χαμό κάποιου αγαπημένου προσώπου.

Με τη συμπλήρωση 24 ωρών απ' το θάνατο ακούγεται πάλι το λυπητερό χτύπημα της καμπάνας. Φτάνει στο σπίτι το νεκρού ο παπάς, διαβάζει μια σύντομη ευχή κι αρχίζει η τελετή της κηδείας. Μπροστά τα εξαπτέρυγα, και ένας που κρατάει το καπάκι της κάσας, ακολουθεί ο παπάς, το φέρετρο που το κρατάνε τέσσερις απ' τους πιο στενούς συγγενείς και φίλους και πίσω απ' το φέρετρο οι σπιτικοί κι όλοι οι χωριανοί. Όταν το φέρετρο μπει στην εκκλησία, παύει το λυπητερό χτύ-

πημα της καμπάνας κι αρχίζει το χαρμόσυνο, γιατί η ψυχή του νεκρού, μετά απ' τις παρακλήσεις και τις δεήσεις που θα γίνουν, θα πάρει το δρόμο για την αιώνια ζωή. Στην εκκλησία ψάλλεται η νεκρώσιμη ακολουθία, που είναι η ίδια απ' τα παλιά χριστιανικά χρόνια και τέλος η πομπή με βήματα αργά και λυπητερά κατευθύνεται για το νεκροταφείο που γίνεται η ταφή σ' ανοιγμένη γούρνα (τάφο).

Μετά την ταφή οι συγγενείς γυρίζουν στην εκκλησιά. Έξω απ' την εκκλησιά πλένουν τα χέρια τους και μετά μπαίνουν μέσα κι ασπάζονται τις εικόνες με τη σειρά. Πρέπει να γίνει αυτό γιατί έτσι δείχνουν ότι η αγάπη τους προς το Θεό δε μειώθηκε απ' το θλιβερό περιστατικό του θανάτου. Ακόμα με τον ασπασμό των εικόνων ψιθυρίζονται και παρακλήσεις για τη συγχώρηση των αμαρτιών και τη σωτηρία της ψυχής του πεθαμένου. Όταν φτάσουν στο σπίτι καθαρίζουν πάλι τα χέρια τους με νερό κι ετοιμάζουν σιτάρι για το «τρισάγιο» που θα ψαλλεί σε λίγο απ' τον παπά. Μετά το τρισάγιο στρώνεται τραπέζι στο οποίο κάθονται οι πιο στενοί συγγενείς. Δε μαγειρεύουν κρέας, αλλά νηστίσιμα. Παλιότερα μαγείρευαν φασόλια ή πατάτες και συμπλήρωναν με λίγες ελιές. Τώρα μαγειρεύουν και ψάρια. Ως τις σαράντα, φροντίζουν να έχει τελειώσει κι η περιποίηση του τάφου. Στήνεται στο μέρος που έγινε η ταφή Σταυρός και τάφος μαρμάρινος και το καντηλάκι με το ωχρό του φως φωτίζει την τελευταία κατοικία του νεκρού. Παλιότερα αντί για μάρμαρα, τοποθετούσαν ένα ξύλινο Σταυρό προς το κεφάλι του νεκρού και γύρω – γύρω ξύλινα κάγκελα.

Κατά την τελετή της κηδείας τηρούνται με σχολαστική αυστηρότητα κι οι παρακάτω συνήθειες:

– Η επιστροφή απ' το νεκροταφείο στην εκκλησιά κι απ' την εκκλησιά στο σπίτι γίνεται απ' τον ίδιο δρόμο. Δεν επιτρέπεται η επιστροφή απ' άλλο δρόμο γιατί μπορεί να δευτερώσει το κακό.

– Όταν δυο αδέρφια είναι γεννημένα τον ίδιο μήνα (μονομηνιάτικα) και πεθαίνει το ένα, το άλλο δεν πρέπει να πάρει μέρος στην κηδεία, γιατί θα πεθαίνει κι αυτό μέσα σε σαράντα ημέρες. Αν θελήσει να παρακολουθήσει την κηδεία, για να μην πάθει κακό πρέπει να «κλειδωθεί» με κλειδαριά αφόρετη (καινούρια) για σαράντα μέρες συνέχεια.

– Αν κάποιος «φταρνιστεί» στην εκκλησιά κατά την ώρα της νεκρώσιμης ακολουθίας, πρέπει να σχίσει κάτι απ' τα ρούχα του την ίδια αυτή στιγμή, γιατί αλλιώς σε λίγες μέρες θα πεθάνει.

Ας δούμε τώρα και λίγα αποσπάσματα από περιγραφή για το θάνατο και την ταφή κατά τον τέταρτο αιώνα προ Χριστού:

«Στα κλασικά χρόνια έπλεναν τον νεκρό με αρώματα και τον έντυναν με καθαρά σάβανα, τα οποία, σύμφωνα με ένα Νόμο του Σόλωνος, δεν έπρεπε να ήταν περισσότερα από τρία. Του έβαζαν στο στόμα έναν οβολό, τα πορθμεία του Χάρου, όταν θα τον περνούσε στη πύλη του Άδου από την Αχερουσία λίμνη. Ό,τι αγαπούσε στη ζωή, πολύτιμα αντικείμενα, στολίδια, τον ακολουθούσαν στον τάφο του. Η ψυχή για τους αρχαίους Έλληνες, ήταν μια ζωοποιός δύναμη, που κινούσε το σώμα, κατοικούσε μέσα σ' αυτό, έβλεπε με τα μάτια του και άκουγε με τ' αυτιά του.

Με τον θάνατο έφευγε, για να κατοικήσει σε έναν άλλο κόσμο, γι' αυτό και πρόσφεραν στον νεκρό ό,τι είχε ανάγκη και αγαπούσε στη ζωή του, ρούχα, όπλα, κοσμήματα, τρόφιμα και ποτά. Ακολουθούσε η πρόθεση, δηλαδή η έκθεση του νεκρού σε μια κλίνη με τα πόδια προς την πόρτα. Αρχαίο έθιμο και πάτριο Νόμο

αποκαλεί ο Λυσίας τον θρήνο των νεκρών, που γινόταν από σύγγενείς και ξένες μοιρολογίστρες, όπως στα ομηρικά χρόνια

Οι συγγενείς ήταν ντυμένοι με σκούρα ρούχα, συνήθως μαύρα και έκοβαν τα μαλλιά τους σε ένδειξη του πένθους τους. Ένα αγγείο, το «αδράνιο», βρισκόταν μπροστά στην πόρτα του σπιτιού με νερό που είχαν πάρει από τους γείτονες. Με αυτό το νερό ραντίζονταν και όσοι έβγαιναν από το σπίτι του νεκρού, για να αποβάλουν το μίasma του θανάτου. Η ταφή γινόταν πριν ανατείλει ο ήλιος. Η νεκρική πομπή – προπορευόταν μια γυναίκα με τις προσφορές, ακολουθούσαν οι συγγενείς και φίλοι, που περιστοιχίζαν τη νεκρική κλίνη, και τέλος οι αυληταί – έφθανε στο νεκροταφείο, που βρισκόταν έξω από τα τείχη της πόλεως. Έθαβαν τον νεκρό ή τον έκαιαν και επέστρεφαν στο σπίτι για να πλυθούν, να εξαγνισθούν και να παραθέσουν νεκρικό συμπόσιο.....Συμπόσια και θυσίες ακολουθούσαν την τρίτη, την ενάτη και την τριακοστή ημέρα από το θάνατο, καθώς και ύστερα από τη συμπλήρωση ενός έτους.....».(40)

Διαβάζοντας κανείς αυτή την περιγραφή βλέπει ότι πολλά από κείνα που γίνονταν στην Πατρίδα μας τον 4ο αιώνα προ Χριστού, συνεχίζονται και σήμερα να γίνονται με κάποιες μικρές παραλλαγές.

ι' Μνημόσυνα και ανακομιδή οστών

Την τρίτη μέρα απ' το θάνατο οι συγγενείς κι οι γειτόνισσες θα βοηθήσουν να πλυθούν ρούχα, σκεπάσματα και να καθαριστεί όλο το σπίτι. Αυτό γινόταν και κατά τους ιστορικούς χρόνους και λεγόταν «εξαγνισμός». Όταν χτυπήσει η καμπάνα για εσπερινό, γυναίκες συγγενείς και γειτόνισσες πηγαίνουν στην εκκλησιά «κόλυβα» και ο παπάς διαβάζει τρισάγιο. Στα «τριήμερα» και αργότερα στα «εννιάμερα» πρέπει ο αριθμός των γυναικών που θα πάνε στην εκκλησιά να είναι μονός κι όχι ζυγός, γιατί όταν είναι ζυγός ζευγαρώνει ο πεθαμένος, δηλαδή πεθαίνει κι άλλος. Όταν μοιράζονται τα κόλυβα έξω απ' την εκκλησιά, όλοι εύχονται για σύγχωρηση του πεθαμένου. Όταν συμπληρωθούν εννιά μέρες απ' το θάνατο, γίνεται πάλι η ίδια τελετή, όπως και την τρίτη μέρα. Την ένατη μέρα, στ' αρχαία χρόνια, τέλειωναν οι τελετές της ταφής του νεκρού και την έλεγαν «ένατα».

Πριν συμπληρωθούν σαράντα μέρες γίνεται μνημόσυνο, που το λένε «σαραντάμερο». Την παραμονή έχουν ετοιμαστεί τα κόλυβα, που τοποθετούνται σε μεγάλο ταψί. Από πάνω οι γυναίκες ρίχνουν ζάχαρη, κανέλα και σχηματίζουν το σχήμα του Σταυρού με ζαχαρωτά και τ' αρχικά γράμματα του νεκρού. Τα κόλυβα τοποθετούνται κοντά στην ωραία Πύλη, κάτω απ' την εικόνα του Χριστού με μια μεγάλη λαμπάδα στη μέση, στολισμένη με μαύρη ή άσπρη κορδέλα, ανάλογα με την ηλικία του πεθαμένου. Όσοι πηγαίνουν στην εκκλησιά, την Κυριακή που γίνεται το μνημόσυνο, παίρνουν μια λαμπάδα, που θα την κρατήσουν αναμμένη την ώρα που ψάλλεται η ακολουθία του μνημόσυνου. Μετά την απόλυση μοιράζονται τα κόλυβα στην πόρτα της εκκλησιάς.

Στο σπίτι στρώνεται τραπέζι και θα καθήσουν οι συγγενείς του πεθαμένου κι ο παπάς. Στο τραπέζι αυτό προσφέρονται και κρέατα κι είναι πιο πλούσιο από κείνο

40. Βλ. «ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ». Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1971, τόμος Β', σ. 450 - 451.

που έγινε την ημέρα της ταφής. Οι τελετές αυτές των μνημοσύνων, στις τρεις, στις εννιά και στις σαράντα μέρες, γίνονταν απ' τα πολύ παλιά χρόνια. Τα «τρίμερα», γιατί τρεις μέρες έμεινε στον τάφο ο Χριστός. Τα «εννιάμερα» σχετίζονται με την απόδοση της κοιμησης της Θεοτόκου. Τα «σαραντάμερα» γίνονται γιατί πιστεύεται ότι τόσες μέρες η ψυχή μένει σε τούτο τον κόσμο και σχετίζεται αυτό με τη σαραντάμερη παραμονή του Χριστού στη γη και την Ανάληψή του στους ουρανούς.

Όπως γίνεται το μνημόσυνο στις «σαράντα», το ίδιο γίνεται και λίγες μέρες πριν συμπληρωθεί χρόνος απ' το θάνατο. Και στην πιο παλιά ακόμα εποχή, την Προχριστιανική, είχαμε παρόμοιες με τα μνημόσυνα τελετές:

«...Συμπόσια και θυσίες ακολουθούσαν την τρίτη, την ένατη και την τριακοστή ημέρα απο το θάνατο, καθώς και ύστερα από την συμπλήρωση ενός έτους...».(41)

Όταν περάσουν τρία, τέσσερα ή πέντε χρόνια απ' την ταφή, γίνεται η εκταφή, το «βγάλσιμο», δηλαδή βγάζουν απ' τον τάφο τα κόκαλα και αφού τα καθαρίσουν, τα πλένουν με κρασί, τα διαβάζει ο παπάς και τα τοποθετούν σε «οστεοθήκη» από σανίδια ή λαμαρίνα που έχει σχήμα ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου και διαστάσεις 0,50 × 0,30 × 0,30 μ. περίπου. Η οστεοθήκη αυτή, με τ' όνομα του πεθαμένου γραμμένο σε μια πλευρά, τοποθετείται στο «κοιμητήρι», οστεοφυλάκιο, και κει ανάβουν οι συγγενείς, όταν πάνε, ένα κεράκι για την ψυχή του πεθαμένου. Πολλές φορές κατά την εκταφή τα κόκαλα έχουν πάρει χρώμα σκούρο, σκοτεινό. Πιστεύουν πως αυτό δείχνει ότι είχε πολλές αμαρτίες πριν πεθάνει. Όταν τα κόκαλα έχουν ανοιχτό χρώμα, ήταν χωρίς αμαρτίες η ζωή του ανθρώπου αυτού. Όταν πάλι τα κόκαλα είναι πολύ καθαρά και στην επιφάνειά τους έχουν λεπτές άσπρες ίνες, σαν κλωστές, τότε πιστεύουν ότι ο άνθρωπος αυτός ήταν πολύ καλός κι άνθισαν τα κόκαλά του.

41. Βλ. «ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ». Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1971, τόμος Β', σ. 451.

ΕΘΙΜΑ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

Τα Χριστούγεννα

Απ' τις μεγαλύτερες γιορτές της χριστιανοσύνης είναι τα Χριστούγεννα, η Πρωτοχρονιά και τα Φώτα, που γιορτάζονταν απ' τους κατοίκους του χωριού μου με ιδιαίτερη θρησκευτική ευλάβεια, αλλά και με χαρές και τραγούδια. Τα τραγούδια που ακούγονταν αυτές τις μέρες ήταν τραγούδια του μεγάλου ποιητή «Λαού» κι αποτελούσαν ένα κομμάτι απ' τον όλο γιορτασμό. Ήταν τραγούδια δεμένα με την ψυχή του λαού και τα έθιμά του και δε μπορούσε κανένας να τα ξεχωρίσει απ' τις γιορτές αυτές. Και σήμερα ακόμα τα Χριστούγεννα τα χαίρεται κανένας καλύτερα στο χωριό, γιατί εκεί στο χωριό είναι ριζωμένα τα ωραία Ελληνικά έθιμα, που έχουν χάρη κι ομορφιά περίσσια.

Οι χαρούμενες φωνές των παιδιών αντηχούσαν στις γειτονιές τα ξημερώματα της παραμονής κι ενώνονταν με τα γαυγίσματα των σκυλιών, που ξαφνιάζονταν απ' τους νυχτερινούς μικρούς επισκέπτες, που περνούσαν απ' τα σπίτια πριν χαράξει η αυγή, για να πάρουν το μικρό χριστόψωμο την «Κόλιντρα», όπως τη λέγαμε. Συντροφιάς από 2 - 3 αγόρια ή κορίτσια τραγουδούσαν με τις αγγελικές φωνούλες τους:

«Κόλιντρα, μόλιντρα,
δομ' θεια την κλούρα,
να μη σι πάρου τη βιτούλα
κι πάου παραπέρα
κι κάτσου κι τη φάου».

Παίρνοντας την κόλιντρα την περνούσαν στο σχοινί που το ένα του άκρο ήταν δεμένο απ' το λουρί, ζωστήρα, και στ' άλλο άκρο ήταν δεμένο ένα καρφί για να τρυπάει την κόλιντρα και ν' αραδιάζεται έτσι στο σχοινί. Το άκρο αυτό με το καρφί το κρατούσαν σφιχτά με τα χεράκια τους για να μην πέσει καμιά κόλιντρα, που την εποχή εκείνη τρωγόταν όχι σαν ψωμί, αλλά σα γλύκισμα, γιατί μόνο τέτοιες μέρες τα παιδιά δοκίμαζαν σιταρένιο ψωμί και μάλιστα κοσκινισμένο, πολλές φορές, με την ψιλή τη σίτα.

Οι νοικοκυρές προτιμούσαν ν' αποτελείται από κορίτσια η πρώτη συντροφιά που θα πήγαινε στα σπίτια τους, γιατί πίστευαν πως τότε τα ζώα τους θα γεννούσαν θηλυκά και θα μεγάλωνε το κοπάδι. Οι νιόπαντρες νοικοκυρές περνούσαν απ' το κέντρο της κόλιντρας μια κόκκινη κλωστή μάλλινη.

Στο έθιμο αυτό της κόλιντρας χρωστάω και το παρατσούκλι, παρωνύμιο, «Τανανούσης» που μου κόλλησαν οι φίλοι μου. Μικρός όταν ήμουνα, τη λέξη «Κολού-

σαινα», γυναίκα του Κολούσιου (Νικόλα), την έλεγα «Τανανούσαινα». Μετρώντας απ' την προηγούμενη μέρα στους φίλους μου πόσες κόλιντρες θα μαζεύαμε, έλεγα: «...μια απ' την Τανανούσαινα...». Έτσι μου κόλλησαν το παρατσούκλι «Τανανούσης».

Η χριστουγεννιάτικη λειτουργία άρχιζε πριν απ' τα ξημερώματα και τέλειωνε τις πρωινές ώρες. Τις περισσότερες φορές το χιόνι ξεπερνούσε το μέτρο κι οι άντρες της κάθε γειτονιάς περνούσαν μπροστά για ν' ανοίξουν το δρόμο.

Μετά τη λειτουργία άρχιζαν οι «γουρουνοσφαγές» κι οι «γουρουνοχαρές». Οι ειδικοί απ' τους συγγενείς αναλάμβαναν το σφάξιμο, το γδάρσιμο και το τεμάχισμα του γουρουνιού, που χρειάζονταν πολλή δουλειά και κάποια επιδεξιότητα. Το

γουρούνι μέχρι το Νοέμβρη κυκλοφορούσε έξω ελεύθερο, με το ζυγό όμως στο λαιμό για να μη μπαίνει στους κήπους. Το Νοέμβρη και το Δεκέμβρη κλεινόταν στο «κουμάσι» του τρεφόταν με καλαμποκάλευρο, πίτουρα κι αποφάγια, για να παχύνει εκεί μέσα με την τροφή και την ακινησία. Τη μέρα των Χριστουγέννων το τραβούσαν έξω απ' το κουμάσι, του έδεναν τα πόδια σφιχτά με τριχιά και το έριχναν κάτω, κρατώντας άλλος τα πόδια κι άλλος το κεφάλι του. Φωνές στριγγιές το γουρούνι, λες και καταλάβαινε ότι η ώρα του πλησιάζει.

Ο σφαγέας, αφού χάραζε με το μαχαίρι ελαφρά το σημείο του σταυρού στο λαιμό, κάρφωνε με δύναμη το μαχαίρι κι έκοβε το λαιμό. Εκεί κοντά στον κομμένο λαιμό τοποθετούσαν την ξύστρα, μικρό σιδερένιο φτυάρι, με κάρβουνα και θυμίαμα για να θυμιατιστεί ο σφαγμένος λαιμός, ενώ κάποιος μικρός αυτή τη στιγμή έλεγε το «πάτερ ημών...». Με το θυμίαμα και την απαγγελία της «Κυριακής προσευχής» πίστευαν, ότι οι καλλικάντζαροι, τα βρωμερά αυτά πνεύματα, απομακρύνονταν και δε μαγάριζαν, μόλυναν, το σφαγμένο γουρούνι.

Έπρεπε να είσαι πολύ γνωστός του σφαγέα ή του νοικοκύρη που έσφαζε το γουρούνι, για να πεις το «πάτερ ημών», γιατί αυτό σου έδινε το δικαίωμα να πάρεις τη φούσκα, ουροδόχο κύστη, του γουρουνιού, που θα γινόταν μπαλόνι σπουδαίο για την εποχή εκείνη. Πολλοί απ' τους σφαγείς, μάς έβαζαν όχι μόνο να πούμε το «πάτερ ημών», αλλά να φιλήσουμε και τον «πισινό» τους για να κερδίσουμε τη φούσκα. Πολλές φορές την ώρα αυτή του ασπασμού οι σφαγείς κατάφερναν να εκτοξεύουν κι αέρια, πράγμα που έκανε όλους να ξεσπάνε σε γέλια ακράτητα. Βαρύ λίγο αυτό, αλλά το κάναμε μ' όλη την παιδική μας αφέλεια και μ' ευχαρίστηση, φτάνει να παίρναμε τη φούσκα για παιχνίδι.

Μετά το σφάξιμο γινόταν με μεγάλη προσοχή το γδάρσιμο, για να μη κοπεί το δέρμα, που θα χρησίμευε για τα τσαρούχια όλης της οικογένειας κι όλης της χρονιάς. Έπειτα έβγαζαν τον παστό, το πάχος, που το έλυωναν οι γυναίκες μέσα σε καθαρά καζάνια. Από κει η λίπα, το λίπος, ριχνόταν στους τενεκέδες, δοχεία, κι

αποτελούσε το απαραίτητο υλικό για τις πίτες κι άλλα είδη φαγητών.

Συχνά ακούγαμε: «*Το γουρούνι του τάδε έβγαλε τόσους τενεκέδες λίπα*». Έτσι καταλαβαίναμε και το βάρος του γουρουνιού, γιατί συνήθως το μισό απ' το ολικό βάρος του ήταν λίπος. Στο τέλος έμεναν οι «τσιγαρίδες», που τις τρώγαμε με λαιμαργία ζεστές. Τεμαχιζόταν έπειτα το κρέας απ' το οποίο ένα μέρος θα γινόταν λουκάνικα. Το κεφάλι, τα πόδια κι η ουρά γίνονταν ο ωραίος «πατσιάς».

Την ώρα που οι σφαγείς ασχολούνταν με την ταχτοποίηση του κρέατος, οι γυναίκες ετοίμαζαν την πίτα παχιά - παχιά με λίπα και την «τηγανιά» με κρέας διαλεγμένο απ' το ψαρονεύρι, για τους σφαγείς και τους σπιτικούς. Αυτή ήταν η λεγόμενη «γουρουνοχαρά». Και σκορπούσε πραγματικά μαζί με την ευωδιά του και χαρά το τραπέζι αυτό, γιατί κρέας ίσως είχαν μήνες να δοκιμάσουν οι άνθρωποι της εποχής αυτής της παλιότερης για την οποία μιλάμε.

Εδώ θα πρέπει να τονίσουμε και μια άλλη θεάρεστη πράξη του νοικοκύρη που έσφαζε το γουρούνι, πράξη που δείχνει την αγάπη και την αλληλοβοήθεια που βασίλευαν στην τότε κοινωνία του χωριού μας. Έκοβε ένα κομμάτι κρέας κι ένα κομμάτι παστό και το έστελνε σε οικογένεια φτωχιά που δε μπόρεσε να θρέψει γουρούνι. Έτσι, η οικογένεια ή οι οικογένειες αυτές συγκέντρωναν πολλές φορές περισσότερο κρέας και λίπος απ' τις άλλες που έσφαζαν γουρούνια τα Χριστούγεννα.

Σήμερα απ' τις οικογένειες που μένουν στο χωριό το χειμώνα, λίγες τρέφουν γουρούνια, γιατί ούτε καλαμπόκι καλλιεργούν, ούτε το λίπος του γουρουνιού χρησιμοποιούν. Παλιότερα περίμεναν τα Χριστούγεννα με λαχτάρα, γιατί θα γεύονταν το κρέας, τα λουκάνικα και το λίπος στις πίτες. Σήμερα όλους τους μήνες, ακόμα και τους καλοκαιριάτικους, καταναλώνεται το χοιρινό και στο χωριό μας, και η διατροφή των γουρουνιών γίνεται σε ειδικά χοιροτροφεία. Και η κόλιντρα που τότε τρωγόταν σα γλύκισμα, τώρα δεν ικανοποιεί τα παιδιά, γιατί το ψωμί που τρώνε κάθε μέρα στο σπίτι τους είναι πολύ καλύτερο.

Η Πρωτοχρονιά

Η Πρωτοχρονιά μαζί με τη γιορτή του Αϊ-Βασίλη, ήταν για το χωριό μας μια μέρα, που ξεχώριζε απ' όλες τις άλλες. Τις περισσότερες φορές, για να μην πω όλες, τα χιόνια σκέπαζαν τους δρόμους, τα δέντρα, τους κήπους, τις αυλές και τα κρύσταλλα κρέμονταν απ' τις στέγες σα φοβερές ξιφολόγχες, έτοιμες να προσφέρουν τον εαυτό τους θυσία στο βωμό των παιδικών παιγνιδιών. Τα παιδιά απ' την παραμονή ετοίμαζαν τις συντροφιές τους. Έκαναν και μια - δυο δοκιμές στο τραγούδι τους και περίμεναν με αγωνία το ξημέρωμα της πρώτης μέρας του χρόνου.

Μετά απ' τη λειτουργία τα παιδιά από σπίτι σε σπίτι άρχιζαν να τραγουδούν:

*Άγιος Βασίλης έρχεται
Γενάρης ξημερώνει.
Βασίλη μ' πούθεν έρχεσαι
κι απούθε κατεβαίνεις;
Από το δάσκαλο έρχομαι
στη μάνα μου πααίνω.
Κι αν έρχεσαι απ' το δάσκαλο
πες μας την αλφαβήτα.*

Στην πατερίτσ' ακούμπησε
να πει την Αλφαβήτα
κι η πατερίτσα ήταν χλωρή
κι απόλυσε κλωνάρι,
κλωνάρι χρυσοκλώναρο
χρυσό κομποδιασμένο,
που το κομπόδιασε ο Χριστός
με το δεξί του χέρι.
Με το δεξί με το ζερβό
με τ' Άγιο το Ευαγγέλιο.
Και του χρόνου!

Άλλα παιδιά τραγουδούσαν:

Άγιος Βασίλης έρχεται
Γενάρης ξημερώνει.
Βασίλη μ' πούθεν έρχεσαι
κι απούθε κατεβαίνεις;
Από τη μάνα μ' έρχομαι
στο δάσκαλο πααίνω.
Κι ο δάσκαλος με καρτερεί
με μια ψιλή βεργούλα,
με μια ψιλή με μια λιγνή
με μια μαλαματένια.
Και του χρόνου!

Οι νοικοκυρές μάς έδιναν λίγο λίπος χοιρινό, ένα κομμάτι κρέας και λίγο αλεύρι καλαμποκίσιο. Στο σπίτι ενός παιδιού της συντροφιάς, την άλλη μέρα, ψήνονταν η πίτα και το χοιρινό κρέας και σταυροπόδι γύρω απ' την τάβλα μέσα σε λίγη ώρα, με όπλο τη μεγάλη μας όρεξη, εξαφανίζαμε και το τελευταίο ψίχουλο. Έπρεπε όμως τη μέρα της Πρωτοχρονιάς να περάσουμε γρήγορα απ' όλα τα σπίτια, γιατί στο σπίτι θα στρωνόταν το πρωτοχρονιάτικο τραπέζι, στο οποίο θα έπρεπε να βρίσκονται όλοι.

Η πρωτοχρονιάτικη πίτα θα έκανε ένα γύρο στο τραπέζι και θα κοβόταν σε τόσα κομμάτια, όσα τ' άτομα που αποτελούσαν την οικογένεια. Τυχερός της ημέρας και για όλο το χρόνο, εκείνος, που θα έβρισκε στο κομμάτι του το νόμισμα. Θα κολυμπούσε όλο το χρόνο σε θάλασσα χρημάτων κι αγαθών. Αλλά δεν ήταν μόνο αυτός ο τυχερός. Στην πίτα η νοικοκυρά είχε τοποθετήσει ένα δαχτυλίδι που αντιπροσώπευε το σπίτι, ένα κομμάτι άχυρο που αντιπροσώπευε τα ζώα, ένα κομμάτι βλαστού κληματαριάς σε σχήμα κυκλικό που συμβόλιζε το μελισσομάντρι, ένα κομμάτι ξύλου κρανιάς που συμβόλιζε την υγεία κι άλλα πολλά. Έτσι, όλοι στο κομμάτι της πίτας που έπαιρναν, κάτι έβρισκαν κι έμειναν ικανοποιημένοι.

Σήμερα λίγα παιδιά συνεχίζουν το έθιμο αυτό με τα τραγούδια της Πρωτοχρονιάς. Οι νοικοκυρές δίνουν χρήματα γιατί δεν τρέφονται τώρα γουρούνια για να δώσουν κρέας και λίπος, αλλά και τα παιδιά προτιμούν τα χρήματα.

Τα Φώτα

Η γιορτή αυτή για τους κατοίκους του χωριού ήταν πολύ μεγάλη, γιατί αυτή τη μέρα αγιάζονταν τα νερά κι έφευγαν απ' τη γη οι καλλικάντζαροι. Τελευταίος απ'

όλους έφευγε ο «κουτσός». Όλες αυτές τις μέρες των Χριστουγέννων γύριζαν στα σπίτια των ανθρώπων τις νύχτες, και «μαγάριζαν», μόλυναν, τα λουκάνικα και το χοιρινό κρέας. Ο παπάς την παραμονή των Φώτων γύριζε και «φώτιζε» τα σπίτια κι έδωχνε τους καλλικάντζαρους. Οι νοικοκυρές έβαζαν στον «τρουβά», που είχε στον ώμο το παπαδοπαίδι, ένα κομμάτι λουκάνικο που το είχαν φτιάσει ειδικά για τον παπά, για να το δώσουν αυτήν τη μέρα. Απ' την ώρα αυτή μπορούσαν να φάνε λουκάνικα όλοι στο σπίτι. Μέχρι τη μέρα αυτή ήταν «μαγαρισμένα», μολυσμένα, απ' τους καλλικάντζαρους και με το ράντισμα που έκανε ο παπάς με τ' αγιασμένο νερό, γίνονταν καθαρά και κατάλληλα για φαγητό.

Τα παιδιά τη μέρα των Φώτων είχαν τις χαρές τους. Σχημάτιζαν ομάδες 7-8 μαζί, και τραγουδούσαν από σπίτι σε σπίτι:

*Σήμερα είν' τα Φώτα και ο φωτισμός
και χαρά μεγάλη στον Κύρη μας.
Άγιε Γιάννη αφέντη και Πρόδρομε
δύνασαι βαφτίσεις Θεού παιδί
μεσ' στην κολυμπήθρα την αργυρή
Και του χρόνου!*

Οι νοικοκυρές έδιναν στα παιδιά λίγο κρέας χοιρινό, λίγο λίπος και μια χούφτα καλαμποκίσιο αλεύρι, όπως και την Πρωτοχρονιά. Στο τέλος σ' ένα απ' τα σπίτια των παιδιών που ήταν στην ομάδα, ψήνονταν μια ολόπαχη πίτα γεμάτη κομμάτια από χοιρινό κρέας, που την έτρωγαν με μεγάλη όρεξη τα παιδιά της ομάδας.

Την ημέρα των Φώτων, τα παλιότερα χρόνια, μετά τη λειτουργία, σχηματίζονταν πομπή απ' όλους τους κατοίκους του χωριού που κρατούσαν στα χέρια τις εικόνες των Ναών Αγ. Παρασκευής και Αγ. Γεωργίου. Προπορεύονταν τα εξαπτέρυγα, ο ιερέας, οι ψάλτες κι ακολουθούσαν οι χωριανοί με τις εικόνες στα χέρια. Πολλοί κρατούσαν και τις εικόνες των σπιτιών τους. Η πομπή ακολουθούσε το δρόμο προς το «Παρσιάνου», το δρόμο πάνω απ' τον «Πάϊκαλο», έβγαινε στη βρύση που έγινε το 1966 μπροστά στο σπίτι του Αναστάση Καλαντζή, συνέχιζε προς την «απάνω βρύση», το δρόμο πάνω απ' τα σπίτια του Παπαδόπουλου και του Δημακόπουλου, έφτανε στο Σταυρό στο «Χασάν» κι απ' τη ράχη που είναι τα σπίτια του Ζώικα γύριζε πάλι στην εκκλησιά.

Στη βρύση, που είναι έξω απ' την εκκλησιά, γινόταν η κατάδυση του Σταυρού σε ειδική λεκάνη. Εκεί έφερναν οι κάτοικοι κι αλάτι για να ευλογηθεί και ν' αλατίσουν έπειτα τα ζώα.

Σήμερα εξακολουθεί να γίνεται με τον ίδιο τρόπο η περιφορά των εικόνων, όταν οι καιρικές συνθήκες το επιτρέπουν, γύρω όμως απ' την πλατεία του χωριού ως τη βρύση, που γίνεται η κατάδυση του Σταυρού σε ειδική λεκάνη.

Η Κυριακή της Αποκριάς (Τυρινή)

Η Κυριακή της Αποκριάς ήταν μέρα χαράς, διασκέδασης, αλλά και συγγνώμης. Όλοι οι συγγενείς συγκεντρώνονταν στο σπίτι του μεγαλύτερου κι αλληλοσυγχωριόνταν. Ύστερα τ' αναδεχτούδια πήγαιναν στους νουνούς τους, φιλούσαν το χέρι τους κι έπαιρναν διάφορα δώρα. Στα σπίτια το βράδυ, πριν καθήσουν στο τραπέζι, γονάτιζαν οι μικρότεροι μπροστά στους μεγαλύτερους, ζητούσαν συγχώρεση κι εύχονταν «καλή σαρακοστή» και «Καλό Πάσχα». Ντύνονταν μετά το φαγητό «μασκαράδες» και πήγαιναν στα γειτονικά και συγγενικά σπίτια, όπου δια-

σκέδαζαν με τραγούδια και χορούς ως αργά τα μεσάνυχτα.

Συνήθως οι άντρες ντύνονταν με γυναικείες φορεσιές και παρίσταναν κάποια «γριούλα» με την καμπούρα και το μπαστουνάκι της, η μια γυναίκα να γνέθει με τη ρόκα της κι άλλα παρέρμοια, παρμένα απ' τις σκηνές της καθημερινής ζωής. Οι γυναίκες πάλι ντύνονταν με αντρικές φορεσιές κατά κανόνα, που παρίσταναν γεροντάκια ή λεβεντονιούς κλπ.

Φρόντιζαν τις φορεσιές αυτές να τις πάρουν από ξένους, κι όχι από συγγενείς ή γείτονες, γιατί θα τους αναγνώριζαν εύκολα στα γειτονικά και συγγενικά σπίτια που επισκέπτονταν και η προσπάθειά τους ήταν να μείνουν ως το τέλος άγνωστοι. Σκέπαζαν με μαντίλια τα πρόσωπα, άλλαζαν τη φωνή, το βάδισμά τους και γενικά έκαναν ό,τι βοηθούσε να μείνουν άγνωστοι. Σπάνια όμως το πετύχαιναν αυτό, γιατί οι κάτοικοι του χωριού ήταν λίγοι και γνώριζαν όχι μόνο το πρόσωπο, τη φωνή, ή το βάδισμα, αλλά και τα ρούχα ο ένας του άλλου, τα καθημερινά και τα γιορτινά. Ήταν μεγάλος άθλος το να μείνει κάποιος άγνωστος, πράγμα που του έδινε μεγάλη χαρά, αλλά και το δικαίωμα να μην αποκαλύψει το πρόσωπό του ως το τέλος. Πολλές φορές για να πετύχουν αυτό δανείζονταν φορεσιές από γειτονικά χωριά.

Σήμερα μόνο λίγοι «μασκαράδες» κυκλοφορούν αυτή τη μέρα και τίποτε άλλο.

Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου

Μεγάλη θρησκευτική και εθνική γιορτή για όλους τους Έλληνες ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου. Για τους Αηδονιώτες, τα παλιότερα χρόνια, την ημέρα αυτή την ξεχώριζε απ' τις άλλες γιορτινές μέρες το εξής έθιμο:

Τα παιδιά του χωριού την ημέρα του Ευαγγελισμού κρεμούσαν γύρω στη μέση τους κυπριά και κουδούνια και περνούσαν απ' όλους τους κήπους χτυπώντας τα δυνατά. Πίστευαν ότι με το θόρυβο αυτόν και με τη βοήθεια της Παναγίας τα φίδια εξαφανίζονταν απ' τους κήπους.

Του Λαζάρου

Το Σάββατο, που η εκκλησία μας γιορτάζει την ανάσταση του Λαζάρου, ομάδες κοριτσιών με καλαθάκια στολισμένα με λογής - λογής αγριολούλουδα επισκέπτονται όλα τα σπίτια του χωριού και τραγουδούν:

Ήρθι ου Λάζαρους ήρθαν τα Βάια
κουρασίτσις μου τρουγύρου - γύρου.
Σήκου Λάζαρη κι μην κοιμάσαι
ήρθ' η μάνα σου από την πόλη
σου 'φيري χαρτί κι κουμπουλόι.
Οι κουτούλις σας αβγά γιννάνε
οι φουλίτσις τους δεν τα χουράνε
δόστι μας κι μας να φάμε.

Και του χρόνου.

Οι τρεις τελευταίοι στίχοι τονίζονταν ιδιαίτερα, γιατί ήταν μεγάλη η χαρά των κοριτσιών τη στιγμή που στο καλαθάκι τους έπαιρνε τη θέση του ένα αβγό, που θα γινόταν κόκκινο τη μεγάλη Πέμπτη και θα μεγάλωνε τον αριθμό των κόκκινων αβγών του Πάσχα, για τα οποία τα παιδιά τότε έδειχναν ιδιαίτερη αδυναμία.

Σε σπίτια, που είχαν κόρη για παντριά:

Σε τουτ' το σπίτι το ψηλό το μαρμαροστρωμένο,
εδώ 'χουν κόρη για παντριά θέλουν να την παντρέψουν.
Την τάζουνε στου βασιλιά την τάζουνε στου Ρήγα.
Δε θέλου γω του βασιλιά, δε θέλου γω του Ρήγα,
μον' θέλου τ' αρχουντόπουλο, που περπατεί καβάλα.
Και του χρόνου.

Σε σπίτια, που είχαν μικρό παιδί:

Ένα μικρό μικρούτσικο του βασιλιά τ' αγγόνι
τριγύρου - γύρου έφινι βασιλικό μαζώνει,
βασιλικό και μουσχοκά - κι μουσχοκαρυοφύλλι.
Δίνει χεριά τη μάνα του, χεριά την αδερφή του,
χεριά την αξαδέρφη του, που παίζει το γαϊτάνι.
Και του χρόνου.

Σε σπίτια, που είχαν παιδί στο Σχολειό:

Κυρά μου τότε γιόκα σου, κυρά μ' τον ακριβό σου,
τον έλουζες, τον χτένιζες και στο Σχολειό τον στέλνεις,
κι ο δάσκαλος τον καρτερεί, με μια ψιλή βεργούλα,
με μια ψιλή με μια λιγνή με μια μαλαματένια
και του ξεφεύγει το κερι και καίει το χαρτί του.
– Παιδί μου που 'ναι τα γράμματα, παιδί μου που 'ναι ο νους σου;
– Τα γράμματα είναι στο χαρτί κι ο νους μου πέρα ως πέρα.
Και του χρόνου.

Σε σπίτια, που έχουν παιδί σε ηλικία γάμου:

Παλικαράκι όμορφο με το στριφτό μουστάκι
εσένα πρέπουν τ' άρματα και τα χρυσά τσαπράζια,
εσένα κι άλογο παχύ να περπατείς καβάλα.
Να περπατείς, να χαίρεσαι κι όλο γα καμαρώνεις.
Και του χρόνου.

Για πολλές μέρες στις συζητήσεις τους τα κορίτσια με καμάρι έλεγαν τον αριθμό των αβγών που είχαν μαζέψει και τα σπίτια που τους 'έδωσαν αβγά. Και σήμερα τα κορίτσια στο χωριό, τραγουδούν τα τραγούδια του Λάζαρου και μαζεύουν αβγά και δραχμούλες στα στολισμένα με λουλούδια καλαθάκια τους.

Το Πάσχα

Οι κάτοικοι του χωριού μας αυτές τις άγιες του Πάσχα μέρες προσπαθούσαν, με κάθε τρόπο, να διώξουν απ' τα σπίτια τους τη λιτότητα, που θρόνιαζε πάνω από 300 μέρες το χρόνο σ' αυτά και να πλουτίσουν το πασχαλιάτικο τραπέζι με ό,τι καλύτερο μπορούσαν. Δεν έψηναν παλιότερα αρνιά, αλλά λίγο κρέας έπρεπε να βρεθεί γι' αυτές τις μέρες τις χαρούμενες. Τη χαρά τους τη μεγάλη δεν τη φάνε-ρωναν μόνο με το καλό φαγητό και τα γιορτινά τους ρούχα, αλλά και με τραγούδια και χορούς, που χόρευαν στο μεσοχώρι μετά τον εσπερινό τις τρεις μέρες του Πάσχα. Τραγουδούσαν όλοι οι χορευτές κι άρχιζαν το χορό με το παρακάτω τρα-

γούδι:

Έρθαν τα Πασχαλιόγιορτα κι οι επίσημες οι μέρες
να βγουν οι νύφες στο χορό και τα καλά κορίτσια.

(Χορός αργός στα τρία)

Μπάτε κορίτσια στο χορό, τώρα που είστε στον καιρό
γιατί ταχιά παντρεύεστε και μικροφαμιλεύεστε,
και τα παιδιά δεν σας αφήνουν να πάτε σ' άλλη γειτονιά.

☆ ★ ☆

Γυναίκες που χορεύετε
τους άντρες που τους έχετε;
Τους έχουμε στα πρόβατα
και στα λυκοφαγώματα.

(τσάμικος)

☆ ★ ☆

Δε βγαίνεις Βάσω μ' στο χορό
δε βγαίνεις στο σεργιάνι;
Μάνα μ' κλαίει το παιδί
κλαίει και δε λαρώνει (ησυχάζει).

☆ ★ ☆

(τσάμικος)

Για κόψτο μήλο απ' τη μηλιά
και δώστου να λαρώσει.
Του κόβω μήλο απ' τη μηλιά
του δίνω μα δε λαρώνει.

Τα παραπάνω τραγούδια κι άλλα τα έλεγαν οι χορευτές και οι χορεύτριες με το στόμα. Χόρευαν στην πλατεία γύρω απ' τον πλάτανο, όπως και τις μέρες του πανηγυριού.

Έθιμα που δείχνουν την αλληλεγγύη και τη συνεργασία των κατοίκων του χωριού

Οι παλιότεροι κάτοικοι του χωριού διακρίνονταν για την αλληλεγγύη και τη συνεργασία τους. Να μερικά δείγματα αυτής της αλληλεγγύης.

Στο χτίσιμο των σπιτιών

Όταν κάποιος αποφάσιζε να χτίσει σπίτι χρειαζόταν τη βοήθεια των συγχωριανών του, γιατί ήταν πολλές και σκληρές οι δουλειές για το χτίσιμο ενός σπιτιού, γι' αυτό έλεγαν: «Όποιος δεν έχτισε σπίτι και δεν πάντρεψε κορίτσι, δεν ξέρει από στενοχώρια και βάσανα». Οι συγγενείς κι οι γείτονες αναλάμβαναν να βοηθήσουν στο κόψιμο, το πελέκημα και τη μεταφορά όλων των ξύλων, που χρειάζονταν για τη σκεπή, το πάτωμα και τα ζωνάρια του τοίχου. Πολλές φορές, όταν τύχαινε εποχή σποράς ή συγκομιδής καρπών, οι συγγενείς, οι γείτονες κι άλλοι χωριανοί αναλάμβαναν αυτές τις δουλειές, γιατί ο νοικοκύρης που έχτιζε το σπίτι κι όλη η φαμίλια του ήταν στο πόδι για να βοηθήσουν τους μαστόρους στο έργο. Έπρεπε ακόμα οι γυναίκες να ετοιμάζουν το «κολατσιό», πρόγευμα, το μεσημεριανό και το βραδινό φαγητό για τους μαστόρους.

Στο τέλος όταν καρφώνονταν τα ξύλα της σκεπής, ο νοικοκύρης κι όλοι οι χωριανοί, για να φανερώσουν τη χαρά τους για το καινούριο σπίτι, έστελναν το δώρο τους στους μαστόρους, που το διαλαλούσαν: «Ω! Καλωσόρισε το δώρο τού

(έλεγαν τ' όνομα). Να ζήσει, να γεράσει και στα δικά του να δώσει ο Θεός». Ήταν το γνωστό «μαντίλωμα» της στέγης και τα δώρα, μαντίλια απ' τους χωριανούς και πουκάμισα απ' το νοικοκύρη, τα κρεμούσαν σε μια τριχιά, που ήταν δεμένη σε δυο ξύλα πάνω στον «καβαλάρη» της στέγης. Στην κορυφή των δύο αυτών ξύλων κάρφωναν κι ένα μικρό ξύλο και σχημάτιζαν Σταυρούς, πάνω στους οποίους έδεναν λίγα λουλούδια. Όταν ο μάστορας καλωσόριζε και διαλαλούσε το δώρο, άλλος μάστορας χτυπούσε με το σκεπάρι πάνω σε ξύλο της στέγης κι ακούγονταν τα χτυπήματα και τα καλωσορίσματα σ' όλο το χωριό και τα γύρω φαράγγια. Το «μαντίλωμα» ήταν ώρα χαράς για τους μαστόρους, το νοικοκύρη του σπιτιού κι όλους τους χωριανούς.

Στο χτίσιμο Σχολείων, εκκλησιών στην κατασκευή γεφυριών, δρόμων κ.ά.

Στο χτίσιμο Σχολείων, εκκλησιών και στην κατασκευή γεφυριών, δρόμων κι άλλων κοινοτικών έργων, η συνεργασία των κατοίκων ήταν καθολική. Άντρες, γυναίκες, νέοι και γέροι ο ένας δίπλα στον άλλο πρόσφεραν την «προσωπική» τους εργασία. Έμοιαζε αυτές τις μέρες το χωριό σαν ένα μελισσολόι, σα μια κοινωνία μυρμηγκιών που εργαζόταν με ζήλο και χαρά για να τελειώσει το έργο. Με την αλληλοβοήθεια και τη συνεργασία χτίστηκαν ένα σωρό εκκλησιαστικά και κοινοτικά κτίρια, θρύσες, στρώθηκαν δρόμοι με πέτρες, καλντερίμια, κατασκευάστηκαν αυλάκια για να έρχεται απ' τη «μάννα» το νερό στους κήπους κι απ' το ποτάμι προς τις «ντάμκες», περιφέρειες, των χωραφιών κι άλλα πολλά.

Σήμερα δυστυχώς το πνεύμα αυτό της συνεργασίας και της αλληλοβοήθειας δεν το συναντάει κανένας ούτε ανάμεσα και σε στενούς συγγενείς.

Στην παγάνα για την εξόντωση λύκων

Οι πιο νέοι απ' τους κατοίκους του χωριού, όταν παρουσιαζόταν λύκος σε κάποιο σημείο, οργάνωναν ομάδες για την εξόντωσή του. Έπιαναν τα «καρτέρια» οι πιο καλοί και τολμηροί κυνηγοί και οι άλλοι έμπαιναν στην «παγάνα» και με φωνές και θόρυβο ανάγκαζαν το λύκο να μετακινηθεί προς τα «καρτέρια», που πυροβολούσαν και τον σκότωναν. Το δέρμα του τοποθετημένο σε μια σανίδα το γύριζαν σ' όλα τα γύρω χωριά και συγκέντρωναν καλαμπόκι κι άλλα είδη, που μοιράζονταν σ' όσους πήραν μέρος στην εξόντωση του λύκου. Έπρεπε όμως να κρατάνε στα χέρια τους γερές γκλίτσες, γιατί στα χωριά που πήγαιναν γινόταν μεγάλος «σκυλοκαυγάς» γύρω απ' το τομάρι του λύκου, το «λυκοτόμαρο», όπως το έλεγαν.

Στην καλλιέργεια χωραφιών

Όταν κάποιος χωριανός έχανε το βόδι από αρρώστια ή ατύχημα, τότε το όργωμα και τη σπορά των χωραφιών του αναλάμβαναν οι άλλοι χωριανοί. Όριζαν μια Κυριακή ή άλλη μέρα και πήγαιναν δυο, τρία ή και περισσότερα ζευγάρια κι όργωναν ή έσπερναν τα χωράφια του συγχωριανού τους. Το ίδιο γινόταν και για φτωχούς συγχωριανούς, που δε μπορούσαν να συντηρήσουν βόδι. Τα χωράφια των φτωχών αυτών συγχωριανών λέγονταν «παρασπόρια».

Αδελφοποιτοί

Τα παλιότερα χρόνια και συγκεκριμένα στο τέλος του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου, η κλεψιά ήταν στις δόξες της. Κασικοκλέφτες, που έγδερναν το «σφαχτό» κρεμασμένο στο λαιμό τους μέσα στο βαθύ σκοτάδι της νύχτας βαδίζοντας, αλογοκλέφτες που καλίγωνα τα πέταλα των αλόγων ανάποδα, όργωναν βουνά και κάμπους μέσα στη Θεσσαλία, τη Ρούμελη και γενικά σ' όλη την Ελλάδα. Στους γάμους και τα πανηγύρια κοπάδια ολόκληρα πολλές φορές από κλεμμένα πρόβατα ή γίδια σφάζονταν «σ' ένα αίμα». Προτιμούσαν πάντοτε τα μεγάλα τσελιγγάτα κι όχι τα μικροκόπαδα του χωριού. Πολλές τέτοιες ιστορίες για κλεψιές ακούγαμε απ' τους γεροντότερους του χωριού κι ιδιαίτερα απ' τους: Γιώργο Καλαντζή ή Καραμύτη, Γιώργο Πρεβέντη και Κώστα Μουστάκα ή Μουράκα. Οι τρεις αυτοί είχαν πολλές γνωριμίες με Σαρακατσιάνους που φημίζονταν σαν ζωοκλέφτες.

Θυμάμαι καλά μια απ' αυτές τις ιστορίες που μου τη διηγήθηκε ο ίδιος ο μπαρμπα-Γιώργης Καλαντζής και δείχνει με πόση τέχνη κι επιδεξιότητα κατάφερε να κλέψει ένα πρόβατο «μέρα μεσημέρι» από ένα τσελιγγάτο: *«Μια φθινοπωριάτικη μέρα ένα τσελιγγάτο κατέβαινε για τα χειμαδιά. Στα «κέδρα» μαζεύαμι του καλαμπόκι. Μας βοηθούσαν κι οι συγγενείς μας, γιατί ήταν μιγάλου του χουράφι κι φουβόμασταν μην πιάσει κι ου κιρός. Ου τσουπάνους που 'ταν στου τσιλιγγάτου ήταν γνουστός μου κι ήρθι ικεί στουν έλατου που 'νι προς τ' αλώνι κι καθήσαμι λίγου να τα πούμι. Το 'φιρι η κουβέντα για κλιψιές κι ου Σαρκατσιάνους ου τσοπάνους, πιρηφανεύουνταν κι έλιγι: «Ιμένα Γιώργου δε μου 'κλιψι κανένας πρατίνα (πρόβατο), ούτι κι θα μι κλέψ' όσου θα 'μι κουντά στου κουπάδ'». Μη λες μιγάλα λόγια του λέου, γιατί καμιά φουρά δεν ξέρς τι γίνιτι. Αυτός δεν του παραδέχουνταν. Σε λίγη ώρα ήρθι κι του κοπάδι στου χουράφι κι ου Σαρκατσιάνους έπιασι απάν' στου στάλου στα έλατα του Καλαντζή. Τουν είδα να πιστρών' την κάπα κι να ξαπλών' για ύπνου. Δε χάνου κιρό. Πιάνου ένα πρόβατου, του ανασκιλώνου στην αυλακιά κι του ρίχνου ένα διμάτι καλαμπουκιά απού πάνου. Δε μι κατάλαβι κανένας απ'τη συντροφιιά.*

Ου Σαρκατσιάνους όταν τα μέτρησι στην αράδιαση στου στάλου, του 'λειπι ένα. Τα ξαναμέτρησι στου σκάρου, πάλι έλειπι μια πρατίνα. 'Ηρθι κάτου στου χουράφι κι μου 'πι του πιριστατικό. Θα 'νι καμιά άρρουστη κι θα 'μεινε πίσου, τουν είπα. Σαλάγατα πάλι στου ίδιου μέρους κι θα τη βρεις. Ακόμα τη βρίσκ'! Αυτά μι του Σαρκατσιάνου τουν πιρήφανου. Του βράδυ μαζί μι καλαμπόκι τη φουρτώθηκι η κόρη μ' για του σπίτι. Πουλύ βαρύ ήταν αυτό του σακί πατέρα, μ' είπι. Ε κουρίτσι μ' είναι προκουμένου του καλαμπόκι φέτους κι είναι βαρύ, την είπα».

Άλλη μια φορά μου έλεγε πως πήγε να κλέψει πάνω στον «Καλόγηρο» στη Μπάτη, ένα παρδαλό κριάρι, αλλά μέσα στο σκοτάδι της νύχτας αντί για το κριάρι πήρε στην αγκαλιά του το παρδαλό σκυλί. *«Μόλις του κατάλαβα, μου 'λεγε, του πέταξα κάτου στου γκριμό κι πάει».*

Τέτοιες ιστορίες για κλεψιές ακούγαμε πολλές απ' τους γέρους του χωριού, που αν θελήσει να τις γράψει κανένας θα χρειαστεί πολλές - πολλές σελίδες.

Αλογοκλέφτες οργανωμένοι σε ομάδες, άρπαζαν τ' άλογο κι από «χέρι σε χέρι», όπως έλεγαν, έφτανε στη Στερεά Ελλάδα κι από κει στην Πελοπόννησο. Ακόμα ορισμένοι ληστές φυγόδικοι έβγαιναν στο βουνό και σκόρπιζαν παντού το φόβο και τη φρίκη. Το Κράτος δεν είχε ακόμα οργανωθεί, αλλά και πολλά προβλήματα,

πόλεμοι κλπ., το βασάνιζαν και δεν το άφηναν να καταπιαστεί με το σοβαρό αυτό θέμα της αναρχίας και της κλεψιάς.

Για να νιώθουν πιο μεγάλη σιγουριά οι κάτοικοι του χωριού γίνονταν «αδελφοποιτοί». Παλικάρια δηλαδή του χωριού κι από γειτονικά χωριά, που φημίζονταν γι' αντρειοσύνη και λεβεντιά κι είχαν γύρω τους μενάλο σόι, γίνονταν την ημέρα του πανηγυριού ή μια άλλη επίσημη μέρα, «αδέλφια στο Ευαγγέλιο», αδελφοποιτοί, ή «μπράτιμοι». Μέσα στην εκκλησιά, μετά τη λειτουργία, έβαζαν το χέρι πάνω στο Ευαγγέλιο κι ο παπάς διάβαζε μια ευχή που τους ένωνε αδελφικά για όλη τους τη ζωή. Στο τέλος φιλούσαν το Ευαγγέλιο, το Σταυρό, το χέρι του παπά κι αγκαλιάζονταν και φιλιόνταν μεταξύ τους νιώθοντας μεγάλη χαρά. Δένονταν με τον τρόπο αυτό μεταξύ τους μ' ένα δεσμό ιερό, που πολλές φορές γινόταν δυνατότερος κι απ' τον πραγματικό αδελφικό δεσμό. Συχνά έλεγαν, ότι «τ' αδέλφια της εκκλησιάς είναι καλύτερα απ' τ' αδέλφια της κοιλιάς».

Ανάμεσά τους βρισκόταν πάντοτε κι ένα κορίτσι ορφανό και φρόνιμο, που γινόταν αδελφοποιτή τους και την αγαπούσαν όλοι σαν πραγματική αδελφή. Το είχαν για μεγάλη αμαρτία να πάρει αδελφοποιτός, για γυναίκα την αδελφοποιτή του. Φρόντιζαν να βρουν ένα καλό παλικάρι να την παντρέψουν και στο γάμο της «χαλούσε ο κόσμος» απ' το γλέντι και τις χαρές. Φρόντιζαν ακόμα να βρίσκεται ανάμεσά τους κι ένας Σαρακατσιάνος, για να 'χουν αδελφικές σχέσεις και με το Σαρακατσιάνικο σόι, γιατί τα καλοκαίρια στα λειβάδια των βουνών και τους χειμώνες στα χειμαδιά του κάμπου, πολλοί κτηνοτρόφοι του χωριού μας ζούσαν μαζί με τους Σαρακατσιάνους τσοπάνηδες.

Κι οι συγγενείς των αδελφοποιτών δένονταν μεταξύ τους με τον ίδιο ιερό δεσμό κι είχαμε «Σταυροπατέρες», «Σταυρομάνες», «Σταυραδελφούς», «Σταυραδελφές», «Σταυρογιούς», «Σταυροθυγατέρες», «Σταυροθειούς», «Σταυροθειές», «Σταυροπαπούληδες», «Σταυροβάβες», ολόκληρο συγγενολογικό δέντρο π' αγκάλιαζε όλο το πρώτο σόι των αδελφοποιτών. Τώρα θα σκεφτόταν πολύ κάποιος να κλέψει, ή να τα βάλει μ' ένα απ' τους αδελφοποιτούς, γιατί ήξερε ότι θα 'χει να κάνει μ' όλους κι ότι η αγάπη τους ήταν τόση, που μπορούσαν και τη ζωή τους ακόμα να θυσιάσουν ο ένας για τον άλλο. Στις χαρές όλοι μαζί χαίρονταν, αλλά και στις λύπες βρισκόνταν ο ένας πλάι στον άλλο σαν πραγματικά αδέλφια.

Απ' όσα μου είπαν, 'δω και σαράντα περίπου χρόνια, οι γεροντότεροι του χωριού για το θέμα αυτό, πολλοί Αϊβανιώτες είχαν γίνει «αδέλφια στο Ευαγγέλιο» μ' άλλους απ' το χωριό κι απ' άλλα γειτονικά χωριά. Γεννήθηκαν όλοι αυτοί οι αδελφοποιτοί γύρω στο 1870, γι' αυτό πρέπει να λογαριάσει κανένας ότι αυτά που γράφω γίνονταν ως το τέλος του 19ου αιώνα.

Την αδελφοποίηση αυτή στο Ευαγγέλιο τη συνήθιζαν πιο πολύ οι Σαρακατσιάνοι κι οι Τσελιγγάδες. Ίσως απ' αυτούς να διαδόθηκε και στους κατοίκους των ορεινών χωριών της Θεσσαλίας, της Ηπείρου και της Μακεδονίας. Στη Θεσσαλία και Μακεδονία τους έλεγαν «Μπράτιμους» (απ' το βουλγαρικό *bratim* = στενός φίλος). Στην Ήπειρο και σε πολλά ορεινά χωριά της Θεσσαλίας τους έλεγαν «βλάμηδες» (απ' το αλβανικό *viam* = αδελφοποιτός). Από κει και η ονομασία στενών φίλων του γαμπρού, που τους λέμε «μπράτιμους» ή «βλάμηδες» ακόμα και σήμερα στο χωριό μας.

Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας σε πολλά μέρη τους έλεγαν «καρδάσηδες» (απ' το τούρκικο *καρδάς* = αδελφός).

Η αδελφοποιία στην Ήπειρο γινόταν με το αίμα των υποψηφίων αδελφοποιτών

και με τελετουργικό τρόπο μπροστά στους γονείς τους. Ας αφήσουμε όμως το Χρηστοβασίλη να μας διηγηθεί το γεγονός αυτό:

«...Εμείς τα παιδιά σηκωθήκαμε αμέσως ορθά και σταυρώσαμε τα χέρια. Μάς ερώτησε ο πατέρας μου:

– Ορκιζόσαστε;

– Ορκιζόμαστε. Απαντήσαμε και οι έξι μ' ένα στόμα.

Αμέσως τότε ο Αμντούλ – Ντέμος έβγαλε από το σελάχι του ένα μικρό μυτερό κοφτερό μαχαίρι κι άνοιξε του καθενός μας τη φλέβα του δεξιού χεριού, ακριβώς εκεί που κλειεί ο αγκώνας από τη μέσα μεριά, κι εκίνησε το αίμα μας. Τότε ετεντώσαμε τα χέρια μας επάνω σε μια άσπρη λεκάνη, όπου έσταξε το αίμα του καθενός μας κι ανακατεύτηκαν μαζί και τα έξι αίματα, κι έγιναν ένα. Με αυτόν τον τρόπο εγενήκαμε αδελφοποιοί – βλάμηδες...».(42)

Το αίμα αυτό χύθηκε σ' ένα μεταξωτό μαντίλι κι η μάνα του Χρηστοβασίλη κομπόδεσε το μαντίλι και το απόθεσε μέσα στο εικονοστάσι, μπροστά στην εικόνα του Αϊ-Γιώργη.

Γιατροσόφια και ειδική θεραπευτική αγωγή

Τα παλιότερα χρόνια οι κάτοικοι του χωριού μου, για τη θεραπεία διάφορων παθήσεων χρησιμοποιούσαν τα λεγόμενα γιατροσόφια, γιατί τα επιτεύγματα της ιατρικής επιστήμης πολύ αργά έφτασαν στα ορεινά χωριά της Πίνδου.

Τα μόνα θεραπευτικά είδη, που τα προμηθεύονταν από φαρμακεία, ήταν το καθαρτικό λάδι και το κινίνο. Όταν κάποιος αρρώσταινε πρώτη δουλειά ήταν να πάρει «καθάρισιο», όπως έλεγαν το καθαρτικό λάδι, ή «όλιου» όπως το έλεγαν στη γλώσσα τους οι Βλάχοι, για να καθαρίσουν στομάχι κι έντερα. Πολλές φορές όμως μαζί με το στομάχι και τα έντερα «καθάριζε» κι ο άρρωστος. Το κινίνο ήταν το φάρμακο για τον πυρετό. Όλα τ' άλλα που χρησιμοποιούσαν ήταν υποδείξεις της πραχτικής ιατρικής. Βεντούζες και πολλές φορές με χάραγμα της πλάτης (βεντούζες με αίμα, όπως έλεγαν) για τα κρυολογήματα, ζεστές πλάκες για πόνους κι άλλα πολλά.

Ας δούμε όμως τα διάφορα γιατροσόφια, όπως μου τα διηγήθηκαν οι γέροντες του χωριού:

Πόνος λαιμού: Γινόταν εντριβή στο λαιμό από χέρι που είχε στραγγαλίσει τυφλοπόντικα. Το χέρι που στραγγάλιζε τυφλοπόντικα αποχτούσε θεραπευτικές ιδιότητες για τους πόνους του λαιμού. Τέτοιες θεραπευτικές ιδιότητες είχε και το χέρι του πατέρα μου, που τον θυμάμαι πολλές φορές να τρίβει το λαιμό μας, όταν αισθανόμασταν πόνους από διάφορες αιτίες. Αν δεν είχε αποτελέσματα η εντριβή αυτή, τότε χρησιμοποιούσαν και ζεστές κομπρέσες ή λίγες κουταλιές μέλι. Ομολογώ, ότι ο δικός μου πονόλαιμος γιατρευόταν μόνο... με μέλι.

Πόνος δοντιού: Έβαζαν πάνω στο χαλασμένο βρασμένη ρίζα σκάρφης, ή κρατούσαν στο στόμα ξύδι, αλατόνερο, καπνό τσιγάρου.

Κριθαράκι στο μάτι: Το φαινόμενο αυτό γιατρευόταν, όταν το γαύγιζε πρωί-πρωί νηστικός ένας πρωτότοκος λέγοντας αυτά τα λόγια:

Αμ - Αμ ή γαυ - γαυ κριθαράκι

42. Από διήγημα του Χρηστοβασίλη με τίτλο: «Κι όποιον εύρει ο θάνατος».

φεύγα από τούτο το ματάκι
να μη σε φάω κριθαράκι
γιατί είμαι πρώτο κουταβάκι.

Όταν κάτι έμπαινε στο μάτι: Έλεγαν τρίβοντας το μάτι:
«Αν είσαι τσιάχαλο (σκουπίδι) να βγεις
κι αν είσαι χώμα να τριφτείς».

Κρεατόκομμα μέσης: Μετρούσαν τη μέση με την πιθαμή κι οι «ιχλήδες», (ειδικοί), έλεγαν λόγια που η επαγγελματική τους εχεμύθεια δεν επέτρεψε να γίνουν γνωστά σ' άλλους.

Πόνος στη μέση, «πάκια»: Ο ιχλής τραβούσε, ανασήκωνε, το δέρμα στο σημείο αυτό, για να σηκωθούν και να 'ρθουν στη θέση τους τα «πάκια», χωρίς να λογαριάζει τον πόνο και το βογγητό του άρρωστου.

Λούγκα, πρήξιμο: Σταυρώνονταν το σημείο που παρουσίαζε το πρήξιμο μ' ένα αδράχτι και λέγονταν λόγια για να εξαφανιστεί το πρήξιμο. Προσπαθούσαν ακόμα και με διάφορα επιθέματα να εξουδετερώσουν το πρήξιμο.

Βασκανία: Και σήμερα ακόμα μικρούς και μεγάλους, για να τους ξεβασκάνουν τους σταυρώνουν με λάδι και τους δίνουν να πιουν τρεις φορές. Βάζουν δηλαδή νερό σ' ένα φλυτζάνι και ρίχνουν σταγόνες λαδιού, λέγοντας και διάφορα λόγια. Αν οι σταγόνες διαλυθούν και χαθούν, τότε έχουμε μάτιασμα (βασκανία).

Πόνος αυτιών: Έπαιρναν λάδι απ' το καντηλάκι που ήταν μπροστά στο εικόνισμα κι έριχναν λίγες σταγόνες στ' αυτί που πονούσε.

Πόνος στο στομάχι ή στην κοιλιά: Θεραπεύονταν πολλοί απ' τους πόνους αυτούς με χάπια από ελατορετσίνι καθαρό.

Χρυσή (κιτρινάδα): Κόβονταν με κοφτερό ξυράφι το εσωτερικό απ' το πάνω χείλος, από ειδικούς που γνώριζαν σε ποιο ακριβώς μέρος πρέπει να γίνει το κόψιμο.

Πληγές και κοψίματα: Για να κλείσουν οι πληγές και διάφορα κοψίματα από τσεκούρια, μαχαίρια κλπ., έβαζαν ποντικόλαδο. Έπαιρναν από φωλιές μικρά ποντίκια και τα τοποθετούσαν σε μπουκάλια με λάδι. Αυτό το ποντικόλαδο ήταν κατάλληλο για τις διάφορες πληγές.

Τσίμπημα μέλισσας ή σφήκας: Έβαζαν στο μέρος αυτό ξύδι ή κρύο σίδερο.

Εξογκώματα σκληρά, γαρδαβίτσες: Κάψιμο με ίσκα, ή τοποθέτηση πάνω σ' αυτά λάσπης από πίπα τσιμπουκιού.

Αιμορραγία: Για αιμορραγία, που δεν οφείλονταν σε χτύπημα, χρησιμοποιούσαν τον «αιματοστάτη». Ήταν ένα ειδικό δαχτυλίδι που το τοποθετούσαν στο μέτωπο εκείνου που αιμορραγούσε. Όταν η αιμορραγία ήταν από μικροτραυματισμούς, έβαζαν πάνω στο τραύμα ξύσιμο απ' το λουρί της μέσης ή σκόνη καπνού.

Δοθιήνες (λοχνάρια ή καλόγηροι): Γιατρεύονταν με επιθέματα, που γίνονταν με ψημένο κρεμμύδι, λάδι και ελατορετσίνι.

Έλμινθες (λεβίθρες): Γίνονταν κλίσματα εσωτερικά με ξύδι, κοπανισμένο σκόρδο, αλάτι και λεβιδόχορτο.

Κατάγματα: Οι ειδικοί, με ασπράδι αβγών κι άλλες ουσίες κατασκεύαζαν ένα είδος επίδεσμου που δένανε μ' αυτό το σπασμένο χέρι ή πόδι κι από πάνω δένανε

ξυλάκια για να το κρατούν ακίνητο μέχρι να πιάσει. Πρώτη τους δουλειά βέβαια ήταν να φέρουν τα σπασμένα κόκκαλα στη θέση τους, για να μη στραβοπιιάσουν. Στην περίπτωση αυτή γινόταν κάτι παρόμοιο με το γυψάρισμα που γίνεται απ' τους ορθοπεδικούς γιατρούς σήμερα.

Σοβαρά χτυπήματα: Όταν χτυπούσαν πολύ σ' ένα σημείο του σώματος πέφτοντας από δέντρο, για να φύγει το μαύρισμα κι ο πόνος, τοποθετούσαν στο σημείο αυτό μια «κεφαλούκα» (δέρμα από κεφάλι πρόβατου φρεσκογδαρμένο). Αν το χτύπημα ήταν σε πολλά σημεία του σώματος, τότε χρησιμοποιούσαν ολόκληρο το δέρμα φρεσκογδαρμένου πρόβατου. Γι' αυτό πολλές φορές ακουγόταν η απειλή: «Θα σε κάνω, να σε βάλουν στο τομάρι».

Για να κλείσουμε το κεφάλαιο αυτό για τα γιατροσόφια, θα πρέπει ν' αναφέρουμε ότι στο χωριό υπήρχαν διάφοροι «ειδικοί» για τις παθήσεις αυτές, που τους έλεγαν «ιχλήδες». Κάποιος ήταν ειδικός να γιατρεύει πόνους στα δόντια και σε περίπτωση σοβαρότερη με μια συνηθισμένη τοιμπίδα να βγάζει το χαλασμένο δόντι ή πολλές φορές και κανένα γερό, κατά λάθος. Άλλος ειδικός για κατάγματα, άλλος για «μειευτικές επεμβάσεις», συνήθως η μαμή του χωριού, άλλος για «ξεμάτιασμα», συνήθως γυναίκα κλπ. Τέτοιες ειδικότητες είχαν και για ατυχήματα ή αρρώστιες των ζώων, που τις αναλάμβαναν τσοπάνηδες που γνώριζαν τα σχετικά για τις αρρώστιες των ζώων γιατροσόφια. Σε περιπτώσεις όμως επιδημίας καλούσαν τον παπά να διαβάσει αγιασμό κι ευχές στη στάνη. Για να ευχαριστήσουν τον παπά που ανέβηκε στο λειβάδι πάνω στο βουνό, του έδιναν ένα σφαχτό. Έδιναν γι' αυτό στον παπά ένα κουδούνι να το πετάξει στο κοπάδι κι όποιο πρόβατο χτυπούσε, αυτό, έπαιρνε. Πολλές φορές ο παπάς προσπαθούσε να πετύχει το «γκισέμι» και το κατάφερνε.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΧΟΡΟΙ

α. Κλέφτικα τραγούδια

Κλέφτικα τραγούδια που τραγουδούσαν και τραγουδούν στην Αηδόνα:

«Θέλετε δέντρα ανθίσετε»

Θέλετε δέντρ' ανθίσετε, θέλετε μαραθείτε
στον ίσκιο σας δεν κάθουμαι, μηδέ και στη δροσιά σας,
μόν' καρτερώ την άνοιξη τ' όμορφο καλοκαίρι,
ν' ανοίξει ο γάβρος κι η οξυά, να σκιώσουν τα λημέρια,
να βγουν οι Βλάχοι στα βουνά, να βγουν οι βλαχοπούλες,
για να σφυρίξω κλέφτικα, λημέρι σε λημέρι,
να μάσω τα μπουλούκια μου, που τα 'χω σκορπισμένα,
να πάμε να πατήσουμε ν' αυτά τα τουρκοχώρια.

Ο κλέφτης στο παραπάνω τραγούδι δε νοιάζεται για τη δροσιά και τον ίσκιο των δέντρων, που τόσο ευχάριστα είναι το καλοκαίρι, αλλά νοιάζεται να σκιώσουν τα λημέρια και να συγκεντρώσει τους συντρόφους του για να πατήσουν τα τουρκοχώρια.

«Εσείς παιδιά κλεφτόπουλα»

Ν' εσείς παιδιά μωρέ κλεφτόπουλα
παιδιά τ' Ασπροποτάμου μωρέ παιδιά καημένα
παιδιά τ' Ασπροποτάμου κι ας είστε λερωμένα.
Σαν πάτε απάνω μώρε στα βουνά
κατά δικά μας μέρη μωρέ παιδιά καημένα
κατά δικά μας μέρη κι ας είστε λερωμένα.
Ντουφέκια να μωρ' να μη ρίξετε
τραγούδια να μην πείτε μωρέ παιδιά καημένα
τραγούδια να μην πείτε κι ας είστε λερωμένα.
Κι αν σας ρωτήσ' παιδιά μ' η μάνα μου
η δόλια η αδερφή μου μωρέ παιδιά καημένα
η δόλια η αδελφή μου κι ας είστε λερωμένα.
Μην πείτε πως παιδιά μ' σκοτώθηκα
πως είμαι σκοτωμένος μωρέ παιδιά καημένα
πως είμαι σκοτωμένος κι ας είστε λερωμένα.
Να πείτε πως μωρέ παντρεύτηκα

πως είμαι παντρεμένος μωρέ παιδιά καημένα
πως είμαι παντρεμένος κι ας είστε λερωμένα.
Πήρα την πλάκα μωρέ πεθερά
τη μαύρη γης γυναίκα μωρέ παιδιά καημένα
τη μαύρη γης γυναίκα κι ας είστε λερωμένα.

Ο κλέφτης στο τραγούδι αυτό αδιαφορεί για τη ζωή του, αλλά με πόνο συλλογίζεται πόσο βαρύ θα είναι το πλήγμα για τους δικούς του κι ιδιαίτερα για τη μάνα και την αδερφή του και παρακαλεί ν' ανακοινώσουν τη θλιβερή είδηση με τέτοιο τρόπο, που να μην τη μάθουν ξαφνικά.

Το τραγούδι αυτό τραγουδιέται και μ' άλλες παραλλαγές: Αντί «παιδιά τ' Ασπροποτάμου» οι Σαμαρινιώτες λένε «παιδιά απ' τη Σαμαρίνα». Στην Πελοπόννησο αντί «Ν' εσείς παιδιά μωρέ κλεφτόπουλα», λένε «παιδιά Μοραϊτόπουλα και σεις Ρουμελιωτάκια». Το ίδιο τραγούδι, όπως μας πληροφορεί ο Νικόλαος Πολίτης, με μερικές παραλλαγές λέγεται σα μοιρολόγι σ' όσους πεθαίνουν στα ξένα.

«Του Κίτσου η μάνα»

Όρε του Κίτσου η μά.... η μάνα κάθουνταν
στην άκρη στο ποτάμι, με το ποτά.... ποτάμι μάλωνε.
Όρε με το ποτά.... ποτάμι μάλωνε και το πετροβολούσε
ποτάμι για βρε για λιγόστεψε (δυο φορές).
Όρε ποτάμι για βρε για λιγόστεψε, ποτάμι γύρνα πίσω
για να περά.... περάσω αντίπερα. (δυο φορές)
Όρε για να περά.... περάσω αντίπερα, στα κλέφτικα λημέρια,
που 'χουν οι κλέ... οι κλέφτες σύναξη. (δυο φορές)
Όρε που 'χουν οι κλε.... οι κλέφτες σύναξη, κι όλ' οι καπεταναίοι,
που 'χουν αρνιά, αρνιά που ψένονται (δυο φορές)
Όρε που 'χουν αρνιά αρνιά που ψένονται, κριάρια σουβλισμένα
που 'χουν κι ενά, κι ενά γλυκό κρασί (δυο φορές).

Τα λόγια μέχρι τον ένατο στίχο «κι όλ' οι καπεταναίοι» είναι απ' το γνωστό τραγούδι «του Κίτσου η μάνα». Οι τελευταίοι τρεις στίχοι είναι απ' το τραγούδι που μιλάει για τη ζωή των κλεφτών και συγκεκριμένα των παλικαριών του Κολοκοτρώνη. Έτσι τραγουδούσαν στο χωριό μας αυτό το τραγούδι, χωρίς τους παρακάτω στίχους που αποτελούν τη συνέχεια του τραγουδιού αυτού:

Τον Κίτσο τον επιάσανε και παν να τον κρεμάσουν
Χίλιοι τον παν από μπροστά και δυο χιλιάδες πίσω,
κι ολοξοπίσω πάγαινε νη δόλια του η μανούλα.
«Κίτσο μου πού 'ναι τ' άρματα, πού τα 'χεις τα τσαπράζια,
τις πέντε αράδες τα κουμπιά τα φλωροκαπνισμένα;
– Μάνα λωλή, μάνα τρελή, μάνα ξεμυαλισμένη,
μάνα δεν κλαις τα νιάτα μου, δεν κλαις τη λεβεντιά μου,
μον' κλαις τα 'ρημα τ' άρματα, τα 'ρημα τα τσαπράζια;».

«Ο παπα—Γιώργης»

Από μικρός στα γράμματα, μικρός στα πινακίδια
και τώρα στα γεράματα αρματολός και κλέφτης.
Όλα τα κάστρα πάτησε κι όλα τα μοναστήρια, μα του Βαρλάμη το
κελί, δε μπορ' να το πατήσει.

Τριγύρω - γύρω το 'φερνε το γούμενο φωνάζει:
«Κατέβα κάτω γούμενε να μας ξομολογήσεις
γιατί έχω κρίματα πολλά κι είμαι κριματισμένος».

Το τραγούδι αυτό αναφέρεται σε φοβερό κλέφτη, που είχε πατήσει όλα τα κάστρα κι όλα τα μοναστήρια. Για να πατήσει όμως του Βαρλάμη το κελί, χρειάστηκε να χρησιμοποιήσει το όπλο της πονηριάς, γιατί ο απότομος και ψηλός βράχος ήταν απάτητος.

«Βουνά τ' Ασπροποτάμου»

Εσείς βουνά ψηλά βουνά, βουνά τ' Ασπροποτάμου
τους Βλάχους τι τους κάνατε, τους Σαρακατσιαναίους;
«Στα χειμαδιά τους στείλαμε, κάτω στα καμποχώρια».

Το τραγούδι αυτό αναφέρεται στους Σαρακατσιάνους κτηνοτρόφους, που κάθε φθινόπωρο προς το χειμώνα κατέβαιναν στα χειμερινά λειβάδια μαζί με τους κτηνοτρόφους Βλάχους. Την εποχή αυτή ρήμαζαν βουνά και λαγκάδια τ' Ασπροπόταμου, ως το τέλος της άνοιξης που ξανανέβαιναν τα κοπάδια κι οι τσοπάνηδες.

«Του Κατσαντώνη»

Σαν πας πουλί μου στ' Άγραφα, σαν πας στο Καρπενήσι,
χαιρέτα μας την Κλεφτουριά κι αυτόν τον Κατσαντώνη,
πες του να κάτσει φρόνιμα, κι όλο ταπεινωμένα.
Δεν ειν' ο περσινός καιρός, ο περσινός χειμώνας,
φέτος θα γίνει πόλεμος καταστροφή μεγάλη
θα κλάψουν μάνες για παιδιά και τα παιδιά για μάνες.

Σ' όλη τη στεριανή Ελλάδα, αλλά περισσότερο στη Στερεά, τη Θεσσαλία και την Ήπειρο, είναι γνωστός ο διάσημος κλέφτης της Αιτωλοακαρνανίας και των Αγράφων Κατσαντώνης. Η μεγαλύτερη ανδραγαθία του ήταν ο φόνος του φίλου του Αλή Πασά, Βελή Γκέκα. Στον ξακουστό αυτόν κλέφτη ο λαός αφιέρωσε πολλά τραγούδια. Ένα απ' αυτά είναι το παραπάνω κλέφτικο.

β. Τραγούδια ποιμενικά

«Κλέφτες βγήκαν στα βουνά»

Κλέφτες βγήκαν στα βουνά
για να κλέψουν άλογα,
άλογα δε βρήκανε
τον τσοπάνο δείρανε.

Πήραν την καρδάρα μου
που 'πηζα το γάλα μου,
αχ την πήρανε και πάει
αχ μανούλα μ' πάει.

Πήρανε το λάγιο αρνί
που 'χε το χρυσό μαλλί,
τ' ασημένιο χαϊμαλί
αχ μανούλα μ' πάει.

Πήραν τη φλογέρα μου
μέσ' από τα χέρια μου,
αχ την πήρανε και πάει
αχ μανούλα μ' πάει.

«Τώρα είν' Απρίλης και χαρά»

Τώρα επ' Απρίλης και χαρά
τώρα είναι καλοκαίρι
το λεν τ' αηδόνια στα κλαριά
κι οι πέρδικες στα πλάγια

Παν' κι οι τσοπάνηδες κοντά
βαρώντας τη φλογέρα
να τα τυροκομήσουνε
και τη νομή να βγάλουν.

Το λεν οι κούκοι στα ψηλά
ψηλά στα καταράχια.
Παν' τα κοπάδια στα βουνά
να ξεκαλοκαιριάσουν.

Και να γιορτάσουν τ' Αϊ—Γιωργιού
να ρίξουν στο σημάδι
να πιουν νερό απ' τα βουνά
να πάρουν τον αέρα.

«Βλαχούλα»

Βλαχούλα νεροβόλαγε ναπό ψηλή ραχούλα
κι ο βλάχος την καρτέραγε σ' ένα στενό δρομάκι.

☆ ★ ☆

— Βλαχούλα πούθεν έρχεσαι και πούθεν κατεβαίνεις;
«Από τα πρόβατ' έρχομαι στο σπίτι μου πηγαίνω,
πάω να πάρω το ψωμί τα ρούχα του τσοπάνη».

— Λύκος να φάει τα πρόβατα και τσιάκαλος τα γίδια,
βλαχούλα μ' δος μου φίλημα, δος μου και μαύρα μάτια.
«Το πώς να δώσω φίλημα, το πώς και μαύρα μάτια,
που μ' έχει η μάνα από μικρή - μικρή αρραβωνιασμένη;

«Σήκω Γιώργη μ' ν' αρμέξουμε»

Μια βλαχοπούλα κίνησε
στη στρούγγα να πααίνει,
βρίσκει τα πρόβατ' άρμεχτα
τα γίδια στρουγγισμένα.

Εγώ σου λέω δε μπορώ
και συ μου λέγεις σήκω.
Για τράβαμε να σηκωθώ
και βάλε με να κάτσω.

Βρίσκει το Γιώργο νάρρωστο
βαριά για να πεθάνει.
Σήκω Γιώργη μ' ν' αρμέξουμε
τα έρημα γαλάρια;

Και φέρε μου τον ταμπουρά
να τ' ομορφολαλήσω,
να πω τραγούδια θλιβερά
και παραπονεμένα.

«Τ' αρμέξανε τα πρόβατα»

Τ' αρμέ... βλάχα μ' τ' αρμέξανε τα πρόβατα,
τ' αρμέξανε τα γίδια, βλάχα μ' με τα στολίδια.

☆ ★ ☆

Το πή.... βλάχα μ' το πήξανε και το τυρί,
σε μια παλιοκαρδάρα, παλιά μου φιλενάδα.

☆ ★ ☆

Το πού βλάχα μ' το πού βουσκάν τα πρόβατα
και φέρνουν τόσο γάλα, στα δέντρα τα μεγάλα.

☆ ★ ☆

Ταχιά βλάχα μ' ταχιά θα ρθω κι γω κουντά,
να βόσκουμε τα γίδια, βλάχα μ' με τα στολίδια.

☆ ★ ☆

☆ ★ ☆

Να μη βλάχο μ' να μην ερθείς και συ κουντά,
θα χάσουμε τα γίδια, με τα πουλλά παιχνίδια.

γ. Τραγούδια της αγάπης

«Διαμαντούλα»

Κάτω στα δασιά πλατάνια (δυο φορές)
στην κρυόβρυση Διαμαντούλα μ' στην κρυόβρυση.

☆ ★ ☆

Κάθονταν δυο πα - παλικάρια (δυο φορές)
και μια λυγερή Διαμαντούλα μ' και μια λυγερή.

☆ ★ ☆

Κάθονταν και τρω - τρώγαν πίναν (δυο φορές)
και την ξέταζαν Διαμαντούλα μ' και την ξέταζαν.

☆ ★ ☆

Διαμαντούλα μ' τι 'σαι τέτοια (δυο φορές)
τέτοια κίτρινη Διαμαντούλα μ' τέτοια κίτρινη.

☆ ★ ☆

Μην ο ίσκιος σε σε πατάει (δυο φορές)
μην το φάντασμα Διαμαντούλα μ' μην το φάντασμα.

☆ ★ ☆

Μήτε ο ίσκιος με με πατάει (δυο φορές)
μήτε φάντασμα δόλια μάνα, μήτε φάντασμα.

☆ ★ ☆

Με πατάει πα - παλικάρι (δυο φορές)
τα μεσάνυχτα δόλια μάνα, τα μεσάνυχτα.

«Ο Δήμος» (Χορεύεται αργά στα τρία)

Αυτά τα μάτια σ' Δήμο μ' τα 'μορφα (δυο φορές)
τα φρύδια σ' τα γραμμένα
μορ' γεια σου αγάπη μ' γειά σου
τα φρύδια σ' τα γραμμένα σε κλαιν τα μάτια μου.

☆ ★ ☆

Αυτά με κάνουν Δήμο μ' κι αρρωστώ (δυο φορές)
με κάνουν και πεθαίνω...

☆ ★ ☆

Για πάρε δίπλα Δήμο μ' τα βουνά (δυο φορές)
δίπλα τα κορφοβούνια...

☆ ★ ☆

Κι αν εύρεις Δήμο μ' την αγάπη μου (δυο φορές)
ρίξε και σκότωσέ την.....

☆ ★ ☆

Ορέ και πάρε Δήμο μ' και το αίμα της (δυο φορές)
σ' ένα χρυσό μαντίλι....

☆ ★ ☆

Και σύρτο Δήμο μ' στα εννιά χωριά (δυο φορές)
στα δέκα βιλαέτια....

Κι αν σε ρωτήσουν Δήμο μ' τι έχς αυτού (δυο φορές)
το αίμα της αγάπης...

Τα δίστιχα αυτά γίνονται τετράστιχα με την επανάληψη, όπως στην πρώτη στροφή, των λέξεων «μορ' γεια σου αγάπη μ' γειά σου», που μας δίνουν τον τρίτο στίχο κάθε στροφής. Ο τέταρτος στίχος, σε κάθε στροφή, γίνεται απ' το δεύτερο στίχο με την προσθήκη της επωδού «σε κλαιν τα μάτια μου».

Αυτό το τραγούδι τ' άκουσα για πρώτη φορά το 1926 στο χωριό μου. Παίζαμε στην πλακοστρωμένη αυλή του Γιώργου Καλαντζή (Καραμύτη) κι απ' το παράθυρο ακούσαμε να το τραγουδάει ο μπάρμπα-Γιώργης. Αφήσαμε το παιχνίδι μας κι αρχίσαμε να το χορεύουμε φωνάζοντας «όπα» και κάνοντας «κατσιές» κι άλλες φιγούρες, που είχαμε διδαχτεί απ' τους μεγάλους. Βλέπουμε όμως σε λίγο τη θεια Ρήνω, τη γυναίκα του μπαρμπα-Γιώργη, να μας καλεί στην εξώπορτα του σπιτιού. Πήγαμε κοντά της κι αυτή μας παρακάλεσε να μη κάνουμε θόρυβο γιατί είναι άρρωστος ο μπαρμπα-Γιώργης. Όλη αυτή τη μέρα συζητούσαμε για την αρρώστια του μπαρμπα-Γιώργη. Δε μπορούσαμε να καταλάβουμε πώς ένας άρρωστος τραγουδάει, ενώ θα 'πρεπε να βογγάει. Ο καλός μας όμως μπάρμπα-Γιώργης αποτελούσε εξαίρεση. Τραγουδούσε όταν είχε ψηλό πυρετό και τραγουδούσε το Δήμο, τραγούδι που τόσο πολύ αγαπούσε.

«Λενιώ μ' απάν' στ' ανώγι»

Λενιώ μ' απάν' στ' ανώγι
και γω κάτω, κάτω την καρτερώ.
Τα χέρια σταυρωμένα
και την παρα - παρακαλώ.

Λενιώ μ' κατέβα κάτω
δυο λόγια να βρε να σου πω.
Μου 'παν πουλάς κρασάκι
και ήρθα να βρε να το δω.

Ν' εγώ κρασί, κρασί δεν έχω
μήτε ρακί, ρακί πουλώ.
Έχω δυο μαύρα μάτια
που παίζω και βρε και γελώ.

Μετά από κάθε στροφή, τραγουδούν δίστιχα σαν το παρακάτω:

Ας μ' αφήνανε να στέκω
μέρα - νύχτα να σε βλέπω.

Το δίστιχο το επαναλαμβάνουν λέγοντας το δεύτερο στίχο πρώτο και τον πρώτο δεύτερο.

«Σαράντα πέντε Κυριακές»

Σαράντα πέντε Κυριακές κι εξήντα δυο Δευτέρες
δεν είδα την αχ! άι! δεν είδα την αγάπη μου.
Δεν είδα την αγάπη μου την αγαπητικιά μου
μια Κυριακή αχ! άι! μια Κυριακίτσα το πρωί.
Μια κυριακίτσα το πρωί την είδα στολισμένη

με δυο μαντί.... αχ! άι! με δυο μαντίλια στο λαιμό.
Με δυο μαντίλια στο λαιμό με την ποδιά στη μέση
και με το μά.... αχ! άι! και με το μάτι της πατά.
Και με το μάτι της πατά και με το στόμα λέει:
Πού 'σαν εψές λεβέντη μου, πού 'σαν προχές το βράδυ;
Εψές ήμαν αχ! άι! εψές ήμαν στη μάνα μου.
Εψές ήμαν στη μάνα μου, προψές στην αδελφή μου
κι απόψε στην αχ! αι! κι απόψε στην αγάπη μου.
Κι απόψε στην αγάπη μου, στην αγαπητικιά μου
τα μάτια τα αχ! άι! τα μάτια τα δικά μου.

Αυτό το τραγούδι το τραγουδούσε με μεγάλη επιτυχία, ο αξέχαστος για τους παλιούς γλεντζέδες της Αηδόνας Ντούλας Τσιόμπας σα «νουμπέτι», επιτραπέζιο, παίζοντας με άφθαστη δεξιοτεχνία το γλυκό του βιολί.

«Βασίλω» (καλαματιανός)

Βάτους κι αγκάθια
πάτησα Βασίλω μου
αχ! ορέ Βασίλω
τι δώρο να σου στείλω.

Γυαλί και χτένι
σου 'στειλα Βασίλω μου
αχ! ορέ Βασίλω
τι άλλο να σου στείλω;

Φέτος τ' αμπέλια
χάλασαν Βασίλω μου
αχ! ορέ Βασίλω
και τι κρασί θα πιούμε;

«Τώρα τα πουλιά» (Του τραπεζιού)

Τώρα τα πουλιά
τώρα τα χελιδόνια
τώρα οι πέ...
καλέ τώρα οι πέρδικες.

Ξύπνα ταίρι μου
ξύπνα χρυσή μ' αγάπη
ξύπνα αγκά...
καλέ ξύπν' αγκάλιασε.

Τώρα οι πέρδικες
γλυκολαλούν και λένε
Ξύπνα ταί....
καλέ ξύπνα ταίρι μου.

Ξύπν' αγκάλιασε
κορμί κυπαρισσένιο
κι άσπρονε
καλέ κι άσπρονε λαιμό.

Αυτό το τραγούδι λέγεται τα ξημερώματα της Δευτέρας στο γάμο, όταν με τα όργανα ο νουνός κι οι συγγενείς της νύφης πηγαίνουν για τα σπίτια τους.

Αρέσει όμως στους γλεντζέδες ν' ακούν αυτό το τραγούδι σε κάθε γλέντι τους, όταν ροδίζει η αυγή κι ακούγονται τα πρώτα κοκορολαλήματα που αναγγέλουν τον ερχομό της μέρας.

«Ο ντραγάτης» (Συρτό αργό στα τρία)

Όρε νάτες, νάτες που 'ρχονται
τρεις μαυρομάτες, κοντούλες και γεμάτες
Όρε και το ντραγάτη φώναζαν
δος μας σταφύλια και φίλα μας τα χείλια.

Όρε σεις κορίτσια μ' όμορφα
μπάτε και μάστε, κανέναν μη φοβάστε.
Όρε θέλτε μήλο κόψετε,
θέλτε κυδώνι, κανείς δε σας μαλώνει.

«Η Αναστασιά» (καλαματιανός)

Πέρα σε κείνο το βουνό
πέρα σ' αυτή τη ράχη
εκεί 'ναι πυ... πύργος γυάλινος.

Εκεί 'ναι πύργος γυάλινος
με μαρμαρένιες σκάλες
εκεί κοιμά... κοιμάται μια ξανθιά.

Εκεί κοιμάται μια ξανθιά
ξανθιά κι μαυρομάτα
το πώς να την, να την ξυπνήσουμε;

Το πώς να την ξυπνήσουμε
το πώς να της το πούμε,
ξύπνα καημέ... καημένη Αναστασιά.

Ξύπνα καημένη Αναστασιά
ξύπνα και μην κοιμάσαι,
ξύπνα ν' ανά.... ν' ανάψεις τη φωτιά.

Ξύπνα ν' ανάψεις τη φωτιά
να σβήσεις το λυχνάρι
ξύπνα γιατί, γιατί ξημέρωσε.

Το πώς να σηκωθώ λεβέντη μ'
το πώς να σηκωθώ πουλί μου
μπερδεύκαν τα βρε τα μαλλάκια μου.

Μπερδεύκαν τα μαλλάκια μου
μαζί με τα δικά σου
αχ πώς να τα, να τα ξεμπλέξουμε.

«Πώς πιάνεται η αγάπη» (αργό στα τρία)

Εβγάτε αγόρια στο χορό
κορίτσια στα τραγούδια
πέστε και τραγουδήσετε
πώς πιάνεται η αγάπη.

Από τα μάτια πιάνεται
στα χείλια κατεβαίνει
κι από τα χείλια στην καρδιά
ριζώνει και δε βγαίνει.

Ο Ν. Πολίτης για το δεύτερο στίχο της δεύτερης στροφής «στα χείλια κατεβαίνει», σημειώνει τα εξής: «Στα χείλια κατεβαίνει εννοεί την διά λόγου ομολογίαν και βεβαίωσιν του έρωτος και όχι την διά φιλήματος επισφράγισιν αυτού».

«Το χέρι σου το παχουλό»

Διψάν οι κάμποι για νερό και τα βουνά για χιόνια
και τα γεράκια για πουλιά κι εγώ βλάχα μ' για σένα.
Το χέρι σου το παχουλό, το κοντυλογραμμένο
να το 'χα για προσκέφαλο τρεις μέρες και τρεις νύχτες,
κι οι μέρες να 'ναι του Μαγιού κι οι νύχτες του Γενάρη,
να σε χορτάσω φίλημα, να σε χορτάσω αγκάλες.

Βρισκόμαστε σε μια εποχή, που δε λατρεύονταν τ' αδύνατα σώματα, αλλά τα παχουλά και συμμετρικά, γι' αυτό κι ο νιος του τραγουδιού θέλει να 'ναι «το χέρι παχουλό και κοντυλογραμμένο».

«Το ἔχει η αγάπη λαβωμένο» (συρτός στα τρία)
Πάνω σε ψηλή ραχούλα
κάθεται μια βλαχοπούλα
και τη ρόκα της βαστάει
προβατάκια αρνιά φυλάει.

Τσοπανόπουλο από πέρα
τραγουδάει με τη φλογέρα
τραγουδάει το καημένο
με παράπονο θλιμμένο.

Το ἔχει η αγάπη λαβωμένο
και βαριά βαλαντωμένο.

«Μια κοντή κοντούλα» (καλαματιανός)
Μια κοντή κοντούλα
δω στη γειτονιά,
έχει μαύρα φρύδια
και σγουρά μαλλιά.

Μη με δέρνεις μάνα
μη με τυραννείς
και θα σου μαρτυρήσω
ποιος με φίλησε.

Μάννα της τη δέρνει
και την τυραννεί
για να μαρτυρήσει
ποιος τη φίλησε.

Ούτε ξένος ήταν
ούτε αλαργινός
ήταν γείτονάς μας
και μελαχρινός.

Μερικά τραγούδια της αγάπης τα τραγουδούσαν και τα τραγουδάμε και μεις
σήμερα στη γλώσσα των Βλάχων, όπως τα παρακάτω:

«Βούλω μαρ Τσιβούλω» (καλαματιανός)
ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΒΛΑΧΩΝ
Βούλω μαρ' Τσιβούλω
σώρα Παραскиβούλα,
τσι άι κουσίτσα τσ γκάλμπιν(ι)
φάτσα τσ κα τριαντάφυλλ(ι).

ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
Βούλω καλέ Τσιβούλω
αδερφή Παρασκευούλα,
που έχεις την κοσίδα σου κίτρινη
το πρόσωπό σου σα τριαντάφυλλο

Λετσ(ι) π(ι)ν(ι) γκάλι
στο ντάου ούν(ι) πουρτουκάλι,
λέτσ(ι) π(ι)ν(ι) του ούσ(ι)
σνακ(ι)τσέμ(ι) ντιγκούσ(ι).

Έβγα ως το δρόμο
να σου δώσω ένα πορτοκάλι,
έβγα ως την πόρτα
να πιαστούμε απ' το λαιμό.

Λέτσ(ι) π(ι)ν(ι) λα φ(ι)ντ(ι)ν(ι)
σνακ(ι)τσέκ(ι) ντιμ(ι)ν(ι).

Έβγα ως τη βρύση
να πιαστούμε απ' το χέρι.

Το όνομα Τσιβούλω είναι πολύ συνηθισμένο στα Βλαχοχώρια κι οι περισσότεροι
ναοί είναι αφιερωμένοι στην Αγία Παρασκευή, που από πολλούς ονομάστηκε
«Αγία των Βλάχων». Δικαιολογημένα λοιπόν, να προτιμούν αυτό το όνομα οι Βλά-
χοι, που στην Ελληνική το λέμε Παρασκευή.

«Ντια κου νίκ(ι) τι αστιπτάι»
Μα ντια κου νι.... μα ντια κου νίκ(ι) τι αστιπτάι
σιν κρέστι σιν τι λιάου, Βαγγελίτσα νι
σιν κρέστι σιν τι λιάου, λέλε νίκα νι.

Μα νια κρισκούς, μα νια κρισκούς, μα νια αν(ι)λντάς

σ' άλλου νι τζόνι λουάς, Βαγγελίτσα νι
σ' άλλου νι τζόνι λουάς, λέλε νίκα νι.

Μα ντι αλινάς, μα ντι αλινάς στι μπαλκουν(έ)κ(ι)
στι π(ι)ρ(ι)θύρι κου τζέν(ι), Βαγγελίτσα νι
στι π(ι)ρ(ι)θύρι κου τζέν(ι), λέλε νίκα νι.

ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Μ' από μικρή σε περίμενα
να μεγαλώσεις να σε πάρω, Βαγγελίτσα μου
να μεγαλώσεις να σε πάρω, αχ μικρή μου.

Μα να μεγάλωσες, μα να μεγάλωσες, μα να ψήλωσες
κι άλλον λεβέντη πήρες, Βαγγελίτσα μου
κι άλλον λεβέντη πήρες, αχ μικρή μου.

Μ' ανέβηκες, μ' ανέβηκες σε μπαλκονάκια
και σε παράθυρα με τζάμια, Βαγγελίτσα μου
και σε παράθυρα με τζάμια, αχ μικρή μου.

Μετά από κάθε στροφή τραγουδιέται κι ένα απ' τα παρακάτω δίστιχα:

ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΒΛΑΧΩΝ

Απ(ι) αράτσι ντι λα γκούρ(ι)
σιν τι μπάσ(ου) ούν(ι) ουάρ(ι) γκούρ(ι)

ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Νερό κρύο απ' τη γκούρα (πηγή)
να σε φιλήσω μια φορά στο στόμα.

Απ(ι) αράτσι ντι λα μουάρ(ι)
σιν τι μπάσ(ου) νίγκα ούν(ι) ουάρ(ι)

Νερό κρύο απ' το μύλο
να σε φιλήσω ακόμα μια φορά.

ΣΗΜ.: Η λέξη «λέλε», που χρησιμοποιείται συχνά στη γλώσσα των Βλάχων είναι ένα επιφώνημα πόνου, όπως τα αχ, ωχ της νεοελληνικής γλώσσας.

Αναστενάγματα και πόνος στην ψυχή του νιου, που τόσα χρόνια περίμενε να μεγαλώσει η Βαγγελίτσα και να την κάνει γυναίκα του, όμως αυτή προτίμησε άλλον λεβέντη και πλούσιο, που είχε σπίτι με μπαλκόνια και παράθυρα με τζάμια.

«Σαμαρίνα ντιάντι νιάου»

Σαμαρίνα ντιάντι νιάου
φιάτα αλ Τζήμ(ι) ιάστι γκριάου
κουμ βα ιάσι του ντουνιάου;
Φ(ί)ρ(ι) μούμ(ι), Φ(ί)ρ(ι) τάτ(ι)
άρι σ' σουάρ(ι) νι μουρτάτ(ι)

ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Στη Σαμαρίνα έριξε χιόνι
το κορίτσι του Τζήμα είναι έγκυο
πώς θα βγεί στον κόσμο;
Χωρίς μάνα, χωρίς πατέρα
έχει κι αδερφή ανύπαντρη.

ΣΗΜ.: Στα βλαχοχώρια τ' Ασπροπόταμου στον τρίτο στίχο τη λέξη «ιάσι» τη λένε «λιάτ(ι)».

Το τραγούδι αυτό δείχνει πόσο μεγάλη ντροπή ήταν για μια νέα να μείνει έγκυος πριν παντρευτεί και μάλιστα όταν ήταν ορφανή από μάνα και πατέρα κι είχε κι αδερφή ανύπαντρη. Το παραπάτημα της μεγαλύτερης αδερφής, που στην προκειμένη περίπτωση είχε και τη θέση των γονιών, που δε ζούσαν, είχε μεγάλο αντίκτυπο και για τη ζωή της ανύπαντρης μικρότερης αδερφής.

«Φιάτα ντι λ' Αϊθάνου»

ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΒΛΑΧΩΝ

Μάρε φιάτα ντι λ' Αϊθάνου
ντι λα πούντια α Κλινουβιάνου,
λια κ(ι)νάτα στι ντούτσι τι απ(ι)
σ(ι)ντι βιάντ(ι) τζόνλι σ' σκριάπ(ι).

ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Καλέ κορίτσι απ' τ' Αϊθάν
απ' το γεφύρι του Κλεινοβού,
πάρε το κανάτι να πας για νερό
να σε δουν οι λεβέντες να σκάσουν.

Το τραγούδι αυτό τραγουδήθηκε και χορεύτηκε και σ' άλλα χωριά τ' Ασπροπόταμου. Ο Γιάννης Δ. Τύμπας απ' την Ανθούσα το θυμάται, όπως το γράφω και το τραγούδησε το Σ/βρη του 1984 όταν βρέθηκα στο χωριό του. Το τραγούδι διανθίζεται με τα ομοιοκατάληκτα δίστιχα:

«Απ(ι) αράτσι ντι λα μουάρ(ι)

σιν στι μπάσ(ου) νίγκα ούν(ι) ουαρ(ι), και άλλα που είναι γραμμένα στην προηγούμενη σελίδα. Δείχνει ακόμα το τραγούδι αυτό και την ομορφιά της Αϊθανιώτισσας που στο πέρασμά της οι λεβέντες αναστέναζαν απ' τα βάθη της καρδιάς τους.

δ. Τραγούδια της ξενιτιάς

«Ξενιτεμένο μου πουλί»

Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο
η ξενιτιά σε χαίρεται κι εγώ 'χω τον καημό σου.
Τι να σου στείλω ξένη μου αυτού στα ξένα που 'σαι;
Σου στέλνω μήλο σέπεται, κυδώνι μαραγκιάζει.
Σου στέλνω μοσχοστάφυλο στο δρόμο σταφιδιάζει.
Σου στέλνω και το δάκρυ μου σ' ένα χρυσό μαντίλι.
Το δάκρυ μου είναι καυτερό και καίει το μαντίλι.
Σου στέλνω χαιρετίσματα με δυο χελιδονάκια
το 'να να φέρει τους καημούς και τ' άλλο τα φαρμάκια.

«Κίνησαν τα καράβια για την ξενιτιά»

Κίνησαν τα καράβια να παν στην ξενιτιά,
κίνησε κι ο καλός μου για μέρη μακρινά.
Ούτε γράμμα μου στέλνει, ουδ' απολογία
στέλνει μόνο μαντίλι μ' εκατό φλουριά.
Στην άκρη απ' το μαντίλι μου γράφει απολογία,
θέλεις κόρη μ' παντρέψου ή γίνε καλογριά,
εγώ κόρη μ' παντρεύκα δω στην ξενιτιά,
μάγισσα γυναίκα πήρα, μάγισσα πεθερά
μαγεύει τα καράβια, θαλασσινά νερά,

με μάγεψε και μένα και δεν μπορώ να 'ρθω.
Όταν κινώ για να 'ρθω χιόνια και βροχές
κι όταν γυρνάω πίσω, ήλιος ξαστεριά.

«Βαρύτερα ειν' τα ξένα»

Η ξενιτιά κι η ορφανιά, η πίκρα κι η αγάπη,
τα τέσσερα ζυγίστηκαν, βαρύτερα ειν' τα ξένα.
Όλες οι μάνες κλαίνε και δεν παρηγοριούνται
κι εμένα η μανούλα μου τα ξένα καταριέται.
Μαζεύει πέτρες στον τρουβά, λιθάρια στο μαντίλι,
πετροβολάει την ξενιτιά, πετροβολάει τα ξένα.
Αχ βρε κακούργα ξενιτιά, φαρμακωμένα ξένα,
γιατί κρατάτε κει το γιόκα μου, τόσο μακριά από μένα;

«Τ' αδέρφια σχίζουν τα βουνά»

Ποια σκύλα το 'λεγε τ' αδέρφια δεν πονιούνται;
Τ' αδέρφια σχίζουν τα βουνά κι οι αδερφές τους κάμπους,
κι η μάνα σχίζει πέλαγα, να πάει να βρεί το γιο της.
Και πάησαν κι ανταμώθηκαν σε μια ψηλή κορφούλα,
κι ένας τον άλλο έλεγε, κι ένας τον άλλο λέει:
«Κράτα με γιε μου κράτα με, να μη ξεχωριστούμε,
γιατί αν ξεχωρίσουμε σιαπού θ' ανταμωθούμε;

Τα τραγούδια της ξενιτιάς είναι λίγα, γιατί τα παιδιά της Αηδόνας δεν ξενιτεύονταν κι όταν αποφάσιζαν κάτι τέτοιο έφταναν ως την Αθήνα, γι' αυτό ο καημός της μάνας δεν ήταν τόσο αβάσταχτος.

Τραγούδια για βρέφη

α. Νανουρίσματα

Νάνι, νάνι το παιδάκι μου θα κάνει.
Νάνι, νάνι, νάνι του
κι όργανα στο γάμο του.

Ύπνε που παίρνεις τα μικρά
έλα πάρε και τούτο.
Μικρό, μικρό σου του 'δωσα
μεγάλο φέρε μού το.

Οι μητέρες αυτοσχεδίαζαν διάφορα παρόμοια με τα παραπάνω τραγούδια, με τα οποία παρακινούσαν τα μικρά να κοιμηθούν και υπόσχονταν να τους φέρουν διάφορες λιχουδιές. Αλλά τον περισσότερο καιρό δεν ευκαιρούσαν για νανουρίσματα κι άφηναν το έργο αυτό στους αγέρηδες, στα πουλιά και τα ζώα να το κάνουν. Την άνοιξη και το καλοκαίρι, που ο καιρός ήταν καλός, έστηναν τη «γυφτοκούνια» στην άκρη στο χωράφι ή στην άκρη στο γιδομάντρι και το νανούρισμα τ' αναλάμβαναν, το θρόισμα των φύλλων, το κελάρισμα του νερού κι οι μελωδικές φωνές των φτερωτών ψαλμωδών του δάσους.

β. Παιχνιδίσματα

«Το κουπεπέ»

Κουπεπέ, κουπεπέ, κι ο πατέρας έρχεται
θα μας φέρει κάτι τι, λουκουμάκια στο χαρτί.

«Η φωτίτσα»

Πάει, πάει το παιδάκι
για ψωμάκι, για τυράκι.
Πάει, πάει το μυρμηγκάκι
στον παιδιού μας το λαιμάκι.

Ελαφρά, ελαφρά με το χέρι της η μητέρα χαϊδεύει το λαιμό του βρέφους και προσπαθεί να προκαλέσει το γέλιο του. Πολλά τέτοια τραγούδια και παιχνιδίσματα αυτοσχεδίαζε η κάθε μητέρα. Ανείπωτη ήταν η χαρά της όταν έβλεπε το βρέφος να χαμογελάει κι έπλεε σε πέλαγα ευτυχίας όταν το χαμόγελο συνοδευόταν κι απ' τις χαριτωμένες και ναζιάρικες κινήσεις του παιδιού της.

Μιμητικά κινήσεων

Οι άνθρωποι στο χωριό, αγνοί κι εκδηλωτικοί, πάνω στη χαρά, τον ενθουσιασμό και την ευθυμία, τραγουδούσαν ορισμένα τραγούδια, που συνδυάζονταν και με παιχνίδι. Σε πολλά απ' αυτά γίνονταν μιμήσεις κινήσεων, όπως στο παρακάτω:

«Πώς το τρίβουν το πιπέρι»

Πώς το τρίβουν το πιπέρι
του διαβόλου οι καλογέροι;
Με το χέρι τρίβεται, διπλοκοσκινίζεται.

Πώς το τρίβουν το πιπέρι
του διαβόλου οι καλογέροι;
Με το γόνα τρίβεται, διπλοκοσκινίζεται.

Πώς το τρίβουν το πιπέρι
του διαβόλου οι καλογέροι;
Με τη μύτη τρίβεται, διπλοκοσκινίζεται.

Στη συνέχεια αναφέρει, ότι τρίβεται με τη φτέρνα, με το σαγόνι, με τον πισινό κλπ. κι οι χορευτές είναι υποχρεωμένοι να τρίβουν την κάθε φορά το έδαφος με το μέλος του σώματος, που αναφέρεται στο τραγούδι. Οι θεατές αναγκάζονται κάθε τόσο να χειροκροτούν θερμά τους χορευτές και να γελούν ασταμάτητα. Το τραγούδι αυτό με το ρυθμό του είναι χορός πλαστικός, αρχαίος ελληνικός, στη μορφή του σατιρικού χορού, που αποδειχνει ότι η δημοτική μας ποίηση έχει τις ρίζες της στην αρχαία Ελληνική και τα ήθη και έθιμα του λαού μας είναι λείψανα παρόμοιων της αρχαίας εποχής.(43)

43. Βλ. και «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΟΛΟΓΙΑ», Κώστα Παπανικολάου, έκδοση Β' σελ. 485.

Παιχνίδια παιδικά

Τα περισσότερα παιχνίδια των παιδιών, τα παλιότερα χρόνια, ήταν ομαδικά. Ο αρχηγός, ή μάνα του παιχνιδιού, εκλέγονταν με διάφορους τρόπους:

1. Με το κρύψιμο μικρής πέτρας, ή μικρού ξύλου στα κλεισμένα δάχτυλα των χεριών. Όποιος έβρισκε την πετρούλα, ή το ξυλάκι, ήταν η μάνα του παιχνιδιού.

2. Με το ρίξιμο μιας πλάκας πέτρινης σε μια χαραγμένη οριζόντια γραμμή. Όποιος πλησίαζε περισσότερο τη γραμμή με την πλάκα του, γινόταν ο αρχηγός του παιχνιδιού.

3. Με τον ήλιο και τη βροχή. Πετιόταν προς τα πάνω μια πλάκα πέτρινη, που απ' το ένα μέρος βρεχόταν με σάλιο. Το βρεγμένο μέρος της πλάκας ήταν βροχή, το ξηρό ήλιος.

4. Με το κοντό, ή το μακρύ. Έκρυβε ένα παιδί τόσα ξυλάκια, όσοι ήταν οι παίχτες, ανάμεσα στα δάχτυλά του έτσι που να φαίνονται μόνο οι άκρες τους. Τραβούσαν ο καθένας ένα ξυλάκι κι όποιος έπαιρνε το κοντότερο ή μακρύτερο, ανάλογα με τη συμφωνία, γινόταν ο αρχηγός του παιχνιδιού.

α. Παιχνίδια που έπαιζαν τ' αγόρια

Ο φίτσιος

Μαζευόταν μια ομάδα παιδιών κι έβγαζαν τη «μάνα» του παιχνιδιού, όπως γράφω παραπάνω. Ύστερα έκαναν ένα μεγάλο κύκλο και σε μερικά μέτρα απόσταση χάραζαν μια μεγάλη γραμμή οριζόντια στην οποία έπαιρναν θέση οι παίχτες. Στη μέση απ' το μεγάλο κύκλο έβαζαν λίγα πετραδάκια το ένα πάνω στ' άλλο και σχημάτιζαν μια στήλη. Όλοι οι παίχτες, εκτός απ' τη μάνα, έπαιρναν από ένα μεγάλο πλακάκι, που το έλεγαν «σιμάδα», και το έριχναν στη χαραγμένη οριζόντια γραμμή. Όποιος πλησίαζε με το πλακάκι του περισσότερο τη γραμμή, έριχνε πρώτος για να γκρεμίσει τα πετραδάκια, που ήταν το ένα πάνω στ' άλλο στη μέση του κύκλου.

Το ίδιο έκαναν κι οι άλλοι. Αν κάποιος απ' όλους γκρέμιζε τα πετραδάκια, τότε έτρεχαν όλοι κι έπαιρναν τις σιμάδες τους άφοβα, γιατί η μάνα ήταν υποχρεωμένη να τοποθετήσει πρώτα τα πετραδάκια στη θέση τους κι ύστερα να κυνηγήσει για να πιάσει κάποιον παίχτη μέσα ή έξω απ' τον κύκλο ως τη χαραγμένη γραμμή (αφετηρία). Αν δε γκρέμιζε κανένας τα πετραδάκια, τότε όλες οι σιμάδες των παιχτών θα βρίσκονταν μέσα στον κύκλο και δύσκολα οι παίχτες θα μπορούσαν να τις πάρουν, γιατί η μάνα κάποιον θα κατάφερνε να πιάσει και να παραδώσει σ' αυτόν τα καθήκοντά της. Και το παιχνίδι συνεχιζόταν.

Το κυνηγητό

Τα παιδιά αραίωναν μέσα στο χώρο του παιχνιδιού κι εκείνο το παιδί που εκλέγονταν «μάνα» κυνηγούσε τ' άλλα παιδιά και προσπαθούσε να χτυπήσει ένα απ' αυτά με το χέρι του σ' όποιο σημείο του σώματος μπορούσε. Αν το πετύχαινε αυτό, τότε το παιδί που χτυπιόταν γινόταν μάνα και το παιχνίδι συνεχιζόταν. Στο χώρο του παιχνιδιού χάραζαν και τόσους κύκλους, όσα ήταν τα παιδιά. Όταν κανένας παίχτης κουραζόταν ή κινδύνευε να χτυπηθεί απ' τη μάνα, κατάφευγε μέσα στον κύκλο του, που αποτελούσε ένα είδος απαραβίαστου άσουλου, σύμ-

φωνα με τους κανόνες του παιχνιδιού.

Τα σκλαβάκια

Σ' αυτό το παιχνίδι τα παιδιά χωρίζονταν σε δύο ομάδες, που βρίσκονταν σ' απόσταση 30 - 40 μέτρων η μια απ' την άλλη. Μπροστά απ' την κάθε ομάδα και σ' απόσταση πέντε περίπου μέτρων χαράζονταν ένας κύκλος που έδειχνε το σημείο περιορισμού των σκλάβων. Οι δύο αρχηγοί παρακολουθούσαν με προσοχή το παιχνίδι και καθοδηγούσαν συντρόφους τους να κυνηγήσουν σωστά τους αντίπαλους.

Κάθε παίχτης προσπαθούσε να χτυπήσει παίχτη της άλλης ομάδας, όταν είχε δικαίωμα. Ένας παίχτης είχε δικαίωμα να χτυπήσει αντίπαλο παίχτη αν έβγαινε απ' τη γραμμή της ομάδας του μετά απ' αυτόν. Οι αρχηγοί παρακολουθούσαν και ενημέρωναν τους συντρόφους τους για το δικαίωμα αυτό.

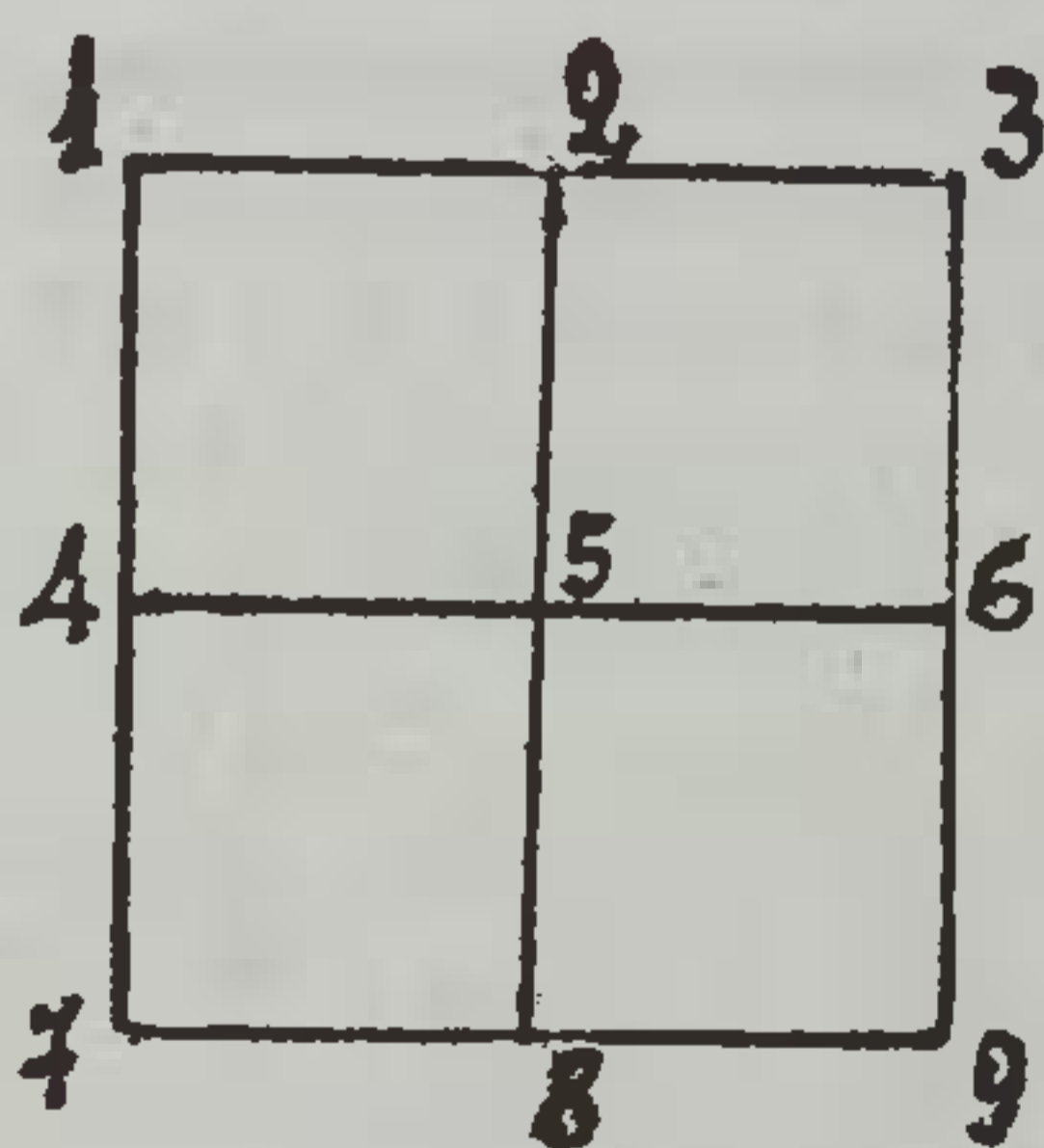
Αν δεν τον χτυπούσε κι έβγαινε άλλος αντίπαλός του μετά απ' αυτόν, τότε έπρεπε να γυρίσει στην ομάδα του, γιατί κινδύνευε απ' τον καινούριο αντίπαλο.

Οι σκλάβοι φυλάγονταν στον κύκλο που είπαμε στην αρχή, γιατί αν ένας μαχητής απ' την ομάδα των σκλάβων κατάφερνε και χτυπούσε με το χέρι του σ' οποιοδήποτε μέρος του σώματος ένα σκλάβο, όλοι οι σκλάβοι αποχτούσαν τη λευτεριά και γύριζαν στην ομάδα τους λεύτεροι πια. Το παιχνίδι συνεχιζόταν όλο και με περισσότερες προσπάθειες κι απ' τις δυο αντιμαχόμενες ομάδες.

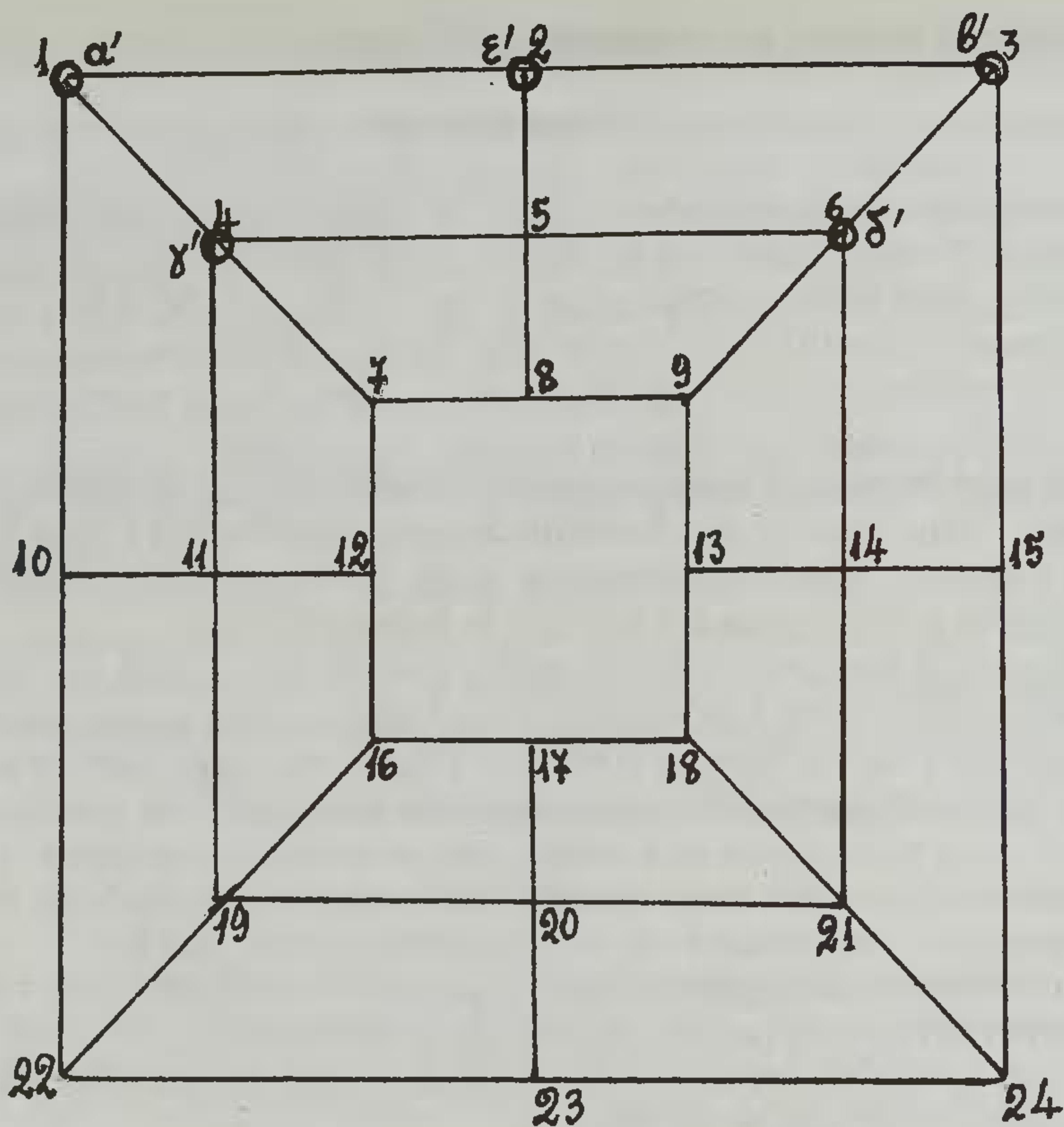
Τα σκλαβάκια ήταν παιχνίδι που είχε τις ρίζες του στην περίοδο της τουρκοκρατίας κι αποτελούσε μια αναπαράσταση του αγώνα των κλεφτών για τη λευτεριά της σκλαβωμένης Πατρίδας μας. Είναι γι' αυτό το λόγο ένα παιχνίδι που παιζόταν και παίζεται σ' όλα τα μέρη της Ελλάδας.

Η τριότα

Για να παίξουν τα παιδιά, αλλά κι οι μεγάλοι το παιχνίδι αυτό, έβρισκαν μια μεγάλη πέτρινη πλάκα και χάραζαν πάνω σ' αυτή το παρακάτω σχήμα της τριότας:

Έπαιρναν μέρος στο παιχνίδι αυτό δυο παίχτες ή δυο ομάδες παιχτών κι είχαν στα χέρια τους από τρία πετραδάκια διαφορετικού χρώματος ο κάθε παίχτης ή η κάθε ομάδα. Έριχναν κλήρο ποιος θα βάλει πρώτος το πετραδάκι του σ' ένα απ' τα εννιά σημεία του σχήματος. Έβαζε ο πρώτος το πετραδάκι του σ' ένα απ' τα εννιά σημεία, ακολουθούσε ο δεύτερος, πάλι ο πρώτος και στη συνέχεια ο δεύτερος, ώσπου να βάλουν όλα τα πετραδάκια τους. Έπειτα μετακινούσαν με τη σειρά τα πετραδάκια κατά μια θέση και προς σημείο που ο δρόμος ήταν λεύτερος. Νικητής ήταν εκείνος που κατόρθωνε να φέρει τα πετραδάκια σε θέσεις που να σχηματίζουν «τριότα», δηλαδή: 1, 2, 3 - 4, 5, 6 - 7, 8, 9 - 1, 4, 7 - 2, 5, 8 - 3, 6, 9.

Η εννιάρα

Δύσκολο αυτό το παιχνίδι, αλλά και πιο διασκεδαστικό. Παίζεται με εννιά πετραδάκια, με δυο πάλι παίχτες ή με δυο ομάδες παιχτών και πάνω σε πλάκα πέτρινη, στην οποία χαράζεται το παραπάνω σχήμα:

Παίζεται όπως και η τριότα με τη διαφορά ότι κάθε φορά που ένας παίχτης σχηματίσει τριότα, δηλαδή κατά την έννοια 1, 2, 3 ή 1, 4, 7 ή 1, 10, 22 κλπ. έχει το δικαίωμα ν' αφαιρέσει ένα απ' τα πετραδάκια του άλλου, όχι όμως από τα τρία πετραδάκια που βρίσκονται στην ίδια ευθεία κι έχουν σχηματίσει τριότα. Καμιά φορά ο καλός παίχτης φτιάνει «δίπορτο». Έχει βάλει δηλαδή τα πετραδάκια του σε τέτοια θέση, ώστε μετακινώντας ένα προς οποιαδήποτε διεύθυνση κάνει αμέσως τριότα. Στο σχήμα μας έχουμε α' β' και γ' δ'. Το πετραδάκι ε' κάνει τριότα με τα γ' δ' αν το μετακινήσουμε προς την άδεια θέση 5 και κάνει πάλι τριότα αν το μετακινήσουμε προς την άδεια θέση 2.

Στην περίπτωση αυτή, ο παίχτης βγάζει πάντοτε έξω, αφαιρεί δηλαδή, το πετραδάκι που ο αντίπαλος μετακινεί στη θέση 8 για να του κλείσει το δίπορτο. Το παιχνίδι συνεχίζεται και τελειώνει όταν ο ένας απ' τους δυο μείνει με δύο πετραδάκια και δεν μπορεί να σχηματίσει τριότα. Με το «δίπορτο» ο παίχτης καταφέρνει ν' αφαιρέσει από ένα - ένα όλα τα πετραδάκια του αντίπαλου.

Το παιχνίδι αυτό, όπως και η τριότα, παιζόταν συχνά και τραβούσε πολλές ώρες. Οι πιο μικροί κοίταζαν με προσοχή μεγάλη για να μάθουν την τέχνη του παιχνιδιού απ' τους μεγαλύτερους και πολλές φορές όταν τα καντήλια της νύχτας άνα-

βαν στην ουράνια εκκλησιά, τα παιδιά συνέχιζαν το παιχνίδι τους με τη βοήθεια του ανέσπερου αντιφεγγίσματος, ή της αστροφεγγιάς όπως λέμε. Όταν οι μέρες ήταν βροχερές το παιχνίδι αυτό γινόταν στο υπόστεγο της εκκλησιάς, ή κάτω από κάποια άλλη στέγη.

Η γρούνα, ή το γκούτσ(ι) — γκούτσ(ι)

Για το παιχνίδι αυτό μαζεύονται αρκετά παιδιά και σκάβουν σ' ένα μέρος μια «γούρνα» (μικρό λάκο), που τη λένε «γούρνα της γρούνας» κι ολόγυρα σε σχήμα κύκλου και σ' απόσταση δυο τουλάχιστο μέτρων, έχει ο καθένας τη δικιά του τρύπα, εκεί που βάζει την άκρη της γκλίτσας του. Ένα απ' τα παιδιά μαζεύει όλες τις γκλίτσες τη μια δίπλα στην άλλη πάνω στις παλάμες του και τεντώνει μπροστά παράλληλα με το έδαφος τα χέρια του. Πάνω στις γκλίτσες βάζουν ένα στρογγυλοκομμένο ξύλο, τη «γρούνα», κι όλα μαζί γκλίτσες και γρούνα τα πετάει πάνω απ' το κεφάλι του προς τα πίσω. Σ' όποιου τη γκλίτσα πέσει πιο κοντά η «γρούνα», εκείνού λαχαίνει να γίνει «γρουνάρης».

Ο «γρουνάρης» τώρα προσπαθεί να βάλει τη «γρούνα» στη γούρνα, στο κουμάσι της, που βρίσκεται στο κέντρο του κύκλου, με τη βοήθεια της γκλίτσας του. Οι άλλοι τη χτυπούν με τις γκλίτσες τους για να την απομακρύνουν φωνάζοντας «γκούτσ(ι) — γκούτσ(ι)». (Η λέξη «γκούτσ(ι)» χρησιμοποιείται για το διώξιμο της γρούνας, όπως η λέξη «ξιου» για το διώξιμο της κότας, κι η λέξη «τσιτ» για το διώξιμο της γάτας). Προσέχουν όμως να μην τους πιάσει την τρύπα με τη γκλίτσα του ο «γρουνάρης». Αν κάποιος ξεχαστεί στο παιχνίδι και προλάβει και πιάσει την τρύπα του ο «γρουνάρης», τότε γίνεται αλλαγή θέσεων. Το παιδί αυτό γίνεται «γρουνάρης» κι ο άλλος πιάνει την τρύπα του.

Όταν ο «γρουνάρης», μ' όλα τα χτυπήματα των άλλων και τα εμπόδια που βρίσκει, κατορθώσει να βάλει τη «γρούνα» μέσα στη γούρνα της, τότε αλλάζουν όλοι θέσεις. Φεύγουν απ' τις τρύπες που κρατούσαν και τρέχουν να πιάσουν άλλες. Όποιος δεν προλάβει να πιάσει με τη γκλίτσα του τρύπα, αναλαμβάνει το βαρύ έργο του «γρουνάρη». Πρέπει εδώ να σημειωθεί, ότι ο αριθμός απ' τις τρύπες είναι μικρότερος κατά μια μονάδα, απ' τον αριθμό των παιχτών.

Στο παιχνίδι αυτό κάθε παιδί προσπαθεί να ξεφύγει τα χρέη του «γρουνάρη», που είναι πολύ βαριά.

Το κρυφτό

Το «κρυφτό» είναι ένα παιχνίδι που και σήμερα παίζεται. Ρίχνεται κλήρος στην αρχή, για το ποιος θα τα «φυλάξει». Κλείνει τότε αυτός τα μάτια του κι αρχίζει να μετράει ως τα 50 ή τα 100 κι όλοι οι άλλοι τρέχουν να κρυφτούν. Όταν τελειώσει το μέτρημα, με την τελευταία λέξη πενήντα ή εκατό, η «μάννα» που τα φυλάει φωνάζει: «Ένα, δύο, τρία και βγαίνω». Με μεγάλη προσοχή προσπαθεί ύστερα ν' ανακαλύψει τους κρυμμένους, περιστρέφοντας τη ματιά του προς όλα τα σημεία, που είναι επικίνδυνα. Αν κάποιον αντιληφτεί, πηγαίνει στο μέρος που έχουν ορίσει να τα φυλάγουν και φωνάζει δυνατά: «Φτου ο Γιώργος ή ο Θανάσης», δηλαδή το όνομα του παιδιού που είδε.

Αυτό συνεχίζεται μέχρι ν' ανακαλυφθούν όλα τα κρυμμένα παιδιά. Αν κάποιο παιδί καταφέρει και προλάβει να φτάσει απαρατήρητο στο μέρος που ορίστηκε για φύλαγμα, έχει το δικαίωμα να «ξελευτερώσει», δηλαδή ν' απαλλάξει απ' το

φύλαγμα όλα τ' άλλα παιδιά που είχαν χάσει.

Πολλές φορές οι κρυμμένοι επιμένουν και δε βγαίνουν εύκολα απ' τον κρυφώνα τους. Θυμάμαι το παρακάτω περιστατικό:

Ο Στάθης του Γιώργου Καλαντζή, που ήταν τρία περίπου χρόνια μικρότερός μου, αλλά πολύ σβέλτος, έπαιζε μαζί μας κρυφτό. Όμως όταν το παιχνίδι πλησίαζε στο τέλος του κι ο πέπλος της νύχτας άρχισε να σκεπάζει την Αϊθωνιώτικη γη, ο Στάθης δεν είχε ακόμα ανακαλυφτεί. Αρχίσαμε να φωνάζουμε προς όλες τις κατευθύνσεις: «Στάθη έλα γιατί φεύγουμε». Όμως απάντηση καμιά. Άρχισαν ν' ανησυχούν κι οι γονείς του. Η μάνα του έβαλε τις φωνές, αλλά και πάλι απόκριση καμιά. Με τα «γκαζοκάντηλα» στο χέρι άρχισαν οι γονείς του να ψάχνουν και να φωνάζουν κάτω από δέντρα, γιατί συνηθίζαμε ν' ανεβαίνουμε και σε δέντρα, μέσα σε καλύβες, αλλά πουθενά Στάθης.

Κουρασμένοι και με χίλιες δυο κακές σκέψεις στο μυαλό τους γύρισαν στο σπίτι για να γεμίσουν τα γκαζοκάντηλα με πετρέλαιο και να συνεχίσουν το ψάξιμο.

Όταν μπήκαν στο σπίτι βρήκαν τ' άλλα τους παιδιά να κοιμάνται ξεσκεπαστα άλλο δω κι άλλο κει πάνω στο πάτωμα. Η καημένη η μάνα με πόδια που έτρεμαν απ' το φόβο και την ταραχή της, πάει στη «μισάντρα» (ντουλάπα) να βγάλει σκεπάσματα για να σκεπάσει τα παιδιά. Ανοίγοντας τη μισάντρα έμεινε απολιθωμένη. Ο καλός της ο Στάθης πάνω σε μια φλοκάτη, κουλουριασμένος σα γάτος, κοιμόταν τον καλύτερό του ύπνο. Το τι έγινε όλοι σας το καταλαβαίνετε. Ο Στάθης απόλαυσε λίγο ύπνο στα μαλακά στρώματα της μισάντρας, αλλά τον πλήρωσε με όχι λίγα χτυπήματα στα δικά του μαλακά απ' το χέρι της μάνας του, της θείας Ρίνας.

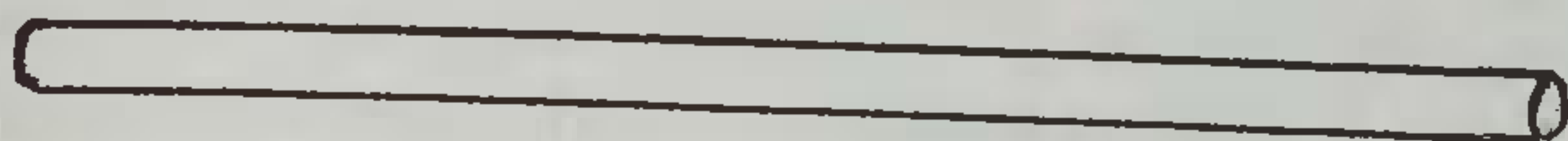

Παιδιά του χωριού που παίζουν τσουλικά

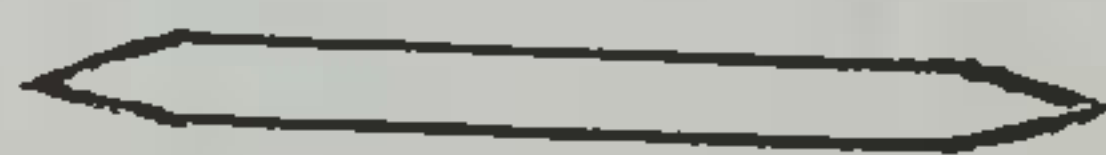
Η τσουλικά

Για να παιχτεί το παιχνίδι αυτό χρειάζονταν δυο ξύλα, ένα 0,70 μ. περίπου το

«τσουλικάρι» κι ένα μικρότερο 0,25 μ., η «τσουλικά», που ήταν πελεκημένο λοξά στις δυο άκρες και στις αντίθετες επιφάνειες, έτσι που πέφτοντας κάτω ν' αφήνει πάντοτε κενό με το έδαφος. Αλλού πελεκούσανε τις δυο άκρες όπως ένα μολυβοκόντυλο.

τσουλικάρι

τσουλικά

Τα παιδιά χωρίζονται σε δυο ομάδες. Χαράζουν έναν κύκλο με διάμετρο ενός περίπου μέτρου και σκάβουν μια μικρή γούρνα στο κέντρο του. Ρίχνουν ύστερα κλήρο, ποια ομάδα θ' αρχίσει πρώτη το παιχνίδι, με τον παρακάτω τρόπο:

Ένας παίχτης της α' ή β' ομάδας χτυπάει με το τσουλικάρι την τσουλικά και τη στέλνει μακριά απ' τον κύκλο. Ύστερα ρωτάει τους παίχτες της αντίπαλης ομάδας: «Τι παίρνετε, λιανό ή χοντρό;». Μετά από εκτίμηση της απόστασης και μικρή συνεννόηση μεταξύ τους απαντούν, ότι παίρνουν ένα απ' τα δυο, λιανό ή χοντρό. Ο παίχτης τώρα που έχει πετάξει την τσουλικά αρχίζει, απ' τη γούρνα που είναι στο κέντρο του κύκλου, να μετράει με το τσουλικάρι φωνάζοντας δυνατά: Λιανό, χοντρό, λιανό, χοντρό, ως το σημείο που βρίσκεται η τσουλικά. Αν με το τελευταίο μέτρημα το τσουλικάρι φτάσει πάνω στην τσουλικά όταν φωνάζει τη λέξη «λιανό», αυτό σημαίνει ότι θ' αρχίσει το παιχνίδι η ομάδα που έχει το «λιανό», αν όχι η άλλη ομάδα. Οι παίχτες της αντίπαλης ομάδας παρακολουθούν με προσοχή το μέτρημα γιατί μπορεί να γίνει καμιά ζαβολιά από κείνον που μετράει. Μπορεί δηλαδή όταν πλησιάζει το σημείο που βρίσκεται η τσουλικά να ξεφύγει απ' την ευθεία, για να πετύχει με το στραβό αυτό μέτρημα η δικιά του ομάδα. Μπορεί ακόμα να φωνάξει δυο φορές την ίδια λέξη, λιανό ή χοντρό. Σπάνια όμως πετυχαίνουν αυτές οι ζαβολιές, γιατί η παρακολούθηση γίνεται με μεγάλη προσοχή.

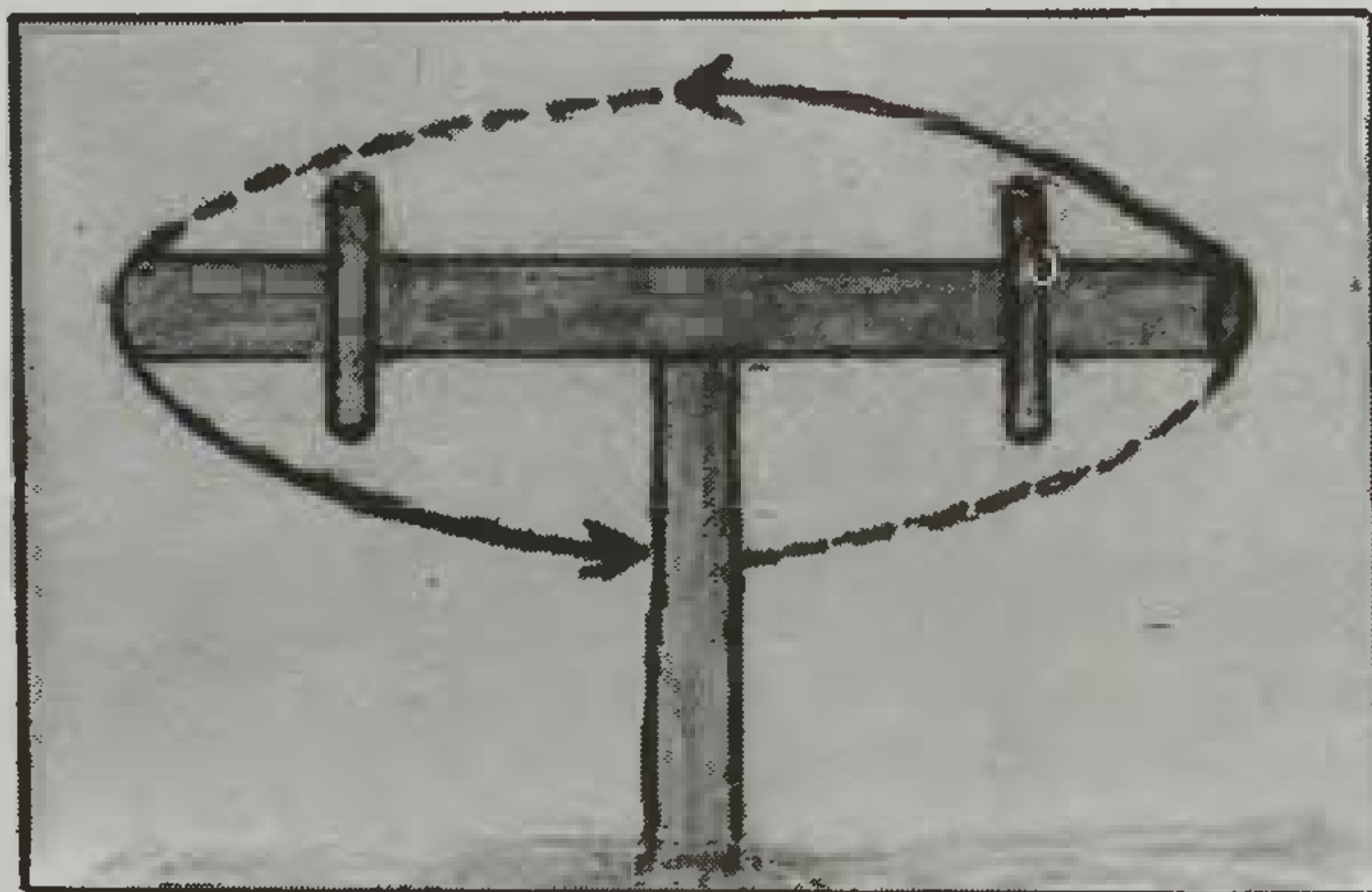
Το παιχνίδι αρχίζει. Ένας παίχτης της ομάδας, που κληρώθηκε να παίξει πρώτη, παίρνει την «τσουλικά» στ' αριστερό του χέρι και το «τσουλικάρι» στο δεξί κι ετοιμάζεται να χτυπήσει την «τσουλικά» απ' το κέντρο του κύκλου. Οι παίχτες της άλλης ομάδας έχουν παραταχτεί απέναντι και περιμένουν. Δέκα περίπου μέτρα απ' το κέντρο του κύκλου έχει χαραχτεί μια οριζόντια γραμμή. Πρέπει η «τσουλικά» να περάσει αυτή τη γραμμή, αλλιώς ο παίχτης χάνει. Με το χτύπημα της τσουλίκας οι παίχτες της αντίπαλης ομάδας θα προσπαθήσουν να πιάσουν την τσουλικά με τα χέρια τους πριν πέσει κάτω στο χώμα, ή να τη χτυπήσουν με το τσουλικάρι προς το μέρος απ' όπου χτυπήθηκε, δηλαδή τον κύκλο. Αν πετύχουν ένα απ' τα δυο ο παίχτης «καίγεται», δηλαδή χάνει. Αν δεν πετύχουν να την πιάσουν ή να την επαναφέρουν προς τον κύκλο και σε σημείο πέρα απ' την οριζόντια γραμμή. Ένας παίχτης τώρα της αντίπαλης ομάδας παίρνει την «τσουλικά» και τη ρίχνει, τη στρώνει όπως λέγαμε, με σκοπό να χτυπήσει το «τσουλικάρι». Αν το πετύχει, ο παίχτης «καίγεται». Αν όχι, τότε στήνει την τσουλικά μέσα στον κύκλο και τη χτυπάει με το τσουλικάρι του στο ένα άκρο. Με το αναπήδημα της τσουλίκας, το τσουλικάρι πρέπει να βρεθεί από κάτω κι ο παίχτης να χτυπήσει μαλακά στο κέντρο περίπου την τσουλικά υποχρεώνοντάς την να κάνει αναπηδήματα όσο το δυνατό περισσότερα, γιατί κάθε αναπήδημα είναι για το παιχνίδι κι ένας «λούμπος», πόντος. Γίνεται δηλαδή κάτι παρόμοιο με τα χτυπήματα του μπαλονιού απ' το χέρι κάποιου παιδιού, που αναγκάζουν το μπαλόνι ν' ανεβοκατεβαίνει πολλές φορές στον αέρα. Όταν η τσουλικά μετά από μερικά χτυπήματα πέφτει στο έδαφος, ο παίχτης με

χτύπημα στην άκρη τη σηκώνει για δεύτερη φορά κι ύστερα για τρίτη. Πρέπει όμως να προσέξει και το εξής: Όταν μετά τις τρεις φορές η τσουλικά πέφτει στο έδαφος, πρέπει ν' απέχει απ' τον κύκλο τόσο, που να μη μπορεί την απόσταση αυτή, τσουλίκας και κύκλου, να την πηδήσει κάποιος παίχτης της αντίπαλης ομάδας. Αν την πηδήσει οι «λούμποι» του χάνονται κι ο παίχτης «καίγεται». Ο παίχτης συνεχίζει ώσπου να χάσει, για ν' αναλάβει ο δεύτερος, ο τρίτος κλπ. Αν οι παίχτες της ομάδας δε συμπληρώνουν τον αριθμό των λούμπων, που έχει συμφωνηθεί, γίνεται αλλαγή στις θέσεις των ομάδων και το παιχνίδι συνεχίζεται μέχρι η μια απ' τις δυο ομάδες φτάσει το συμφωνημένο αριθμό λούμπων.

Η τραμπάλα

Η «τραμπάλα» ήταν το ωραιότερο, αλλά και το πιο επικίνδυνο παιχνίδι. Ήταν η «παιδική χαρά» της περασμένης εποχής για τα παιδιά του χωριού μας. Για να γίνει μια τραμπάλα χρειαζόταν ν' αναλάβουν την κατασκευή και το στήσιμό της παιδιά ηλικίας 15 χρόνων και πάνω, που να κατείχαν και κάποιες τεχνικές ικανότητες.

Έκοβαν δυο ελατάκια. Το ένα 3 μέτρα και τ' άλλο 2 περίπου μέτρα. Το πρώτο έπρεπε να 'χει διάμετρο όχι μικρότερη των 0,15 μ. Το δεύτερο γινόταν πάσσαλος, που τον έμπηγαν με τη βοήθεια ενός σιδερένιου λοστού και τον στερέωναν γερά με σφήνες στο έδαφος, έτσι που το ένα μέτρο να βρίσκεται πάνω απ' την επιφάνεια του εδάφους.

Στη μέση απ' τ' άλλο ελάτινο ξύλο, άνοιγαν με προσοχή ένα στρογγυλό βαθούλωμα που να έχει αρκετό βάθος και να χωράει σ' αυτό, η πελεκημένη σε κυλινδρικό σχήμα κορυφή του στερεωμένου στο έδαφος ελάτινου πάσσαλου. Αλοιφόνταν το βαθούλωμα και η κορυφή του πάσσαλου με λίπος χοιρινό για να γλιστράει και να περιστρέφεται εύκολα η τραμπάλα και να μην τρίβεται το ξύλο. Πάνω στο λίπος έβαζαν και κομματάκια κάρβουνου για να τρίζει και ν' ακούγεται μακριά, σα σειρήνα. Στα δυο άκρα του οριζόντιου ξύλου κάθονταν από ένα ή δύο παιδιά και κρατιόνταν από μια λαβή, ένα ξύλο που ήταν καρφωμένο μπροστά τους στο οριζόντιο ξύλο που κάθονταν, όπως δείχνει το παραπάνω σχήμα:

Έπρεπε το βάρος των παιδιών να είναι ίσο περίπου, για να ισορροπεί η τραμπάλα. Αν ήταν διαφορετικό, τότε μετακινιόταν ο βαρύτερος πιο μπροστά κι ο άλλος λίγο πιο πίσω. Έτσι μεγαλώνοντας και μικραίνοντας το μοχλοβραχίονα της δύναμης πετύχαιναν την ισορροπία της τραμπάλας. Τ' άλλα παιδιά αναλάμβαναν να

θέσουν σε κίνηση την τραμπάλα σπρώχνοντάς την με δύναμη. Χρειαζόταν όμως να προσέξουν πολύ και μ' ένα πήδημα να βρεθούν γρήγορα έξω απ' τον κύκλο της τροχιάς της. Πολλές φορές, αν τα δυο παιδιά ήταν μεγάλα, πατούσαν τα πόδια τους στο έδαφος με δύναμη κι ανάγκαζαν την τραμπάλα να γυρίζει. Η τραμπάλα περιστρεφόταν με μεγάλη ταχύτητα και δαιμονισμένο τρίξιμο. Ύστερ' από λίγο με τη σειρά ανέβαιναν άλλοι κι η ψυχαγωγία με το ωραίο αυτό παιχνίδι συνεχιζόταν.

Για τα μικρότερα παιδιά κατασκευαζόταν μια απλή κι ακίνδυνη τραμπάλα, με μια σανίδα που το κέντρο της στηριζόταν σ' ένα κομμάτι ξύλο στρόγγυλο κι ανεβοκατέβαινε σε μικρό ύψος. Τα παιδιά παίζοντας με την τραμπάλα αυτή τραγουδούσαν:

*Τράμπα, τραμπαλίζομαι
πέφτω και τσακίζομαι
και χτυπώ στο γόνα μου
και φωνάζω Νόνα μου.*

Η επίκληση της Νόνας γινόταν συχνά και σε ατυχήματα των μικρών παιδιών κι ιδιαίτερα όταν δε μπορούσαν ν' αναπνεύσουν από κάποιο βίαιο χτύπημα στο στήθος ή από αλλαγή πορείας της τροφής, οι μητέρες τα χτυπούσαν στην πλάτη φωνάζοντας τις λέξεις: «*Να η Νόνα*» ή «*Να ο Νουνός*».

Είναι ένα πουλί που έχει τόση μύτη....

Για το παιχνίδι αυτό τα παιδιά σχημάτιζαν έναν κύκλο καθισμένα «σταυροπόδι» σε κάποιο ισιάδι. Ριχνόταν πρώτα κλήρος, ποιος θα κάνει τη «μάννα» στο παιχνίδι. Η «μάννα» έπαιρνε στα χέρια ένα «λουρί» (δερμάτινο ζωστήρα) κι άρχιζε να λέει: «*Είναι ένα πουλί που έχει τόση μύτη, έδειχνε στο λουρί το μέγεθος της μύτης, τόσο κεφάλι, τόσο λαιμό, τόσο κορμί, τόση ουρά, τόσο όλο - όλο*». Και δείχνοντας το όλο μέγεθος του πουλιού στο λουρί κι αποκαλύπτοντας τ' αρχικό γράμμα, ρωτούσε: «*Ποιο είναι;*». Ο πρώτος αν απαντούσε σωστά γινόταν «μάννα», αν όχι, άνοιγε την παλάμη του και δεχόταν ένα τσουχτερό χαιρετισμό του ζωστήρα. Συνέχιζε το ίδιο ο δεύτερος, ο τρίτος, ως τον τελευταίο. Αν κανένας δεν το έβρισκε συνέχιζε ο ίδιος, σα «μάννα», μ' άλλο τώρα πουλί, αφού πρώτα υποχρεωτικά αποκάλυπτε το όνομα του πρώτου πουλιού. Το παιχνίδι αυτό ανάγκαζε τα παιδιά να γνωρίζουν και να μαθαίνουν όλα σχεδόν τα πουλιά του τόπου μας και μπορούμε να πούμε πως ήταν μαζί και παιχνίδι γνώσεων. Ο καθένας όταν αναλάμβανε τη θέση της «μάννας» του παιχνιδιού, φρόντιζε ν' αναφέρεται σε πουλιά του τόπου μας όχι και τόσο συνηθισμένα, αλλά όσο το δυνατό πιο σπάνια.

Η γλίστρα

Σε κάποια πλαγιά, με μια σχετική κλίση, παιζόταν αυτό το παιχνίδι από παιδιά 4-8 χρόνων. Έπιαναν με τα χέρια τους τη «σκούτα», ένα ορθογώνιο μάλλινο υφαντό που κρεμόταν δεμένο απ' τη μέση στα πιασινά τους, και γλιστρούσαν στην πλαγιά απ' το ψηλότερο σημείο ως το ισιάδι, καθισμένοι πάνω στη «σκούτα».

Πολλές φορές ξέφευγε η σκούτα απ' τα χέρια τους κι οι στουρναρόπετρες χάραζαν τα πιασινά τους, γιατί δε φορούσαν παντελόνια, αλλά υφαντές μάλλινες φούστες. Σκληραγωγημένοι όμως όπως ήταν δεν έδιναν και τόση σημασία στον πόνο, ούτε τους φόβιζε το λίγο αίμα που θα έτρεχε.

Τέτοιες γλίστρες γίνονταν σε πολλά σημεία του χωριού. Κάτι παρόμοιο βλέπουμε σήμερα στις παιδικές χαρές, με τη διαφορά ότι το γλίστρημα γίνεται στη λεία επιφάνεια της «τσουλήθρας» κι όχι στην πλαγιά με τις στουρναρόπετρες.

Η τσιουφλέκα

Η «τσιουφλέκα» κατασκευαζόταν από ένα κομμάτι ξύλο κουφοξυλιάς 0,30 - 0,40 μ. Έβγαζαν την ψύχα και στο ένα άκρο, για να είναι πιο στενό το άνοιγμα, το έκοβαν πάνω στον κόμπο. Ύστερα έκοβαν ένα ξύλο από κρανιά που χρησίμευε για έμβολο κι ήταν λίγο μεγαλύτερο για να μπορούν να το πιάνουν απ' το ένα άκρο που θα έμενε έξω απ' την τσιουφλέκα. Το άλλο άκρο του ξύλου της κρανιάς το χτυπούσαν με προσοχή για να σχηματιστεί «σκούλη», μια πλατύτερη κεφαλή, που εφάρμοζε με ακρίβεια στο κενό της τσιουφλέκας.

Στο άκρο τώρα με το στενότερο άνοιγμα έσπρωχναν σιγά - σιγά, με τη βοήθεια του ξύλινου έμβολου και λίγου σάλιου, μια σκληρή «κακαράντζα» κατσικιού, ή ένα «κιτρομπόμπολο» από κέδρο, ή ψύχα από κουφοξυλιά. Ύστερα με δύναμη πίεζαν το έμβολο κι ο αέρας άσπρωχνε κι έδιωχνε με δυνατό κρότο την κακαράντζα, το κιτριμπόμπολο, ή την ψύχα της κουφοξυλιάς. Ο κρότος αυτός ήταν μεγαλύτερος αν το έμβολο εφάρμοζε καλά και δεν άφηνε κενά. Ο κάτοχος μιας τέτοιας καλής τσιουφλέκας όλο καμάρωνε και τα βράδια κοιμόταν μ' αυτή στην αγκαλιά του. Τις γέμιζαν και με νερό και το πετούσαν μακριά, προσπαθώντας να περάσει ο ένας τον άλλο.

Τα χειροποίητα κλαρίνα, βιολιά, λαγούτα

Για ν' αντιγράψουν τα παιδιά τους μεγάλους στα γλέντια και τους χορούς κατασκεύαζαν παράξενα, μα όμορφα όργανα και σχημάτιζαν παιδικές «ζυγιές», που αναλάμβαναν να ψυχαγωγήσουν τα γειτονόπουλα. Έτσι, σχηματίζονταν δυο ζυγιές όργανα, μια στην «Επάνω γειτονιά» κι άλλη μια στην «Κάτω γειτονιά».

Το κλαρίνο κατασκευαζόταν απ' το μίσχο του φύλλου κολοκυθιάς, που χαραζόταν με προσοχή στο ένα άκρο το κλειστό προς το φύλλο κι ανοίγονταν τρύπες κατά διαστήματα στο υπόλοιπο μέρος. Αυτό ήταν πολύ εύκολο και μπορούσαν να το κατασκευάσουν όλοι. Μερικοί όμως πιο ειδικοί κατασκεύαζαν κλαρίνο από ένα είδος αγκαθιού, που ο κορμός του είναι κούφιος και μοιάζει μ' αυτό που το λέμε «γομαράγκαθο». Άνοιγαν τεχνικά τις τρύπες, τοποθετούσαν και στο ένα το στενότερο άκρο ένα είδος σα σχιστό λεπτό καλάμι, το «πιπίγκι», κι είχαν έτσι ένα πολύ ωραίο κλαρίνο.

Το βιολί κατασκευαζόταν από ένα κομμάτι καλαμποκιάς. Απ' τον ένα ως τον άλλο κόμπο και στο μέρος που σχηματιζόταν ένα αυλάκι, έκοβαν προσεχτικά απ' τις εξογκωμένες πλευρές δυο λεπτές χορδές χωρίς να τις αποκόψουν τελείως. Τις σήκωναν έπειτα προσεχτικά με ξυλάκια απ' το ένα και τ' άλλο άκρο κι είχαν έτσι δυο τεντωμένες χορδές στις άκρες του κοίλου μέρους του κομματιού της καλαμποκιάς. Από ένα άλλο κομμάτι παρόμοιας καλαμποκιάς κατά τον ίδιο τρόπο χάραζαν και σήκωναν με ξυλάκια μια χορδή παχύτερη και πλατύτερη κι ήταν έτοιμο το δοξάρι. Ο ήχος κι οι νότες άλλαζαν ανάλογα με το σημείο που θα άγγιζε το δοξάρι τις δυο χορδές του βιολιού. Όσο πλησίαζε προς τα άκρα γινόταν οξύτερος ο ήχος. Όσοι είχαν κάποια δεξιότητα κατασκευάζαν και ξύλινα βιολιά με χορδές από τεντωμένα ψιλά σύρματα.

Το λαγούτο κατασκευαζόταν από ξύλο. Για χορδές έβαζαν σύρματα που τα τέντωναν καλά.

Η ζυγιά της επάνω γειτονιάς έκανε τα γλέντια στο ισιάδι του «Κατσίκη», πενήντα περίπου μέτρα πάνω απ' τη μεσιανή βρύση. Εκεί συγκεντρώνονταν τα παιδιά της επάνω γειτονιάς και προσπαθούσαν να δείξουν ότι έχουν καλύτερους οργανοπαίχτες και τελειότερα όργανα απ' τη ζυγιά της κάτω γειτονιάς, που συγκεντρώνονταν στην άκρη της πλατείας και συναγωνίζονταν να φανούν ανώτεροι απ' τους οργανοπαίχτες της επάνω γειτονιάς. Τραγούδια, χοροί, σφυρίγματα, φωνές και γέλια έδειχναν τη χαρά των παιδιών στα γλέντια αυτά. Γλέντια χωρίς έξοδα, γιατί οι οργανοπαίχτες έπαιζαν για να δείξουν την τέχνη τους κι όχι για χρήματα.

Ακόμα κι αναπαράσταση γάμου γινόταν, μόνο που ήταν δύσκολο να βρεθεί νύφη, γιατί τ' αυστηρά έθιμα της εποχής εκείνης δεν άφηναν τα κορίτσια να παίξουν με τ' αγόρια κι ήταν δυσκολότερο ακόμα να βρεθεί αγόρι, που να δεχτεί να παίξει το ρόλο της νύφης. Όλοι ήθελαν τους ρόλους του γαμπρού και των βλάμηδων. Μια φορά, όπως θυμάμαι, καταφέραμε μια κοπελίτσα, εβδομηντάρα περίπου, που δέχτηκε να κάνει τη νύφη, βρήκαμε τους βλάμηδες εύκολα, που με την κόφα άρχισαν αμέσως το κάλεσμα, οι οργανοπαίχτες ανάλαβαν τη δουλειά τους, μα για γαμπρός κανένας αυτή τη φορά δε δέχτηκε, γιατί η νύφη ήταν ανήλικη.... Πραξικοπηματικά ορίσαμε ένα γαμπρό, που όταν το έμαθε άρχισε να μας πετροβολάει κι έτσι ο γάμος του Γιαννάκη Σωτ. Ευσταθίου και της Καλλιόπης του Κλουρούλα άρχισε με επεισόδια και τελικά ματαιώθηκε, την ώρα που η νύφη χόρευε στον κήπο του Λεωνίδα Παπαθόδωρου.

Η γιαλάκα

Για το παιχνίδι αυτό σχηματίζονταν δυο ομάδες από 3 ή περισσότερα παιδιά η καθεμιά. Χαράζονταν δυο οριζόντιες γραμμές παράλληλες σ' απόσταση είκοσι περίπου μέτρων η μια απ' την άλλη, που ήταν τα σημεία στα οποία παρατάσσονταν οι παίχτες των δύο ομάδων. Οι παίχτες της πρώτης ομάδας αποτελούσαν την άμυνα και το φύλακα της «πλάκας» που ήταν τοποθετημένη ανάμεσα και σε ίση απόσταση απ' τις δυο γραμμές. Οι παίχτες της δεύτερης ομάδας προσπαθούσαν να πετύχουν το πάτημα της πλάκας, χωρίς να χτυπηθούν από αντίπαλο παίχτη, γιατί τότε θα έβγαιναν «εκτός μάχης». Έπρεπε δηλαδή οι παίχτες της πρώτης ομάδας να προσέχουν δυο πράγματα:

α) Να μην αφήσουν κανέναν απ' τους αντίπαλους να πατήσει την πλάκα, που τη φύλαγε ένας απ' τους συντρόφους τους.

β) Να μην αφήσουν κανέναν απ' τους αντιπάλους να «κόψει» έναν ή περισσότερους απ' τους υπερασπιστές της «πλάκας», πράγμα που γινόταν αν αντίπαλος παίχτης της β' ομάδας κατόρθωνε να περάσει «αχτύπητος» ανάμεσα από υπερασπιστές και την οριζόντια γραμμή της α' ομάδας. Το παιχνίδι συνεχιζόταν μέχρις ότου εξοντωθούν οι αντίπαλοι της μιας ή της άλλης ομάδας. Αν έμενε ένας υπερασπιστής της πλάκας, πατούσε πάνω της για να τη φυλάξει. Οι αντίπαλοι γύρω του προσπαθούσαν να τον ξεγελάσουν να επιτεθεί εναντίον κάποιου ο οποίος έκανε προσποίηση ότι θα πήγαινε να πατήσει στην πλάκα, ενώ άλλος απ' την αντίθετη μεριά έκανε επίθεση και πατούσε την πλάκα. Το παιχνίδι συνεχιζόταν με αλλαγή θέσεων των ομάδων.

Ο μπαμπακέμος

Για να γίνει ο «μπαμπακέμος» χρειαζόταν ένα κολοκύθι σε μέγεθος κεφαλιού ανθρώπου. Με μεγάλη προσοχή έκοβαν ένα μέρος προς το μίσχο, που θα χρησίμευε αργότερα για κάλυμμα. Από το μέρος αυτό μ' ένα κουτάλι έβγαζαν την ψύχα του κολοκυθιού, που γινόταν μια ωραία κολοκυθόπιτα. Έπειτα με τέχνη χαράζονταν και σχηματίζονταν ανοίγματα όμοια στο σχήμα με τα μάτια, τη μύτη και το στόμα του ανθρώπου. Χρωματίζονταν με κάρβουνο τα φρύδια, τα μουστάκια, και στη βάση κοντά, πάνω σ' ένα ζυλά που περνούσε από το ένα μέρος στ' άλλο, τοποθετούσαν ένα κερί, που τ' άναβαν από το πάνω άνοιγμα. Τοποθετούσαν έπειτα και το κάλυμμα και το κρεμούσαν σε κάποιο μέρος της πλατείας ή κοντά σε κάποιο παιδότοπο, για να κάνουν τα μικρότερα παιδιά να τρομάξουν. Όμως αντί για τρόμο, ο «μπαμπακέμος» γινόταν πηγή χαράς για τους Βενιαμίν κάθε γειτονιάς του χωριού. Τόσο πολύ άρεσε ο «μπαμπακέμος» στα μικρά παιδιά, που όταν η μητέρα θ' αποφάσιζε να κάνει κολοκυθόπιτα, έπρεπε να μη χαλάσει το κολοκύθι κόβοντάς το σε φέτες, αλλά να το κόψει όπως παραπάνω γράφω, πράγμα που ήταν κουραστικό και λίγο δύσκολο. Το βράδυ ο λεβέντης της θα κρατούσε στο χέρι το μπαμπακέμο, όπως σήμερα κρατούν τα χρωματιστά φαναράκια τα παιδιά των πόλεων σ' ορισμένες μέρες γιορτών.

Ο μύλος στην πέτρα του Καλαντζή

Στη στροφή του δρόμου απέναντι από τη βρύση κι έξω από το φράχτη του Αλέξη Καλαντζή σώζεται μια μεγάλη πέτρα, που για τους περαστικούς και για τα σημερινά παιδιά είναι μια πέτρα σαν όλες τις άλλες. Για μας όμως τα γειτονόπουλα, που είχαμε σχολική ηλικία πριν από 60 περίπου χρόνια, η πέτρα αυτή είναι μια ολόκληρη ιστορία. Εκεί γύρω της περνούσαμε ώρες ολόκληρες παίζοντας χαρούμενα. Η παιδική μας φαντασία την είχε μεταβάλλει σε μύλο, που άλεθε το καλαμπόκι και το έκανε ψιλό - ψιλό αλεύρι. Πώς; Ήταν πολύ απλό: Παίρναμε με τα χέρια μας χώμα και το ρίχναμε στην κορυφή της πέτρας. Από τις αυλακώσεις, που είχε στην επιφάνειά της η πέτρα, κατρακυλούσε το χώμα κι οι μικρές πέτρες κι οι μεγάλοι σβώλοι πέφτοντας απομακρύνονταν. Στη ρίζα της πέτρας μαζευόταν ένας κωνικός σωρός από ψιλό χώμα, που ήταν το αλεύρι. Έτσι, όταν ο καιρός επέτρεπε, ώρες ολόκληρες ο μύλος άλεθε, ομυλωνάς έπαιρνε το «ξάγι» του κι εμείς γεμίζαμε τα σπιτάκια μας, που είχαμε χτίσει γύρω από το μύλο, μ' αλεύρι άριστης ποιότητας. Τέτοιοι πετρόμυλοι λειτουργούσαν σε πολλά σημεία του χωριού.

Το πήδημα από την κυδωνιά

Πίσω από το σπίτι του Γιώργου Καλαντζή, κοντά στο αυλάκι προς το σπίτι του Θωδωράκη Σιούλη, ήταν μια κυδωνιά μεγάλη. Κάτω από την κυδωνιά μάζευε σε σωρό την κοπριά από τα ζώα του ο μπαρμπα-Γιώργης. Όταν προς το καλοκαίρι η κοπριά ξηραίνονταν βρίσκαμε την ευκαιρία για πήδημα από τα κλωνάρια της κυδωνιάς πάνω στο σωρό της κοπριάς. Πηδούσαμε οι μικρότεροι από τα χαμηλότερα κλωνάρια κι οι μεγαλύτεροι από τα ψηλότερα. Μερικοί ριψοκίνδυνοι πηδούσαν από τα πιο ψηλά κλωνάρια της κυδωνιάς, από την κορυφή της. Τα μικροχτυπήματα από τα κλωνάρια της κυδωνιάς και το λέρωμά μας από την κοπριά έκαναν τις μανάδες μας να φωνάζουν και να δοκιμάζουν τη δύναμη των χεριών τους στα πισινά μας.

Όμως εμείς όσο η κοπρία παύσκόταν εκεί δε σταματούσαμε το πήδημα αδιαφορώντας για όλα.

Στα παιχνίδια αυτά που γράφω, θα πρέπει να προστεθούν κι ένα σωρό άλλα αυτοσχέδια, δημιουργήματα της παιδικής φαντασίας, τα οποία ψυχαγωγούσαν τ' Αϊβανιωτόπουλα τα παλιότερα χρόνια. Οι μικροί μας παίχτες γίνονταν χτίστες κι έχτιζαν σπιτάκια με τις αυλές τους πλακοστρωμένες, το μαγειρειό, τον αχυρώνα, το φράχτη γύρω - γύρω και την πορτοξυλιά μπροστά. Γίνονταν κηπουροί και καλλιεργούσαν διάφορα κηπευτικά, που τα πότιζαν, τα σκάλιζαν και τα φρόντιζαν με ιδιαίτερη αγάπη. Γίνονταν ακόμα τσοπάνηδες, υλοτόμοι, δάσκαλοι, γιατροί κ.ά. Τα παιδιά με τις εργασίες τους αυτές διασκέδαζαν πολύ, αλλά και χωρίς να το καταλαβαίνουν, βοηθούσαν την ψυχοσωματική τους ανάπτυξη.

Ακόμα πρέπει να τονιστεί, ότι παλιότερα τα παιδιά κατασκεύαζαν μόνα τους τις φλογέρες, τα βιολιά, τα κλαρίνα, τα λαγούτα, τις τσουλίκες, τις τραμπάλες, τις τσιουφλέκες, τις σφυρίχτρες κι είχαν κέρδος όχι μόνο την ψυχαγωγία, αλλά και την άσκηση του χεριού και την καλλιέργεια των ψυχοπνευματικών τους ικανοτήτων.

Σήμερα όλα αυτά τα παιχνίδια αντικαταστάθηκαν από ένα, το ποδόσφαιρο. Όλες τις ελεύθερες ώρες τα μεγαλύτερα αγόρια τις αφιερώνουν σ' αυτό το παιχνίδι, που έχει κατακτήσει όχι μόνο τα παιδιά του χωριού, αλλά και των πόλεων. Τα πολύ μικρά αγόρια παίζουν με διάφορα παιχνίδια, προϊόντα της βιομηχανίας παιδικών παιχνιδιών.

β. Παιχνίδια που έπαιζαν τα κορίτσια

Τα κορίτσια έπαιζαν χωριστά απ' τ' αγόρια τα δικά τους παιχνίδια. Τα πιο συνηθισμένα ήταν τα παρακάτω:

Τα πεντόβολα

Τα πεντόβολα παίζονταν ως εξής: Ο παίχτης (κορίτσι) σκόρπιζε τα τέσσερα πετραδάκια πάνω σε μια μεγάλη πλάκα, ή σε καλά καθαρισμένο τόπο. Το πέμπτο πετραδάκι το πετούσε προς τα επάνω, γύριζε γρήγορα το χέρι, έπαιρνε ένα απ' τα τέσσερα πετραδάκια και ξαναγύριζε το χέρι για να δεχτεί το πετραδάκι, που είχε ρίξει προς τα επάνω. Επαναλάμβανε το ίδιο ώσπου να τελειώσουν όλα τα πετραδάκια. Τώρα σκόρπιζε πάλι τα τέσσερα πετραδάκια πάνω στην πλάκα κι ήταν υποχρεωμένος ο παίχτης να πάρει όχι ένα, αλλά δύο. Την τρίτη φορά έπαιρνε τρία μαζί και το τέταρτο χωριστά. Την τέταρτη φορά έπαιρνε και τα τέσσερα μαζί. Και τώρα η δεύτερη φάση του παιχνιδιού:

Σκορπίζονταν τα τέσσερα πετραδάκια πάνω στην πλάκα. Έβαζε ο παίχτης το δείκτη του αριστερού χεριού πάνω στο μεσαίο δάχτυλο και στηρίζοντας πάνω στην πλάκα τα άκρα του μεσαίου δάχτυλου και του αντίχειρα σχημάτιζε καμάρα. Έπειτα έριχνε το πέμπτο πετραδάκι προς τα πάνω κι ώσπου να γυρίσει, έπρεπε να περάσει κάτω απ' την καμάρα σπρώχνοντας με το δείκτη του δεξιού χεριού ένα πετραδάκι κι αμέσως γυρίζοντας το χέρι να πιάσει το πετραδάκι που είχε ρίξει προς τα πάνω. Κατά τον ίδιο τρόπο περνούσε ένα - ένα κάτω απ' την καμάρα και τα υπόλοιπα πετραδάκια. Ύστερα τα σκόρπιζε πάλι και περνούσε κάτω απ' την καμάρα τα πετραδάκια από δυο - δυο, έπειτα από τρία μαζί και το τέταρτο χωριστά και τέλος και τα τέσσερα μαζί. Αν πετύχαινε και στη δεύτερη αυτή φάση, τότε

άρχιζε πάλι ο ίδιος παίχτης απ' την αρχή, ώσπου να γίνει κάποιο λάθος για να χάσει. Το παιχνίδι αυτό παίζεται και σήμερα, με τους ίδιους κανόνες:

1. Δεν επιτρέπεται όταν ο παίχτης παίρνει ένα λιθάρι ν' ακουμπήσει κι ένα άλλο, αν βέβαια η συμφωνία είναι «άγγιχτα».

2. Όταν περνάει τα πετραδάκια απ' την καμάρα μπορεί για κάθε πετραδάκι να κάνει παραπάνω από μια προσπάθεια, αλλά το τελευταίο πρέπει να το περάσει με μια προσπάθεια.

Για τα πεντόβολα χρησιμοποιούνται πετραδάκια ποταμίσια στρόγγυλα.

Η πινακωτή

Η «πινακωτή» παιζόταν από μικρά κορίτσια. Το ένα απ' αυτά έπαιζε το ρόλο της πινακωτής, ένα άλλο το ρόλο της αποσταλμένης του βασιλιά και τ' άλλα το ρόλο των αρνιών. Η πινακωτή καθόταν κάτω στη γη μ' ανοιχτά τα σκέλη. Ανάμεσα στα σκέλη της καθόταν ένα αρνί. Ανάμεσα στα σκέλη του αρνιού καθόταν άλλο αρνί και συνέχεια έτσι κάθονταν όλα τ' αρνιά. Η αποσταλμένη του βασιλιά ερχόταν απ' τα πλάγια στην πινακωτή κι έλεγε: «*Πινακωτή, Πινακωτή*». Η Πινακωτή απαντούσε: «*Γύρισε από τ' άλλο μου τ' αυτί*». Η αποσταλμένη πήγαινε απ' τ' άλλο αυτί κι έπαιρνε πάλι την απάντηση να γυρίσει απ' τ' άλλο τ' αυτί της Πινακωτής. Αφού γινόταν αυτό τρεις φορές, η Πινακωτή ρωτούσε την αποσταλμένη: «*Τι θέλεις;*». Αυτή απαντούσε: «*Ο βασιλιάς θέλει ένα αρνί*». Η πινακωτή έλεγε: «*Διάλεξε και πάρε*». Η αποσταλμένη λέγοντας για το καθένα που ακουμπούσε με το χέρι της τις λέξεις «μούσχος», «γαρίφαλλο», «κανέλα» κι άλλα αρωματικά, διάλεγε κι έπαιρνε ένα. Αυτό συνεχιζόταν ώσπου έπαιρνε όλα τ' αρνιά κι έμενε μόνο ένα. Για το τελευταίο αυτό η Πινακωτή έλεγε: «*Ένα το 'χω, δε στο δίνω, μα τον Άγιο Κωνσταντίνο. Αυτό με λούζει με χτενίζει.....*». Γινόταν πάλη και τελικά η αποσταλμένη έπαιρνε και το τελευταίο αρνί, οπότε η Πινακωτή σηκωνόταν και πηδώντας πάνω στο ένα πόδι της (κουτσό) προσπαθούσε να πιάσει ένα απ' τα κορίτσια. Αυτό που θα έπιανε ή θα άγγιζε γινόταν «Πινακωτή» και το παιχνίδι συνεχιζόταν.

Η μέλισσα

Το παιχνίδι αυτό είναι ομαδικό και μπορούν να πάρουν μέρος πολλά κορίτσια. Δυο απ' αυτά, τα πιο μεγάλα της συντροφιάς, οι «μάνες», στέκονται αντιμέτωπα σε μικρή απόσταση και συμπλέκουν τα δάχτυλα των χεριών τους, το δεξί χέρι του ενός με τ' αριστερό του άλλου, κι έτσι σχηματίζεται ένα γεφύρι, με τη βοήθεια και της παιδικής φαντασίας. Τ' άλλα κορίτσια μπαίνουν στη γραμμή πιο πέρα κρατώντας το ένα τη μέση του άλλου. Το πρώτο της σειράς είναι η μέλισσα κι όλα τ' άλλα μελισσόπουλα. Οι δυο «μάνες» συνεννοούνται κρυφά και παίρνουν από ένα όνομα, τις περισσότερες φορές «ήλιος» και «φεγγάρι».

Η «μέλισσα» μ' όλα τα μελισσόπουλα στη γραμμή, το ένα πίσω απ' τ' άλλο, ξεκινά και βαδίζει προς το γεφύρι. Περνά από κάτω, τ' άλλα τα μελισσόπουλα ακολουθούν κι ενώ περνούν απ' το γεφύρι τραγουδούν:

«*Περνάει, περνάει η μέλισσα
με τα μελισσόπουλα ζ... ζ... ζ...*».

Το τελευταίο κορίτσι τη στιγμή που πάει να περάσει τ' αποκόβουν απ' τ' άλλα οι δυο «μάνες» χαμηλώνοντας τα χέρια τους. Το κρατούν έτσι ανάμεσα στα χέρια

τους και το ρωτούν ψιθυριστά για να μην ακούσουν τ' άλλα: «Τι θέλεις, ήλιο ή φεγγάρι;». Το κορίτσι δηλώνει και πάει πίσω απ' τον «ήλιο», αν διάλεξε ήλιο, ή πίσω απ' το «φεγγάρι», αν διάλεξε φεγγάρι. Η σειρά ξαναγυρίζει τραγουδώντας το ίδιο μονότονο τραγούδι, περνάει κάτω απ' το γεφύρι κι αποκόβεται πάλι το τελευταίο. Στη συνέχεια γίνεται μ' όλα τα μελισσόπουλα ότι έγινε με το πρώτο και τελευταία περνάει η «μέλισσα» μόνη της και προσπαθεί να ξεφύγει. Ύστερα από ένα, δυο περάσματα πιάνεται κι αυτή και ρωτιέται τι θέλει, «ήλιο» ή «φεγγάρι». Όσα κορίτσια ζήτησαν «ήλιο» βρίσκονται πίσω απ' τη μια «μάννα» κι όσα ζήτησαν «φεγγάρι» πίσω απ' την άλλη «μάννα». Κάτω στο χώμα χαράζεται μια γραμμή. Στη μέση, απ' το ένα κι απ' τ' άλλο μέρος της γραμμής στέκονται αντιμέτωπα τα δυο κορίτσια που είναι «μάννες», δηλαδή «ήλιος» και «φεγγάρι». Πίσω απ' την κάθε «μάννα» πιάνονται σε γραμμή όλα τα δικά της «μελισσόπουλα», το καθένα σφιχτά απ' τη μέση του άλλου. Οι «μάννες» απλώνουν τα χέρια τους και πιάνονται. Η μια τραβάει την άλλη μ' όλη τη δύναμή της. Στην πάλη αυτή βοηθάνε και τα «μελισσόπουλά» τους. Η ομάδα που κατορθώνει να τραθήξει την άλλη δώθε απ' τη γραμμή είναι η νικήτρια.

Οι κούνιες

Τα κορίτσια περνούσαν πολλές ώρες τις Κυριακές και τις γιορτές στις κούνιες. Έριχναν την τριχιά σ' ένα κλωνάρι γερό κάποιου δέντρου και με τη σειρά κουνιόνταν. Πολλές φορές ορίζονταν κι ο αριθμός των αιωρήσεων της κούνιας, ο ίδιος για όλα τα κορίτσια, για να μην ακούγονται παράπονα. Οι αιωρήσεις στην κούνια συνοδεύονταν και με τραγούδια διάφορα. Τραγουδούσαν και δω με κάποια παραλλαγή το τραγούδι της τραμπάλας:

*Κούνια, κούνια λίζομαι
πέφτω και τσακίζομαι
και χτυπώ στο γόνα μου
και φωνάζω Νόνα μου.*

Τα μικρότερα κορίτσια κρεμούσαν τις τριχιές απ' τα χαμηλότερα κλωνάρια για να έχουν οι αιωρήσεις μικρότερο πλάτος.

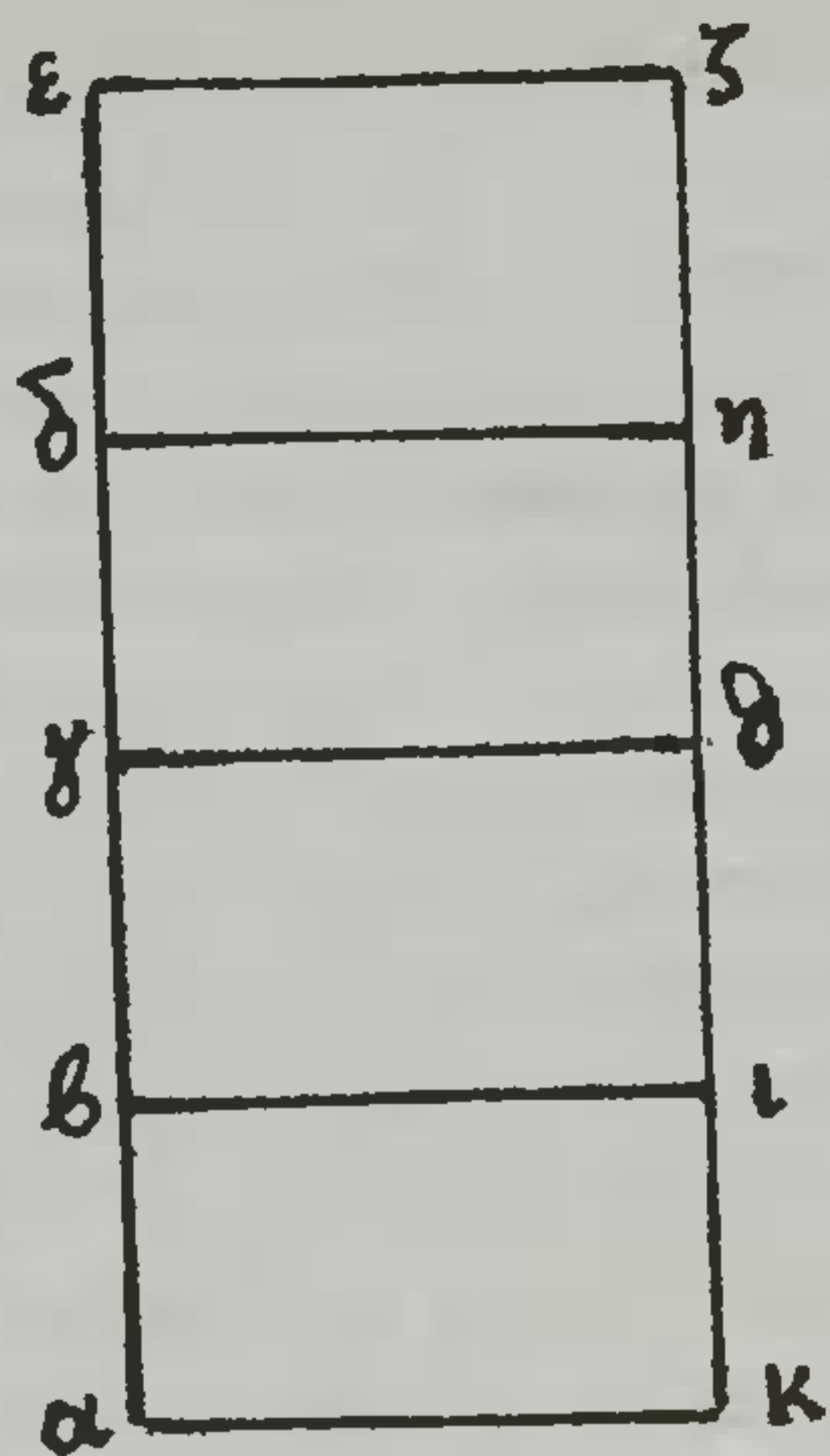
Το κουτσό

Το «κουτσό» παίζεται από δυο κορίτσια σ' ένα τετράπλευρο σχήμα χωρισμένο με σταυρωτές γραμμές σε τέσσερα μικρότερα τετράπλευρα ή σε έξι, όπως φαίνεται στα παρακάτω σχήματα (α') και (β').

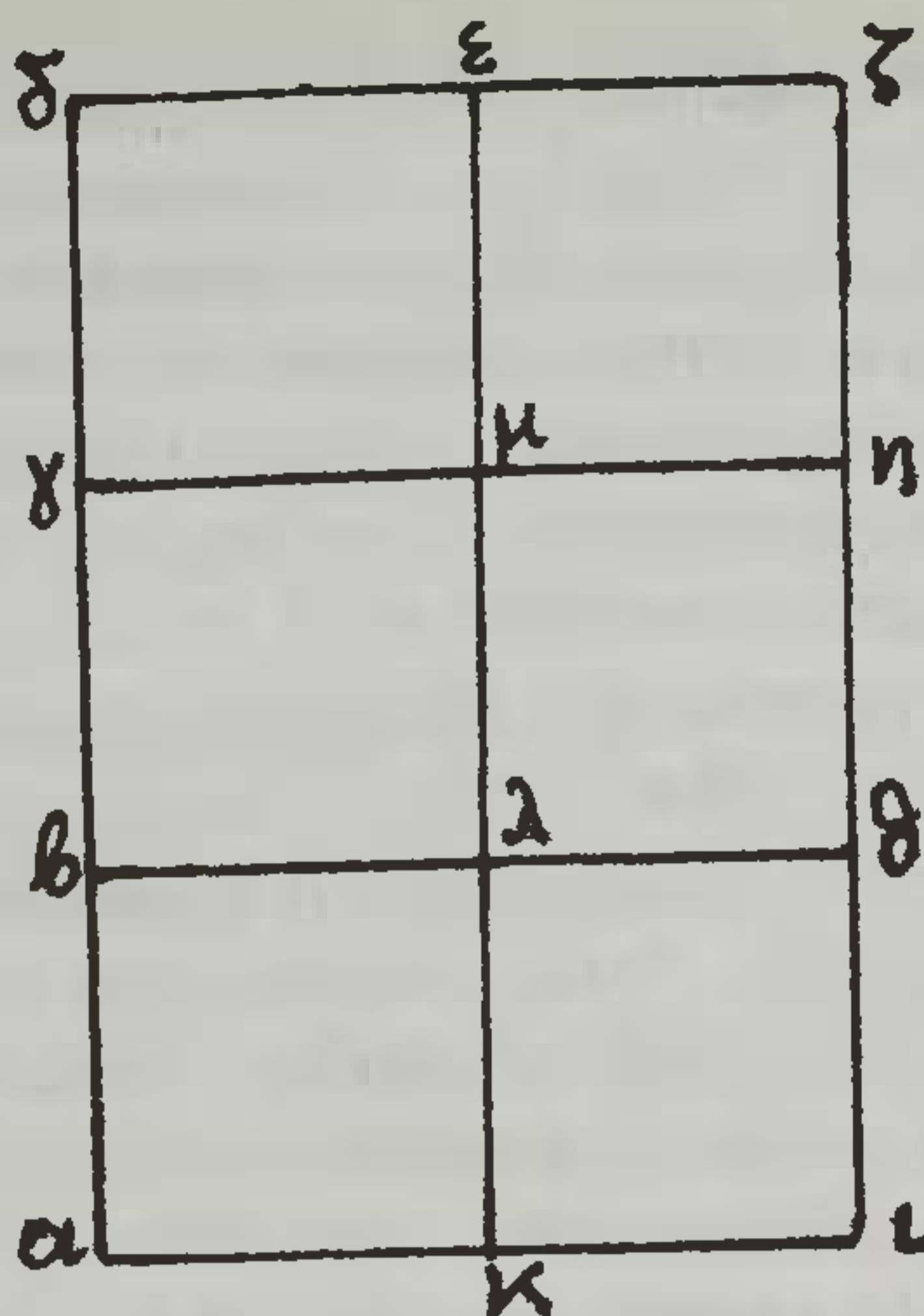
Ορίζεται πρώτα με λάχνισμα η σειρά των παιχτών. Το πρώτο κορίτσι στέκεται μπροστά στη γραμμή (α, κ) του σχ. (α') και ρίχνει την πλακερή πετραδίτσα του στο πρώτο τετράπλευρο (α, β, ι, κ). Κουτσαίνοντας στο δεξί, πηδά από τετράπλευρο σε τετράπλευρο και φτάνοντας στο τελευταίο (δ, ε, ζ, η), επιστρέφει πάντα κουτσαίνοντας στο πρώτο τετράπλευρο που βρίσκεται η πετραδίτσα και τη χτυπά με τη μύτη του παπουτσιού μπροστά προς την πλευρά (α, κ) για να βγεί έξω. Προσέχει όμως:

1ο) Να μην πατήσει καμιά γραμμή. 2ο) Να μην πέσει η πετραδίτσα σε γραμμή. 3ο) Να μην ξεφύγει πλάγια έξω απ' τη γραμμή. 4ο) Να μην πατήσει το κουτσό πόδι.

Παίρνει την πετραδίτσα και τη ρίχνει στο δεύτερο, στο τρίτο, στο τέταρτο τετράπλευρο και κατά τον ίδιο τρόπο, κουτσαίνοντας τη χτυπά με τη μύτη του ποδιού και από τετράπλευρο σε τετράπλευρο τη βγάζει έξω απ' τη γραμμή (α, κ).

(σχ. α')

(σχ. β')

Όταν τελειώσει η πρώτη αυτή φάση, αρχίζει η δεύτερη. Παίρνει την πετραδίτσα και την τοποθετεί πάνω στη μύτη του δεξιού παπουτσιού βαδίζοντας σιγά - σιγά και περνώντας ένα - ένα τα τετράπλευρα. Στο τέλος τη ρίχνει με το δεξί του πόδι προς τα πάνω και όταν γυρίσει κάτω πρέπει οπωσδήποτε να την πιάσει με τα χέρια. Έπειτα περνάει σ' άλλη δυσκολότερη φάση, που υποχρεώνει τον παίχτη κρατώντας ψηλά το κεφάλι, γυρισμένο προς τον ουρανό και τα μάτια κλειστά να περάσει από τετράπλευρο σε τετράπλευρο χωρίς να πατήσει γραμμή και χωρίς να βγεί πλάγια έξω απ' τα τετράπλευρα. Κάθε φορά που αλλάζει τετράπλευρο ρωτάει τον άλλο παίχτη: Πατώ; Όχι, του λέει ο άλλος. Πατώ; Όχι. Αν πατήσει γραμμή, του λέει: Πατάς. Τότε ανοίγει τα μάτια του κι αφού διαπιστώνει ότι πατάει γραμμή, παραχωρεί τη θέση του στον άλλο παίχτη και το παιχνίδι συνεχίζεται. Η αμοιβή του νικητή και στο παιχνίδι αυτό είναι ηθική.

Στο σχήμα (β') το παιχνίδι είναι πολύπλοκο και πιο δύσκολο, γι' αυτό παίζεται από μεγαλύτερα κορίτσια.

Το πρώτο κορίτσι στέκεται μπροστά στη γραμμή (α, ι) του σχ. (β') και ρίχνει την πλακερή πετραδίτσα στο πρώτο προς τ' αριστερά τετράπλευρο (α, κ, λ, β), έπειτα στο δεύτερο (β, λ, γ, μ), μετά στο τελευταίο (γ, μ, ε, δ). Κάθε φορά, κουτσαίνοντας στο δεξί, κάνει πρώτα έναν περίπατο από τετράπλευρο σε τετράπλευρο (α, κ, λ, β - β, λ, μ, γ - γ, μ, ε, δ), γυρίζει προς τα δεξιά στα τετράπλευρα (ε, ζ, η, μ - μ, η, θ, λ - λ, θ, ι, κ).

Ξεκουράζεται λίγο στο τελευταίο τετράπλευρο και κουτσαίνοντας ξαναγυρίζει τον ίδιο δρόμο, ώσπου να φτάσει στο τετράπλευρο, που βρίσκεται η πετραδίτσα του ύστερ' από κάθε ρίξιμο. Η μετατόπιση της πετραδίτσας από τετράπλευρο σε τετράπλευρο γίνεται όπως και στο παιχνίδι του σχήματος (α'), με μόνη διαφορά το πέρασμα απ' το τετράπλευρο (μ, η, ζ, ε) στο τετράπλευρο (μ, ε, δ, γ), που γίνεται σοβαριστά κι όχι χτυπητά, πάντα όμως κουτσαίνοντας. Επίσης το ρίξιμο της πετραδίτσας σ' όλα τα τετράπλευρα γίνεται απ' το σημείο που είναι ακριβώς έξω απ' τη γωνία α, μόνο στο τετράπλευρο (κ, ι, θ, λ) γίνεται απ' το σημείο που είναι ακριβώς έξω απ' τη γωνία δ. Οι άλλες φάσεις του παιχνιδιού, δηλαδή το πέρασμα από τετράπλευρο σε τετράπλευρο με την πετραδίτσα πάνω στη μύτη του παπου-

τσιού κι αργότερα με κλειστά τα μάτια, γίνονται όπως και στο παιχνίδι του σχήματος (α').

Επίσης και δω, όταν η πετραδίτσα πέσει πάνω σε γραμμή, ή δε βγεί από μπροστά έξω, ή ο παίχτης πατήσει γραμμή, ή πατήσει το κουτσό πόδι κάτω, ο παίχτης χάνει και παραχωρεί τη θέση του στον άλλο. Ακόμα χάνει, αν δεν πιάσει την πετραδίτσα, όταν με το πόδι τη ρίχνει προς τα πάνω, άμα του πέσει από τη μύτη του ποδιού όταν τριγυρνά τα διάφορα τετράπλευρα κι όταν πατήσει γραμμή στο ταξίδι από τετράπλευρο σε τετράπλευρο με κλειστά τα μάτια του.

Όπως τ' αγόρια, έτσι και τα κορίτσια αυτοσχεδίαζαν κι άλλα παιχνίδια. Γίνονταν νοικοκυρές και μαγείρευαν διάφορα φαγητά στο μαγειρείο, σκούπιζαν τις αυλές απ' τα σπιτάκια που έχτιζαν, γίνονταν δασκάλες, μοδίστρες, υφάντρες κ.ά. Δε γνώριζαν τότε τις κούκλες και τ' άλλα παιχνίδια, που σήμερα γεμίζουν τα δωμάτια των κοριτσιών στις πόλεις και τα χωριά. Έπαιζαν όμως κι ένιωθαν μεγαλύτερη ευχαρίστηση με τ' απλά αυτά παιχνίδια, που χωρίς έξοδα σκορπούσαν το γέλιο και τη χαρά και γέμιζαν τις αυλές και τους παιδότοπους με τις γλυκιές και μελωδικές φωνές τους.

Παιχνίδια των μεγάλων στα μαγαζιά

Πήραμε μια γεύση απ' τα παιχνίδια των παιδιών της Αηδόνας, ιδιαίτερα στα παλιότερα χρόνια.

Ελάτε τώρα μαζί μου να επισκεφτούμε τα μαγαζιά του χωριού μια χειμωνιάτικη νύχτα στις αρχές του 20ου αιώνα, που τώρα πλησιάζει στο τέλος του. Φανταστικό μα ευχάριστο το ταξίδι στη μακρινή εκείνη εποχή. Να στο τραπέζι αυτό, το πρώτο, η τετράδα παίζει, το αγαπημένο για την εποχή αυτή, «σκαμπίλι». Παίζεται με 28 χαρτιά. Λείπουν τα δυάρια, τεσσάρια, πεντάρια, εξάρια, εννιάρια και δεκάρια. Μοιράζονται στην αρχή τρία χαρτιά στον κάθε παίχτη κι ένα φανερώνεται κάτω. Απ' το φανερό αυτό χαρτί εξαρτιέται το χρώμα που θα είναι, στο παιχνίδι αυτό, τα «κόζια», δηλαδή κάτι παρόμοιο με τ' «ατού» στην πρέφα. Η δύναμη των χαρτιών στο παιχνίδι είναι: Μεγαλύτερος ο άσσος με 11 πόντους, ακολουθεί το τριάρι με 10 πόντους, ο ρήγας με 4 πόντους, η ντάμα με 3 πόντους κι ο βαλές με 2 πόντους. Η τετράδα των παιχτών αποτελείται από δύο ζευγάρια που το καθένα έχει τον αρχηγό του, ο οποίος κατευθύνει και το παιχνίδι του συντρόφου του. Ο σύντροφος με νοήματα (κλείσιμο του ματιού όταν έχει τον άσσο «κόζι», στράβωμα των χειλιών όταν έχει το τριάρι, κατέβασμα του σαγονιού όταν έχει το ρήγα, κάμψη του κεφαλιού πλάγια όταν έχει τη ντάμα, σήκωμα του ώμου όταν έχει το βαλέ και τρίψιμο των δαχτύλων – δείχτη και μεγάλου – όταν έχει το εφτάρι ή οχτάρι), κατατοπίζει τον αρχηγό του για να ρυθμίζει αυτός ανάλογα το παίξιμο. Τα νοήματα αυτά πρέπει να γίνουν με πολύ ελαφριές κινήσεις και σε χρόνο, που να μην πάρουν είδηση οι αντίπαλοι, που παρακολουθούν χωρίς διακοπή για να συλλάβουν τα νοήματα.

Παίζουν με τη σειρά και οι τέσσερις από ένα χαρτί και τα τέσσερα χαρτιά θα τα πάρει εκείνος που χρησιμοποίησε το μεγαλύτερο «κόζι», ή αν δε χρησιμοποιήθηκε «κόζι» το μεγαλύτερο σε δύναμη χαρτί απ' το χρώμα που έπαιξε ο πρώτος της τετράδας. Εκείνος που πήρε, όπως είπαμε, τα τέσσερα πρώτα χαρτιά, τραβάει ένα φύλλο απ' το κέντρο κι οι άλλοι με τη σειρά κάνουν το ίδιο. Με το τράβηγμα του χαρτιού, καινούρια πάλι νοήματα στους αρχηγούς του παιχνιδιού κι αναμονή

εντολής απ' τον αρχηγό για το φύλλο που θα παιχτεί. Κατά τον ίδιο τρόπο συνεχίζεται ως το τέλος το παιχνίδι. Όταν τελειώσουν όλα τα φύλλα, μετράει ο κάθε αρχηγός τους πόντους που πήρε. Οι πόντοι όλοι είναι 120. Αν το ένα ζευγάρι πάρει 61 - 80 πόντους σημειώνει μια γραμμή όπως στο «τάβλι». Αν πάρει πάνω από 80 πόντους, σημειώνει δυο γραμμές. Για τη νίκη χρειάζονται να συμπληρωθούν εφτά, εννιά, ή έντεκα γραμμές, ανάλογα με τη συμφωνία που έγινε στην αρχή του παιχνιδιού. Έπαθλο της νίκης; Ένα λουκούμι ο καθένας απ' τους δυο κερδισμένους κι ασταμάτητα γέλια, χαρές, ικανοποίηση και πειράγματα. Όλοι οι μεγάλοι σήμερα σε ηλικία θυμόμαστε τα «τραγανά» γέλια του γερο-Θόδωρου Χουλιάρα που ήταν μανιώδης, αλλά κι ένας απ' τους καλύτερους «κομανταδόρους» στο σκαμπίλι. Απ' όλα τα φύλλα με τα οποία παίζεται το σκαμπίλι, οι άσσοι και τα τριάρια λέγονται «σκαμπίλια».

Το παιχνίδι αυτό χρειάζεται τέχνη και μεγάλη προσοχή, ιδιαίτερα στην κατάστρωση σχεδίων απ' τον αρχηγό και στα νοήματα απ' το βοηθό, γι' αυτό και σήμερα ακούμε να λέγεται: «*Η πρέφα θέλει υπομονή και το σκαμπίλι τέχνη*». Οι καλοί «κομανταδόροι» φροντίζουν να πάρουν για βοηθούς εκείνους που με τέχνη έκαναν τα νοήματα και δεν έπαιρναν είδηση οι αντίπαλοι.

Σήμερα το παιχνίδι αυτό δεν παίζεται απ' τους νέους του χωριού, ίσως γιατί οι περισσότεροι δεν το γνωρίζουν.

Ας πάμε τώρα στο διπλανό τραπέζι, που όπως βλέπω παίζουν ένα άλλο παιχνίδι, το «τραμβάι».

Τραμβάι

Το τραμβάι παίζόταν με τα φύλλα της πρέφας, απ' τα οποία αφαιρούσαν τα εφτάρια και τα οχτάρια. Οι δυο αντίπαλοι παίχτες παίρνουν στην αρχή από πέντε χαρτιά. Αν ένας απ' τους δυο έχει το ρήγα και τη ντάμα του ίδιου χρώματος λέει: «Σαράντα από κούπες» ή «από σπαθιά» κλπ. Αν δε σχημάτισε «σαραντάρι» κανένας παίχτης, τότε παίζει ο πρώτος ένα χαρτί, συνήθως το πιο μεγάλο, που και στο «τραμβάι» είναι ο άσσος.

Ο άλλος παίχτης του δίνει ένα φύλλο άποντο, αν έχει, ή εκείνο που έχει τους λιγότερους πόντους. Η σειρά των φύλλων σε δύναμη είναι:

Άσσοι με 11 πόντους, δεκάρια με 10 πόντους, ρηγάδες με 4 πόντους, ντάμες με 3 πόντους και βαλέδες με 2 πόντους. Και δω όταν λέγεται «σαραντάρι» τα φύλλα του χρώματος αυτού είναι «κόζια». Μπορεί ο ίδιος ή ο άλλος, να πει και δεύτερο «σαραντάρι» που μετράει όμως τριάντα πόντους, τρίτο που μετράει είκοσι πόντους και τέταρτο που μετράει δέκα πόντους. Τραβούν φύλλο - φύλλο οι παίχτες, όπως και στο σκαμπίλι και παίζουν τα φύλλα όπως και στο σκαμπίλι. Νικητής βγαίνει εκείνος που θα συγκεντρώσει τους πόντους που συμφωνήθηκαν στην αρχή του παιχνιδιού.

Στ' άλλα τραπέζια παίζονται παιχνίδια γνωστά, απ' αυτά που και σήμερα παίζουν στα μαγαζιά οι χωριανοί μας. Πρέφα σ' ένα τραπέζι, μεγάλη κολτσίνα πιο πέρα, μικρή κολτσίνα στ' άλλο, ξηρή στο διπλανό, εξήντα έξι σ' ένα άλλο και στη γωνιά δυο γεροντάκια παίζουν το ήσυχο και διασκεδαστικό παιχνίδι τους, το «ντόμινο».

Όλα αυτά τα παιχνίδια δε χρειάζονται περιγραφή γιατί είναι γνωστά σ' όλους και παίζονται ακόμα σήμερα.

Σ' άλλη γωνιά του μαγαζιού μια συντροφιά διασκεδάζει με παράξενα παιχνίδια.

Κάποιος έχει στοιχηματίσει να φάει δέκα λουκούμια, ένα - ένα, και να κουνάει συνέχεια το δείκτη του αριστερού του χεριού. Αν τα καταφέρει κερδίζει τα δέκα λουκούμια που θα φάει κι άλλα δέκα που θα πάρει για το σπίτι του. Αν κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, τρώγοντας τα λουκούμια ξεχάσει για μια στιγμή το κούνημα του δαχτύλου, τότε πληρώνει όσα έφαγε κι άλλα δέκα που τα κερδίζει ο άλλος που έχει στοιχηματίσει μαζί του.

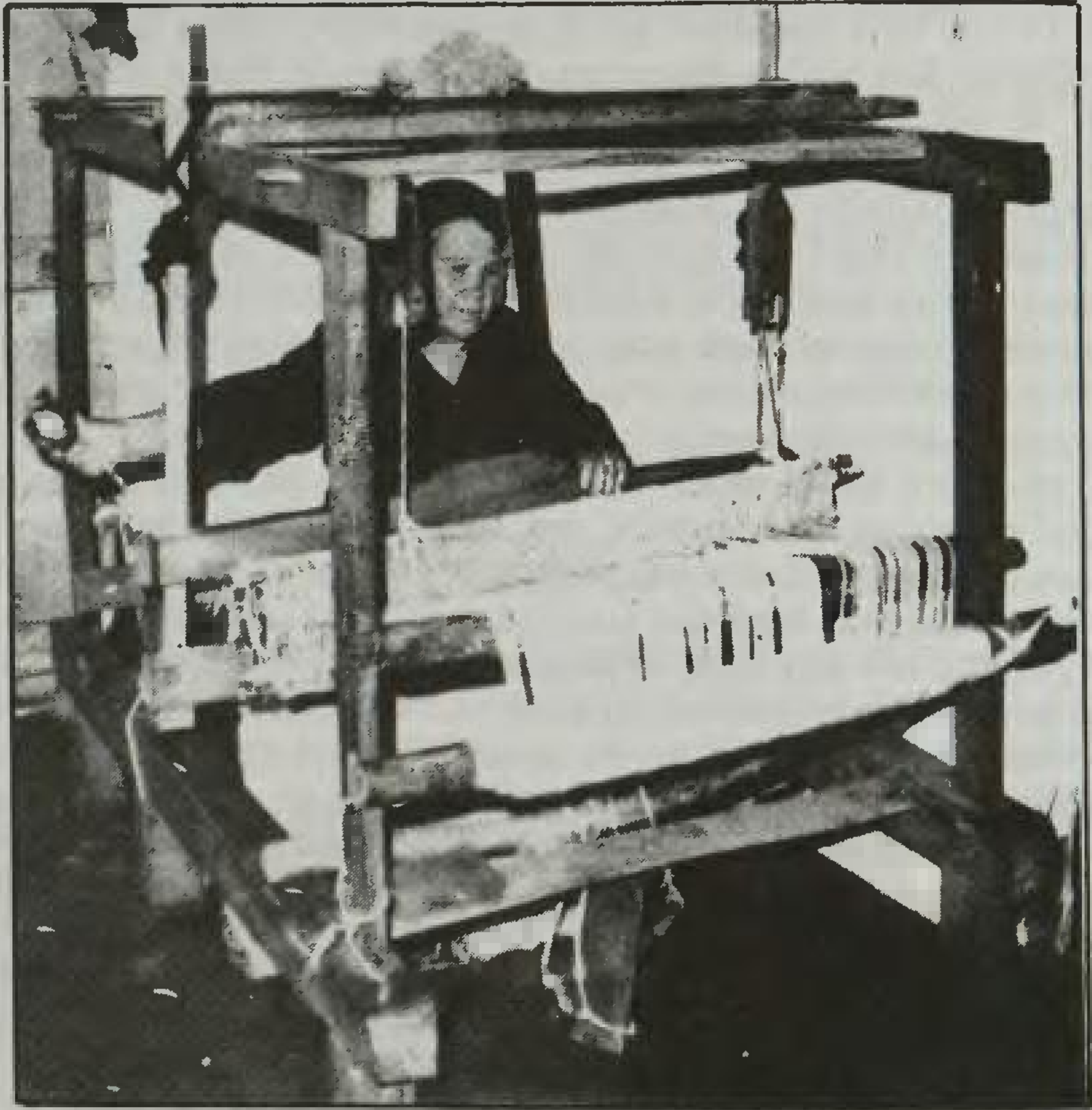
Στ' άλλο τραπέζι παίζεται ένα δυσκολότερο στοίχημα. Πρέπει κάποιος να φάει σαράντα λουκούμια, χωρίς κίνηση χεριού, αλλά και χωρίς να πιεί νερό. Αν τα καταφέρει κερδίζει τα σαράντα λουκούμια που θα φάει και διπλάσια, δηλαδή ογδόντα, που θα πάρει για το σπίτι του. Αν δεν τα καταφέρει, πληρώνει όσα έφαγε και σαράντα ακόμα που θα πάρουν εκείνοι που στοιχημάτισαν μαζί του. Για το στοίχημα αυτό, που ήταν επικίνδυνο για το στομάχι και δαπανηρό για το πορτοφόλι, σχηματίζονταν δυο ομάδες και στοιχημάτιζαν. Έτσι το βάρος για το πορτοφόλι γινόταν πιο ελαφρό, αλλά για το στομάχι κανένα ξαλάφρωμα. Δεν ξέρω πόσοι κατάφεραν να φάνε τα 40 λουκούμια. Θυμάμαι μόνο το Δημήτρη Σωτ. Μουστάκα που τα κατάφερε άνετα και γρήγορα.

Την παραμονή κάθε Πρωτοχρονιάς, στα τραπέζια του μαγαζιού, χωρίς βέβαια την πράσινη τσόχα, παιζόταν το γνωστό τυχερό παιχνίδι «τριάντα ένα» και χάνονταν ή κερδίζονταν μικροποσά, γιατί δεν είχαν ποτέ πολλά χρήματα οι κάτοικοι, αλλά και γιατί δεν έπαιζαν άλλες μέρες τυχερά παιχνίδια, εκτός την παραμονή της Πρωτοχρονιάς, έτσι για «το καλό του καινούριου χρόνου».

Μια χρονιά στο ξύλινο παράπηγμα της εκκλησιάς, που το είχε νοικιάσει για μαγαζί ο Γιαννούσιος Κουτσιμπέλας, στη θέση που είναι σήμερα το μνημείο των πεσόντων, μια συντροφιά στην οποία ήταν κι ο ίδιος ο καταστηματάρχης έπαιζε το «τριάντα ένα». Δεν τον βοηθούσε όμως η θεά τύχη τον καταστηματάρχη κι έχασε όλα τα χρήματα που είχε αυτή τη μέρα στο συρτάρι του μαγαζιού του. Ήθελε όμως να συνεχίσει το παιχνίδι και σκέφτηκε να το κάνει με το βιβλίο των «βερεσέδων», βιβλίο πίστωσης. Πήρε λοιπόν το βιβλίο κι όσα έχανε τα έσβηνε απ' τη μερίδα εκείνου που τα κέρδιζε. Έτσι έχασε κι αρκετά απ' τα βερεσέδια, που σβήστηκαν. Το περιστατικό αυτό το διηγήθηκε ο ίδιος, που ήταν πάντοτε λίγο υπερβολικός, αλλά το βεβαίωσαν και πολλοί χωριανοί που είχαν πάρει μέρος στο παιχνίδι.

Όλα αυτά τα παιχνίδια με τα χαρτιά, το ντόμινο και τα στοιχήματα, ψυχαγωγούσαν τους Αϊθανιώτες τις χειμωνιάτικες μέρες, που οι δουλειές ήταν περιορισμένες. Το καλοκαίρι, κάτω απ' τον παχύ και δροσερό ίσκιο του πλάτανου, οι παραθεριστές κι οι γεροντότεροι του χωριού διασκέδαζαν πολύ με το «σκαμπίλι», που αποτελούσε την εποχή εκείνη το ωραιότερο και διασκεδαστικότερο παιχνίδι. Οι άλλοι χωριανοί ήταν στα χωράφια ή στα κοπάδια τους.

Σήμερα στα μαγαζιά οι κάτοικοι του χωριού παίζουν κι άλλα παιχνίδια, «κουμκάν», «τάβλι», «Θανάση», που ήταν άγνωστα στα παλιότερα χρόνια. Ιδιαίτερα το καλοκαίρι, κοντά στο πανηγύρι, που έρχονται στο χωριό και κείνοι οι Αηδονιώτες που ζουν στις διάφορες πόλεις και την Πρωτεύουσα, το παιχνίδι «ανάβει» και πολλά χαρτονομίσματα χαϊδεύουν την «πράσινη τσόχα» κι αλλάζουν πορτοφόλι.

Θύμησες
γραμμένες σε εξώφυλλα
εκκλησιαστικών βιβλίων

1816: μαΐου 15 ἡγοράσθη τὸ παρὸν πεντηκοστάριον ὑπὸ δαπάνης σίμου ἀθανασίου ἵνα
 ψάλουν εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ἁγίαν παρασκευὴν εἰς χωρίον γιοβάνου καὶ ἔσεσθε ὑπὲρ
 αὐτοῦ εἰς μνημόσυνον

1816 μαΐου 15 ἡγοράσθη τὸ παρὸν πεντηκοστάριον ὑπὸ δαπάνης σίμου ἀθανασίου ἵνα
 ψάλουν εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ἁγίαν παρασκευὴν εἰς χωρίον γιοβάνου καὶ ἔσεσθε ὑπὲρ
 αὐτοῦ εἰς μνημόσυνον

1823: νοεμβρίου: 8: ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐσυγχορέθηκεν ὁ μακαρίτης χρῆστος πατέρας του
 ἀναγνώστου ἀπὸ γιοβάνου καὶ ἔσθω δι' ἐνθύμησιν εἰς αἶωνα αἰῶνος.

1823: νοεμβρίου: 8: ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐσυγχορέθηκεν ὁ μακαρίτης χρῆστος πατέρας του
 ἀναγνώστου ἀπὸ γιοβάνου καὶ ἔσθω δι' ἐνθύμησιν εἰς αἶωνα αἰῶνος.

αὐγούστου: ἀντίστοιχόν. ἐν τούτῳ τῷ μηνὸς ἐγένετο ἀναγνώστῃς
 ὑπὸ χειρὸς Δεσπότη Διονυσίου σταγού καὶ ἔσθω εἰς ἐνθύμησιν παντοτινὴν.

αὐγούστου = γ' ἐ τούτῳ τοῦ μηνός ἐγένετο ἀναγνώστῃς ὑπὸ χειρὸς Δεσπότη Διονυσίου
 σταγού καὶ ἔσθω εἰς ἐνθύμησιν παντοτινὴν

1850 εφεμερέβου εγο ο παπαγιόργης απο χορήον τουρ / ναβούς ης χορίον γιοβάνι κ' όπιός του δηαβά / σι και μι αγαπάη να εχή τιν εφχη του Κηρίου / ημών ηρσου χρηστου κι ηρθ α απο δεκα / πέντι / μαήου εος ηκουσιέξη οκτοβρίου

1850 εφεμερέβου εγο ο παπαγιόργης απο χορήον τουρ / ναβούς ης χορίον γιοβάνι κ' όπιός του δηαβά / σι και μι αγαπάη να εχή τιν εφχη του Κηρίου / ημών ηρσου χρηστου κι ηρθ α απο δεκα / πέντι / μαήου εος ηκουσιέξη οκτοβρίου

Άγιος ό θεος. άγιος ισχυρός ης
 άγιος αθάνατος. ήντησον ήμάς.
 Αμήν.
 Γράφω διά εν
 Οπμιον έχω
 Γεώργιος Γεωργίου
 Έδρα Μηδάνη
 Ης τας 1855 κάνο θίμισιν ήταν μιγάλι / ακρίθια κ' εξισαν ο κόσμος με τα λάχανα / κ' με τα κυράσια / κ' ήχι καλαμπόκι το / φόρτομα γροισι 160 κ' το σιτάρι το φορτ / ομα γρόσια διακόσια κ λουτζέκι / γρόσια 50 κ' το καλαμπόκι γρόσια 40 / κ' ηταν πήνα μεγάλι κ' εγενν πολε / μον μαγαν ητήν καλα / πάκα ης 1854 / κ' εγινεν σισμός μέγας κ' εβοθι / ο κλινοβος έγο ο αναγνώστης / ...γιουργιου γράφο.

Ης τας 1855 κάνο θίμισιν ήταν μιγάλι / ακρίθια κ' εξισαν ο κόσμος με τα λάχανα / κ' με τα κυράσια / κ' ήχι καλαμπόκι το / φόρτομα γροισι 160 κ' το σιτάρι το φορτ / ομα γρόσια διακόσια κ λουτζέκι / γρόσια 50 κ' το καλαμπόκι γρόσια 40 / κ' ηταν πήνα μεγάλι κ' εγενν πολε / μον μαγαν ητήν καλα / πάκα ης 1854 / κ' εγινεν σισμός μέγας κ' εβοθι / ο κλινοβος έγο ο αναγνώστης / ...γιουργιου γράφο.

Κάτω ενθύμησιν τό έτος 1886 ημερά άπορροια ενή έγινε
 μία μεγάλη ενόχλησις μεταξύ τού στρατού τών έλληνων καί
 τού τών όθωμανών καί εν τώ μεταξύ έγινε μεγάλη καταστροφή
 εν τώ ενόχλησιν διότι αφ' ενός μεν μέρους ενίκουν οι έλληνες αφ' ετέρου δέ εν-
 κώντον καί ώς εκ τούτου κατεστράφη καί από τά δύο μέρη αλλά γε πλεδτοι εκ τών Όθω-
 μανών Έγώ
 Αριστοτέλης ή Ζέβλης

Κάτω ενθύμησιν τό έτος 1886 Μηνός άπριλίου ενώ έγινε μία μεγάλη ενόχλησις μεταξύ
 του στρατού των έλλήνων και του τών όθωμανών και εν τώ μεταξύ έγινε μεγάλη κατα-
 στροφή εν τώ ενόχλησιν διότι αφ' ενός μεν μέρους ενίκουν οι έλληνες αφ' ετέρου δέ εν-
 κώντον και ώς εκ τούτου κατεστράφη και από τά δύο μέρη αλλά γε πλεδτοι εκ των Όθω-
 μανών Έγώ.

Αριστοτέλης ή Ζέβλης

Κάτω ενθύμησιν τό έτος 1897 ήμεραν Δευτέραν καί
 ώραν 3ην μ.μ. έσεισθη ή γη τόσον σηνύ ώς οι άνθρωποι
 όπου ήσαν έξω έπεσαν χαμό τά δέ σπήτια έσηκώνοντο μία όργανιά
 επάνω και γράφω διά ενθύμησιν διότι τουτος ό σεισμός ήτο επίφοβος. σās εύχομαι.
 Κωνσταντίνος Παπαΐ Ιωάννου

Κάτω ενθύμησιν τό έτος 1897 ήμεραν Δευτέραν και ώραν 3ην μ.μ. έσεισθη ή γη τόσον
 πολύ ώστε οι άνθρωποι όπου ήσαν έξω έπεσαν χαμό τά δέ σπήτια έσηκώνοντο μία όργανιά
 επάνω. Καί γράφω διά ενθύμησιν διότι τουτος ό σεισμός ήτο επίφοβος. σās εύχομαι.

Κωνσταντίνος Παπαΐ Ιωάννου

Πηγές απ' τις οποίες άντλησα το υλικό για τη συγγραφή αυτού του βιβλίου

- Αφηγήσεις γερόντων που έζησαν στα τέλη του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου.
- Θύμησες που είναι γραμμένες σε παλιά εκκλησιαστικά βιβλία από γραμματοδιδασκάλους και ιερείς.
- ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ (Εκδοτική Αθηνών Α.Ε. - ΑΘΗΝΑ - 1970).
- ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΝ - ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ - ΕΚΔΟΣΗ ΤΡΙΤΗ - ΑΘΗΝΑ 1976.
- ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ - Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ - ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΕΛΛΑ».
- ΙΣΤΟΡΙΑ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΤΟΥ Ν. ΤΡΙΚΑΛΩΝ (Εκδόσεις Φιλάρχαιου Εταιρείας «Τρίκκη»).
- ΕΘΙΜΑ ΤΣΕΛΙΓΓΑΔΩΝ - ΒΑΣΙΛΗ ΛΑΜΝΑΤΟΥ - (Έκδοση «ΕΣΤΙΑΣ» Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ Α.Ε. 1979).
- ΚΩΔΙΚΑΣ ΤΡΙΚΚΗΣ - Ν. Κ. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ - ΑΘΗΝΑ 1980.
- WILLIAM MARTIN LEAKE. - «Ταξίδια στη βόρειο Ελλάδα» - 1835 - (Μετάφραση Παν. Καραγεώργου).
- ROBERT FLACELIÈRE - Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (Μετάφραση Γερασ. Δ. Βανδώρου - Εκδόσεις Δημ. Παπαδήμα - Αθήνα 1970).
- ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ - ΕΚΤΑΚΤΗ ΕΚΔΟΣΗ (Για τη συμπλήρωση 50 χρόνων απ' την απελευθέρωση της Θεσσαλίας - 1931).
- ΑΡΧΕΙΑ ΔΡΑΚΑΚΗ - ΚΟΥΝΔΟΥΡΟΥ - τ. Β' - 1940.
- ΘΕΣΣΑΛΙΑ 1881 - 1981 - ΜΑΡΟΥΛΑΣ ΚΛΙΑΦΑ - Κέδρος Αθήνα - 1983.
- Τ' ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟ ΠΙΝΔΟΥ - ΙΣΤΟΡΙΚΑ - Αλεξ. Χατζηγάκη - Αθήνα 1961.
- Τ' ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟ ΠΙΝΔΟΥ - ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΑ - Αλεξ. Χατζηγάκη - Τρίκαλα - 1950.
- ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΑΠΑΝΤΑ - Επιμέλεια ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗ - Β' έκδοση. Αθήνα 1959.
- Η ΑΡΩΜΟΥΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΥΤΗΣ - Αχ. Λαζάρου - Αθήνα 1976.
- ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ - ΚΩΝ)ΝΟΥ Ι. ΑΜΑΝΤΟΥ - Αθήνα - 1939.
- ΤΑ ΤΣΕΛΙΓΓΑΤΑ - ΛΑΖ. ΑΡΣ. ΑΡΣΕΝΙΟΥ - Αθήνα 1972.
- ΒΛΑΧΟΙ (Κουτσόβλαχοι) - ΔΗΜ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ - (Στην «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» τεύχη 273 - 274).
- ΤΑ ΒΗΜΑΤΑ - ΚΙΤΣΟΣ ΜΑΚΡΗΣ - Κέδρος 1979 (Το μοναστήρι του Κλεινοβού και οι επιγραφές του).
- «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΟΛΟΓΙΑ». Κώστα Παπανικολάου - Έκδοση Β'.
- Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΟΥ ΚΟΤΣΟΒΛΑΧΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ - Ευαγγ. Αβέρωφ - Αθήνα 1948.
- ΟΙ ΝΟΜΑΔΕΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ (Περιγραφή της ζωής και των εθίμων των Βλάχων της βόρειας Πίνδου). Α. WACE - Μ. THOMPSON - Έκδοση (Φ.Ι.Λ.Ο.Σ.) Τρικάλων 1989.
- ΞΕΝΕΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΕΣ - Ελευθερίας Ι. Νικολαΐδου - Έκδοση ΙΜΙΑΧ. - Ιωάννινα 1978.
- ΕΓΚΥΚΟΠΑΙΔΕΙΑ ΠΥΡΣΟΥ.
- ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ - Έκδοση 4η.
- ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ «ΗΛΙΟΥ».
- ΛΕΞΙΚΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ - Γουλιέλμου Παπέ - Έκδοση 4η - τ. 3ος - 1887.
- Δημοσιεύσεις στον Αθηναϊκό και Τοπικό Τύπο.
- Δημοσιεύσεις σε διάφορα τεύχη του περιοδικού «ΜΕΤΕΩΡΑ» - Έκδοση Ε.Μ.Ο.Τ.

